

૨૫૩૨

ધીરજનું ધન યાને સંકટ અને સપુરી :

એક વારતા.

બનાવનાર

બહમનજી નવરોજજી કાબરાજી,
“કુરસદ”ના અધીપતી; “હેલજંગ દલેર,” “સિપાહન
ખચ્ચાની સજ્જની, “પાકીજહ પ્યાર યાને ખુશરો
અને પરીચિહર,” “ફરાંમર્જ,” “કાયા કાનની
ખરાબી યાને જેખનેઝર અને શીરીન,”
હત્યાદીના કર્તા.

ગુંઝઈ મધે
ફાઈ પ્રીટીંગ પ્રેસમાં
સેમ્યુઅલ હાઇમ પ્રીંટરે છાપ્યું છે.

૧૮૮૬.

આ ચોપડી સને ૧૮૬૧ ના ૨૫ મા આક્ટ પ્રમાણે રેજિસ્ટર
કીધી છે અને તે ઉપર સબલો હક તેના કર્તાનો છે.

મારા

મરહુમ પીતાજીની

એક ગંભીર યાદને

અર્પણ.

**" But what strange Art, what magic can dispose
The troubled mind to change its native woes ?
Or lead us willing from ourselves to see
Others more wretched-more undone than we ?
This books can do : nor this alone ; they give
New views to life and teach us how to live ;
They soothe the grieved-the stubborn they chastise,
Fools they admonish, and confirm the wise ;
Their aid they yield to all ; they never shun
The man of sorrow, nor the wretch undone ;
Unlike the hard, the selfish and the proud
They fly not sullen from the suppliant crowd ;
Nor tell to various people various things,
But show to subjects what they show to kings."**

દીખાયો.

ગુજરાતી વાંચનારી શોધીન પ્રજા સાથની અમારી પીછાંણ વધતી જાય છે, અને તેનાં પરીણામમાં અમેને આ એક ત્રીજી વારતા સમેત તેમના વચ્ચે દેખાવ કરવાને ખુશી પેદા થાય છે. અમારાં આગલાં પ્રગટ કરેલાં ‘નાવેલો’ “દેલજંગ દલેર” અને “સિપાહુ બચ્ચાની સજ્જની” એ અમાગં વાંચનારાંઓને અમારા માટે એટલો આસ્તવાર વીશ્વાસ બેસાડી દીધો છે, કે તેઓ માંહેથી એક બે નહીં પણ ઘણાંકોએ અમારાં આ અને હવે પછી બાહર પડે તે સધલાં પુસ્તકો માટે પોતાનાં મુખ્યારક નામ આગલથી નોંધી રાખવાની અમેને એકઠી પરવાનગી આપી મેલી છે, અને અમે વરસ દર વરસ કાયદાસર એકેક નાવેલ જે પ્રગટ કરવા જઈએ છીએ તે માટે બેરાક અમે બાહરમાં અમને મલતાં એ અમારાં કદરદાન ગ્રાહકો તરફનાં સ્તુતી પાત્ર ઉતેજનનેજ આભારી છીએ.

એ ઉતેજનનો કરો ગેરઉપયોગ થાય નહીં તેની અમારા તરફથી પુરતી સંભાલ લેવામાં આવે છે અને લેવામાં આવશે એવી અમે તરફની ખાશ ખાત્રી આપવાની અમે જરૂર જોઈશું નહીં. અમારાં નાવેલો ગુજરાતી નાવેલોમાં રશીક તરીકે પેહેલી પંક્તીનો દાવો કરી શકે તેવાં કરવાને જેમ અમે કાલજી ધરાવીએ છીએ તેમજ તેથી બેવડી કાલજી અમે અમારાં નાવેલો પુરતાં નીતીમાન અને નીબકલંક નીવડે તેવાં કરવાની પણ અમે રાખીએ છીએ—તે એટલે મુધી કે જે જરૂર પડશે તો અમારી કરેલી વારતાઓમાંથી એક પણ હીટી અમરદાશીલ હાય એવી ખતાવી આપવાને અમે અમને ખુરં યોલનાર હીચકારાઓને હીંમતથી એજેંજ કરી શકીશું.

“ધીરજનું” ધન” એ પણ અમારી આગલી ખને વારતાઓ પેઠે એક ધ્રુવેજ ‘નાવેલ’ ઉપરથી ઉપજાવી કાઢેલી વારતા છે; અને તેમાં પણ તેઓની પેઠે નેકી અને ખદીનાં સામસામાં ચિત્રો ઉભાં કરી તેમનાં સેવટો મનપસંદ રીતે ચીતારવાને મહેનત કરવામાં આવી છે. આ વારતા અમેએ આગલ પાંચ વરસની વાત ઉપર જાણીતાં “ગુલ અફશાન” ચોપાન્યામાં કટકે કટકે લખી

હતી, પણ તે અમારી રાજ્યાતની કોરોશ હોવાથી અમારું લખાણ એટલું લઈ ચલાઉં અને કાચું હું, તેમજ તેમાં સંકલ્પ બનાવો એટલા ટુંકમાં ટપકાવી દેવામાં આગ્યા હતા કે આ વેલાએ તે વારતા નવેસરથી વીગતવારે આખી લખી કાઢવાનો નવો શ્રમ લેવાનું અમોએ ધટીટ જોયું છે. એમ થવાથી એ વારતામાં અસંલ કરતાં અતી ધણી વધારો અને સુધારો થયો છે, અને “ગુલ અક્રાંત” માં જેઓએ એ વારતા વાંચી હશે તેમને માટે પણ એ વારતા નવી જીવીજ તૈયાર થઈ છે. એ રીતે એ વારતા એકી વારે નવેસર લખી કાઢવાના સખ્યે અમોને અમારી આગલી વારતાઓ કરતાં એમાં લગાર વધારે મેહનત થઈ છે, અને તેથી શોકીન વાંચનારાંઓની રેહેમદીલીમાં વિશવાસ લાવી અમારી મેહનતનાં પ્રમાણમાં આ પુસ્તકની કીંમત સાદી નજરે લગાર વધારે રાખવાની અમોએ અગત જોઈ રજા લીધી છે, જે ઉમેદ છે જે અમને આપવામાં આવશે.

જે શેઠીઓ અને સદ ગ્રહસ્થો વગર ખુશામતે દર સાલ પ્રગટ થતાં અમારાં પુસ્તકો એક સરેસ્તાથી લેવા જાય છે (જમનાં નામ અમારી વારતાની આખેરીએ આ વખતે પણ સાચવી રાખવાને અમો મગરૂર છીએ) તેમનો ઉપકાર માનવાની આ તક હાથ કરીએ છીએ. એમ કરતાં અમો એટલુંજ ઇચ્છું કે એક ગ્રંથ કરતા અથવા મોટા નાવેલીસ્ટ થવાનો કરો પણ ફાંકો રાખવા વના અમોએ જે અમારી અદના કોરોશ જારી રાખવાનો ઠગવ કીધો છે, તેમાં એવાં ઉત્તેજનને અમો દર સાલ વધારે અને વધારે લાયક થતા જઈશું, અને અમારાં વાંચનારાંઓની દુરસદનો વખત અમારી વારતાઓ વાંચેથી ફાકટ ગુમાયો એમ અમો કહી બોલાવા દઈશું નહીં.

બ. ન. કાબરાજ,

ખનાવનાર.

સાંકલીઉં.

	સફ.
મકરણ ૧ છું—પેહેલી પીછાંણુ.....	૧
” ૨ જી—એક દરદી પહરોણો.....	૬
” ૩ જી—માણીયાર અને ગુલરખ.....	૧૧
” ૪ થું—જવાહીરો અને એક ગુલાખ.....	૧૬
” ૫ મું—કહિસ.....	૨૨
” ૬ હું—માતખર મેહેલ.....	૨૬
” ૭ મું—“હા” કે “ના” ?	૩૨
” ૮ મું—એક નહીં ધારલો દોસ્ત	૩૫
” ૯ મું—“ચોરને પોટલે ધુલનીધુલ”	૪૧
” ૧૦ મું—અરેશર	૪૮
” ૧૧ મું—માતખર મેહેલનો માલેક.....	૫૩
” ૧૨ મું—જલેજર	૫૭
” ૧૩ મું—કહિસનો બીજો દેખાવ.....	૬૪
” ૧૪ મું—પૈસા !	૭૧
” ૧૫ મું—વસીયતનામું	૭૬
” ૧૬ મું—મોહોતનું બીછાનું	૮૦
” ૧૭ મું—લોભનું કવત્રું.....	૮૬
” ૧૮ મું—“કર ને જો”.....	૯૧
” ૧૯ મું—જીનું વસીયતનામું	૯૬
” ૨૦ મું—પૈસાની પીડા	૯૯
” ૨૧ મું—ધણી ધણીયાંની	૧૦૪
” ૨૨ મું—તેહેમીના	૧૦૮
” ૨૩ મું—જીગારી જીવતર	૧૧૪
” ૨૪ મું—જીગાર ખાનું	૧૧૮
” ૨૫ મું—ઠગારા પાસા	૧૨૨
” ૨૬ મું—પાસાની ઠગારી.....	૧૩૦
” ૨૭ મું—પાસાના હીમાયતીઓ	૧૩૭

સાંકલિહ.

પ્રકરણ ૨૮	મું—ધારની એક કાંઠાંણી.....	૧૩૯
” ૨૯	મું— ” ” (આલુ)	૧૪૧
” ૩૦	મું—“ ૫૬ પાસા પોખાર ! ”	૧૫૨
” ૩૧	મું—તપાસ	૧૫૫
” ૩૨	મું—તેહીમીનાનું તરકટ	૧૬૨
” ૩૩	મું—એક મુલાકાત	૧૬૭
” ૩૪	મું—ખરજો	૧૭૦
” ૩૫	મું—સુખી સેવટ	૧૭૭

ધીરજનું ધન યાને સંકટ અને સખુરી.

એક વારતા.

પ્રકરણ ૧ છું.

પેહેલી પીછાંણ.

સમી સાંજનો સમો હતો. સૂર્ય પોતાની મહાભારત મેહેનતની મુસાફરી લગભગ તમામ કરી રહેવા આવ્યો હતો, અને તેની રંજથી ઉપજતી યાકથી તે ગોચા શાંત અને સુસ્ત થઈ પડ્યો હતો. રંગ ખેરંગી પક્ષીઓ પોતપોતાના માલામાં ઉતાવળાં પોંછાં-ચવા ચામેર ઉડાડેડ કરી રહેલાં નજરે આવતાં હતાં, અને તે વિચીત્ર પંખેરાંઓના તહરેવાર નીકળતા અવાજોથી દૌલતગર શહેરની સરહદ ઉપર આવેલું પુરખામ નામનું એક નાહનું પણ સુધડ અને મુખવાસી ગામડું તે પ્રસંગે ગાજી વાજી રહ્યું હતું. બાહ્ય એથી નીચાંણમાં વેહેતું એક નાહનું બીસોરી નાણું પોતાના ધીમા એક સરખા નાદથી ગાયણ કરતું જતું હતું, અને પવનની ધીમી લેહેરીથી આસપાસનાં ઢાંડોની ધીમી હીલતી ડાળીઓની અહડા અહડી વચ્ચે ઉભો થતો પાંડરાંઓનો ખણખણાત અવાજ કાંનને ખુશ લાગે અને આંખને તાઠક આપે એવા ઉપલા કુદરતના એક અને અનેક દેખાવાને વધારે દેવપત્રીર કરવામાં મદદ કરતો હતો.

આ સધરો દેખાવ ઉપર કહ્યું તેમ દૌલતગર શહેરની સરહદ ઉપર આવેલાં પુરખામ નામનાં માનડાંનાં એ પેતરમાં જોવામાં આવતો હતો, કે જે પેતરની બાજુએ આવેલા રસ્તા ઉપરથી ધીમે કદમે એક ગાડું પસાર થતું હતું. આ ગાડું શોભીતા દેખાવનું અને ખેસવા માટે પુરતી સગવડ તથા મોકલાસ ધરાવનારું હતું, અને તેને એક નાહનું આસુદું ટટ્ટું જોડેલું હતું જેની અસુદગી અને મુખવાસી હાલત તેના શેઠની ખાસ દેખરેખ, જતન અને તેના મુ-

મ નહીં પણ સખી હાથનો જોનારને ખ્યાલ આપતી હતી. આ ટટુનો વલી હાંકનાર પણ ખેડુની પોશાકમાં એક તનદરોસ્ત જવાં- ન નજરે આવતો હતો, જેનો મજબુત ખાંધા તેનાં કસાયલાં હા- ડકાં ને મેડેનટુ દીલનો અભ્યાસ કરાવતો હતો. તે એક વીસથી બા- વીસ વરસનો ભરજવાંન હતો, અને તે દેખાવેલા પ્રમાણીક અને સુખવાસી લાગતો હતો. તેનો પોશાક કોઈ રીતે ઉંચ નહીં હતો તોપણ સુધડ અને સાફ હતો, અને જોકે સંઘલી પ્રકારે તે એક ખેતી કરનાર ખેડુત હતો, તોપણ તેનામાં કાંઈખી અસભ્ય, અસ્વ- ચ્છ કે અણુધડપાણું જોવામાં આવતું ન હતુ. તેની ચતુર ચશ્મો, તેની પોહોલી પેસાની અને તેનો ખુબસુરત દેખાવ જોનારને પે- હેલીજ નજરે તેના લાભમાં જીવી લે, અને તેને માટે તે એક સાદા પુરજીવર છતે ધણો સારો વિચાર પેદા કરે એમ હતું.

આ ગાડું હાંકનાર જવાંનનું નામ જેહાંગીર હતું, પણ ગા- ડાંમાં જેહાંગીર એકલોજ ન હતો. તે તે ગાડું હાંકવા આગલથી બેઠે- લો હતો, જ્યારે ગાડાંના પાછલા ભાગમાં એક સતરથી અદાર વ- રસની વયની અતી ખુબસુરત જવાંન અપલા બેઠેલી હતી. તેણી- ની ગાડાંમાં બેસવાની અદાથી અને તેણીને લગતા વલગતા ખીજ ખાહેરના દેખાવથી અનુમાન કરવાને સહેલ હતું કે તેણી કોઈ જન- વાંન ખેડુતની બેઠી હતી, કે જ્યારે જેહાંગીર તે ખેડુતનો એક મા- નીતો વીશ્વાસુ નોકર હતો, જે તેણીને બઝારમાં કાંઈ ખરીદીએ સાફ બધ જઈ હવણાં પાછો ધીમે ધીમે ધર તરફ હાંપી જતો હતો.

અમોએ કહ્યું કે ઉપલી અપલા નામે ગુલરખ ખુબસુરત હતી, અને તેમ કેહેવામાં અમોએ કંઈ સહરાગત અથવા ભુલ કરી નથી. તે સરોવરનાં ગાડ જેવી સીધી, પતલી અને ઉંચી એક સું- દરી હતી, અને તે નાજનીન દેખાવે નાચુક તોપણ એક આ સુદાં ગામડાંની તાજગીખખશ હવાના શુભ્યવંત પ્રતાપે મજબુત અને તનદરોસ્ત હતી, જે તનદરોસ્તીની પ્રગટ ગુચાહી આપવાને તેના ભરેલા ગોલાખી રૂપસાર ઉપરનો મનહર લાલાસજ ખસ થઈ પડતો હતો. તેની ગરદન ઉંચી, મરોરદાર અને ખરફ જેવી સરેઈ હતી, જે તેણીની અપાર ખુબસુરતીમાં ખાસ ઉમેરો કનાર એક તત્વ હતો. તેણીના ખાલ કાલા અને ચલકતા હતા, અને જ્યારે માંથા ઉપર અલગી મુકેલી એક ટોપી ઉપાડી તેણી

તેઓને તેમની મરજી મુઆફિક તેણીનાં ખમાં ઉપર નાચવા અથવા વીખગણ પડવા દેતી ત્યારે નાગ સમાન પેચ અને વલખાઈ કંમર સુધી પોહોંચતાં તે જીલકોનો યાચ ખચ્ચીત જોવા જોગ થઈ પડતો હતો. તેની આંખના ડોલા કાલા અને ખુમસુરત હતા, અને તેણીની મીઠી ચશ્મોમાં શરમ, સાચેસાઈ અને સન્ધતા સમાઈ રહેલી પ્રગટ જણાતી હતી. તેણીની અંદામાં નરમાસ, તેણીની ચક્ષુમાં અદ્ય અને તેણીનાં બોલવામાં મીઠાસ, માયા અને પાક મિહોળત વસેલી હતી. તેણી બોલવા અથવા પ્યારથી હસવાને જ્યારે પોતાનું માં ખુટું કરતી ત્યારે દાંધુધ વગરના સુદ્ધ સફેદ, ખુમસુરત મોતીના દાંણું સમાન તેણીના દાંતોની બે હારથી તેણીનાં વદનની ચોભામાં વધારે થતાં જોનારને વધારે ખુશ થવાને કારણ મજતું હતું. તેણી એક ધનવાન ખેડૂતનો બેટી હતી, તોપણ તેણીના પોશાકમાં જોઈ જોગ એ હતું કે તે અતી ધણા સાદા હતો. તે મગરૂરી કશીપણ ધરાવતી હતી નહીં; અકસર કરીને ગરીબ માણસો ઉપર તે ખાસ કરી માયાલુ અને મેહેરખાંન હતી. જ્યાં નાણાંની મદદથી અથવા કદાચ પોતાની જાતો મિહેનતથી મદદથી કોઈક ગરીબનું દુઃખ નીચારણુ કરી શકાય એમ હોય ત્યાં પોતાનો માયાવંત હાથ મેહેરખાંનીમાં લંબાવાને તે સદા તતપર હતી. તેણીના ધરમ ધણા હતા, અને તેમાં ધણું વધારે પસંદ કરવા જોગ એ હતું કે તે ધણા છુપા હતા. તે કોઈની શ્યામશી પામવાના હેતુથી ધરમ કરતી હતી નહીં. એના ધરમો આપસ્વાર્યથી મોકલા હોતા નથી, એટલે પરમાર્થી અને નીતસ્વાર્થી ધરમોમાં ને પેહેલી પંકતોનાં ખાલેસ ખરાં સુખનો આશીરવાદ ભણેલા હોય છે તે એવા ધરમોમાં હોતો નથી, માટે એ ધરમો ખરા ધરમ નથી. ઢોલ વગાડી પ્રસિદ્ધ કરવાના હેતુથી થયેલા ધરમો ધણા કીધા હોય, અને કદાચ ધણા મોટા પણ કીધા હોય, પણ છુપે ધરમ એક કીધાથી ને શોભા અને ને ખરું પણ હાંસલ છે તે એવા તે ધણા અને ધણા મોટા ધરમોમાં પણ મજતું નથી. 'જમના હાથે થયેલા ધરમ ડાખા હાથને અખર પડે નહીં' તેજ ખરો ધરમ માનવામાં આવે છે, અને એવાજ ધરમો મોડે વેરુલે પોતાની મેલ અજવાલામાં આવતાં આપણી ખરી સ્તુતીને પાત્ર રાખ છે.

ગુલરખને તેણીની માતાનું સુખ ન હતું. તેણી ને વખતે

આંઠ વરસની ઉંમરની હતી ત્યારથી તે માતા બેઠેશત પામી હતી, અને તેથી તે પોતાની સઘડી ફેલવણી ને ઉંચ તરખીયત માટે પોતાના આપને આસારી હતી. તે આપનું એ બેટી એકપુરું એક લાડકું બચ્ચું હતું, અને તેમ છતાં ગુલરૂપ તે લાડથી છંદેલી અથવા બેઠેકેલી ન હતી. તે તેના આપનું એક તામેદાર પ્રજ્ઞંદ હતું, અને પોતાના આપના લાડ અને પ્યારનો હવે તેણીને વારો આવતાં તે ખુદાપામાં તેની ખરી કાલજીભરી આવજત અને હજારો પ્યાર સમેત બદલો વાલી આપતી હતી.

ગુલરૂપ સમજમાં આવવા પછીથી સઘલો ધરનો કારોબાર પોતે ચલાવતી હતી, અને દર અઠવાડીયામાં બે વાર પોતાના ખુરજીગર આપની બેડુતી ગાડીમાં સવાર થઇ દૈલતગર શેઠેરમાં પરચુટણ ધર સંસારી ખરીદીઓ કરવા જતી હતી, જે વખતે હંમેશ જોહાંગીર તેને ધરથી ત્યાંને ત્યાંથી ધર હાંકી જતો હતો. જોહાંગીર આ કામ કરવામાં કશી હલકાઈ માનતો ન હતો અથવા લેશ પણ શરમાતો ન હતો; એાર તે એ કામમાં એક છુપી ઝાજ સમજતો હતો, કેમકે વાંચનારને કહીશું તો તે અચરત થશે નહીં કે જોહાંગીર પરીચેરેર ગુલરૂપના હાથને એક છુપો ઉમેદવાર હતો.

જોહાંગીરનાં માઆપ કોણ તે જોહાંગીરને અથવા ઇંદને રોશન ન હતું. તેને ગુલરૂપના પીતાએ એક મુસાફરીને દરમ્યાંન એક કુવાની ખાલપરથી જ્યારે તે આવી થયું નાંધ્યું ખાલક હતું ત્યારે ઉપાડી લીધો હતો અને તેનાં પેઢેરણમાં સંવિલી એક ચીઠીમાં જોખી તેને ઉપાડી લીધે તેને તેણું નામ જોહાંગીર રાખી તેની પ્યારથી પરવરશી કરવાને કોઇ અબલા જતોએ વગર સહી સામે અરજ ગુજરેલી હતી. આ અરજને અનુસરીને ગુલરૂપના પીતા માહીયારે તેને પોતાની સંભાલ હેઠલ લીધો હતો, અને તે વેલાએ તેને કશું બચ્ચું ન હતું, માટે ગુલરૂપની મરનાર માતા પણ એ ખાલકને પોતાના પ્યારભર આશા હેઠલ લેવાને ખુશી થઇ હતી.

આ રીતે જોહાંગીર ગુલરૂપના પીતા માહીયારનાં ધરમાં આવવા પાંખ્યો હતો, અને તે લગભગ ત્રણ વરસનો થયો ત્યારે તેણીની માતાએ તેણીને જનમ આપ્યો હતો. આથી જોહાંગીર ઉપરનું વાહાલ કેટલેક દરજ્જે કુદરતી રીતે થવું જોઇએ તેમ કમી

યયું ખરું, પણ તેથી તે બાલક કશીથી રીતે હાડમારી કે દુઃખમાં આવી પડયું એવું કશું પણ થયું નહીં.

હયાં વાંચનાર જોશે કે જોહાંગીર અને ગુલરખ છેક બચગીરીથીજ સાથે ઉધરવા પામ્યાં હતાં, અને તેમના વચ્ચે છેક બચગીરી-જ એકઠાં રમવાના સખમે સારા એખલાસ સમાયો હતો. આ એખલાસે ઉમર પોહ્યાંયતાં એકલા જોહાંગીરના બાબમાં પ્યારનું રૂપ પકડયું હતું, અને જે વખતને વારતે આ પ્રકરણ લખવામાં આવે છે તે વખતે તે બલા જવાંનનાં દીલમાં ગુલરખ માટેની એક પાક મોહાબતે વાસો કરેલો હતો.

જોહાંગીરનો એ પ્યાર છુપો હતો, કેમકે ગુલરખ જોહાંગીરને આહાતી હતી એ ખરું, પણ તેણી તેને એક ખેંદનનાજ પ્યારથી ચાહતી હતી, અને તેથી વધુ કશા પણ વિચારેએ તેણીનાં મગજમાં આજ તુલક ધર કીધું ન હતું. જોહાંગીર આ જોતા અને જાણતો હતો, અને તેથીજ પોતાના પ્યાર માટે પોતાનાં દીલથી તે છુપો બલતો હતો. તેને તે પ્યાર જાહેર નહીં કરવાને એક નહીં પણ અનેક કારણો હતાં. પ્રથમતો ગુલરખ તેને ચાહતી ન હતી એ વાત તેને રૈરાન હતી માટે તે પોતાનો પ્યાર જાહેર ન કરતો હતો, અને ખીજું તો તે જોતો હતો કે તેના અને તેણીના વચ્ચે દુન્યાઇ દરજ્જાની એક નહીં દુર થઇ શકે એવી નડ હતો. જોહાંગીર દહાડેનો થવા પછીથી જુદા માહીયારે તેને પોતાનાં ખેતીવાડીનાં કામમાં વડો અને ખીજા સઘલા નોકર નકરોનો ઉપરી બનાવ્યો હતો, અને તેથી ગમે તે પણ તે માહીયારના એક વડા નોકરથી આલે હતો નહીં, અને તેવા એક પડતા ખડતા મલેલા ગરીબ નોકરની જાંદગી ગુજારતા જવાંનસે નેકાથી જોડાવાને ખુદ ગુલરખ રાજ થાય, અથવા તેણીને તેનો ખાપ તેમ કરવા દીએ એ વિચાર જોહાંગીરને મનથી ખેવકુશી અને નાદાનીયતથી ભરપુર હતો, અને એ સઘલા ખ્યાલથી આપણે જોયું તેમ તે ગુલરખની મોહબતમાં છુપ્યો બલતો હતો.

હાં જોહાંગીરની અને ગુલરખની એલખ અમો ધારીએ છીએ જે વાંચનારને સમજ પડે એવી રીતે પુરતી આપવામાં આવી છે, અને તે થઈ રહેવે હવે આપણે નીચલાં પ્રકરણમાં આપણી વારતાથી રીતસર આગલ ચાલીશું.

પ્રકરણ ૨ જી.

એક દરદી પહોંચે.

સુંદર ગુલશનને લઈને ધરે વલતી ગાડી લગભગ ધરની લગભગ અંધારી રહી હતી, અને ખુદ ખુરજીયાર માલીયારનાં સાદાં પણ શોભીતાં મકાનને ફરતાં એક ખુશનુમા એતર તરફ તે વલવા જતી હતી, તેવામાંજ રસ્તાની બાજુએ ધાસમાં પડેલા કોઈ એક ખુદા શખસપર ગુલશનનું ધ્યાન ખેંચાયું, અને તેણીએ ખુબ ખાડી પોતાની ગાડી યોખાવી. તેણીએ જોયું કે ત્યાં બાજુએ કોઈ અતી ધરડો પૂરૂષ મરવા સુતેલો હોય તેમ મુશ્કેલાઈએ દમ ખેંચતો પડેલો હતો, અને ફક્ત તેજ તે દવાલું સુંદરીનું દીલ ઉસકેરવાને ખસ હતું. “સખર સખર જોહાંગીર,” તેણે ગભરાતમાં ગાડી યોખાવતાં કહ્યું, “આ કોઈ ખચારો ગરીબ શખસ હયાં—” પણ તેટલાં તો જોહાંગીરની નજર પણ ત્યાં પોંચેલી ચુકી હતી, ને તે પોતાનાં તેજ ટકુને યોખાવી તેની પોલોલી પીઠ ઉપર લગામ ફેંકી એક કુદકે હેઠે કુદી પડ્યો હતો. તેની પછવાડેજ તેવીજ ઉતાવળી અડપથી ગુલશન ઉતરી આવી, અને પછી તેણીએ જોહાંગીરની મદદથી તે જુદાને તરે ખેસાડ્યો, અને એક ખેડીને છાજતી મમતાથી પોતાની છાતીનો તેને ટકથો કરી આપ્યો. આ ટેકાવથી તે ધરડા શખસને ખેશક અતી ઘણો આરામ થયેલો જણાયો, કેમકે હવે તે વધારે સગવડથી દમ ખેંચતો જણાતો હતો. ગાડાંમાં જો ધર ઉપયોગી સામાન હતો તેમાં કાંઈક દારૂ પણ હતો, અને તે એક વાસણમાં થોડો મંગાવી ભલી ગુણે તે ડોઝાને પાચો. તેણે તે ઘણી ખુશીથી પીધો ને ખંખાર મારી લગાર વધારે સાવધ થયો. હવે તેનાં માંપર પાંગૂ છાંટી તેની સુરતી દુર કરવાના હેતુથી હેઠાંલુનાં નાલાંમાંથી થોડુંક પાંગૂ લઈ આવવાને ગુણે જોહાંગીરને તાકીદ કરી, અને તે જ્યારે પાછી લેવા ગયો ત્યારે તેણીએ ધીરજી તેણીની છાતીપર માંથુ નાંખી પડેલા તે દરદીનો ચેહરો ધ્યાનથી તપાસ્યો. તે ચેહરો દુન્યાઇ હાડમારીઓની કરચલીથી ભરપૂર હતો, અને જઘણીથી જુકતી તેની ચશમેએ લગભગ યોનાસો ઉનાલા શીયાલા જેવા હોય એવા તેનો દેખાવ હતો. તેનો ચેહરો કદરૂપો-લગભગ કદરૂપીહાંમણો હતો, અને તો પણ તે-

ના પોશાક વગેરેપરથી તે છેક આખાવરખો ભીખારી હોય એવું કશું જણાતું હતું નહીં.

જેહાંગીર પાંણી લઈ આવ્યો કે ગુલરખે તેનાવડે તે બુઢાનું મોં છાંટ્યું, અને આ દંડાં આપથી તેને ખરેખરી વધારે તાજગી અને હોશયારી આવી. તેણે આસપાસ જોયું, અને અજાણ્યા એ આગુર એહગમો તેની ઉપર કાલજીથી વાંકા વલેલા દૃષ્ટી તેણે તે પોતે ક્યાં હતો તે અરથી મેમાંની વચ્ચે પુછ્યું.

“અમા તમને પીછાંણતાં નથી,” ગુરે કહ્યું, “પણ જો તમારું મકાન દુર હોય તો અમારું મકાન પાસેજ છે, અને તમા પુરતી હોશયારીમાં આપો ત્યાંમુઢી અમારાં ગરીબ મકાનનો આસરો લેવાને તમારે ખીલકુલ અચકાવું નહીં.”

તે બુઢાએ આ ઉપરથી ભાગા તુટા ખોલોમાં ભરી ગુલ અને તેવાજ ભલા જેહાંગીરનો ઉપકાર માન્યો, અને તેઓની મેહરબાનીબરી મદદનો લાભ લેવાને ખુશી ખતાવી, એટલે જેહાંગીરે સંભાલથી તે હોસાને ઉપાડીને તે ગાડાંમાં સગવડ કરી સુવાડ્યો (જે સંધ્યામાં ગુવની મદદ જારીજ હતી), અને પછીથી જ્યારે ધીમાં કદમે જેહાંગીરે ટટુને મોં આગળથી પકડીને ચાલતો ચલાવા માંડ્યું, ત્યારે ગાડાંની જગોલગ ગુલરખ પણ સાથે ચાલતી થઈ.

એ રીતે ધરે પોંચેચતાં બહુ વાર થઈ નહીં. તે ધર નીચી અને ખેડી બાંધણીનું નાતું પણ રોણકદાર અને દેખાવલું હતું. તેની આસપાસ એક તાહનો ખાગ ને પછીથી ચોપાસ ફરતાં વીસતીણું ખેતરો હતાં, જે સંધલી ગુલરખના પીતા માહીયારની મીલકત હતી.

ગુલરખે જતાંને વાર પેડેલાં ઘરમાં દોડી જઈ પોતાના ખાપના કાંને લાગી તેણી કોણને કંઠી હાલતમાં લઈ આવી હતી તે ટુંકમાં કહ્યું, ને ભલા માહીયારે તેણીને વાંસો થોકી શાખાશી આપી. “ઘણી દયાનું—ઘણું ભયું કામ કીધું તેં મારાં બચ્ચાં,” માહીયારે ગુલરખને તેણીની શુભ નેમમાં ઉત્તેજન આપતાં કહ્યું, “માલ આપણે તે પરાયા દરદીને તેને લાપકની જગ્યા આપે.”

પેલો દરદી હજી તો ગાડાંમાંજ પડેલો હતો તેટલાં એક ઝપાટામાં તેને માટે એક હવાવાલા ઝોરડામાં એક સુખદાયક બિ-

જાંણું તૈયાર કરવામાં આવ્યું, ને માહીયાર અને ગુલરખની ખાસ દુખરેખ હેઠલ જેહાંગીર ને ખીજ નોકરોએ તેને કુલ પાંણુ પેરે ઉંચકીને લઈ જઈને તે ખિછાંણાંપર સુવાડયો. એમ છતે તેની હાલત સુધરી નહીં, એટલે એક ખીજે ટટુ જોડી જેહાંગીર પાછો નિકળ્યો ને દૌલતગર તરફથી એક કાબેલ નખીખને લઈ આવ્યો. તેણે આવી દરદીની હાલત જોઈ, અને જણાવ્યું કે જો વેલાસર તેની સંભાલ લેવામાં આવી તેમ નહીં લેવામાં આવત તો અત્યાર આગમચનો તે આ જેહાંગીર આલતો થતો, પણ હવે તે ધારતી તુરત વેલા વહી ગઈ છે, અને ફક્ત એક સાંખિ ખાટલો લાગશે એવો સંભવ છે. તખીખના આ અભીપ્રાયથી તે દરદી કોણુ હતો ને તેનાં કોઈ સગાં વહાલાં હતાં કે નહીં તે જણવું અગતનું જણાયું, કેમકે જો તેનાં સગાં વહાલાં હોય તો તેમને ચતાવાની અથવા તેને તેઓને હવાલે કરવાની અગત હતી. આ ઉપરથી મુંદર ગુલે દરદીનો સ્વભાવ સમાવી નરમાસથી એ વીથે પરપુછ કાઢી, પણ તેથી તો તે દરદીનો મિનજ જતો રહ્યો. તેણે લગાર તોરમાંજ પોતાના દગલામાંથી એક નોંધપોઠી મંગાવી, અને તે ઉંઘાડી તેમાં મુકેલા એક નોટના ચોડામાંથી એ ચાર પાંચ પાદેર ખેંચી કાઢી. “ખાધ,” તેણે તે અવેજ ગુલરખને આપવા કરતાં કહ્યું, “તમોએ મમતાથી મને આશરો આપ્યો તો મારે માટેના ખરચથી એકજ દહાડામાં ગભરાઈ ના જાએ. હું કાંઈ તમારા ખાપ જોવો ધનવાન નથી, પણ તેમ તમો ધારો છો તેવો છેક લીખારી ખી નથી.”

ગુલરખ આ રીતે તેનાં મનમાં વગર કારણે ઓછું આવેલું જોઈ ધણી દલગીર થઈ. તેણે તેને સમજાવ્યું કે તેણીએ જે તે હેકીક કરવા માંડી તેમાં એવી નીચ મતલબ કશી હતી નહીં, ને તે દરદીએ આપવા કાઢેલા પૈસા નાકબુત કરી તેને જણાવ્યું કે માહીયાર પોતાના પહરોણાની મદારત કરતાં એટલો સેહજેથી થાકવાનો કે કંટાલવાનો નથી. આ જવાબથી તે દરદી લગાર ખુશી થયેલો જણાયો, ને તેણે ધણી સંભાલથી પેલી નોંધપોઠી પોતાના ટક્યા તલે મુકી.

એ પછી જો પોતે કોણુ હતો તે વીથે તેણે ગુલરખને કાંઈક ખુલાસામાં કહેવાની જરૂર જોઈ. તેણે કહ્યું કે “મારું નામ અ-

દેશર છે અને હું આગલ ધણો ધનવાન હતો, પણ એક એતેકે મારા પૈસાટકાથી હું જોણર થઇ ગયો ને તે દનથી મારું માથું અરધું ફરી ગયું છે. હું હવે જે મારું થોડું ધણું છે તે લઇ દેશેદેશ ભટકતો ફરું છું, ને આ પુરઆપ ગામડાંની ધરમશાલામાં ગઇ કાલેજ આવીને ઉતરગો હતો, અને આવતી કાલે અહીંથી ઉપડી જનાર હતો. મારાં સગાંજાલાંઓ સઘમાં મરણ પામેલાં છે, ને આ બોહલી સૃષ્ટિની સપાટી ઉપર હું એકલોજ જાલાં વગરનો નભાયો છું !”

દ્યાલુ દીનની ગુલરૂપને આ ટુંક હેવાલથી તે ગરીબ દરદીની ધણી દયા આવી, ને તેણે તેને સધારો આપ્યો કે હવે તેણે જરાબી શીકર કરી નહીં, પણ જ્યાં લુક તેની મરણ થાય ત્યાં વેર બુજીગર માહીયારનાં ગરીબ મકાંનને તેણે જરૂર કરી પોતીકાં તરીકે ગણવું. એ પછી તે દરદી અદેશરની ધરમાસથી તેના કાંઈક જીજવી સામન સુમનની એક પેટી જે તે ગામડાંની ધરમશાલામાં રહી ગઇ હતી તે મંગાવી લેવામાં આવી, ને તે માહીયારનાં મકાંનમાં ગોઠવાઇને રહ્યો.

ગુલરૂપ તેને પોતાના બાપ સમાન આહીને તેની કાલજભરી-મદારત કરતી હતી, પણ અદેશર કોઇ ધણો કાંટાદાર અને અપકારી ખવાસનો આસામી જણાયો. તેની માવજતમાં જે જરાબી આછું પડતું તો તેના મિલજ ફરી જતો, અને જાણે તે ધર તેના બાપલું હોય ને ગુલરૂપ તેની બેટી અથવા કોઇ દાયા હોય તેમ તે તેણીની કૂક કાઢી નાંખતો ! આથી ગુલરૂપ જેટલો અચરત તેટલીજ દજગીર થતી હતી. તે જોતી હતી કે આવી મદારતના હેઝાંતમાં ઉપકારના સુખનો બદલે તે મજબનો ધસેલો ડોસો સામો આટલો બધો દમ આપતો હતો જે ધણું ગેરવાજબી હતું, પણ તે બચારો કુન્યાઇ હાડમાસીઓથી મજબનો ફરાવન બની ગયો છે એમ સમજી તે દ્યાલુ છોકરી તેના નાલાયક કપકા અથવા તાંણજાણી ભરેલા સુખનો મનમાં લાવતી ન હતી.

તોપણ અદેશરના બાબમાં જે વાતે ખુદા માહીયાર ને બધી ગુલરૂપને વધતાં ચોકાવ્યાં તે તેની ચોકસ માંદગીને દરમ્યાંન તેને થયેલા લવલવારાથી જાહેર પડેલી કેટલીક વાત હતી. માહીયારનાં ધરમાં આવવા પછી એ દરદીની હાલત લગાર વધારે બગડી હતી,

ને તે અરસામાં તે કેટલુંક તાપતી જીમનાં બરબડો હતો, જોણે ખતાવી આપ્યું હતું કે તેની છાતીપર કોઈની ચોક્કસ પાપનો ભાર હતો જે તેને આજેજ અને બેજાર બનાવતો હતો. “મારા ખુદા!” તે બોલતો સંભાલતો, “હું તારો અચ્ચીત અપરાધી છું. તું મને માફ કરી શકશે નહીં. તારી દરગાહામાં હું સાફ દોષે આવી શકવાનો નથી. મારાં એ પાપોનો ભાર મારી છાતીપર હું મરણ ત્યાં વેર રહી જશો” ઇત્યાદિ. આની મક્કસદાના તેના બેકાંમ બકબકારાથી માહીયારને ત્રાસ પડ્યો હતો કે તે કદાચ કોઈ ખુદા આદમી હશે, અને તેમ હોય તો તેઓની પરોણાગત એક કપાત્ર આસામી ઉપર ઉતરેલી જોઈ તેમને ખેદ થાય એ વાંચનાર જોશે કે બીલકુલ સ્વભાવીક હતું.

વાત કરતાં એ રીતે એક માસ વહી ગયો, અને ગુલરખની ખંતી મેહિનત ને જતી દેખરેખમરી માવજતથી દરદી અદેશરતી હાલત ધણે દરજ્જે સુધરી અને તે પોતાનું બિઝાંચું છોડી જરા લગાર ઘરમાં હાલચાલ કરવા લાગ્યો, પણ તોખી અજ્ઞયમ જેતું એ હતું કે તોણે તે ઘર છોડી જવાની કરીપણ મરણ ખતાવી નહીં! એથી ઉલટું જ્યારે એક સહવારે તે ગુલરખ ને માહીયાર સાથે નાસ્તા ઉપર બેઠેલા હતા ત્યારે તેણે સામે ખીજા એક માસ ત્યાંજ ધામે નાંખવાની વાત કાઢી. “દોસ્ત માહીયાર,” તેણે કહ્યું, “તમારી મહેરબાનીભરી મદદરતનો હું ગેરકાયદે લાભ નહીં લેતો હોઉં તો તમારે ત્યાં એક માસ વધુ રહેવાની મને રજા આપશો?”

માહીયારને તુરત આ નહોં ધારેલા ને નહોં વકી રાખેલા સલાહનો રો જવાબ દેવો તે સમજાયું નહોં. તેને યાદ આનું કે અદેશર કોઈ દીલનો દાખેલ હતો, ને તેણે પાપ કબ્બ ક્રીસમનું હતું તે જાણવા વના તેને પોતાને ઘર વધુ વાર રહેવા દેવાને તે ખંતે આપ બેટીતું દીલ આપ્યું નહીં. અદેશરે તેઓનો આ ગભરાત ખારીક આંખે તપાસ્યો ને તે ગભરાતનું કારણ સમજી ગએલો જાણ્યો. “તમારા ગુન્હવાડાનું કારણ હું પાંખી ગયો છું,” તેણે કહ્યું. “ઉંઘમાં અથવા મારી માંદગીને દરમ્યાં મારાં પાપના થક ગયલા એકરારથી તમે ચોકેલાં છો એમ જણાય છે, પણ તે પાક ખુદાનાં નામથી હું તમોને જણાવું છું કે મારું પાપ ફક્ત મારે પોતાને લગતું છે. તે એવી ક્રીસમનું નથી કે મને આ આશરો

આપવા ખાતર તમારાં ઘરને તે કઠીખી બદનાખીમાં લાવી મેલે. એ કોઈનું ખુન કર્યું નથી, કોઈની ચોરી કીધી નથી, કોઈનાં ગલાં ફાંસ્યાં અથવા ઘર ભાંજ્યાં નથી, કોઈનું આપેલું હરાંમ કીધું નથી, કોઈ નાવારેસને રખડાવ્યો નથી. માફ પાપ મારી ને મારા ખુદ સંબંધી છે, અને તે એકલા પાક ખુદાનેજ શેશન છે કે તે એક પાપને માટે હું કેવો પરતાવાથી બની મરું છું.”

તે ઉપલું અસરકારક થયે બાલીને ચુપ રહ્યો, કે ગુજરૂપે તુરત પોતાના ભલા પીતાના કાંનપર પડી તેને એક માસ વધુ ત્યાં રહેવાની રજા આપવાની અરજ ગુજરી. તેણી આ અરજ ગુજરી રહી કે તેની અર્દેશર પર નજર મઠ, ને તે તેણીને ઘણુંજ ધ્યાનથી જોતો અને તેની હીઝઆયો ખારીકાઈથી તપાસતો હોય એવું જણાયું. ખાજ હાથપર, ગુલરૂપે કીધેલી ભલાંમણી કશી જરૂર ન હતી, કેમકે અર્દેશર સખત લાગણીઓ સમેત જે બાલીને ચુપ રહ્યો હતો તેથી એ ભલા ખુરજીગરનાં દીલમાં પણ રહેમ આવી હતી, અને તેથી તેનાં ખોલવાપર એનખાર લાવી તેણે તે દરદીને ખીજો એકજ માસ નહીં પણ જ્યાં સુધી તેની મરજ થાય ત્યાં સુધી તે મકાંનને પોતાનું ગણવા ખાખુરી સતા આપી. હાં અર્દેશર હેસાંનના થોડાક ખોલો ખરખડી પોતાના ઓરડા તરફ આલ્યો, ત્યારે ઘરડો માહીયાર પોતાની એહરેનમુન બેટીને લઈને તે દરદીને વીશે વાત કરતો લગાર ખાગમાં લટાર મારવા નિકલ્યો.

પ્રકરણ ૩ જી.

માહીયાર અને ગુજરૂપ.

ખુરજીગર માહીયાર એ રીતે જ્યારે પોતાની એહરેનમુન બેટી સાથે પોતાનાં મકાંનને લગતા ખાગ તરફ જવા માંડે છે ત્યારે તેને ત્યાં જતો મેલી તે ત્યાં પોહુંએ તે અરસામાં તેને અને તેના કુટુંબને લગતા આપણી વારતા સાથે સંબંધ ધરાવનાર કેટલાક અગતના ખુલાસા આપવાને આપણે અને થોખીશું.

માહીયારના આપદાઓ સર્વ ખુરજીગર હતા, અને તેઓનો કખીલો પુરઆખ ને તેની આસેપાસેનાં ગામડાંઓમાં એક લગાર મગવાલા કખીલા તરીકે વરસોથી જાણીતો થયેલો હતો. માહીયારના

આપને માહીયાર સાથે પાંચ છોકરાં થયલાં હતાં, જેમાં ત્રણ છોકરાં ને બે છોકરીઓ હતી. આ ત્રણે છોકરાઓના અવાસ અને વલાં-જીની તે દાસાએ બાગીકાદ્યા પ્રથમ તપાસ કરી લીધી હતી, અને પછી મરતી વેલાએ પોતાના માલ મીલકતની તેઓ વચ્ચે તેમની વલાંજીને અનુસરીને વેહેંચણી કરી હતી. વડો દીકરી જેનું નામ શાહાપુર હતું તેની વલાંજી ખેડૂતી ધંધા કરતાં દુન્યાઈ વેપાર વળુજ તરફ વધારે ખેંચાયેલી હતી, માટે તેને કાંઈ તેના આપનાં મરણ વખતે એક સારી રોકડ નાણાંની રકમ આપી હતી. જેનો તેણે રૂડો ઉપયોગ કરી ‘એકનાં ચાર કીધાં હતાં,’ અને તે પોતાની ઝોરતનાં મોહતને બે વરસ થયાં તેમ મુલો ત્યારે પોતા પાછલ છોડી ગયલા પોતાના એક કાઉસ નામના ખેટા માટે તે મોટી રકમ મેલી ગયો હતો.

એ પછી બીજો ખેટો જલેજર નામનો હતો, જેને દુન્યામાં મુસાફરીઓ કરવાની બારે લાલચ હતી, અને તેથી તેને માટે પણ તેના બાપ એક મનમાનતી રોકડ રકમ મુકી ગયો હતો. આ રકમ સાથે તેણે મુસાફરીમાં જોહિકાગ્રુ, પણ તે ઘરમાંથી બહાર પડ્યો તે દીવસથી તેની નસલ નાખુદ થઈ ગઈ હતી. અને વરસો થઈ જવા છતાં તેના તરફના કશાજ સમાચાર નહીં ફરી વલવે તેનાં હૈયાત સગાં વહાલાંઓએ માહા દુઃખ વચ્ચે તેને કોઈ અકસ્માતમાં અટવાઈ મૃત્યુ ભાન્યો હતો, ને વખતના વધાગ સાથે તે લગભગ વીસરાઈ ગયો હતો.

ત્રીજા ને ચોથી બે દીકરીઓ હતી. તેમને પોતાની હૈયાતીમાંજ તેમના બાપે દોલતગર શહેરમાં ઉમરાવ ખાનદાંનોમાં પરણાવી આપી હતી, અને તેઓ પણ જે વખતને માટે આપણી વારતા શરૂ થાય છે તે વખતની આગમચની પોતાના ભરથારો અને બન્ને દીકરીઓને પોતાની પાછલ મુકી મરણ ખંમી હતી.

પાંચમો ને છેલ્લો છોકરો માહીયાર હતો જેની વલાંજી પોતાના આપદાદાના જીજીગર ધંધાપરજ દોડતી હતી, એટલે તેને તેના બાપે કાલામાં પોતાનાં ખેતરો આપ્યાં હતાં, જે વધારી તથા મુધારીને માહીયારે વધારે ઉપજ આપનારાં બતાવ્યાં હતાં.

આમનાર એ રીતે જોશે કે માહીયારનાં સઘલાં બાઈ બેહેનો આપણી વારતાની શરૂઆત આગમચનાં મરણ પામેલાં છે, ને

તેનાં હૈયાત સગાંઓમાં ફક્ત તેના વડા ભાઈ શાહપુરનો એકપુરો બેટો કાઉસ અને તેની બે મરનાર બેહુનોના ખાવંદા ને તેમની બબે છોકરીઓજ હતી.

કાઉસે તેના બાપની આપેલી બેશુમાર દાલત તે હુસ્સો, ખરચાણ અને ઉદારીઓ હોવાથી લગભગ કૂના કાઢ્યો કરી મેલી હતી, અને તે તેમજ તેના બેઉ કુત્રાઓ તથા કુછની છોકરીઓ ખુલ્લોગ માહીયાર ને તેની બેટી ગુલરૂખને નીચી પંકતીનાં ખુરજીગરે સમજી ધીકરતાં હતાં, એટલે તેમના વચ્ચે આજ તુલક ઝાઝો સગપણુનો વ્યવહાર હતો નહીં, અને તેઓ સગાં છતાં ત્રાહીત હોય તેમ એકમેકનાં મુખે દુખે પણ મદાનાં અલગાં અને વગલાં હતાં.

હાં માહીયારનાં અગત જોગ કુટુંબીઓની અમોએ આપવા માંડેલી એલખ પુરી થાય છે, એટલે તે અને તેની બેટી ગુલરૂખ નેઓ નાસ્તાથી કારેગ થયા કેડે બાગમાં લટાર મારે છે તેમને આપણે પકડી પાડીશું, અને તેઓની વાતચીત કંઈ વલાંણુ લીએ છે તે જોઈશું.

“આએ અદેશર મને કોઈ જોદ ભરેલા આસામી જણાય છે, બેટી ગુલ,” ખુલો માહીયાર નાસ્તાના એરડા મહિયી પોતાની દીકરી જોડે બાગ તરફ વલાણુ લેતાં બોલ્યો; “તે આપણને વિશ્વાસથી કે ખુલાસાથી પોતાની જેટલી હકીકત કેહેવી જોઈએ તેટલી કેહેતો નથી એમ મને ભય છે. ગમે તે હોય, પણ હું ખુશી છું કે એણે આપણી ખાત્રી કીધી છે કે એને ઘરમાં રાખવાથી આપણુ માથે કોઈ દીન ખદનામી આવે અથવા આપણને સરમાવું થાએ એવી કોઈ કૌંસમનો એ તકસીરવાર નથી.”

“એની તકસીર ત્યારે કંઈ કોસમની હશે, પીતાજી ?” ભાલી ગુલરૂખે નીરદોશ ભલામમાં પૂછ્યું.

“હું તે સમજી નથી શકતો, મારી દીકરી,” માહીયારે કહ્યું, “પણ એ બોલતો હતો ત્યારે મેં એની હીલચાલ તપાસી, અને મને એમ લાગ્યું કે એ ખરાંપણાંની ખાત્રી અને જોશ સમેત બોલતો હતો, માટે એ આહે ત્યાં તુલક એને આપણું મકાનમાં રાખવા ખાતર હવે હું દલગીર થતો નથી. એવું પેટ આપણને શું ભારી પડવાયું છે ?”

“હા, ને એ વહી ખચારે કહેતો હતો કે તે બહાવાં જનાનો નમાયો છે,” યુદ્ધે દયાથી કહ્યું; “એવા એકને આપણાં છાપરાનો આસરો એને તેમજ આપણને એકસરખા આશીરવાદ થશે.”

“હા, પણ સાંમે તો દીકરી,” માહીયારણું ધ્યાન આ વાત ઉપરથી ખીજી મેર ખેંચતાં તેણે યુલજખનું પણ ધ્યાન ખેંચ્યું; “આપણો પેટા જેહાંગીર પેલા તુફાણી ઘોડાને કેવો જખરીથી નેર કરે છે ! એ દલેર જખાંન વીશે તારું થું મત છે, દીકરી યુજ?”

“તમારા સવાલની મતલબજ હતું પુરી રીતે સમજી નથી શકતી, પીતાજી,” યુદ્ધે પોતાને પુછવામાં આવેલા સવાલની અરથી મક્કસદ પાંખી જઈ નીરદોશ શરમથી લગભગ લાલ થતા એકેસાંએ જવાબ દીધો.

“હું એમ પુછું છું બેટી,” માહીયારે ખુલાસાથી સમજાવ્યું; “કે જેમ જેહાંગીરના સઘલા ભલા ખવાસો ને ઉમલ ગુણો માટે મને ઉંચું મત છે તેમજ તેજ મત તું પણ એ તારા ખચગીના સાથી માટે ધરાવે છે કે તારું મત તેથી કોઈ રીતે જુદું પડે છે ?”

“અને એવી ક્રીસમના એક સવાલની આગળે કાંઈ જરૂર ?” યુદ્ધે હજી હસ્તે એહેરે પોતાને થયલા સવાલોપર સવાલોજ જારી રાખ્યા.

“હા મારી દીકરી,” બુદ્ધા માહીયારે ગંભીર સાદે સમજાવ્યું; “તું દાહી છે અને દહાડેની થઈ છે એટલે હવે તારી તેમજ મારી પસંદગીનો તને એક ભલો ભરથાર મલે એમ હું મારી હૈયાતી-માંજ થયલું જોવાને ઉમેદવાર છું. એવો ભરથાર તો તને સુખરેલી દુન્યામાંથી અપાવા માંયું તો મને મગરૂર બનાવે એવાં તારાં આ હોસાંનના સખએ તેમજ તારી ભણાઈની લાયકાતોને લીધે ધણીક ધનવાંન જખાંનો તાગ હાથના ઉમેદવાર તરીકે આગલ પડે એમ હું માંયું છું, પણ મને મારા પાત્ર અનુભવે શીખાડેલું છે કે જે ભલાઈ અને સાલેસાઈ એક ગરીબનાં સુપડાંમાં મલે છે તે એક ધનવાંનના મેહેલ જેવાં મદાંતમાં મલતી નથી. હાખલા તરીકે તારા પુવાએ અને તેમની બેટીએ તેમજ તારા પીતરાઈ કાઉસ શહેરમાં વસી પૈસાની ધમાલભરી કુમચકરી વચ્ચે થું સીખ્યાં ? તેઓ તમાખરીથી ધેરાઈ અને ભરાઈ ગયાં છે, ને જેઓ તેમના કરતાં વધારે લાયકાતથી ભરેલાં છે તેમને તેમની ગામડેની જાંદગી માટે ગાનડ્યાં અને ગરીબ સમજી તુચ્છ તરીકે ધીકારે છે !”

ગુલરૂખ કોઈ દહાડો નહીં ને પોતાના બાપને આજે પેટેલીજ વાર આવી શાંત ગંભીરતામાં એટલા ભારથી બોલતાં સાંભળી ગભરાઈ ગઈ, અને તેનો જુદો બાપ જ્યારે ઉપલું અસરકારક રૂપે બોલી એકાદ બે પલ દમ ખાવા થોપ્યો ત્યારે જવાબમાં શું બોલવું તે પણ તુરત વેલા તે નેકળદ સુંદરીને સુજ્યું નહીં.

“એટલા માટે મારાં બચ્ચાં,” પોતાની બેટીપર પોતાનાં બોલવાની અસર થયેલી જોઈ જુદા માહીયારે તુરત તેજ રૂપે પાછું ચલાવ્યું, “મારી મરજી તને કોઈ શેહેરી ઉમરાવ કરતાં ગરીબ પણ લાયક જુરજીગર સાથે પરણાવાની વધારે છે, અને તે માટે મેં જવાંન જેહાંગીરને મારાં મનમાં નક્કી કરી મેલ્યો છે, અને હું માનતો નથી કે તે મરજીની સામે અવાજ ઉઠાવાને તને કશું પણ કારણ હોય.”

તેણીનો બાપ જ્યારે ઉપલું છેલ્લું બોલતો હતો ત્યારે ગુલના ગુલામી રાખસારે શરમથી વધારે ને વધારે લાલ થતા જતા હતા. તેણીના હાથમાં એક ગુલામ હતો જે તેણીએ ધ્યાનમાં ને ધ્યાનમાં નીચી નજરે ચુંથી પીપી નાંખ્યો હતો. તેના બાપે આજે તાજી કરેલી ગંભીર વાતપર તેની જીંદગીમાં પેટેલીજ વાર આજે તેનું ધ્યાન ખેંચાવું હતું. શેહેરી છોકરીઓનાં બેવકુફ માખાપો તેમને પાસે બેસાડી તેમનો વખત આવે તેની ઘણાંક વરસ આગમ્યથી તેમનાં મગજમાં પરણવા અદરાવાના ખ્યાલો ઉભા કરે છે તેમ ગુલરૂખનાં સારાં નસીબે તેના બાબમાં કરવામાં આવ્યું ન હતું, ને તેથી આજ વેર તેણીના બચ્ચાં સહીત નીરદોશ વીચારે વચ્ચે એ દુન્યાઈ વિચારેએ વાસો કર્યો ન હોતો, અને આજે પેટેલીજ તે ખ્યાલ થતાં તે તે વાત ઉપર ગંભીર ધોર કરવા પડી એ સ્વભાવીક હતું એમ વાંચનારને કેહેવું પડશે નહીં.

“તું અને જવાબ નથી દેતી દીકરી ગુલ ?” માહીયારે જવાબને માટે થોખીને ગંભીર આતુરતાથી પાછું પુછ્યું. “કહે અને ખરેખર, જેહાંગીરને એક ભરથાર તરીકે કયુલ રાખવાને તું ખુશી સાથે તૈયાર છે ?”

“મારા મુરખીજીની મરજી સામવવાને હું તાબેદારીનું સર જોડાવસ, કેમકે મને રાશન છે કે તેઓ જે મારે માટે કરશે તેમાં

મને ગુફરાન થનાર નથી,” ગુલરૂખે નીચી નજરે ટુંક પણ સાલેસ જવાબ આપ્યો.

ખરાબર એજ વખતે પાસેની ઝાડી ખખડી ને દરદી અદેશર એક ગરમ ખંદુસમાં બીંટાયેલો બાહિર આવ્યો. ગુલરૂખ તેને જોતાં-જ ચોંકી અને વહી શરમથી લાલ થઈ, કેમકે તેનાં તેમજ તેજ વખતે માહીયારનાં પણ મનમાં આવ્યું કે તે તેમની ખાનગી વાત છુપાઈને સાંભળતો હતો. આ વેડેમ તોપણ તુરત તેમને નાપાયાદાર જણાયો, કેમકે અદેશીરે તેમને હવણાંજ જોયાં હોય તેમ તે તેઓ તરફ આવ્યો અને બોલ્યો, “એહો તમો હ્યાં છો ? મને ખબર નહીં, નહીં તો કે હું ક્યારનો તમોને એ તરફ આવી મલતે. આજે મને લગાર શક્તિ વધારે આવેલી જણાય છે એટલે આ ખંદુસ એધી બાગમાં લગાર લટાર મારવા હું પણ તમારી પુકે બાહિર પડ્યો હતો, અને ક્યારનો તમોને બાગના ખીજ ભાગોપર શોધવા કરતો હતો.”

આ ખુલાસાથી જેમ માહીયારની તેમજ ગુલરૂખની પણ ખાતો થય કે તેણે તેઓની છાંતી ધર સંસારી વાત કુશી સાંભળી નથી, અને એ રીતે તેમનાં મનનું સમાધાન થવે તેઓ તેનાસે તુરત મલી ગયાં, ને હવે તહેરવાર વાંચનારને વગર અગતની વાતો કરતાં તેઓ ત્રણે બાગમાં સાથે સેડેલ કરવા લાગ્યાં.

મકરણ ૪ થું.

જવાહીરો અને એક ગુલાબ.

દરદી અદેશરને હવે સાંજે થતાં ઘણી મુશ્કેલી પડી નહીં. બુઢાપાની માંદગી વચ્ચે નીપજેલી નાતવાંતી સિતાય હવે બાળ્યું કોઈ હુખ તેને રહું ન હવું, અને હવે તે એકલો ઘરમાં અને બાગમાં તેમજ બાગની આસપાસના ખેતરોમાં ફરી શકતો હતો; તેની માંદગી સાથે તેનો પાજી સ્વભાવ પણ સુધરતો જતો જણાતો હતો. શરૂઆતમાં તે ગુલરૂખ જોડે જરા જરામાં ચીઠડાં ફાડનારો, ચીરડાઉ અને ફાંટાનો ફરેલો આસામી જણાયો હતો, પણ રફતે રફતે તે તેની મદદરત કરનાર તે જવાંત નાર તરફ વધારે નજ અને વધારે માયાણ થતો જતો હતો. તે એકાદ ખે વાત વીશી ધણે

ચોક્કસ રહેતો હતો, અને તેમાં એક તે દીવસના નીચમીત ભાગમાં કરવા ઠડાવેલી તેની બંદગીઓ નહીં ચુકતો હતો તે હતું. આ બંદગીઓ તે ધણાંજ ગંભીર એકાગ્ર ચિત્તે કરતો, અને પોતે કરેલાં કાંઈક પાપને પરતાવાનાં ઝરણાં પાળીથી ઘોઘ કાઢવાને આરંભ મંદ હોય તેવે હાલે સાચ્યાં દીલની તોજસભરી બંદગીઓ કરતો તે અવાર નવાર પડઝાઈ આવતો હતો. ખીજી જે વાતમાં તે ચોક્કસ હતો તે પોતાની પેલી એક માટી નોંધ પોઠી કોઈન હાથમાં નહીં જાય તે વીચે હતો. તે તે પોઠીને ઘણીજ માહુચેત સંભાળથી ઉંચી ને ઉંચી રાખવાની કાલજી કરતો હતો, જોકે તેનું એમ કરવાનું કારણ ગુલરખ કે માહીયાર કોઈ સમજી શકતું ન હતું.

દરદી અદેશરે ખીજી એક માસ ભલા મહીયાર પાસ માંગી લીધો હતો તે વાતને લગભગ પંદર દીવસ થયા હતા, અને એક દીવસે ગુલરખ પોતાના આરડામાં પોતાનાં કાંઈક કામ ઉપર એકલી બેઠેલી હતી, તેઢલામાં ત્યાં તે પારણું ઉંઘાડી દાખલ થયો. માહીયારનાં ઘરમાં તે હવે એટલો પલટાઈ ગયો હતો કે ગમે ત્યાં તે હવે છુટથી જામને ઉભો રહેતો હતો, એટલે ગુલરખના અંકાંત આરડામાં પણ તેણીને કશું ચેતાબ્યા વના જામ ઉભો રહેવાને તેણે કશી અડચણ કરી નહીં.

ગુલરખ તેને જોઈને ઉભો થઈ, અને બાઆદરમાન તેણે બેસવાને ખુરસી આપી. તે તે ઉપર બેઠો, અને પછી ગુલરખને પોતા સામે બેસાડી તેણે પોતાનાં બદનનાં મોટાં ગજવામાંથી ધીમે રહીને એક નાહનો દાખડો કાઢ્યો. તે મોતીની સીપની બનાવતનો સારો પણ શોભાપમાન હતો. “દીકરી ગુલરખ,” અદેશરે આજે અસાધારણ મમતાથી કહ્યું, “મારી લયભરી માંદગી વચ્ચે તું બેઠીએ મારી અતી ઘણી મેહેરબાનીથી મદારત કરેલી છે, અને જોકે હું મારી માંદગી વચ્ચે વારંવાર ચીરડાઉ અને અપકારી થયો છું, તોપણ તેં વગર ચીરડાવે ને વગર કંટાલવે મારી માવજત કરી છે; એનાં અદના હેસાંનમાં આ નાધલી દાખડી મારી તરફની તું બેઠી એક નજીવી ભેટ તરીકે કબુલ રાખ” — અને અદેશરે એમ કહેતાં એક ચાંપ દાખી જોયો તે દાખડીનું મોં ઉડીને ઉઘડી ગયું,

અને ખઠી તેમાં આંખ નહીં ઠડે એવાં કેટલાંક અક્યકીત ધરે-
ણાંએ સુંદર ગુલરખની નજરે આબ્યાં.

ગુલરખ મોહીત થઇ ગઇ. આ ધરેણાંએ એવી તો નાદર
કારીગરીની બનાવતનાં એવાં તો ખેમુલાં ખુબસુરત નંચ નજરે
આવતાં હતાં કે તે પેહેડનારી જો જરાખી ખુબસુરત હોય તો તે
કાંઇ તેણીને ઓરજ ઠડરાના તાપમાં બતાવે એમ હતું, અને તેથી
ગુલરખ તે ધરેણાં તરફ એકાદ બે પલ આઠી મીઠી નજરે જોવા
લાગી, કે જ્યારે ખુદો અર્દેશર તેની દરેક લાગણીએ ધણુંજ
ધ્યાનથી તોળી નહીં જાય તેમ તપાસતો ગયો.

“મારી તરફની એ મીસ્કીન ભેટ લેવાને મારી બેઠી તું રા-
રમા ના,” અર્દેશરે પાછું ચલાવ્યું; “એ કાંઇ તેં અને તારા
બાપે માગપર ખરચેલાં ખેશુમાર નાણાંનો ખદલો નથી, કેમકે તે
ખદલો નહીં વલાય એ કીસમનો છે, પણ તું તરફનાં મારાં માન ને
હેરાંનના અવેજમાં એ ભેટ તું કયુલ રાખ.”

“નહીં કાકાજી”—અને વાંચનારે હાં જાણવું જોઇએ કે
ગુલરખ ખુદા અર્દેશરને હંમેશ કાકાજીના માન ભરેલા એલકા-
બથીજ ખેલાવતી હતી—“નહીં કાકાજી,” તેણીએ કહ્યું, “એ ભેટ
નાકયુલ કરી તમારાં મનમાં હું કાંઇ એાછું લાવવા માંગતી નથી,
પણ એ નાદર ભેટ નાકયુલ રાખવા ખાતર તમે મને માફ કરશે
એવી હું આશા રાખું છું.”

ખુદો અર્દેશર જ્યારે ભેટ આપવા માટે બલાંમાણુ કરતો
હતો ત્યારે ગુલરખ જે માત્ર પેહેલી નજરે તે કીમતી જવાહીરોથી
જક થઇ ગઇ હતી, તેણે વધારે ગંભીર ધોર કરી લેવાની તક
હાથ કીધી હતી. આ ધરેણાં કયુલ રાખવાથી જે સાર અસારનું
પરીણામ થાય તે વીશે તે અતુર સુંદરીનાં મગજમાં વિજલીની ત્રડપથી
વિચારો આબ્યા અને ગયા હતા, (જે ખુદો અર્દેશર ધ્યાનથી
સઘલું તપાસ હતો) અને સેવટે એ ભેટ મન મારીને ખરાં જીમ-
રથી નાકયુલ રાખવાનો તેણીએ ઠાણ કીધો હતો.

“તું એ ભેટ નાકયુલ રાખશે તો હું કાંઇ દીલમાં એાછું
લાવીશ નહીં,” અર્દેશરે ગુલરખનો જવાબ માંબળી લઇ કહ્યું, “પણ
તુંને જો અડચણ નહીં હોય તો મને જાણાવશે કે એ ભેટ નાકયુ-
લ રાખવાનું તારું કારણ શું છે ?”

“કારણમાં ફક્ત એટલુંજ કાકાજી,” ગુલરખે સમજાવ્યું, “કે હું એવા દેખાવલા ઠોરા કરતાં સંગીન સાદાઈ વધારે પસંદ કરું છું. હું એક વચ્ચે વાંધેના યુરજીગરની ખેટી છું, અને મારાં ગામડાંના એકાંતવાસ વચ્ચે આજ છુધી જે સાદાઈની શોભાને મેં મારી કરેલી છે તેમાં વગર અગતે ફેરફાર થએલો જોવાને હું રાજી થતી નથી. મારા સદાના સાદા પોશાક સાથે આ ખેમુલાં જવાહીરો મને શોભા આપવાનાં નથી એમ હું ખરું કરી માનું છું, ને તેથી તમે મુરખીજીની એ કીમતી બિટ હજારો હેસાંન અને માંન સમેત ના પાડું છું.”

“જેવી તારી મરજી ત્યારે, ખેટી,” અર્દેશરે કહ્યું, “અને તે કુશી પણ ખોંહસ કરવા વના ગુપચુપ તે દામડો ગજવાંમાં બેઠી આવ્યો હતો તેવાજ તે ઓગડામાંથી બાહરે નિકળી ગયો.

ગુલરખને આ વાતથી ઘણી અચ્ચરતી લાગી. તેણે તેને જરા પણ ખોંહસ નહીં કરી એ શું? ખોંહસ કાઢાથી તેણી તે ઘરેણાં લેત એવું તો નહીંજ હતું, પણ ત્યારે તેની શું ખરેખર આપવાની મતલબખી નહીંજ હશે? શું તે અમથું નામનું મન મનાવા આવ્યો હતો, કે ખોંહસ કાઢાથી બી કાંઈ વલવાનું નથી ને તેણી તે કપ્પુલ રાખવાની નથી એવી તેની એકદમ ખાત્રી થઈ ગઈ હતી? એ બેઠની કાંઈ ખીજ મતલબ તો ના હોય? એ બેઠમાં કશો બિંદ તો નહીં હોય? આ દરદી અર્દેશર પોતે અત્યારમાંજ કોઈ બેઠી પુરૂશ જણાય છે, તો તેની દરેક હીલચાલો બાતેનમાં કાંઈ ભરખ સાચવતી હોય એમ કા નહીં બને? એ આપણે તેના લાયક વખતે ને લાયક જગ્યાએ બેઠશું.

ઉપલા બનાવની સાંજે સુંદર ગુલરખ બાગમાં એકલીજ સેહેલ કરતી હતી. તેના હાથમાં બેધ્યાંનપણું વચ્ચે તર્જીએ તોડી લીધેલો એક ખુબસુરત ગોલાખ રહી ગયો હતો, અને તેગીનું ધ્યાન પેલાં ઘરેણાંએ ને તેને લગતા વલગતા બનાવોપર રાકાય-હું હતું. તેણી બાગમાંથી ખેતરમાં પડી, ને ત્યાં એક ઝાટાં ઝાડને અઢેલીને ઘાસમાં ખેઠી. હાં તેણીએ નવી રવેસે પેલાં ઘરેણાં વીથે ગંભીર ધોર કોધે, અને સેવટે ફરીને તેણી તેજ પરીણામના વિચાર ઉપર આવી, એટલે તેનાથી મનસે તેપણુ લગભગ ખીજાં સાંબલી શકે તેમ ઝાટે બોલાઈ ગયું કે “બેશક સઘલાં જવાહીરો-

ના દેખાવલા ઠાઠ માઠ કરતાં મારા સાદા પોશાક ઉપર આવાં એક ગુલાબની સાદાઈ વધારે શોભા આપશે.”

“અને ત્યારે તારા કોમલ કરવડે એજ ખુબસુરત ગોલાબ તું મને સપુરદ કર, પ્યારી ગુલરખ,” તેજ પલે એક આવાજે પછવાડેથી કહ્યું,

ગુલરખ ચોંકી ઉઠી. તેણીએ પાછું ફરી જોયું ને જવાંન જે-હાંગીર તેણીની બાજુએ ઉભેલો હતો ! તેણીના પાક એકાંતવાસ વચ્ચે જેહાંગીરે ફરેલી આ ખલલ તેણીને અમર્યાદશીલ જણાઈ, અને તેણી જે વાક્ય મનસે ખેલી હતી તે સાંભળી લેવાની જેહાંગીરને તક મળી માટે તેણી પોતાનાં મનસે ખીજવાઈ. જેહાંગીરે તેના પાસથી તે ભાગ્યશાલી ગોલાબ લેવાને હાથ લંબાવ્યો, પણ પોતાનાં ખીજવાયલાં મનની અફગી વચ્ચે તે ગોલાબ તેણીએ પાછળ ખેંચી લીધો.

“કેમ મને એ આપતી નથી, પ્યારી ગુલ ?” જેહાંગીરે ટીકેકો પડી પુછ્યું; “તું કહે છે કે જુદા અર્દેશરના જવાહીરો કરતાં આ સાદો ગુલાબ તને વધારે શોભા આપે છે, તો તેજ ગોલાબને તું તરફના મારા પ્યારની પાક ઇલાજીમાં મારો કરવાને હું મગર નહીં થવશ ?”

“અને તે કેમ જાણ્યું કે અર્દેશરે મને બિટ આપવા માંગી ને તે મેં નાકબુલ ફરમાવી ?” ગુલરખે અરધા ગુસ્સા અરધી અચરતી વચ્ચે પુછ્યું.

“મને મારા વાલી અને મુરખી તે તારા ભલા પીતા માહીયારે એ વાતથી વાકેફ કીધો,” જેહાંગીરે ખુલાસો કર્યો, “અને તેઓએ જ મને તારા હાથ માટે ઉમેદ બાંધવાને નહીં વડી રાખેલી આશા આપી હતી, પણ હું બેઉ છું કે તું ગુસ્સે ભરાય છે. હું તું ને નાપસંદ છું ગુલ ? મારી ગરીબાઈ માટે તું મને હીણે છે ?”

શલે પેહેલા ગુસ્સા વચ્ચે જેહાંગીરને લગભગ હરકાટી કાઢ્યો હતો એ ખરું, પોતાના બાપ સાથ જેહાંગીર વીશે વાત થવા પછી ઘણે દીવસે અચબુચ વલી જેહાંગીરના પ્યારની વાત તેનાં ધ્યાનપર આવતાં તે તેને પેહેલી એકાદ બે પલ નાપસંદ થઈ પડી હતી એ ખરું, અને વલી જેહાંગીર એક બરથાર તરીકે શલને જોવા જોઈએ એવો ખરેખર પસંદ નહીં હતો એખી ખરું, પણ જેહાં-

ગીર જ્યારે ઉપલું છેલું ખાધ્યો ત્યારે તેને કપ્પલ રાખવાનાં કારણમાં માહિયારે કહી સંભલાવેલો સંગીન સખક અક્ષરે અક્ષર સાથે તેણીને યાદ આપ્યો, અને તેથી પોતે તેના તરફ ચલાવેલી નાલાયક ચાલ માટે તેણી પુરત લજવાઇ ગઈ. પોતાની ગરીબાઈ માટે તેને હીણવા વીશે જ્યારે જેહાંગીરે કાકલુદી સાથે ફરીયાદ ઉઠાવી ત્યારે તે શબ્દો તેને ધાતકી તીરની પેઠે વાગ્યા, અને ત્યારેજ તેણીને યાદ અને ધ્યાન આપ્યું કે જેહાંગીરનો એ રીતે સેહજબી અનાદર કરવામાં તેણીએ તેણીના ભલા અને વિચારવંત આપ તરફ નાકર-માનીતું કદમ ઉઠાવ્યું હતું.

આ સઘળાં ઉપરથી પોતાની ચાલ માટે તેણી માંડ માંગવા જતી હતી, અને પ્યારથી હસી પેલો માંગેલો ગુલામ મુંદર ગુલરખ જેહાંગીરને નજર કરવા જતી હતી, તેવામાંજ તે ખેતરની સાંમેથી એક ખુમસુરત દેખાવનો ભપકા ભરેલો જવાંન આવતો જણાતો હતો તે ઉપર તેનું ધ્યાન ખેંચાયું. આ જવાંન આવ્યો તેવો ગુલરખ અને જેહાંગીર હતાં ત્યાં આવ્યો, અને ગુલરખ તેને જોતાંજ તેને પોતાના પીતરાઈ કાઉસ તરીકે પીછાંણી પોતાનાં દીલની સદાની સાદાઈ વચ્ચે ખુશ થઈ ગઈ. તે ઘણાં વરસો પછી નહીં ધારેલી રીતે આવ્યો હતો. ઉપર એક ઠેકાણે અમાએ કહેલું છે કે તેની ચાલ ચલણ સારી ન હતી, ને તે એક શેફરી તરીકે ભલા માહિયાર ને તેની ખેત્રીને ગાંમડયાં સમજી ધીકારતો હતો. એમ છતાં તે આવે નહીં ધારેલી રીતે અને આવી ચડ્યો હતો, અને ગુલરખ તેને જોતાંજ જેહાંગીરને લગતી ખીનાએ ભુલી ગઈ, અને તેને જોઈ પોતાનાં ભલાં દીલની ભોલાઈ વચ્ચે ખુશ થઈ ગઈ.

“કોણ?” કાઉસ તેને જોતાંજ તેની ખુમસુરતથી છક થઈ જઈ ખોલ્યો, “મારી પ્યારી પીતરણ ગુલ ! આ કેટલો ફરફાર ! ગુલ, તું અને હું સાથે રહેલાં છીએ, ને તે પછી આવે ઘણું અને તેને જોવાને મલવાની ઉત્કટ થતાં તને એક ખુમસુરત અખલા તરીકે હું જોવાની ઉમેદમાં આવ્યો હતો. પણ તને અફલ હેરતમાં નાખનારી ખુમસુરતમાં ખાલી નીકલેલી જોવાની મારી વધી ના હતી.”

ગુલ આ સુખનો સાંભલી શરમથી લાલ થઈ ગઈ, અને મીઠાસથી હસવાની મનહર અદા સમેત તેણીએ નીચું જોયું. “હું તને જોવાને ઘણી ખુશી થઈ છું, કાઉસ,” તેણીએ પોતાનો સી-

પ્રતની વાત પુરી થતાં કહ્યું. “અમા ગરીબ ગાંધડેનાં સગાંઓને તેં આ નહીં ધારેલું માન આપ્યું છે.”

“તું મારી મસ્કરી કરે છે, યુવ,” કાઉસે પોતાના હાથનાં બે આંગળાંવડે યુવના ગોલાખી રોખસાર ઉપર એક અછાત મારી કહ્યું, “પણ કાકાજી માછીવાર ક્યાં છે? ચાલ મને લઈ જા તેઓ પાસે.”

“ધણી ખુશીથી,” યુવે કહ્યું—અને આ નવા બનાવતી નહીં વધી રાખેલી ગરબડમાં જેહાંગીરને અને જેહાંગીરને થયલાં અપમાનની વાતને વીસારી દઈ તેણી કાઉસ સાથે ત્યાંથી ચાલી ગઈ.

ગરીબ બચારે જેહાંગીર! તેને યુવની આ ચાલ દયાહીણ, ધત્તકી, નાતરસ લાગી. તે સમજ્યો નહીં કે તોણી તેને અને તેને કરેલાં અપમાનને બુઝીને ચાલી ગઈ, પણ તેણે માન્યું—અને વલી વીધામયી માન્યું—કે તેણી તેને હીણાને ચાલી ગઈ. તેની ગરીબાઈ—તેની પરધીન હાલત માટે તે હીણાથે હતો એમ તેને લાગ્યું, અને કાઉસના તોરના ઠોરા આગલ તેની ગરીબાઈ વચ્ચે તે અધારમાં અને ધીકારમાં આવી ગયો એમ તેને ખ્યાલ થયો. એ ધાતકી ખ્યાલ હતો, ને તેણે તે ભલા જવાનને ગમીથી ધાયલ કીધો. પેલા ગોલાખ યુવ પોતાના પીતરાઈ સાથે ધરમાં જતાં બેભાનપણાં વચ્ચે ત્યાંજ નાંખી ગઈ હતી તે તેણે ગમખાર ઉભરાઓ વચ્ચે ઉપાડી લીધો, અને ઉભાતાં દીલની હજારે લાગણીઓ વચ્ચે પાક માહોબતનો તે ઉપર એક બાસો લેતાં તેણે પોતાની આંખમાંથી આંસુ ખંખેરી નાંખ્યાં.

પ્રકરણ ૫ મું.

કાઉસ.

જગભગ બાર વરસના અરસામાં કાઉસના પોતામાં પણ ભારે ફેરફાર થયેલો હતો. તે પણ પતલો અને ઊંચો, ખુબસુરત અને બપકાદાર, ટચાક અને હસકી થયો હતો. તે દુર્ગુણી, લુચ્છો, કુછંદી હતો, એટલે તે હસકી, ટચાક અને દમામવાલો તો હોવાજ નો-હો, અને તે જીગારી, ખરચાલ અને અનીનોમાન હતો, એટલે એણે ખાલી અને કરજદાર પણ હોવાજ નોહો. આ તેની સઘળી

જુરાઇની ભત્રા માહીયારને પુરેપુરી કશી ખબર ના હતી. તે તેની વિશ્વ મત બાંધવા જોગ એટલુંજ જાણી શક્યો હતો કે તે ખર-ચાલ અને મગરૂર થયો છે, અને તે વાંકો કાંઈ એવી કીસમના નહીં હતા કે જેથી જ્યારે નહીં વકી રાખેલો વખતે કાઉસ ચાલી ચલાવીને તેને ઘેર વેર આવે ત્યારે તે ભાણે ગ્રહસ્થ તેને એછા પ્યારનો આવકાર આપે.

ગુલરૂખ પોતાના એ પીતરાઇને પ્રીતભર્યા આવકાર સમેત પોતાના પીતા સાથે મેલવવા ઘર તરફ લઇ જતી હતી, પણ તેટલાંજ માહીયાર બાગના એક ખીજા ભાગ તરફ સેહેલ કરતો જાણાયો. આથી તેઓ બાગમાંજ મડ્યાં, અને માહીયારે પોતાના મરનાર બેગદરના આ એકપુરા ચેરાગને ખરાં ભોજાં દીલતી સંઘલી ભ-લાઇથી ભરપુર એક ઘણી ખુશી ભરેલા આવકાર આપ્યો. અરસ પરસ ખેર આશીયતો પુછવા પછી માહીયારે પોતાના બે બંધેલીઓ ને તેમની બેટીઓની ખબર પુછી. “બેટા કાઉસ,” તેણે પુછ્યું, “તે તારા કુવાઓ અને તેમની બેટીઓના કાંઈ સમાચાર?”

“અરે કાકાજી તેઓની તકાબરીજ એટલી છે,” કાઉસે કહ્યું, “કે મને પણ કંટાળીને તેઓ સાથે સંઘણો વેહેવાર પડતો મેલવો પડ્યો છે. તેઓ કાંઈ નાંખપર માખ નહીં ખેસવા દે એવાં તુમા-ખદાર બની ગયાં છે, અને વલી મારા કુવાઓના બાબમાં વધારે ધોક્કારવા જોગ એ છે કે તેઓ આવક કરતાં અરસ બેવડો રાખી બંને બાણે બાલ કરજદાર થઇ ગયા છે.”

કાઉસે કુરતાજી હતો, અને આ તેની કુરતાજના એક નમુના ઉપર વાંચનારનું ધ્યાન ખેંચ્યું. તે હુમ્મો પોતે તકાબરીયો હતો, પોતે કરજદાર હતો અને તોખી પોતાના વાંકોનો તે ટોપલો પો-તાના કુવાઓને માંધે નાંખી પોતે સાધુ દેખાતાં પોતાના કાકાને વધરે બહાલો થઇ પડવાને તેણે આ તક હાથ કીધી.

“એવાં માણસો મોટે બેઠે પસતાયા વના રહેતાં નથી,” મા-હીયારે પોતાના બંને બંધેલીઓની કાઉસે જાણાવેલી ચાલ મોટે અફસોસ બતાવ્યો. “પણ એમ કેમ દીકરા,” તેને વલી યાદ આ-વવાથી તેણે કાઉસ તરફ ફરીને વધાર્યું, “બેં તો તારે મોટે પણ એજ કીસમની ફરીઆદો સાંભળી છે! શું તે ખરી નથી?”

“ખરી ?” કાઉસ જાણે કુવોક અચરત થઇ ગયો હોય તેમ બોલી ખુશમિજ્જને ખડખડ હસી પડ્યો, “કાકાજી, પીક પાછાહાની છે. તમારી પોતાની પછવાડે શું શું અણુચટવું ને ખાટું બોલાવું હશે તેની તમને પોતાને કેટલી થોડી ખબર છે ?”

“ખરું ખેટા,” કાઉસની ભજાઇ અને સારી ચાલ માટે આ તેનાં તોર ભરેલાં બોલવાથી બોલા માહીયારની એક તડાકામાં ખાત્રો થઇ જતાં તેણે કહ્યું, “અને તોખી તું માનશે, તારી પછવાડે નોંદા તો એટલી બધો વધો હતો કે તું એક હલકી નીતીની ગાયણ-કાર નારીપર માહી પડ્યો ને તેનાસે પરણ્યો !”

“એ વલી નવો કુફો !” કાઉસે હજી ધુમ હસવાનું દોલ ખતાવી ભરી રાખ્યું ; “બસ એજ કાકાજી, કે એયીખી નાખેહેતર કાંઇ બાકાત છે ?”

“એ સમાચાર જ્યારે મારે કાંને આબ્યા,” માહીયારે સમજાવ્યું, “ત્યારે તે માનવાને મેં ધીક્કાર સાથ ના પાડી, કેમકે તું ગમે એવો હોય, પણ છેક તારા મરનાર સંક પીતાનાં નામને એટલી હદ સુધી નરસ લગાડે એ વાત મારા ખ્યાલમાંજ ઉતરી શકી નહીં. પણ વાર કાઉસ,” માહીયારે હાં વાત ફેરવી, “તારી પીતરેણુ યુલરખ વિશે તં શું મત બાંધ્યું? તેણીની ખુબસુરતીમાં તું કેટલો ફેર જુએ છે ?”

યુલરખ તેના બાપના આ કઠંગા સવાલથી વલી શરમાઇ ગઇ, અને શરમ ઉડાવા ખુશ મિજ્જને એ સવાલ ઉપર હસવા પડી. તેના બોલા બાપે એ સવાલ જેને નહીં પુછવો ઘટે તેનેજ પુછ્યો હતો, અને કુરતાજી કાઉસે જે જવાબ દીધો તે જોટયો માહીયારને ખુશ કરવાની મક્કસથી તેટલોજ ખરાંપણાંના વિશ્વાસથી ભરેલો હતો.

“ફેર પુછોછો, કાકાજી?” કાઉસે જવાબ દીધો, “એણીના ચંદ્રસમ ચેહેરાને ખુબસુરતીના તેજથી દીપ્તો કરવામાં એકખી કસર કે કસુર થયલી જોવામાં આવતી નથી.”

“અને પેસો મારે કરી લીધેલો ખેટો જેહાંગીરખી વખતના વધારા સાથે ખુબસુરતી, ને તેથી વધારે—સદગુણોના સુધારામાં એછો વધતો જતો નથી,” માહીયારે મગફરી લઇને કહ્યું.

પણ કાઉસને જેહાંગીરની વાત પસંદ આવી નહીં. યુલરખને હાં એકાએક જેહાંગીર માદ આબ્યો, ને કાઉસની ગરબડમાં તેણી

તેને લગભગ તરકોડી ચાલી આવી હતી તેથી તેનાં મનમાં ઘણું
ઓછું આનંદ હશે એમ ખ્યાલ થતાંજ તેણીને ભારે દુઃખ થયું.
જેહાંગીરનું નામ માહીયારનાં આંખરથી બાહેર પડતાંજ ગુલરખ
ઓંકી, કે જ્યારે કાઉસે ટીચકું કીધું. ગુલરખ દુઃખી થવા લાગી ને
કાઉસ મનમાં અફસોસ કરવા લાગ્યો, કેમકે ગુલરખની પારવનાની
ખુબશુરતીએ આત્મામાંજ તેને જખમી કીધા હતા, અને તેમાં
જેહાંગીર કાઉસને એક હરીફ સમાન જણાવ્યો. ગુલરખનો અફસોસ
માલુમતભરેલો હતો—ખારથી દીપ્તો હતો, કાઉસનો ખેદ કીનાને
હતો—વેરથી ભરેલો હતો.

આજ વેળાએ ત્યાં વલી અર્દેશરનું આવવું થયું, અને
કાઉસે તેને દુરથીજ જોતાં તે અજાણ્યો કાણુ હતો તેની પરચુછ
કરતાં તેનાં આવવા પેહેલાં માહીયારે તેને ઓલખાવી દોવો. તે
એક કેવા કાંટાદાર આદમી હતો તે અને રફતે રફતે તે માહીયા-
રનાં ઘરમાં કેવા હલી ગયો હતો તે કાઉસને તેણે ટુંક વીગતોમાં સમ-
જાવી લીધું, ને પછી તેનાં તે તરફ આવી પુગતાં અરસ પરસ જા-
હેર ઓલખાણો થઈ.

કાઉસ આ ઘસાયલા પીસાયલા પોશાકમાંના કંગાલ સરખા
દુખાવના ડોસાને જોઈને કશો રાજ થયો નહીં. એક તો તે તેને
જોઈ ફરડ્યો કે જ્યારે ખીજી સહવારે જેહાંગીર ને માહીયાર ખેતરે
જતે ત્યારે સુદર ગુલરખ જોડે એકલો પડવાની તેની તક જતી
રહી, કેમકે તેમ ઘવામાં આ બુઢો કવામમાં હાડકું થઈ પડ્યું,
ને ખામતું તો બુઢો અર્દેશર કાઉસને કાંઈ એવો તો ધારી ધારી-
ને ને ઠાંકી ઠાંકીને જોતો હતો કે તે જાણે કાઝિમનું જીગર વાં-
ચવા માંગતો હોય—ને તેથી ખી કાઉસને તે અકારો થયો. ટુંકમાં
કાઉસ પેહલીજ નજરે આ અર્દેશરને ધીકારવા પડ્યો, અને તેને
કોઈ અભણ, ખેઅદબ, અરધા ઘેલા બુઢા બુરજીગર તરીકે ઠાકી
ખેસાડ્યો.

એ પછી ખાનાનો વખત થયો, અને તે વખતે રાખેતા મુ-
આફક ખાનાની વખતે જવાં નેહાંગીર હાજર થયો. તે આજે
એટલો ગમખાર હતો કે ખાવાની તેને કશી રચી ના હતી, અને તે
બુખ્યોજ મુઠ જવાનો એરાદો રાખતો હતો, પણ તેમ કીધાથી
ગુલરખનું દીલ દુઃખાશે અથવા તેણીને અપમાન થશે એવો ડર

કરી તે જમવા આવ્યો હતો. તેને જોતાંજ ગુલરખ તેની આગલ દોડી ગઇ, અને જાણે સાંહજની પોતાની નાલાયક ચાલનો બદલો વાલી આનની હાથ તેમ પ્યારથી હાથ પકડી તેને અંદર લઇ આવી. આ કાઠિસથી કેમ વેઠાય ? તે આ દેખાવ જોઇ અદેખાઇથી બલતો હતો, તેટલાં—આગમાં તેલ—તેનો કાકો માહીયાર જેહાંગીરનો હાથ પકડી તેની આગલ લઈ આવ્યા. “મેટા કાઠિસ,” તેણે કહ્યું, “આ મારો જેહાંગીર. તં એને ગુલરખ જેડે છેક પાર વરસ પર જોયો હતો ત્યાર પછી આજ સુધીમાં કેટલો સુધારો થયો છે ?”

“હું હા, જેહાંગીર ?” કાઠિસે શું બોલ્યું તે નહીં સુજવાથી વામાંટામાં કીધાં, અને અરવું હસીને અરવા મીઠજથી કિપલા એ ચત્ર બોલો બોલી તે ખાનાંની ટેબલ પર ગુલરખ પાસે બેસી ગયો. આથી જેહાંગીર ને અદેશરે તેની સામેની હાર પર બેઠક લીધી, જ્યારે માહીયારે રાખેલા મુઆફક ટેબલના હેડની તરફ લીધી.

કાઠિસે જેહાંગીરને કહેલું અપમાન માહીયાર બરાબર જોઇ નહીં શક્યો હતો, પણ તે અદેશર બરાબર જોઇ લઇ બરાબર સમજ્યા હતા, માટે ખાનાં પર તેણે કાઠિસને બાલવા જેહાંગીર ને જેહાંગીરનેજ લગતી વાતો રજુ કરવાની તક લીધી. આથી થયું એમ કે સઘનાંઓને તે વાતમાં ઘણી ખુશીથી ભાગ લેતાં જોઇ પોતાની મરજી ઉપરાંત સભ્યતાને ખાતર આ વાતોમાં ભાગ લેવાને કાઠિસને પણ ફરજ પડી.

પ્રકરણ ૬ ઠું

માનખર મેહેલ.

ખીજે દને સહવારે નાસ્તાથી ફારંગ થયા કેડે એક અરધો કલાક બુઢો માહીયાર પોતાના બગીચા કાઠિસ જેડે એકાંતમાં તાહિલે બેઠો. તે દીવનો દયાલુ હતો, અને તેથી પોતાની એ મરનાર બેહોનાની બેટીઓ વીશે જે વાતો તેણે સાંભળી હતી તે વીશે વીગતે પરપુછ કરવાની તેણે કાલજી કરી હતી. કાઠિસનાં કેહેવા પ્રમાણે તે મરનાર બેહોનાના આવીંદો ઉદારીયા અને ફરજદાર હતા, અને ત્યારે તેઓનાં મરણ પછી તે એ બેહોનાની બે બેટીઓનું શું યશે તે વિશે એ બુઢા ખુરજીગરને ચિંતા થતી હતી. વાતપરથી વાત વધી, અને માહીયારે પોતાની બેટીની શાદીની પુરતા વિશ્વાસમાં પોતા-

ના ભરીજ આગલ વાત કાઠી. “હા મારા દીકરા,” તેણે કહ્યું; “હું તારા આગલ ખુલ્લું કરવાને કરી અડચણુ જોતો નથી કે હું આપણી ગુનરખની શાદી મારાં ઘરમાં ખચગીથી ઉધરેલા જવાન જેહાંગીર સાથે કરવા માંગું છું.”

“પણુ જેહાંગીર એ તમારી ચેહરેનમુન ખેડીને પસંદ આવશે, કાકાજી?” કાકાએ કાંગડો થઈ પૂછ્યું.

“પસંદ આવશે!” માહીયારે અચરત થઈ સવાન ઉપર સવાલ કીધો; “એટલે? એ તે કેવો સવાલ? કાંય નહીં પસંદ આવે વાર? મારા જેહાંગીરને શું છે? તે તમો શેહરી કાકરાઓ જેવા હશકી નથી. પણુ તેથી કુવડ કે અવદશા જેવા નથી; તે પૈમાનર નથી ને ગરીબ છે, પણુ ગરીબ છે તેથીજ સાલેસ, સભ્યતાભરેલો અને લાયકીવાલો છે. તેનામાં એક ભક્ષા ભરથારને દીવાલના અંધે એક ગુણા ગોઠવાયલા ને સમાયલા છે, અને તો પછી મારી ગુનરખ અને એથી બેહતર જવાન કોણુ મલવાનો છે?”

કાકાએ ચુપ થઈ ગયો.

તે પોતાનું કુટવાનો હતો. તેનો કાકા જે જરા નમતી દારીને તેને લાહરે આપતે તો તે પોતાની ઉમેદવારી જાહેર કરનારો હતો. પણુ તેની લાયકાતો ઉપરાંત જેહાંગીરની લાયકાતો વધુ છે એવી મક્કસદનું પોતાના કાકાને જાહેર કરતો જોઈ તે ચુપજ થઈ ગયો. તેણે જોયું કે હવે એ વીરો અતરે રકજીક વધારવામાં માલ ન હતો, અને તેથી તે પંચીએ સીકત સાથે તુરત વાત ફેરવાવી. “ધણીની મરજીનો કોઈ ધણી નથી, કાકાજી,” તેણે નાંખતી કરી; “તમારો વિચાર મારા કરતાં વધારે પાકો ને અનુભવી છે, ને તેથી તમો જે કરશો તે તમારી ખેડીના લાભનુંજ કરશો એમ હું ભરેસાથી સમજું છું.—પણુ વારં કાકાજી,” તેણે વાત ફેરવી, “પેલા મારા એક ગુમ થઈ ગયલા કાકા જાહેર પિથે શું તમો નકકીજ માનોછ કે તેઓ મરી ગયાછે?”

“મરી ગયા પુછેછ, મારા દીકરા?” માહીયારે અચરતીમાં પૂછ્યું; “તે કાંઈ આજ કાલની વાત છે? જે જીવતો હોય તો તેને ગુમ ક્ષવાને આજે ૪૫ વરસ થવા આજ્યાં તેવા અતી લાંબા અવસામાં તેની કરી પણુ નિશાંન જાહેર થાય નહીં?”

“ખરી વાત છે, કાકાજી, “કાકાએ કહ્યું; “હું તમારાં મતને એકમત છું.”

“આએ જુદા અર્દેશર સાથે.” માહીયારે હસીને ધ્યાન એન્ધું, “મને મારા ભાઈ જેટલોજ સહવાસ થઈ ગયો છે. પેહલાં એ આબો ત્યારે ચીરડાઉ અને કંટાલો આપનારો હતો, પણ હવે રહેતે રહેતે એટલો હતી ગયો છે કે બીજા આંક દીવસમાં એ આપણું મકાન છોડી જનાર છે તે વાતથી મને જુદાઈનો ગમ પેદા થાય છે.”

“પણ એ ખરી વાત કાઢાજી,” કાઢમે ખરેખરી અચરસીમાં પુછ્યું, “કે એ ડોસાએ આપણી ગુજને બેમુલાં નંગો બિટ આપવા કાઢયાં હતાં ?”

“હા ખરી વાત છે, બિટા,” માહીયારે કહ્યું. “તે ચકચકીત જવાહીરો ભેટ કરવાની તોણે મરજી બનાવી હતી ખરી, પણ માહી લાયકીવાલી બેઠીએ તે ઉપકાર સંપતિ નામજીર રાખ્યાં, કે તે મારા જેવા ગરીબ જીરજીરની બેઠીને એ ઠાઠમાઠનાં આબુપણ શેબે નહીં. એવી એક દીકરીને માટે હું મગર છું.”

“અને તમે લાયક રીતે મગર છો, કાઢાજી,” કાઢમે સીકડે ચલાવ્યું; “પણ હું જે પુછવા માંતું છું તે એમ કે એ અર્દેશર તમે લોક જાહેર કરે છે તેમ કંગાલીવતમાં એટલો ગરીબ છે, અને ત્યારે એવાં બેમુલાં નંગો કયાવી લાગ્યો ?”

“એ ખચાચો જાહેર કરે છે કે આગલ તે ઘણો ધનવાન હતો પણ હાલ પડી બાગેયો છે,” માહીયારે સમજાવ્યું, “અને તેથી મને લાગે છે કે તે આગલા ચઢતા દીવસોની યાદ તરીકે એટલો ખજાણો તેણે સાચવી રાખ્યો હશે, અને પોતાનું હેસાંન જાહેર કરવા તેણે એ તકે તે આપવા કાઢયાં હશે.”

હયાં આ વાત બંધ પડી. અને વાંચનારને ફેટલીક બીજી વગર અગતની વાતચીત કરી તેઓ છુટા પડ્યા, કેમકે માહીયારનો જેહાંગીર જોડે બેતરોમાં એક લટાર ખારી આવવાનો વખત થયો હતો. એમ થવાથી કાઢમે થોડોક વારનોજ એકલો પડેલો હતો, તેવામાં ત્યાં જુદો અર્દેશર આવી લાગ્યો. કાઢમેની એ જુદા તરફની વર્તણૂક ઘણી સુધરી ગઈ હતી. પ્રથમ તે તેના તરફ ડાંડો અને બેઠકાર હતો, પણ પછીથી તે વધારે માન ભરેલો થયો હતો, માટે તેને જોતાંજ તેણે કાંઈક તેના જોડે કાંઈક વાત ઉડવાની મક્કસદમી સવાલ કીધી. “કેમ, કયાં ચલાવ્યું મુરખી સાહેબ ?” તેણે પુછ્યું.

“નાસ્તાપર આજે જે બુકા વધારે ખવાયા છે,” અદેશરે ખેદરકારીની ઢપે જવાબ દીધો, “અને તેથી અહીંના પેલો માતબર મેહલ જોવા જાઉં છું. તે અહીંથી લગાર દૂર છે, અને તેડું આ-લશું તો અપોરે પાછી ભુખ લાગશે.”

“જો કશી ખી અડચણ નહીં હોય તો હું સાહેબની સાથે આવું?” કાઉસે રજા આહી.

“અડચણ?” અદેશરે ખુશ મિલજે હસીને કહ્યું, “મને શાંતી અડચણ? મરજી થતી હોય તો સુખેથી આવો, મારા દોસ્ત. તમે થોડા મારા પગ લઇને ચાલવાના છો!”

કાઉસે આ તકનો લાભ લીધો, અને અદેશર સાથે તે તે માતબર મેહલ જોવા આવ્યો.

“એ મેહલ તમેએ આગલ જોયલો હશે?” અદેશરે રસ્તે જતાં પુછ્યું.

“નહીં,” કાઉસે કહ્યું; “એ પ્રખ્યાત ઇમારતનું મેં નામ સાંભળ્યું છે, અને તેની વાખવાખી સાંભળી છે તે સિવાય તે વીશે હું કશું જાણતો નથી.”

“મેંખી એ વિશે સઘલું તમારા લાયકીવાલા કાકાનેજ માંથી સાંભળ્યું,” અદેશરે મમજાવ્યું. “કહે છે કે એ મોટા મેહલનાં માલિકો એટલાં માતબર હતાં કે તેઓ ઉપરથી એ મેહલ પણ તેજ નામે ઓલખાવા લાગ્યો, પણ નસીબનું ચક્કર ફરતાં હાલ તેઓને વખત એવો આરક આવી ગયો છે કે તે બાપડાંઓને એ ગંજવર મેહલ છોડી ચાલતું થવું પડ્યું છે, અને એ મકાન તેનાં સઘલાં શોભાયમાન કીમતી રામરચીલાં ને સામણ સુમન સુધાં તેઓએ વેચવા કાઢ્યું છે.”

“ત્યારે એવો મોટો ધનવાન ખરીદદાર આજના વખતમાં એ લોકને કોણ મલવાનો એ શક્ય?” કાઉસે અચરતી બતાવી.

“હુ-વા કોઈથી-કશાંથી ખાલી નથી, મારા દોસ્ત,” બુકા અદેશરે પોતાનો અનુભવ કહ્યો. “તે બચારાં પડી ભાગેલાં ધનવાનોને નસીબે અથવા તેઓનાં સંખ્યાબંધ માંગણારાઓને નસીબે કોઈ ને કોઈ ખી સખીનો લાલ મલી જવાનો.”

“પણ આપણને અંદર જવા દેવામાં આવશે કે?” કાઉસે વહેમ બતાવ્યો.

“કેમ, તમે જોવા એસકી ફક્કડ જવાંનને કોણ અટકાવા-
નું?” અદેશરે હસીને મોગમમાં ટીકા કીધા; “અટકાવે તો મારા
જોવા એક ગરીબ પોશાકનાને કોઈ અટકાવે, કેમકે કોઈખી કેહશે કે
મારા જોવા ભીખારી તે એ માટે મહેલ શું ખરીદવાનો હતો જે
એ જોવા આપ્યો?”

એ વગેરે ખીજી તહરેવાર વાતો કરતા તેઓ તે ગંજાવર છ-
મારત પાસ આવી પોહ્યાંચ્યા.

માતખર મેહેલ ખરેખરેજ માતખર હતો. તેનો ઠાક-તેનો
દાર-તેનો દખલગે એક પાદશાહી મકાંનને દરેક પ્રકારે મલતો આ-
વતો હતો. માંદિલાં શોભાયમાન મકાંનની આસપાસ એક સુંદર
વિખ્યાત બાગ ફૂડી વણેલો હતો. જેમાં તરેહ કાસમના પેચ દર પેચ
ખાતાં વેલાઓ નાજુક સ્ત્રીઓનાં જુલડાં મીઠાણે પવનથી હીંગકા
ખાતા ખાતા તેમની તરફ જોનારાઓને પોતાની મરોગદાર દોડ
હંચી કરી તેમના તરફ આવવાને માટે ગોયા આવકાર દેવા જતા
હતા. નાના પ્રકારના ઝાડો પુરકલ ફૂલોના ભારથી ઝુમી પડી સર
નમાવી સલામ ફરમાવતાં હોય એવું લાગતું હતું; જામ, જુઈ,
ચંપેલી, મોગરાં, અને ગુલાબના વાસથી આખો બાગ ખેલેક ખેલેક
થતો હતો.

બાગના મધ્ય ભાગમાં એક હંચો શોભીતો ડુવારો બાંધેલો
હતો, જે માંદેહું નાચતું કુદતું ગુલાબ જલ હંચે ઉડી નીચે આ-
સાએંશ માટે બનાવેલાં આસન ઉપર પટકાઈ પડી આસપાસ ગોઠ-
વેલી બેઠક ઉપર ઠંડકનો છટકાવ કરતું હતું, અને ત્યાં ખતકો
અને હંસો પોતાની મરોગદાર દોલતી હુમકદાર આલે ચાલી આવી
પાણીમાં રમત ગમત કરતાં હતાં.

નાના પ્રકારનાં રંગ ખેરંગી પક્ષીઓથી ઝાડોમાં ગોયા હવ
આપ્યો હતો, અને તેમના સુસ્વરોથી હવામાં રાગ વસ્યો હતો, જે
કાંનને ઘણી ખુશ મળહ આપવાનું એક સાંધણુ થઈ પડતું હતું.
સૂર્યનો તેજસ્વી પ્રકાશ તે હમારતનાં ખીલારી બાંધકાંમ ઉપર પડી
તેને નજર નહીં થડે એવો પ્રકાશ પૂરો પાડતો હતો, અને એવી
સઘલી રીતીઓએ માતખર મેહેલ સંપૂર્ણ માતખર હાલતમાં હતો.
તેનાં જમાનાની ગીગદેશમાં ગરીબ થઈ પડેલાં એકવરનાં માતખર
મલકોએ પોતાના તંગ હાલના એકચકત ખીણામમાં તેને વેચવા

કાઢ્યો હતો, અને તેની કોમત નામનાં તાલેવંતો પોતાનો ભપકો અને અકડાત જાહેર કરવા સાર ખરીદી શકે એવી નાનીસી રકમ નહીં હતી. તે બાવીસ લાખ રૂપિયાની ગંજવર રકમ હતી !

માતપર મેહેલ સધણો ફરીને જોતાં અદેશર અને કાઉસને પણ કલાક થઈ ગયા. તે એવા ખારીકીથી એવી સંભાલથી એટલા સુધરેલા શોખથી મણગારવામાં આવ્યો હતો કે તેને આખો જોઈ રહેતાં એટલો લાંબો વખત થઈ ગયો તેમાં કશું નવું ન હતું. વાંચનારે ધ્યાન રાખવું કે એ મેહેલ પુરખાખ ગામડાંની સહરદ વટાડી મોટાં શહેરમાં દાખલ થતા નાકાપરજ એક ધણી રમણજી જગ્યા ઉપર આવેલો હતો.

તેઓ જ્યારે માતપર મેહેલ જોઈને ઘરે પાછા ફરી આ ત્યારે ખાંણું તેમને માટે મોટી થવું હતું. માહિયાર ધણા વારનો ખેતરથી પાછો ફરેલો હતો, અને જમવાને માટે તેમની વાટ જોઈને ખેતરો રહ્યો હતો.

આધા પછી સૌ વગેરે સગે થયાં ત્યારે કાઉસ પોતાના ઓરડામાં જવા ગયો. હવે તેનો ઓરડો અદેશરનો ઓરડો મુક્યા પછી આવતો હતો, માટે તેને પોતાના ઓરડામાં જવા હમણાં પણ અદેશરના ઓરડા પાસેથી પસાર થવું પડ્યું. એમ કરતાં તેણે જોયું કે અદેશર પોતાના ઓરડામાં હતો નહીં અને તેણે વધારે જોયું કે અદેશર જે નોંધ પોતી જીવની પેઠે જાલવતો હતો તે કાંઈક ગફલતીથી તેના બિછાણાં ઉપર ઊંઘાડી પડેલી હતી ! આ તક કાઉસ કેમ ચુકે ? આ અદેશર કોઈ ભેદી માણસ તેને ભાગતો હતો, અને ત્યારે તે કોણ હતો તે વગેરે વિશે પોતાની ખાત્રી કરી લેવાની આ એક પુરી ભાગ્યશાલી તક જતી મેલે તેમાંનો આસામી પોહોંચેલે કાઉસ હતો નહીં. તે આજુ બાજુ કોઈને નહીં જોઈ ઓરડામાં ધસી ગયો, અને તે પોતી ઉપાડી લઈ તેમાંનાં કાગલીયાં વગેરે તપાસ્યાં. વાંચતાં વાંચતાં તેના કપાલ ઉપર કરચલી આવી, તેના દોલા ફાટી ગયા, તે ઉજલો પુણી સરખો થયો, વસી જરા જરા મુછમાં હર્યો અને પછી પોતાનાં કપાલ ઉપરનો પરસેવો લુછ્યો.

ખરાબર એજ વખતે કોઈ તે તરફ આવતું હોય એવાં પગલાં થયાં, ને તેના હાથ ધુજવા લાગ્યા. તે ગભરાયો કે રખેને અદેશર પોતે અથવા કોઈ ખાંણું તે તરફ આવે ને તે આ ચોરીથી વાંચતો

પકડાઈ આવે, ને તથા જોકે તે નોંધામાં તેને ખાતું ધણું અગત્યું વાંચી લેવાયું હતું, તેખી તે પોથી ત્યાંજ પડતો મેલીને બાહર નિકલી ગયો. તેને કોઈ મલ્યું નહીં; તેણે વિશ્વાસથી માંચું કે તેને કોઈએ જોયોજ નહીં હતો, અને તે કોઈનું ખી ધ્યાન અંચવા વના પોતાના ઓરડામાં સટકી જવા પામ્યો. ત્યાં જઈ તેણે નોંધ પોથી-માં જે અગત્યું વાંચ્યું હતું—આજે તેણે જે અતી અગત્યની શોધ કીધી હતી તે ઉપર તે વિચાર કરવા પડ્યો.

એકું તે એણે શું વાંચ્યું હશે ?

પ્રકરણ ૭ મું

“હા” કે “ના” ?

કાલેસને પોતાના કાકાનાં ઘરમાં આવવાને એક માસ થઈ ગયો, પણ તેણે તે છોડી જવાનું કશું મન બતાવ્યું નહીં; અદેશર જે અહવાડીએ જવાના હતા તે ઉપર ખીજાં ત્રણ અહવાડીયાં વહી ગયાં, પણ તેણે ખી તે ઘરમાં નાંખેલા ધાંમે ઉઠવાની કાંઈ વાતજ કરી નહીં, માહીયાર અને યુવરૂપ આ બંને પહરોણાઓને આહતા શીખ્યાં હતાં, એટલે તેમનાં એ રેહવાથી જરાએ કંટાળતાં ન હતાં, પણ ઓર ખુશી થતાં હતાં, અને તેથી તે બંને પહરોણાઓને હજી આપણે માહીયારનાં ઘરમાંજ પડેલા જોઈએ છીએ.

એક દીવસ માહીયારને શેફરમાં કાંઈ અગત્યું કામ બજાવાનું હશે, માટે તે પોતા સાથે કાલેસને લઈને ગયો. આ તકને લાભ લઈ યુદ્ધ અદેશરે જવાનું જેહાંગીરને એકાંતમાં પોતાના ઓરડામાં બોલાવી મંગાવ્યો.

“કાંઈ ફરમાય, મુરખખી સાહેબ ?” જેહાંગીરે આવતાંને વાર માનથી સવાલ કીધો.

“હા જેહાંગીર,” અદેશરે કહ્યું; “તુંએ મારી માંદગીમાં મારી ધણી ખાતરદારી કીધી છે, અને તારી સદાની સારી આલથી મને અતી ધણે ખુશી કીધી છે, એટલે હું તુંને સહલાહના એકાદ બે બોલ કહેવા માંગું છું. તે સહલાહ હું તુંને એક તારું બહુ ઇચ્છનાર દારત તરફે આપું છું, ને તે સારી લાગે તો તે ઉપર તું અમલ કરજે, પણ તે સહલાહ તને મારા તરફથી મળી છે એમ જાહેર કરવાની કાંઈ જરૂર નહીં.”

“હું તમારી ઉપકારી છું, સાહેબ,” જેહાંગીરે કહ્યું; “જો હોય તે વિશ્વાસથી કરમાવો.”

“ત્યારે હું એમ પૂછું,” અર્દેશરે પૂછ્યું, “કે તું શું ગુનગ અને ઘણી ચાહે છે ?”

“હા સાહેબ,” જેહાંગીરે લાયકાથી લગાર શરમાઇને કહ્યું, “પણ—”

“એ તારાં “પણ” હાલ તરત જવા દે,” અર્દેશરે હસીને કહ્યું, “અને હું પૂછું તેનોજ જવાબ દે. શું આપે મી વાત ખરી છે કે ગુનગ પીતા માડીયારે પોતે તારી આપે આશાએને ઉતેજન આપું છું ?”

“હા જી,” જેહાંગીરે કહ્યું.

“ત્યારે હું કહું છું તેમ કર,” અર્દેશરે સલ્લાહ આપી. “તું આજ સાંજે ગુનગે એકાંતમાં ખાગમાં મલ, અને તેની પાસે હા કે નાનો એકાંતમાં જવાબ માંગ.”

“હું તે જવાબ માંગી ચુક્યો છું, અને મને તે જવાબ મલી ચુક્યો છે સાહેબ,” જેહાંગીરે નીરાશાનાં દુઃખથી ધાયલ થઇ કહ્યું.

“હું તે સર્વ જાણું છું, પણ ત્યાર બાદ એ છોકરીના વિચારો પાછા ફર્યા હોય, માટે આજે સાંજે તું એ સેવડનો જવાબ મેલવી દે,” અર્દેશરે કહ્યું. “તું બલાપાએ મનમાં ને મનમાં બક્ષી બલીને લેવાતો ને તવાનો જાય છે તે મને પસંદ આવતું નથી. હા કે ના, તર કે ફર રસ્તો આવી જાય તો પછી આગલ શું કરવું તે સુજ પડે, વાસ્તે જો તે જાહેને નક્કી કરી લેજો, ને પછી મને મલવો.”

“વારૂં મુરબ્બી સાહેબ, આજે કાઠિસ નથી તે તકનો લાભ લેઈ તમારી આ કીમતી સહજાહ ઉપર સાંજે હું અમલ કરશ.”

* * * * *

“બાંહુ,” જેહાંગીરે ગુનગે ખાગમાં ફરતી હતી તે વખતે તેને યુદ્ધા અર્દેશરની સલ્લાહ સુજબ મલી લેવાની તક હાથ કરી કહ્યું; “તમી સાથ એક બે સુખન વાત કરી લેવાની મને પરવાંનગો મનશે ?”

“પરવાંનગી ?” ગુનગે અચરત થઇ કહ્યું; “તું આજે કાંઈ એવી રીતે વાત કરવા આજ્યોછ, જેહાંગીર, કે જાણે તું ને હું પ્રાર્થનાં હોઈએ.”

“અને જગજગ તેમજ છે,” જેહાંગીરે નાસીપાસીથી કહ્યું.

“ગુલરૂપ તારા હાથની મારી છુટી ઉમેદવારીને આપણા મુર-
ખીલએ ઉસ્કેરી આપવા પછીથી હું તને એવા પ્યારથી આહતો થયો
છું કે તારા એક હા કે ના ઉપર ગોવા મારી હાંદગીનો આધાર
લટકે છે. હું ગરીબ છું, હું પુરજીગર છું, પણ લાગણીઓથી ખા-
લી નથી. મારું હૈયું કોઈની તાલેવંતની પેઠે પ્યાર, આશા, નીરાશા
સઘલી લાગણીઓની ક્રીમત બ્રુજી શકે છે, અને ત્યારે બોલ તું
મને ભરથાર તરીકે કબુલ રાખશે.”

ગુલરૂપ આ પાંધરા અચબુચ થયલા સવાલનો વધી એકદમ
જવાબ આપી શકી નહીં. તે ગભરાઇ ગઇ. તેનાં દીલમાં વધી એક
વાર હબરો લડત ચાલવા લાગી. કુરતાજી કાઢીસતી લટરાજી ઉપર
તે નિરદોશ નાદાન છોકરી મોહીત થઇ હતી, અને જોહાંગીર કરતાં
કાઢીસને પરણવામાં વધારે સુખ છે એમ તેણીને ખ્યાલ થયો
હતો. “બીજા હાથપર જોહાંગીરનો અનાદર નહીં કરવાનો તેના
આપનો હુકમ હતો મોટે પોતાના આપ તરફની વફાદાર તામેદારીની
લાગણીઓ અને તેનાં દીલનાં ખરાં ખેંચાણના જીભાઓ વચ્ચે
તેની છાતીમાં જીવદ જાગ્યું હતું. અતે કેટલીક ગંભીર પત્ર ચુપ
રહી તેણીએ સ્વપ્રકાશ તોડી.

“જોહાંગીર,” તેણીએ કહ્યું, “તારા સઘલા ઉંચા ગુણો-તારી
સઘલી બલી આપો હું વખાણું છું, તે સઘલાં તરફ હું
ખરાં જીગરનાં માનથી જોઉં છું, હું તને આહું છું, પણ મારો-
આહા એક ખેલેન સમાન સમજલે, કેમકે તેથી વધુ મારો આહ હું-
તુંને આપી શકતી નથી.”

“થઈ ચુક્યું”, જોહાંગીરે એક જખમલાગો હોય તેમ તુટેલાં
દીલે-ધીમે માલદે કહ્યું; “ગુલ, તારા આપે મને આપેલી આંશાને
હીધજ આજ વેર મેં મારી ઉમેદવારીને મારી છાતીમાં સપોવી
હતી, પણ આજના આ તારા સેવટના જખાખથી હું તેને કચડી
નાંખવાની કોશિશ કરશ. સલામ ગુલરૂપ, તારા નવા પ્યારાના પ્યાર-
માં તું ઠગાય નહીં ને સદા સુખી રહે એવી હું તારા ખચગીના એક
ગરીબ સાથીની દુવા તુંને આમીન થાઓ”-અને જોહાંગીર ખીલ
પલે ગુલરૂપ આગલથી ગુમ થઇ ગયો.

તેણી એ રીતે તેને ઉસ્કેગયલો જતો રહેલો જોઇ ધણીજ
ગભરાઇ ગઇ. તેણીના પગ ધ્રુજવા લાગ્યા, હોય ફડફડવા લાગ્યા,

મગજ ધ્રુમવા લાગ્યું; તેણીએ ગભરાયલા સાહાઈ-ફગલાયલે ચોંટી જોઈને પાછો બોલાવા હાંકે મારી—પણ જોઈને આઝો નહીં!

તેણી ધ્રુજતાં તન બદન સાથે ગભરાયલી એક પાસેના બાંકપર બેસી ગઈ. તેણીને લાગ્યું કે તેના અનુભવી બાપની મરજી વિરુદ્ધ ચુકાદો આપવામાં તેણીએ ખરેખર અતી અધરીટ પગલું લીધું હતું, અને તથા તેણીની હરજી સમાન અપલ અશખામાંથી મોતી સમાન આંસુઓ નિકલી પડ્યા.

તે એમ કેટલો વાર દુઃખ આવીત નેસી રહી તેની તેને ખબર પડી નહીં; તેણી પછવાડેથી કાઉસ તેને પોદારતો આવી મલ્યો. તેણે તેને હાંસીને હસાવી—તે કુરતાજી લુગજીએ તેનો બહાણો થવા—તેણીનો માનીતો થવા તદરેવાર ગમતો ઉભી કીધી. અને પોતાના એ પીતગણની સંગતમાં ગુલરખ ફરી એક વાર જોઈને અને જોઈને કરેલા જખમને વીઝી ગઈ.

પ્રકરણ ૮ મું.

એક નહીં ધારેલો દોસ્ત.

આણીની વખતે રાત્રે સરેરાશ મુજબ જોઈને ટેબલ ઉપર હાજર થયો નહીં. તે ક્યાં હતો? આજ પેર તે ધરના કાયદાઓ સંભાલવામાં સૌથી સરસ હતો, અને આજે તે હજી નહીં મલે એમ કેમ?

માફીયારે આનું બોટી કરવા ચાલું, પણ આંતે ધાલું અમુર થવાથી પહરોણાએને ખાતર તેને જમવું પડ્યું. જોઈનેની શોધમાં ઠેકાણે ઠેકાણે માણસો દાડી પોંદ્યાં હતાં, અને આનું પુર થાય તે પહેલાં સૌ તે નહીં મલવાના માઠા સમાચાર લઈ પાછાં ફરતાં હતાં.

આ દુઃખ ભરેલા સમાચારથી સુંદર ગુલરખનો ગુલામી ચેહેરો કરમાઈ ગયો હતો. તેણીનો જીવ ઉડી ગયો હતો. શું જોઈને તેણીના જવાબથી જખમાઈ જીવપર કીધું હશે? ઓ! તે ભયંકાર વિચારજ તે સુંદરીનું મગજ ફેરવી નાંખવાને બસ હતો.

પોતાના ગભરાત વચ્ચે સુંદર ગુલની નજર જુદા અર્દેશર પર ગઈ, અને તે તેણીને એટલી તો ધારી ધારીને જોતો હતો કે તેણી થયી ગઈ. આ જુદા ત્રાહીતનો તેણીપર કરો ધાક નહીં જતે તેણી પોતાના બાપ કરતાં આલે તેનાથી બીહીતી હતી, અને તેથી જાણે તે સમજું જાણતો હોય તેવી ઢપે તેને પોતા તરફ

તાંકી તાંકીને જોતો જોઈ ગુલ વધારે ગભરાઈ-વધારે ફગલાઈ-વધારે દુઃખી થઈ.

આજનું ખાનું ખુશ તરખીયત હતું નહીં. રાખેલા પ્રમાણે હસવા ખેલવા વચ્ચે તે પુરું થયું નહીં. કાઉસ જેહાંગીર નહીં આવવાથી મનમાં રાહ રાહ થઈ ગયો હતો, અને તે ખુશાલીમાં તેણે હસી હસી ને વાતો હાંકવાની પેરવી કરવા માંડી પરી, પણ મધ્યમાં તેની ખુશીમાં લેશ પણ ભાગ નહીં એતાં જોઈ સૈાની ગંભીરતામાં ભાગ લેવાને તેને પોતાની મગ્ગ નિશ્ચિત્ત આજે ફરજ પડી.

ભરી બુખે કોઈએ ખાધું નહીં.

ખાનાની રકાખીએ ભરેલી ને ભરેલી ઉંચકી લઈ જવામાં આવી. ખાનાથી કારેગ થવા પછી મઝીયારે પોતે પોતાના એ મિત્ર સમાન દીકરાની ખેલમાં ખાઉર પડવાની મકનદ જાહેર કરી. તેણે કહ્યું કે તેણે જેહાંગીરને છેક અચળીથી પાડ્યો હતો માટે તે તેને એક દીકરા સીવાય ખીજ કોઈ લેખે ગણતા ન હતો, ને જેહાંગીરનાં ધરમાંથી યુમ થવાથી તેને પોતાનો પેરના દીકરો યુમ થવા જેવો ગમ લાગ્યો હતો માટે આજે શત્રે તે નિગતે ઉઘી શકવાનો નથી. તેને ગુલપર લેશખી વેંદમ ના હતો. ક્યાંથી હોય ? તે સમજતા હતા કે ગુલ તે ખોર તેણે આપ્યા હતા ને તેનાસે નેકાથી એક થવાને ખડે પગે તેયાર હતા, પણ તેને વેંદમ હતા કે કદાચ કાઉસે પોતાની ટુંદાઈમાં તેને કાંઈ અપમાન કર્યું હોય, ને તેથી તે એ ખાપીકું સરખું મકાન મુકી ચાલતો ગયો હોય. એ સંધળા ખ્યાલોથી તેને શાધીને મનાવી લાવતા માઝીયાર પોતે જવા કરતો હતા, તેજાં એક નોકરે લાવી તેના હાથમાં એક ચીઠી મેલી. તેણે કહ્યું કે તે તેને જેહાંગીરના ખોરડાની ટેબલપરથી મલી આવી.

માઝીયારે ઉતાવળા ગભરાતમાં તે ઉખેડી, અને માટે સાહદે તે વાંચવા માંડી. તે ટુંક હતી ને તેમાં નીચે મુજબ લખેલું હતું:—

“મેહેરખાન મુરબીજ,

આ ધર સદા મુધીતું છોડી જતાં મને ભારે દુઃખ ઉપજે છે. જે ધરમાં ખચગી-થી હું ઉધર્યો છું તેને ઇલ્લી સલામ કરી જતાં હું ગમખારીનાં આંસુ વરસાવ છું, પણ હું માંગી લઉં છું કે તેમ કરવા ખાતર મને નિમકહરાંજ સમજશે નહીં, અથવા મારે માટે આકું વિચારશે નહીં. ગુલરખને મારા આશીશ કહેજો. બુલ્કેર્જ અદશીર અને ખેરાદર કાઉસને ખંદશી પાંદેંચાડજો, અને તમે પણ તમારાં હુલ્લશી હેસાંના મારી મરદનપર છે ને સદા રહેજો તે માટે મારી અંતઃકરણની કુવા કબુલ કરમાવજો.

જેહાંગીર.”

ભલા માલીયારને જેહાંગીરે તેનું ઘર છોડી જવાનું કારણ કશું સમજાય નહીં. ઉપલી ચીઠી એટલી તો ટુંક હતી, અને વધી તે એવા તો અધુગ ખુલાસાની હતી કે તે ઉપરથી શેા સારાંશ ઉઠા કરવો તે એ લાયકીવાલા ખુરજીયારને જણાવું નહીં.

તે જ્યારે એ ચીઠી વાંચતો હતો ત્યારે મુંદર યુવનાં મેં ઉપર હજારે ફરકાર અને તેણીની છાતીમાં હજારે જુરસાઓ ધતા હતા પોતાના ભલા બાપને જેહાંગીરની જુદાઇનો ગમ આતો જોત તેણી માનતી હતી કે એ સર્વ દુઃખનું મુજા હુંજ છું, અને તેમ સમજી તેણી આતી ઘણી દુઃખી થતી હતી. એન કરતાં વધી એક વાર તેણીની નજર સામે જોડેલા બુઢા અર્દેશર તરફ ગઇ, અને ફરી એક વાર તેણી તેના દોહાના દાખ તણે દલાઇ ગઇ.

માલીયારે હયાં ઠડાવ જાહેર કર્યો કે ખીજી સહવારે જેહાંગીરની આંખની ખોલ અલાવી તેને હું મજાશ, અને કોઇખી રવેશે સમજાવીને ઘરમાં પાંઝા લાવશ.

“તમેા બુલ કરશો.” અર્દેશરે એ ઠડાવ સાંભળી લઇને પુરતી ગંભીરતામાં કહ્યું; “જેહાંગીર પાકા ઠડાવનો અને દાહયો જવાન છે અને તે જો એક વાર આ ઘર તજી ગયો તો હવે કોઈખી રવેશે પાછો ફરનાર નથી. હવે એ ઘરપરથી તેનું મન ઉઠી ગયું તો તેને તેને રસ્તે રેહેવા દેવામાંજ ડાહપણ છે. તે બુખે મરશે એવી પણ આપણને ધારતી નથી. તેના હાડકાં કસાયલાં છે, તો પોતાનાં બાજુ બલે તે પોતાનું પેટ પુરું કેટીખી ખોલી ખાઇ શકશે.”

કેટલાંક માણસો એવાં આવે છે કે જેમના દોહાનો દાખ કે ખોલવાનો તાપજ માત્ર તેમની પક્ષમાં આપણા વિચારો જીતી લેવાને ખસ છે; વાંચનાર જોઇ ચુક્યા છે કે અર્દેશર તે ક્રીસમનેા એક આસામી હતો, અને તેથી તેણે દીધેલી સલાહ માલીયારે પુખ્ત વિચાર કરી અંતે માન્ય કરી.

ખીજી સહવારે અર્દેશર સડકારે ઉઠ્યો, અને જેમ બને એમ જલદી ગુલને એકાંતમાં મલી લેવાની તક હાથ કરી. તેણી પાસુ ભરેલી છાતી સમેત ઉઠી હતી. આખી રાત જેહાંગીરને તેણીએ ક-રેલાં દુઃખના ખ્યાલથી તેણીએ કોરા ઉજાગરામાં યુજારી હતી, અને પોતાના ભલા અને ભાલા બાપની આગલ પોતાનો વાંક ખરેખરે

કપ્પુલ કરી દેવાના એરાદાથી તેણી અદેશરના એરડા આગલથી ઉતાવળી પસાર થતી હતી, તેટલાં તેણે તેણીને અટકાવી.

“સચ્ચર કર બેટી,” અદેશરે અસાધારણ મમતાથી કહ્યું; “અંદર આવ, મારે તારા સાથે કાંઈ વાત કરવી છે.”

યુલ ફગલાયલી તેના એરડામાં ગઇ.

તેને ધસકો પડતો હતો કે આ જમાને આધિલ જુદો કોઈપણ રીતે જોહાંગીરનાં યુમ યવાની વાત કાઢશે, ને તેણીને તમાજાંતી ને ઠપકાથી વોંધી નાંખશે.

“કેમ દીકરી યુલ,” તેણે તેણીને બોલાવી બેસાડી ને એક આપને છાજતી સઘલી મમતાથી પુછ્યું, “એટલી ઉતાવળમાં ક્યાં જતી હતી ?”

“મારા પીતાજીને મારે મલવું છે,” યુલે ગમખાર સાહદે કહ્યું.

“મને પુછવાની રજા છે બેટી કે આજે તેની એટલી ઉતાવળ શી છે ?” અદેશરે અજાણ્યો થઇને પુછ્યું. “મને એ પુછવાનો હક નથી તોપણ જો તને મારામાં કરોબી વિશ્વાસ હોય તો તું તે મને કેહેવાને અડચણ કરશે નહીં.”

“મારે મારા મુરખીજી સાથે કાંઈ વાત કરવી છે,” યુલે શરમાઇ શરમાઇ અને અચકાઇ અચકાઇને કહ્યું.

“અને તે તારી કાંઈ વાત તે જોહાંગીરને લગતી છે નહીં વાઈ ?” અદેશરે પુછ્યું; “તે તેનો હાથ ના પાડ્યો છે, ખરું કેની ?”

યુલ દંગ થઇ ગઇ !

આ જુદો છે કોણ ? તેનાથી કશું છાતું હોતું નથી !

યુલને કપ્પુલ કરી વના ચાડ્યું નહીં. “હાજી,” તેણીએ લગભગ રડી દઇને કહ્યું; “મને માંડ કરો. મેં મારા એકરખાંત આપનું ફરમાન તોડ્યું છે. જોહાંગીરનો હાથ મેં ના પાડ્યો છે.”

“ચિંતા નહીં, ચિંતા નહીં,” અદેશરે ધીરજ આપી, “પણ જોહાંગીરને ના પાડવાનાં કારણમાં તારો પીતરાઇ કાઉસ છે, નહીં વાઈ ? કહે દીકરી, તું શું કાઉસને ખરાં જાગરથી ચાહે છે ?”

“હા કાકાજી,” યુલે આ જુદો જરાકે જરાક વાત જાણતો જણાતો હતો તે ઉપર મનમાં ખેલ અચરત થઇ શરમાઇ એહરે ક-

હયું; “એ મારો પ્યાર મેં મારા બાપથી છુપાવાનો વાંક કીધો છે તે અને તેને ખાતર મેં જોહાંગીરને આ ધરથી જતો કીધો છે તે સંઘડું કબુલ કરી હું મારા મુરખીની માંસી માહવા જાઉં છું.”

“નહીં ચુલરખ,” અદેશરે અતી ઘણી ગંભીરતાથી સંજ્ઞાહ આપી; “તારો બાપ જોહાંગીરનાં યુગ થવાથી દુઃખી છે તેને એ તારો વાંક જાહેર કરી વધારે દુઃખી કરવામાં જરાખી ડાહપણ નથી. તું તે તારા વાંકને માટે પરતાય છે એજ પુરતું છે. જોહાંગીરને ના પાડવામાં તેં કરો વાંક કરેલો હું જાતો નથી. જ્યાં તારું દીલ નહીં ત્યાં તારા બાપને માત્ર ગળ રાખવા તું હા પાડી તારો હાથ નેકામાં આપે એ તારો સંસાર જાણી જોઈને ધુલ મેલવવા સમાન છે, ને એ અવિચારી પગલું તેં નથી લીધું તે જોઈ હું ખુશ છું. વાંક તારા બાપનો ઘણો છે. તારો સેવકનો દ્રઢ ચુકાદો જાણ્યા વના તેણે જોહાંગીરને ખોટી આશાઓ આપી હુલસાવી મેટ્યો તેથી બગાડ વધારે થયો છે. હવે બની તે નહીં બની થવાની નથી. બાઈ, તને ખોટી અને આડે મારગે ઉતારનારી સંજ્ઞાહ આપવા પેટેલાં હું મારી જીભ કાપી નાંખશ, માટે જ્યારે હું તને સંજ્ઞાહ આપું છું કે તું એ જોહાંગીર સંબંધી એકરાર તાગ બાપ આગલ કરતી ના ત્યારે અફ માનજે કે હું તમો સંઘડાંઓનું એકીવારે સાફ માહવા ને સાફ કરવા માટેજ તેમ કરું છું. કાઠિસ પર તું રીઠા છે તો બલે, પણ તે વીરોખી શીખામાણુના બે બોલ મારા પાસ મોજુદ છે, અને તે એજકે કાઠિસને તારી મોહબતનો કોલ આપવા પેટેલાં તેના સારા નરસા યુગ્માની એક બારીકમાં બારીક તપાસ લેજે, અને તેનાસે નેકાથી એક થઈ તું સુખી થશે કે દુઃખી તે વીરો તું પોતે તારી ખુશી અને પક્ષી ખાતી કરી લેજે.”

“ઓ કેવી નાદર નસીહત !” ચુલ ખુશ ખુશ થઈ બોલી; “કેવી નહીં માંગેલી-નહીં વકી રાખેલી મેહેરબાની ! કાકાજી અદેશર, આ તમારા લંબાણ ખુલસાથી મારી છાતી ઉપરનો એક મોટો ભાર તમોએ દૂર કીધો છે. એ શિખાંમણ આપવાની તમારી શક્તીજ એવી મોજેજીત છે કે તેના બોલે બોલ ઉપર અમલ કરવાને હું હડાવ કરું છું.”-અને ચુલ ફરી ફરીને ઉપકાર માંતી આવી હતી તે કરતાં વધારે હલકાં હૃદયથી પોતાના બાપને તાકીદ મલવા જવાને બદલે ધરનાં કામકાજ પર મન લગાડવા ગઈ.

એ વાતને બે ત્રણ રાજ વહી ગયા. ખુદા માહીયારને જોહાં-ગીરની ખોટ ધણુ ખુટતી હતી—તે એટલે સુધી કે એતરમાં કામ ઉપર જતાં જોહાંગીરને હમેશા મુઆફેકે ત્યાં નહીં જોઈ તે બલો ખુદો રડી પણુ દેતો,—પણુ રફતે રફતે તેણે તેને બને એમ એહો યાદ કરવાની અગત જોઈ. એમ કરતાં દર અકવાડીયાંના જે ચો-ક્કસ દીવસે ગુલ શોહેરનાં બજારમાં ઘર સંસારી અગત જોગ ખરી-દીઓ સારૂ જતી હતી તે દીવસ આચો, અને ત્યારે જોહાંગીરની નવી જરૂર જણાઈ. જોહાંગીર હંમેશ ગુલને ઘરથી બજારમાં ને બજારમાંથી ઘર હાંકી લાવ લઈ જા કરતો હતો, ત્યારે આજે કોણુ જાય ? કાઉસ એટલો તુમાં ખદાર હતો કે તે એ કામ હલકું અને પોતાના દરજ્જાથી નીચું સમજતો હતો, અને રખેને તેને એ કામ સોંપવામાં આવે માટે તેણે આગમચથીજ ગુલના કાંત ખોલા રાખ્યા હતા. “એવું હલકું કામ તારે નહીં કરવું ઘટે ગુલ;” તેણે સમ-જાવ્યું. “બિશક તારે એ કામ માટે એક દાયા રાખવી જોઈએ.”

એમ થવાથી ઠડયું એમ કે ખુદા માહીયારને પોતાને પોતાની બેટીને બજારમાં હાંકી જવું પડ્યું. આથી ઘરમાં કાઉસ અને અ-દેશર એકલા પડ્યા. અદેશર એક માટી ઇલચેરપર ઓટલાપર ઘેટયો, અને કાઉસ તેની સામેજ બાહર બાગમાં એક ચોપડી લઈ વખત ગુલગવા વાંચવા બેઠો. એ વાતને થોડો વખત થયો નહીં એટલે સામેના મોટા દરવાજો ઉંઘડયો, ને એક ચીઠડેહાલ પોશા-કની પણુ ખુબસુરત અબલા અંદર આવી.

કાઉસ તેને જોતાંજ ગભરાઈ ગયો. તેનાં મોં ઉપરને રંગ ઉડી ગયો, અને તે ઉઠીને ઉભા થયો. એજ વેલા તેને અદેશર યાદ આચો, ને તેણે તે ઓરતને આવતાં જોઈ હતી કે નહીં અથવા પોતાને ગભરાયલો દાઢો હતો કે નહીં તે વોશે. પોતાની આત્રી કરી લેવા તેણે તેના ઉપર નજર કરી; પણુ નહીં. અદેશર મોં ઉપર એક માટો રેશમી રૂમાલ નાંખી નિરાંતે ઉંઘતો હતો. આથી કાઉસને અતી ધણી ધીરજ મલી, ને તે ધસીને તે ઓરત-ની સાંબે ગયો. “જા પરીન,” તેણે ગભરાતથી કાલાવાલા કીધા, “તું અહીંથી ખસી જ. ઓટલાની સાંબે ના ઉભી રહે. પેલી ગમનાં ગાડોનાં ઓથામાં જે બાંક છે ત્યાં જઈને બેસ, ને હું ત્યાં દુરત તુંને આવી મલશ.”

“હું થાકી ગયું છું” ને તેથી મને તો તેવું જ લાગ્યું છે,”
પેલી સ્ત્રીએ તેના પ્રગટ ગભરાટ જોઈ મનસે મલકાઈને કહ્યું.

કાઉસનાં ફરમાવા મુજબ એ પછી તે ત્યાંથી જઈને તેણે બ-
તાવેલા બાંકપર બેઠી, એટલે કાઉસે ફરી એક વાર અદેશરને ઉંઘતો
જોઈ પોતાની ખાત્રી કરી લીધી, ને પછી તે અબજા પાસે જઈ બેઠો.

પણ બીજા હાથપર અદેશર ઉંઘતો ન હતો. સામેનો મોટો
દરવાજો અખડતાંજ તેણે તે પત્તા રેશમી રૂમાલમાંથી એક અ-
બજાને તે બાગમાં દાખલ થતાં આબાદ જોઈ હતી, અને તે ઉપ-
રાંત કાઉસનો ગભરાટ અવલથી આખેર વેર તે રૂમાલમાંથી ચીંગો
પડી રહીને તપાસ્યો હતો; એટલા માટે જો કાઉસ તે ઓરતને
એક બાજુ રવાના કરી પછવાડે ગયો કે તુરત તે પોતે પણ ઉઠ્યો,
ને ખીંચે રહેતે ફરીને જ્યાં કાઉસ અને તે સ્ત્રી બેસી રહી કરતાં
હતાં તે તરફ ગયો, અને તેઓ તેને નહીં જોય તેમ છુપાઈને તે
તેમની સઘલી વાતચીત સાંભળવા પડ્યો.

પ્રકરણ ૯ મું

ચોરને પોટલે ધુલની ધુલ.

“કેમ પરીન,” કાઉસે જઈને પેલી તુરતની આવેલી અબજા
આગલ જગ્યા લેતાં કહ્યું, “તું મારો પીછો મુકનારજ નથી શું? તું
અંતે હયાંબી પણ આવી! એમ તું મને ક્યાંવેર સતાવ્યા કે-
રવાની?”

“હું તુંને સતાઉં છું કે તું મને સતાવે છે, કાઉસ?” પેલી
ઓરતે મિજાજમાં કહ્યું; “તું તારો કરાર પાલતો નથી ને સાંભે
મને દમ ભરાવે છે? લેઆનત છે તારી એ ચાલપર!”

“પણ બાપુ તું હવે માંગે છે શું?” કાઉસે તેણીને છેરાયલી
જોઈ ડરી જઈને તેને નરમ પાડવાના હેતુથી પોતે નરમ પડી જઈ
કહ્યું.

“હું શું માંગું છું?” પેલી ઓરતે પોતાને થયેલા સવાલના
જવાબમાં પાછો તેજ સવાલ કીધો, “હું પૈસા માંગું છું. તું
હુજાઈથી મને પરણ્યો અને પરણીને મને રવડતી નાંખી ભમતો
ફરે છે તે તારી ચાલ હવે હું તાંમાથ કરનાર નથી.”

“હા, પણ આપણે એકમત થઈને છુટાં પડેલાં છીએ,” કાઉસે લગભગ કરગરીને કહ્યું.

“તે ખરું,” પેલીએ સમજાવ્યું, “પણ તેમ કરવા માટે તું એ મને જે હપતા ભરવાને કોલ આપ્યો હતો તે તેં અદા કીધા નથી એ વાત તું વીસરી જાય છે.”

“પણ હું કયા ચુલામાંથી તે હપતા ભરું?” કાઉસ કગલવા પડ્યો; “મારા પાસે આવતી આપ નથી. હું ભરમ ભારી પણ ખીસા ખાલી લઈને ફરતો ફરું છું, ને તેવા હાલમાં હું તારે માટે શું કરી શકું?”

“પણ બીજાની,” પેલી ઝોરતે ચીરડાઈ-ચીચવાઈને કહ્યું, “ત્યારે મને ઝોટી ઝોટી આશાઓ આપી પરણ્યો શું કાન? મને ફાંસીમાં ફાંસી? હું એક ગરીબ ગાનારી છોકરી જાહેરને તે શું મને ફાંસીમાં નાંખી? તું મારો હકદાર આવદ છે કાઉસ, ને જો તું મારો ખચાવ નહીં કરશે તો હું તારી આ ધૂલ ધૂમાસા જેવી હોર-મતનો ખચાવ રાખવાની નથી.”

“જો આપ મને સાંભળી લે,” કાઉસે પુરતી ગંભીરતામાં સાચું કહેવા માંડ્યું; “હું તારાં આ રૂપર મોહી પડી તુંને ઝોટી આશાઓ આપી પરણ્યો છું એ વાત ખરી, પણ હું એ મારી પરણેલી જીંદગીથી ઘણાં લાંબા વખતનો કંટાળી ચુક્યો છું. એ મારી આપમતલખી ચાલ જાણવા પછી તુંખી મને ધીકારે છે એટલે તું જો આપણા નેકા જાહેર પાડી મને તારી સાથે સદા વસવાને ફરજ પાડશે તો તેથી નથી તારો હાલ સુધરવાનો કે નથી મારો, ને ઝોર સદા કંગાલીયતમાં દીવસો ગુજરી આપણને કદાચ આપણતથી આપણી એ ભાર સમાન થઈ પડેલી જીંદગીનો છેડો આણવો પડશે. તેનાં કરતાં વધારે સારા ઉપાયો આપણા હાથમાં છે, ને તું જો સમજી લેશે તો તે ઉપર તું મને નીરાંતે, અમલ કરવા દેશે.”

“અને તે ઉપાયો?” તે ઝોરતે અધીરી પડી શકમંદ ઠપે સવાલ કીધો.

“તે ઉપાયો એમ કે આપણા આ નેકા ખને ત્યાં સુધી છાનાં રાખવા, અને મારે કોઈ છાંડવાલાં કુટુંબમાં નવી રવેશે પરણવું,” કાઉસે સમજાવ્યું. “હું તુંને જાહેરમાં મારી ઝોરત કમ્પ્રમીસ તો તું એક ગાનારી દેવાથી મારા કુટુંબનાં નામને નરસ લાગે, ને તેથી

તેઓ મને સદંતર નીવારી મણે એટલુંજ નહીં પણ કોઈ સારે ક-કાંજે પરણવાની મારી સઘલી આશાઓની ધુલ મણે, ને તું ને હું સદા રવડાંજ રહીશું. તે કરતાં એ નેકા તદન છુપા રાખી આએ મારા કાકાનાંજ ઘેરમાં મેં પરણવાની જાલ પાંચરી છે. હું કુમારે! હું એમજ હયાં સમજવામાં આવે છે, અને તેનો લાભ લઈ મેં એ મારા કાકાની એકપુરી એક છોકરીને હાથ કરવાની પેરવી કરવા માંડી છે, અને મને ઉમેદ છે કે સેવટે હું કાવશ. વચ્ચે એક હરીફ હતા તેથી ખુદાનાં કરવાથી દુર થયો છે, ને તેથી હવે મોડે વેહેલે એ મારી ઉમેદને ફલદાર બનવાની વધારે આશા છે. તેમ જો થયું તો તું ને હું નેઆલ થઈશું, કેમકે કાકાનો સઘલો દલ્લો મારે હાથ આવશે. એટલા માટે હાલ તો તું આવી તેરી ગુપચુપ પાછી જ, અને ને થાય તે જોયા કર, ને યાદ રાખજે કે જો કદીથી મારે સાફ થયું તો હું તને વીસરનાર નથી.”

“ઠીક છે, જો એમજ છે તો મેં આટલી ધીરજ રાખી તેમાં વલી વધારે;” પેલી ચોરને કહ્યું. “કોઈની રવેસે હું મોહતાજમંદ રહેવા માંગતી નથી, ને હું તું જેવા લુચ્છાને જરાખી આહતી નથી, એટલે મને મારાં ગુજરાંજુ માટે મન પુરતા પૈસા મણે એટલે બસ.”

હયાં આ પ્યાર ભર્યા મારી બધીચેરની દીલસોજી ને મોહબત ભરેલી વાતચીત પુરી થઈ, અને કાઉસની પરણેતર જવા ઉઠી. કાઉસ તેને તે આવી હતી તે મોટા દરવાજાપર નહીં લઈ જતાં પાછલે બારણે વિદાય કરવા ગયો, કેમકે રખેને અર્દેશર જાગી ઉઠ્યો હોય તેનો તેને ડર લાગતો હતો. આ તકનો લાભ લઈ અર્દેશર (જેણે છુપાઈને ઉપલી રકજીક હરફે હરફે સાંભલી હતી તે) ઘરમાં દોડ્યો—એટલાપરની પેલીજ ધત્રીચેરપર અજાંડુયો થઈ સુઈ ગયો—આંખ ઉપર પેલોજ રેશમી રૂમાલ ઢાંક્યો—ને વધારે, એટલા વારમાં ભર ઉંઘમાં પડ્યો હોય તેમ સાથે ઘંટી દરાય તેમ ધોરવા લાગ્યો !

અને ત્યારે વાંચનારે જોયું કે પાપી કાઉસ પરણી ચુકેલો છે, ને તે છતાં એક ભાલી ભલી વિશ્વાસુ કુમારીકાનો જવ ઉધો મારવા અને આખો સંસાર ધુલ ઝેલવવા તેણે કમર કશી છે ! એક કુમારીકા કે જે બીનઅનુભવી—દુન્યાથી ને દુન્યાના બદમાસો ને તેમના કાવાદાવાથી બીજકુલ બીનમાહીતમાર છે—એક કુમારીકા કે જે પોતે જેવી સાફ દીલ, સાચી, નીવીમાન અને સદગુણી છે તેનાં

સૌ કોઈ સામાને વિચાર છે તેવી એક નેકજાદ કુમારીકાનું નખખોદ વાલવા એ બદળદ ઉમો થયો છે, પણ શું તે કાવશે? અદેશર તેનાં એ પાપથી આજે વાકેફગાર છે, તો શું એ જમાને ખાધેલ બુઢો તેના વાંક તરફ આંખ વિચાંમણાં કરશે, ને ગુલ માટે જરાબો દયા દેખાડાવ્યા વના એ બ્રહ્મ પાપીને કાવવા દેશે?—આપણે આ-ગલં જોઈશું.

જ્યારે કાઠિસ પાછો ઘરમાં આવ્યો ત્યારે તોણે અદેશરને ઉંઘતો ને વહી સાથે લાગો ઘરાંઘર ધોરતા જોયો, અને તેને હૃદય વનાની ધીરજ મળી.

સાંહજ થતાં ગુલ અને તેણીનો પીતા માટા શેઠેરમાંથી પાછ ફર્યો, અને પછી છેક માટેથી અદેશરે એકાંતમાં કાઠિસ સાથ વાત છેડી. “દાસ્ત, કાંઈ તમોને હામદાંન શેઠેર તરફ જવું છે વાર?” તે બુઢાએ પૂછ્યું.

“હામદાંન શેઠેર તરફ?” કાઠિસે ખરેખરી અચરતીમાં પૂછ્યું, “નહી જી. તે તો અહીંથી ઘણું દુર છે; પણ કેમ વાર, એ પૂછવાનું કાંઈ કારણ?”

“હાજી, કારણ એ કે મને કાંઈક અગતના દરતાવેજો તે તરફ એક ગ્રહસ્થપર મોકલવા છે,” અદેશરે કહ્યું, “અને તે ધાણાજી વિશ્વાસુ આસામી સાથ મોકલવા છે. જો તમોને તજવી ઘણી નહીં પડે તો—”

“અરે નહીં રે મુરખી સાહેબ, શાંતી તજવી,” કાઠિસે લટી ગયો, “સુખેથી ફરમાવો. તમારું કામ કરવામાં હું મોજ સમજશ.”

“હું તમોને આવવા જવાના પૈસા આપશ, અને તમારી મુસાફરી સગવડ ભરેલી થઈ પડે તેમ કરશ,” અદેશરે કહ્યું.

“એ તો તમો મને અપમાન કરોછ, શેઠ,” કાઠિસે દાહયો થયો; “હું કાંઈ બીખારી છું?”

“અરે તોખા તોખા, એમ નહીં,” અદેશર કાંગલો થયો; “તમો જોવા પૈસે ગખરને હું કાંઈ અપમાન કરવા એમ કેહતો નથી, પણ મારે કાંઈ જાઓ ને વહી તમારે પૈસે જાઓ એ મને પસંદ આવે નહીં. જો એમ કરવાના હો તો તો માંફજ કરો.”

“વાર” ચાલો ત્યારે એખી તમો બુજોર્ગનો સુખન માન સાથ માંધે ચલાયો,” કાઠિસે સતો થયો.

“ઠીક ત્યારે,” અર્દેશરે કહ્યું; “આવતી કાલે પાછલી રાત્રે તમે સાહેબ ચાલુ મુકજો, પણ મેહરખાંની કરીને દીકરી ગુલને કે તેના પીતાને ખબર પડવા દેશો ના કે તમે મારાં કામ જાઓ છો.”

“જેમ મરજી,” કાઉસે કબ્જલ રાખ્યું; “હું કાંઈ તાકીદનું મારું કામ આડાવશ.”

“મેહરખાંની,” અર્દેશરે ઉપકાર માન્યો. “ખાજી અરજ એ જો તમે જવાબ લીધા વના આવતા ના. તમે જાતે જ અદસ્થનું હું નામ ને ઠેકાણું આપું તેના પાસ જજો, ને તેનો ચાક્કસ જવાબ લઈનેજ આવજો.”

“મારા સાહેબ અદુખરા જેવો જવશ ત્યારે શું જવાબ લીધા વગર કે હું પોતે મટ્યા વગર પાછો આવશ?” કાઉસે હસીને કહ્યું.

“મેહરખાંની, ઘણીજ મેહરખાંની,” અર્દેશરે ફરી આભાર માન્યો, ને હુયાં તેઓની આ પાનગી વાત ખંધ પડી.

કાઉસ અર્દેશરને કોઈની રહેશે રાજી રાખવા માંગે છે. તે હુમ્મણમે ચોરી છુપીથી એ બુદ્ધાની નોંધ પોડીમાં એવું કાંઈ વાંચી લીધું છે કે જેથી તેણે એ બિંદી શખ્સ તરફની પોતાની વર્તણૂક તદ્દન ફરતીને ભારે માંભરી કરી નાંખી છે, અને તેનાંજ કારણે તેણે હાલ પોતાની પરણવા અદરાવાની વાત ધબ પાડીનેથી એ દાસાનું કામ કરી આવી તેને રાજી કરવા એક ખોલે હા પાડી છે.

પણ અર્દેશરને એ એકાએક શું કામ પડી આવ્યું હશે ?

જયારે એ પછી કાઉસ માહીયાર ને ગુલરખને મળ્યો ત્યારે સહવાર પડવા પેડેલાં પોતે કાંઈક જરૂરનાં કામ સારૂ થોડા દીવસ ખાહેર જઈ આવનાર છે એવું તેણે જાહેર કીધું. આ સાંભળી તે ખેડે ખાપ ખેટી ઘણાં દલગીર થયાં. માહીયારને જોહાંગીર વના કલ વલતી ન હતી તેમાં એ જવાંનનાંની જવાથી તેને પુરૂ સહવારો નહીં એવું લાગ્યું, ને ગુલને પોતાના પ્યારને થોડા દીવસથી ખાહી દેવાને વસમું લાગ્યું; પણ અર્દેશરે તેઓ ખેડને અમળખું કે તેને કાંઈ જરૂરનું કામ હશે ત્યારેજ જતા હશે, ને વલી થોડા દીવસમાં તો પાછો ફરનાર છે એટલે તે ઉપર દલગીર થવુંજ બેભ છે.

એ પછી આ નહીં ધારેલી મુસાફરીએ નાકલી પડવા આગમ્ય ગુલ સાથે એકાંતમાં મલી ખે ખોલ વાત કરી લેવાને કાઉસે ઘણાંખી કાંકાં માર્યા, પણ અર્દેશરે આજે ગુલનો ને તેનો મુવા

જવાનો વખત થયો ત્યાંવેર જરાખી પીછો મુક્યોજ નહીં. કાઉસને એમાં કશું નવું નહીં લાગ્યું, કેમકે તે તે ડોસાના એક કોટા સ-મજાવો, પણ શલ સમજી કે કાંટા કરતાં એ ભેટી બુઢાનાં એમ કર-વામાં કાંઈ વધારે ભરમ સચવાયલો છે, ને તેણી ખામોશજ રહી.

અંતે કાઉસને તે રાત્રે ગુલ સાથ જરાખી એકાંતમાં વાત કર-વા વનાજ સુવા જવું પડ્યું !

તે રાત્રે અદેશરે પોતાના ઝિરડામાં એકસો બેસી એકાદ બે લંબાણુ વીગતે કાગલો લખ્યાં ને પછી સુઈ ગયો.

ખીજી સહુવારે સૌથી વહેલો તે ઉઠ્યો, જઈને કાઉસનું ખાર-છું ઠોકી તેને જગાડ્યો, પોતે ખડેપુટ આગલ રહી તેને તૈયાર કી-ધો, ને ઘણી અમતનું બાંહુકું કાઢી ધરમા કાઢી ઉઠે તે પહેલાં તો તેને વાટ ખરચ આપીને રવાના ખી કરી દીધો !

નાસ્તાથી શરૂ થઈ માહીબારનાં ખેતરે ફેરો મારી આવવા નિકલવા પછી અદેશરે વચી પાછી ગુજને તેનાં ખારણાં આગલથી પસાર થતાં રોકી, અંદર બોલાવી અને બેસાડી.

“બેસ ગુજરખ,” તેણે ખ્યારથી કહ્યું, “મારે તુંને કાંઈ અતી જરૂરનું કેહવું છે.”

“મને છાતીમાં એવું લાગ્યાજ કરતું હતું, કાકાજી,” ગુલે કહ્યું.

“હું દલગીર છું, ખાધ,” અદેશરે વલી ગંભીર થઈ ચલા-વ્યું, “કે મારે તુંને અતી ઘણી નાસીપાસ કરવાની છે. તુંને તારો ખ્યાર તરફ કરવો પડશે.”

“એટલે કાંય ?” ગુલરખને આ વાત નહીં ગમવાથી તેણીએ લગાર મિળજમાં કહ્યું; “એવી રીતે મને કેહનાર તમો કોણ ?”

“હું કોણ ?” અદેશરે ગંભીર દોકું ધુણાવી કહ્યું, “હું તારો એક સાચ્યો દોસ્ત એક સૌથી ખરો ખેરખાહ છું, સમજી ?”

ગુજનો ગુરસો આ અસરકારક બોલવાથી સમી ગયો.

“હું માફ માંગું છું, કાકાજી,” તેણીએ કહ્યું. “હું વીસરી ગઈ કે તમો મારા બહુ કરનાર મુરખી સમાન થઈ લાગા છો.”

“ખુદ તારા ખરા મુરખીને તારાં માંધાપર કાયમ રાખો,” અ-દેશરે જરાખી ઢોંગ વગર ખરાં જીગરથી દુવા આહી. “હવે ત્યારે તું મને સાંભલશે ? હું જણાઉં છું દોકરી ગુલ કે કંગાલ કાકસ તારા ખાક હાથ માટે નાલાયક છે. તે ખુશ તુંને ફસાવા વના ખીજું ક-

શું જાણતો નથી. દીકરી તું માનશે નહીં, પણ ખરી વાત છે કે એ હુમ્મો તો પરણેલો છે ને એની એક બહારી હયાત છે.”

ગુલ આ સુખને સાંભળતાં એક ખુસ્સીપર ફસડાઈ પડી. તે છીએ એ શું સાંભળ્યું?

“તે પરણેલો છે, અને તેની એક નીચ નારવા હલકી ની-
તાની ઓરતને પરણેલો છે.” અર્દેશર ખુશસો જરૂરી રાખ્યો, “એ ગુનેહગાર તે ઓરતને આહતો નથી ને તે ઓરત એને આહતી ન-
થી. તે ઓરત ફક્ત એની તરફના પડસાને આડે છે. એવા એક દ-
લદર તું જોઈ એક સફારી મુંદરીને માહબતને લાયકનો નથી,
અને તેથી એક કામને બાંહેધર મેં તે નાપાકને તારા રસતામાંથી
દૂર કીધો છે. એ તેનું પાપ મેં કેમ પકડ્યું છે તે વાત જવા દે, પ-
ણ તારાં સારાં ભાવને એ પાપ મેં પકડ્યું છે એ ખરી વાત છે.
કાઉસને જાહેરમાં ઉંઘાડે પાડી તારા બાપનું દીન દુખવવા મને
ગમયું નથી. તારા બાપ ને ધીકાર પામેલા રાખશને પોતાનાં ધ-
રમાંથી જાત મારીને હાંકી કાઢે એવી નામોશી તેના પર લાવી નાંખ-
વાનું પસંદ આવ્યું નથી, ને તેથી મેં તુરત વેલા ઝેડેરે નહીં પ-
ણ ગોણે મારી તેને તારાં ધરમાંથી દૂર કીધો છે, ને એવી રવેસે દુ-
ર કીધો છે કે તે ફરી તારાં ધરમાં પગ મૂકવાની હીંમત કરનાર ન-
થી. એ તારા પ્યાર માટે અથવા તે પ્યારની નાસીપાસો માટે તારા
ભત્રા બાપને કશુંની જણાવાની જરૂર નથી, ને એવા એક પ્યારની
નાસપાસી માટે મારી દીકરી તને ગમ કરવો જરા ની સબ્બવાર નથી.
તેના તરફ મને એટલો ગુસ્સો અને ધીકાર તેનું પાપ જાણવા
પછીનો પેદા થયો છે કે તે ઠગાઇભરી માહબતનો એક ખોટો સુ-
ખની બોલી તે પછી તારા કાંન તે અપવીત કરે નહીં તેની મેં
લાગત સંભાલ રાખી, ને જતી વખતે તારા ગોલાની રૂપસાર પર
તે હવસી દુકતો એકની નાપાક બોલો લીએ નહીં તેની મેં કાલજી
કરી તેને રવાના કીધો છે.”

“મારા મુરખીજી, મારું ભલું કરનાર, મારા સૌથી સાચા
ખેરખાહ,” ગુલ જુસ્સામાં આવી અર્દેશરના હાથમાં ધસી જઈ તે-
ની છાતી પર માંથું નાંખી રડી પડી બોલી, “તમે એ મને કેવી બ-
ચાવી છે ! કેવી નામોશી-કેવાં જનમ સુધીનાં સંકટ ને સંતાપથી કેવી
કાલજીભરી રહેમ લીલીથી તમે એ મને ઉગારી લીધી છે. અરે, અરે,
એવાં ભારે હેસાંન શાના પારમાં ? હું તમારો શું ઉપકાર જાણુશ ?”

“દીકરી” અર્દેશરે ખરાં દીકરી લાગણીથી પોતાની આંખ-માંથી એક આંસુ નુછી કહ્યું. “તારી આવી રૂડી ચાલ તેજ બદલો છે. સારી ચાલનાં આગામીએ મારી આંખની ક્રીડા છે.”—અને તે આપ સમાન બલા જુઓ પેદલીજ વાર તેની છાતીપર માંધુ નાંખી પડેલી તે જવાંન આપલાનાં ખુનનુરત કપાલપર એક ખાસો લીધો.

“એવા એક બદમાસની મોહન માટે ગમ કરવો,” ગુરે પોતાનાં આંસુ ધીરકાર સમેત ખંખેરી નાંખતાં કહ્યું, “તેમાંથી પાપ છે. એમર મારે ખુશી અને સુખી થવું જોઈએ કે હું એ બાહરીની ખીલમાં ગમડી પડતાં બચીશું.”

“ખરાબર છે, આકુરીત છે,” “અર્દેશરે ઉત્તેજન આપ્યું, “ને હવે જ દીકરી, મન લગાડી તારાં ઘરનાં કામ વલગ.”

પ્રકરણ ૧૦ મું.

અર્દેશર.

ઉપલી વાતને વધી એક માસ વડી ગયો. એ અરસામાં કાઉસ પોતે પાછો ફર્યો તો નહીં પણ તેણે એક કાગલના ટુકડો વડીક પોતાના કાકાપર અથવા તેની અહરેનમુન બેઠીપર લખવાની કદી હીંમત કરી નહીં. જુદા અર્દેશરે એ અરસામાં માહિયારને કાઉસની બદલેલીની થોડી ઘણી વાત ચીતથી વાકેફ કીધો હતો. ને તેણે એક નાલાયક જવાંન તેના કુટુંબમાંથી દૂર થયો તે માટે માહિયાર ધણો ખુશી થયો હતો. તેને ધનસાક આપવા તો પણ અમારે જાણાવવું ઘટે કે પોતાના મરનાર બાહના એ એક પુરા ચેરાગની બદલેલીની વાતથી વાકેફગાર થતાં બલા માહિયારને ભારે દુઃખ થયું હતું. એમ કરતાં તે સમજી નહીં શકતો હતા કે અર્દેશરને કાઉસ સંબંધી એ માહી વાતોની ક્યાંથી ખબર પડી ને તેણે એવાં એક જુદાં ખાંહણાંથી તે પોરીયાને એ ઘરમાંથી કેમ અને કાંય દૂર કીધો. તેણે એ મક્કસદના એકાદ બે સવાલ અવાર નવાર અર્દેશરને પુછ્યા ખરા, પણ તેને તેના જવાબો આખસુસ ઉડાવતો જોઈ તેણે ને બાંહસથી પુછી લેવાની કનવાર કરી નહીં, અને એ વાત હયાંજ બંધ પડી.

અર્દેશરને માહિયારનાં ઘરમાં આવી રહેવાને હવે આર માસ થયા હતા, અને તોખી હજી તે માહીય

ઉઠાવાની હીંમત કરતો જરા પણ જણાતો ન હતો. ગુન અથવા માહીયાર આથી નારાજ ન હતાં ; એાર તેઓ એ બુઢાને ખરેખર એવી રીતે ચાહતાં શીખ્યાં હતાં કે હવે તો તે એ કુટુંબનોજ એક થઈ પડયો હતો, અને હવે જો તે જાય તો માહીયારને મુતલગ કં-લ નહીં વસે એમ હતું.

અર્દેશર આગલ કોઠપર પણ કશાં કાગલ લખતો ન હતો, કાં-કે વાંચનાર જાણેછે કે તેનાં કેહવા મુજબ તેનું કોઠ પણ એલખી તું પીછાંણતું' યા સયું બહાલું' આ વીખ્યાત મુઢીમાં હતું નહીં; પણ માહીયાર અને ગુન ઘણાં અચરત થતાં હતાં કે કાઢસને કા-મને ખાંણે કાગલ પતરો આપી કેડે રવાના કરવા પડી તે હમેશ રોજ કાગલોપર કાગલો લખવામાં ઘણો ખરો રોકાઈ રહતો હતો.

એક દિવસ માહીયારે ખાનાપર વાત કાઢી. “શીક અર્દેશર,” તેણે કહયું, “તમને ખમર કે? પેત્રો મોટો માતખર મેહેલ કેતી જે તમો લુચ્છા કાઢમ સાથ જોવા ગયા હતા તે તો છુપાછુપ કોઠએ વેચાતો લાધો!”

“છુપાછુપ! એટલે તે વેલી કેમ?” અર્દેશર અચરતી ખતાવી; “જો છુપાછુપ હોય તો તે લેવાયો છે એમ જાહેર કેમ યાય?”

“ત્યારે તપો સમજવા નહીં,” માહીયારે સમજ આપી; “એ મેહેલ ખર્ડાઈ ચુકાયો છે એમ તો જાહેર થઈ ચુકયું છે, મગર તે ખરીદદાર કોણ છે તે જાણું નથી.”

“હું એમ?” અર્દેશર ટુંકમાં પતાવયું, “હોય.”

“એનો ખરીદદાર કેટલો મોટો ધનવાન હશે!” મુલરખે ખરાં જીગરથી અચરતી ખતાવ્યું.

“હોય ખેટી હોય,” અર્દેશરે વલી પતાવ્યું.

“કેહછ કે તે હવે આજ કાલ પોતાના કખીલા સહીત એ મેહે-લમાં આવશે, ને તેને જોવાને આખું ગામ જીલ્લમંદ થઈ રહયું છે.”

“મને ખી તેને ને તેનાં કુટુંબને જોવાની ઘણી ઘણી ઉલટ થાય છે,” ગુલે ઉલટ ખતાવી.

“પણ તમો લોક કહોછો કે તે કોણ છે તે જાણું નથી,” અર્દેશરે હસીને કહયું, “ત્યારે વલી તે કુટુંબ કખીલાવાલો છે એમ કોણ જાણે આ.યું?”

“કાએ નહીં કાકાજી,” ગુલે સમજાવ્યું, “એટલી આપણે અટ-

કલ નહીં કરી શકીએ ? જો તે એખલા . જીવનો હોય તો આવી ગં-
જલવર રકમ આવી તે એ મહેલ કરી ખરીદે ખી ? તેના કુટુંબ કાલી-
લાને માટે તે એટલો ખર્ચ કરે એ વાત વધારે વાજબી હરેછે.”

“હું તારી તકરાર સાંભળયા પછી તને એકમત છું, દીકરી ગુજન,”
અર્દેશરે કહ્યું, “પણ હવે આએ તકે મારાં મહેરબાંનો તમો મ-
ને જાણાવાની રજા આપશો કે હું આવતી કાલે સહવારે સફારે
તમારું મકાન છોડી જવાનો વીચાર રાખું છું.”

“છોડી જવા ?” માહીયારે ને ગુલે એકજ વખતે એકજ અ-
વાજે જુમ પાડી.

“હા,” અર્દેશરે કહ્યું. “તમો મહેરબાંનોની મેહમાનદારીનો છેક
માન્યામાં નહીં આવે એટલો ગેરકાયદે લાભ મેં લીધો છે. હું માણુ
છું તે જાણ્યા વના ફક્ત રસ્તેથી મને પડેલો ખડેલો હંચકી લા-
વ્યાં બાદ આજ ચાર ચાર માસ થયા તમોએ અતરે રહેવા દીધો છે
એ મહેરબાંની કાંઈ નાની છુતી નથી, ને એ રીતે હજી વધારે હું
તમને બાળો થઈ પડું એ ખચ્ચીત મને શરમ ભરેલું છે.”

“એવો ?” માહીયારે દુઃખથી કહ્યું, “રશીક તમો મને ગેર-
ધનસાફ કરાછો. હું ખરું કરી કહું છું કે મને તમારો એટલો ખર્ચો
સહવાસ પડી ગયો છે કે તમો જવા પછી મને જરા ગમશે નહીં.
હવે તો મારાં ઘરમાં મારા જેહાંગીરની વસતી બી નથી”-ને ભજા
માહીયારે હયાં એક આંસુ લુછ્યું-“ને તેથી મારું ઘર તમો બી
જશે તો મને વધારે કરડવા આવશે.”

“હું તમોને કાકાજી કુહતી આવી છું,” ગુલે આ જુહાની જુહા-
ધના વિચારથી લગભગ રડી દઇ કહ્યું, “અને તમો ખરેખરા કા-
કાજી હો તેમજ હું તમને આહતાં શીખી છું ત્યારજ રહી રહીને ત-
મો જવા તૈયાર થયાછો એ બધું ધાતકી છે. તમો જવાના હતા
તો અમોને એટલો પડોશ કાંય લગાડયો ?”

“પણ દીકરી મારી,” અર્દેશરે હસીને કહ્યું, “તું હજી ક્યાં
વેર મને તારાં ઘરમાં રાખશે ?”

“ક્યાં વેર ?” ગુલે કહ્યું, “હવે તો તમો રહો તો સદા.”

“તમો મારાં કુટુંબનાજ આસામી હો તેવું થઈ પડ્યું છે,” મા-
યારે કહ્યું, “એને તેથી હું મારે તેમજ મારી ગુજને ખાતર ખ-
સં જીગરથી માંગી લઉં છું કે હજી બી તમો તમારો વિચાર ફેરવો.”

“તમારી ખંતેની એ હજારો લજાઇના બદલામાં,” અર્દેશરે કહ્યું, “હું તમને જરાબી નાસીપાસ કરવાને ધણો દલગીર છું, પણ હવે મને માફ કરો. હવે મને જ્યાં વના ચાલે નહીં એમ છે.”

“પણ તમે ક્યાં જશો?” ગુલે ચિંતાતુર અચરતીમાં પૂછ્યું.

“કુયાં?” અર્દેશરે કહ્યું, “વધી મારાં ઘરમાં!”

“પણ તમારું ઘરજ ક્યાં છે?” ગુલે સવાયોપર સવાયો જરી રાખ્યા, “તમે તો તે દીવસે કેહતા હતા કે તમારું ઘરજ નથી.”

“અને ત્યારે હું ખરુંજ કેહતો હતો દીકરી ગુલ,” અર્દેશરે કહ્યું. “જુદું ખોતું તેવો હું આસામી નથી. તે વેત્તાએ મારું ઘર નહીં હતું, પણ હાલ ગરીબ સંસારે હું જીવું ત્યાંવેર રેહવાને એ એક ઘર જોઇ કાઢ્યું છે.”

ગુલ અને માહોવાર વધારે રેહવાને અર્દેશરને હજી ખોલસ કરત, પણ તેટલાં તેઓના નોકરે આવીને માહોવારના હાથમાં એક ચીઠી મુકી, અને જણાવ્યું કે તે માતખર મેહેલના કારભારી તરફથી એક શપ્સ આપી ગયો હતો.

નોકરનાં જવા પછી માહોવારે તે ચીઠી ખોલી. માતખર મેહેલના ખરીદદાર ત્યાંના સમ્રાજા જીનાજ નોકરો ને કારભારીને યોતાતી નોકરીમાં રખાવ્યા હતા એમ વાત થતી હતી, ને એ જીનો કારભારો માહોવારનો ઓજખીતો પણ હતો એટલે તેના તરફની ચીઠી જોઇ તે કાંઈ અચરત થયો નહીં; એમ છતાં જ્યારે તેણે તે ચીઠી ઉંધાડી અને વાંચો ત્યારે તે ખરેખર ધણો અચરત થયો, અને તે ચીઠી માટે સાહદે વાંચવાને તેણે ગુલને આપી. ગુલે તે વાંચી, અને તેમાં નીચે મુજબ લખેલું હતું:—

“શેઠજીની ખીદમતમાં સલામ સાથે લખવા મકસદ એ કે માતખર મેહેલના નવા માનવંત ખરીદદાર સાહેબ આવતી કાલે અતરે પહેલ વેહલા આવી રેહનાર છે, જે વેલાએ એ મેહેલમાં એક લખાફત ધનાર છે, માટે મન અરજ કરવાને ફરમાશ થઈ છે કે તમે સાહેબ તમારાં કુટુંબ સહિત જરૂર કરી કાલે સહવારે જ કલાકે તેમાં ભાગ લેવા તજવી લેશો. અમર ઘરમાં કેઈ ચહેરાણા હોય તો તેમને બી જરૂર કરી સાથે લાવવા કશી જુદાઈ સમજવો નહીં.”

એજ અરજ.

લાઠ હું જું, તમારો નમનતાઈ ભરેલો સેવક,

જામાફ પ બાણસી,

માતખર મેહેલનો કારભારી.”

“કેવી અજબબી,” ચીઠી વંચાઇ રેહતાં માહોવારે કહ્યું,

“જામારૂં આપણને માતખર મેહેલના માલિકને નામે ઇજન કરેછે, ને તોળી તે માલિકનું નામ નિશાંન કથં આપતો નથી !”

“ઠઠાચ વીસરી ગયો હશે,” અર્દેશરે મત આપ્યું.

“પણ વારં ત્યારે હોસ્ત અર્દેશર,” માહીયારે કહ્યું, “તમોને ખી એ કાલની જ્યાજતમાં ઇજન છે તો કાંઈ નહીં તો એ ઇજનને ખાતર તો એ દીવસ વધુ થોળો. કાલે અમારા સાથે જ્યાજતમ આવો ને પરમ દીને સધાવજો.”

“હા હા કાકાજી,” ગુલે પોતાના આપની દરખાસ્તને કાલાવાલા સમેત ટેકો આપ્યો, “એટલો અમારો સુખન રાખો.”

“તમારી આટલી બધી મહેરબાનીઓ છતાં તમારા બધાજ સુખન પાછા કેમ ફરવું?” અર્દેશરે કહ્યું; “ચાલો વારં, મારે કબુલ છે.”

ગુલ અને માહીયાર આ ઠેડાવથી આતી ધણાં ખુશ થયાં. તેઓ અર્દેશરને એટલો ચાહતાં શીખ્યાં હતાં કે તેની સંગતનો જે એક દીવસ વધુ મળ્યો તે તેઓ ખુશી સાથે ગર્ગીભત ગણતાં હતાં.

ખીને દીવસે ઇજનમાં ફરમાવેલે વખતે ગુલ માહીયાર અને અર્દેશર માતખર મેહેલની જ્યાજતમાં ભાગ લેવા જવા તૈયાર થયાં. ગુલ અને માહીયાર સાથે પણ શાલીતા સફાઈદાર અને નવો પોશાકમાં તૈયાર થઈ નિકળ્યાં, પણ અર્દેશરે તો જે કપડાં ધરમાં પેહેડવાનાં હતાં તેજ ચલાવ્યાં ! તેણે તો તે બદલીને એક ખીજી સોજી જાડ પેહેડવાની બી કનવાર કરી નહીં. માહીયારને અને ગુલને એ પસંદ આવ્યું નહીં, પણ તેઓ તેને એ પોતાની નાપસંદગી જાહેર કરે તો તે મનમાં આછું લાવે માટે તેઓ આમોસ રહ્યાં, ને પછી માહીયારની સૌથી ભપકાદાર ગાડીમાં સ્વાર થઈ તેઓ ત્રણ માતખર મેહેલના માલિકને મલયા ને તેણે આપવા કાઢેલી જેઆજતમાં ભાગ લેવા ચાલ્યાં.

એ જાણ મેહેલના દરવાજામાં જ્યારે ગાડી દાખલ થઈ ત્યારે તેમને જોઈ ધણક નોકરો બાહર નિકલી આવ્યા અને માહીયારને નમીને સલામ કરી. કાગ્જારી પોતે પણ દોડી આવ્યો, પણ માહીયાર ધણો અચરત એમ થયો કે માતખર મેહેલનો માલિક પોતે તેઓને લેવા આવ્યો તો નહીં એટલુંજ નહીં પણ તે ધારતો હતો તેમ મેહેલમાં પહોંચ્યાઓની ધામધુમ ગરબડ સરબડ કે તૈયારી વગીર ન હતી ! સમજું મુવાનાં મયાંન જેવું શાંત અને સુખ હતું. એ શું?

પ્રકરણ ૧૧ મું

માતપર મેહેલનો માલિક:

માહીયારે કારભારને પુછ્યું ત્યારે તેણેખી અજાણપણું બતાવ્યું. “મુરખી સહેજ અમો કોઇ અમાગ નવા શેકતું નામ હજી જાણતા નથી. તેઓ હજી આગ્યા ખી નથી પણ જે વખત જાયછે તેમાં તેઓની આવવાની વકી છે.”

માહીયાર આ જવાબથી વધારે અચરત થયો. “પણ બાઇ જામારપ,” તેણે પુછ્યું, “ત્યારે તુંને ઓને તેડું કરવા કોણે કહ્યું?”

“તેઓનો એક મુનીમ ગઘ કાનનો અડી આવેતો છે,” જામારપે સમજાવ્યું, “ને તેણે મને તેડાં કાઢવાનો હોકમ આપ્યો.”

“વારું ત્યારે મુનીમ કયાં છે?” માહીયારે પુછ્યું.

“તેઓ અંદર અની ઘણાં કામમાં છે,” જામારપે કહ્યું.

“પણ ત્યારે નોતરેલાં લોકમાંથી ખી કોઇ આવ્યું નથી?”

માહીયારે અચરતી બતાવવી જતીજ રાખી. “તેડાં કેટલાંક છે?”

“કાંઈ ઘણાં નહો,” કારભારીએ કહ્યું; “ફક્ત અરધી દજન જન છે.”

“બસ?” માહીયારે કહ્યું, “પણ વારું ત્યારે તેઓ ખી કયાંછે?”

“તેઓ કાંઈ આ ગામનાં નથી. તેઓ તો મોટાં શહેરનાં છે,” કારભારીએ કહ્યું. “તેઓને આવતાં હજી વાર થશે.”

“અરે બાપુ ત્યારે તું જુનતો હશે,” માહીયારે કહ્યું, “તા શે શેડ મને ઓલખે નહી પીછાંજી નહી ને મને શાંતું ધજન કરે? આખાં ગાંમમાં શું હું એકલોજ છું? ચાલ ત્યારે મને પાછો જવા દે.”

“અરે નારે શેડ,” કારભારી આડો થયો, “એ શું વાત કરેછો! જુલ શાંતી? ચેક્કસ તમારું નામ નિશાંન મને આપવામાં આવ્યુંછે. અંદર પધારો, ઓલ બધાં આવતાં હશે.”

“બાવાજી હવે પછાં જવાનું તો નરસ લાગશે, ચાલો,” ગુલે કાંનપર પડી સલાહ આપી.

“ત્યારે તો ભાઇ જામારપ તારાં લખવા મુજબ હું મારા એક પહોંચાણને ખી લેતો આવ્યોછું,” માહીયારે અર્દેશરને બતાવી કહ્યું; “એઓનું નામ અર્દેશર શેડ છે.”

જામારપે અર્દેશરને નોખને મગટ ટીચકું કીધું!

માહીયારને આથી ખચીયાંજીં બાણું પણ જાણે તેણે તે જોયું

નહીં હોય તેમ ગુલને લઈને અંદર આવ્યો, ને અદેશર તેના નોકર હોય અથવા આસેપાસે શું વાતો થાય છે-શું બોલાય છે તેની જરાબી તેને દરકાર નહીં હોય તેમ સ્વતંત્ર ઢપે તેઓની પુઠે ચાલ્યો.

“એવા પહરોણા નહીં લાવતે તો આપણા નવા શેઠ રેશાબ બેસતે,” પેલા કારભારીએ તેઓને આવી જતાં જોઈ ધીમે ટીકા કીધા.

“અરે કોઈ દેખાઈતો બીખારી કે ખાવરચો નેવો છે,” એક બીજા નોકરે કહ્યું, “એનું હયાં કામજ શું હતું?”

માહીયાર ને ગુલ આગલ ચાલતાં હોવાથી તેઓએ આ ટીકા-ઓ સાંભળ્યા નહીં, પણ અદેશર ધીમે કદમે પછવાડે ચાલતો હોવાથી તેણે તે આખાદ સાંભળ્યા. તે સાંભળી તે ચીરડાયો નહીં પણ મનની સમાધાનીમાં ફરીને તેણે તે નોકરો પર એવા તો ગભીર ઠાઠના ઢોલા કાઢ્યા કે તે નોકરો શરમાઈ ગયા, એટલુંજ નહીં પણ આ “બીખારી” ને “ખાવરચી” ના એ દખાદખા ભરેલા ઠાઠથી દધાઈ ઠઠ-રીને કુત્રવા પડ્યા !

એટલુંજ જોઈ અદેશર પાછો ફર્યો, ને વલી માહીયાર ને ગુલની પછવાડે તદન બેદરકારીની ઢપે ચાલવા લાગ્યો.

હેઠલા ખણમાંથી તેઓ ચીતરી આવી જાય એવા રાણકદાર સંગેમરમરના સોભાયમાન દાદરપરથી ઉપર ગયાં, અને તે જાંચો મ-જલો ફરી વલી સેવટે તેની ખાતેરની મોટી ફરતી અગાસીપર આવી ઢભાં. હયાંથી આસપાસનો દેખાવ અતી રલીયાંમણો નજરે આવતો હતો અને તે દેખી ગુલનું મન ચકીત થઈ ગયું.

“કેવું મનહર મકાંન છે !” ગુલ ખુશ ખુશ થઈને બોલી, “રેહ-વાને વારતે કેવો બેહેશ્ત સરીખો બાદશાહી મેહેલ છે.”

“અને એજ મકાંન અને એજ મેહેલ કોઈ તને આપી દીએ તો તને ગમે કે વાર ?” અદેશરે ખુશ મિજાજે હસીને પુછ્યું.

ગુલ શરમાઈ ગઈ.

“તમે મારી મશકરી કાંચે કરોછ, કાકાજી.” તેણીએ હસીને કહ્યું; “હું કાંઈ એવી આપમતલબી અદખાઈથી એ મકાંન વખાંણતી નથી.”

એજ વખતે હોંઠે ગાડીઓનો ખખડાત આવ્યો, ને તુરત બે-

બપકા ભરેલી ગાડીઓ અંકેક પછવાડે આવી પોહ્યાં. ગુલ અને માહીયાર પ્રથમ તો સમજ્યાં કે તે મહેલનો માલિક ને તેણે કુટુંબ હશે, પણ પછીથી બંને ગાડીઓમાંથી અંકેક મરદ ને બંને છોકરીઓને ઉતરવી જોઈ તેઓએ જાણ્યું કે તે ને પીજાં પહોંચ્યાંમાં દુરથી આવનાર હતાં તેજ હશે. તેઓ ઉપર આવે તેટલાં ગુલ ને માહીયાર પાછાં ફર્યાં અને પછવાડે ફરી જોય છે તો અદેશર ત્યાં હતા નહીં !

“એ કાકાજી ક્યાં ગયા ?” ગુલે અચરત થઈ પૂછ્યું.

“આસિપાસેનાં દીવાંનખાનાંઓમાં ફરતા હશે,” માહીયાર અટકત કહી.

એજ વેળાએ પેલાં પહોંચ્યાંમાં આવી પોહ્યાંમાં ને તેમને જોતાંજ માહીયાર અચરતીની ખુમ પાડી દીધી. તે પહોંચ્યાંમાં ટોઈજ નહીં પણ તેની બે મરનાર બેહેનોના આવદો અને તેઓની બંને બેઠીઓ હતી! એઓ બી હયાં કેમ ?

એ સગાંઓમાં તેની વડી બેહેનનો વર નામે ગોદરેજ સા-
ઠ વરસની ભરતીમાં આવેલો એક પડી ભાગેલો પણ તરોમરીમાં મરી રહેલો વુંદ ઉમરાવ હતો. તેના પાસ હવે પૈસા ગ્રામી નહીં હતા—બલકે તેના માંગનાર ધણા હતા તોપણ તે નાંખપર માંખ નહીં બસવા દે એવો હતો. તેની બે બેઠીઓ નામે રાદાબે અને મેહેરીન હતી, ને નેઓ કશી ખુબસુરત નહીં છતાં ખુબસુરત દેખાવા કુદરતથી સરસ થવા માંગતી હતી, ને રંગના લેપરા ને ધરણાં ગાઠાં તથા બપકાદાર પોશાકોના પાર વનાના ઠડોરાથી તેઓ ખુબસુરત દેખાવાની ટેરોશ કરી નીકળી પડેલી હતી. તેઓનાં નાકનાં ટીચકાં ફરી ગયલાં હતાં ને બાપના તોર ને મિજાજનો તેમને વારસો મલેલો પ્રગટ જણાતો હતો.

બીજો બનેલી નામે ધસતમ હતો. તે એટલો બધો મીઠજી નહીં હતો પણ તેથી કાંઈ સાદો અથવા સંવ્યતાવાલો નહીં હતો. તેથી કરકો હતો અને તોખી તેનોખી ઢોંગ ભરેલો રોખ ને દમા-
મ ભારે હતો. તેની બેઠીઓ રોહરોય ને શીરીન નામે હતી નેઓ રાદાબે ને મેહેરીન કરતાં ખરેખર ધગ્ગી વધારે ખુબસુરત હતી ને ખચ્ચીન ધગ્ગી ઓછી મીઠજી હતી. તેઓમાં લાયકી ઠીક હતી પણ તેઓનો બેચકુડ બાપ આ બંને છોકરીઓને તેના મિજાજની

નકલ કુવાની તેમની મરજી ઉપરાંત ફરજ પાડતો હતો. અમારો આગલ કહેલું છે તે વાંચનાર વીસરી નહીં ગયા હોય કે આ સ-
ધલાં સગાંઓ (કદાચ શેહેરાશ ને શીરીન સિવાય) બ્રહ્મા માહીયાર
ને તેની લાયકીવાલી ચેહરેનમુન બેઠીને હુલકાં બુરજીમર અને અ-
ભણ ગામડયાં સમજી હીણતાં હતાં.

એ સગાંઓનાં ઓરડામાં આવતાંજ માહીયારે તેમને ઓ-
લખી કાઢયાં ને તેમને ઘણે વગ્સે જોવાથી ખુશ ખુશ થઇ જઇ
પોતાના બાલકાં દીકરી બાલકામાં તે હરખ ભર્યો તેમને બેઠવા દો-
ડ્યો. શેહેરાશ ને તેની બેઠીઓ આગળ હતી તેઓએ તેને ને તેની
બેઠીને તુરત ઓલખીયાં, પણ તેઓ તેમને ત્યાં જોઇ જરાયી રાજી
થયલાં જણાયાં નહીં. માહીયારે જઇને પ્યારથી શેહેરડેડ કરવા શો-
દેજનો હાથ લેવા માંડ્યો ત્યારે તે અદુપ્પરાએ તેને તવંગર
રેખથી પોતાના હાથનું એક આંગળું આપ્યું! માહીયાર એટલો ખુશ
થઇ ગયો હતો કે એ હીણવા ઉપર ધ્યાન નહીં આપતાં પોતાની
બેડેસ્તનસીન બેઠેનની બેઠીઓને તેમની મરજી ઉપરાંત તેણે આંબીને
કોટી કરી, ને પછી પછવાડે ઘસતમ ને તેની બેઠીઓ હતી તેઓ તરફ
દોડ્યો. તે ઘસતમે શેહેરડાંનાં આપ્પાં બે આંગળાં આપી કદરદાંની
ખતાથી! હાં પણ શીરીન ને શેદાએને તેણે કોટી કીધી જેમાં તે
ઓએ ધણું સારું દીલ ખતાવ્યું.

“આવ રીકરી ગુલ, આવ બેસી શું રહીશ?” ખુશ થઇ ગય-
લા માહીયારે ગુલને જબરીથી તેડી; “આએ તારા કુવાઓ ને આએ
તારી કુઇતી છોડીઓ.”

ગુલ તે છોકરીઓને ખાપનાં ફરમાનને માન આપવા કોટી
કરવા ગઇ, પણ શેદાએ ને શેહેરને ટીચકું કરીને મોં મરડ્યું ને
શેહેરાશ ને શીરીને પોતાના ખાપથી ખાહીતી ખાહીતી કોટી કીધી!

નમનતાઇની સઘલી લાયકાતો એક તવંગરના મેહલ કરતાં
એક ગરીબની ઝુપડીમાં વધારે મલી આવશે એ વાત કોણ ના
પાડવાની હીંમત કરશે? કયા મોહતાજમંદ શખ્સ એક તવંગરને
ત્યાંથી વગર ખુશામતે પોતાનું કામ પાર ઉતારી પાછો ફરશે, ને કયા
ઓશીયાહો જીવ એક ગરીબની ઝુપડીમાંથી તેની ગુંજસના પ્રમા-
ણમાં પોતાની માંગી ચુરાદ મેજવા વના પાછો ફરશે?

માહીયાર અને ગુલે તેમનાં સગાંઓની આ શીટકાર વરસાવા જોઇ

ચાલ હવે પ્રગટ જોઈ, ને તેઓ ગુસ્સો કરવા કરતાં તેમની એ ચાલ ઉપર દુઃખી વધારે થયાં. એજ વખત પેલા અર્દેશર એરડામાં આવ્યો. તેણે આજુએ છુપ્યો ઉભો રહી આ સમયે તમાશો તપાસ્યો હતો ને તે હવે અંદર આવ્યો. તેને જોઈ માહીયારે તેને ઝાંઝાવાવાની સંભવતાના કાનુનો પ્રમાણે પોતાની ફરજ વિચારી. તે જાણતો હતો કે તેને જોઈને અથવા ઝાંઝાખીને તો તેનાં તુમાખદાર સગાઓ ફફડાઈ પડવાનાં ને તેથી તે બચારા ગમીબ ગ્રહસ્થને નાહક અપમાન થશે, પણ તેમ છતાં તેની ઝાંઝાખાણ કરવા વના ચુપ રહેવું જંગલીપણાંની નિશાન થઈ પડે માટે તેણે તેમ કીધું.

“ખેરાદર, ખેડીઓ,” તેણે કહ્યું, “આએ મારા એક બાપ-કીવાલા મીતર નામે અર્દેશર છે.”

આ સાંભળતાંજ ગોદરેજ ને ધસતમે તો જાણે તેમને કેવુંક એ ઝાંઝાખથી અપમાન થયું હોય તેમ નેણ ચઢાવ્યાં, ને રોદામે ને મેહરીને તો જાણે જીવપરજ કરવા માંડ્યું.

“નહીં, નહીં,” અર્દેશરે તેમની એ હીલચાલો તપાસી લેવા પછી અતી ઘણા ગંભીર દબદબામાં ધાગ અસરકારક સાહદે કહ્યું. “મારું નામ અર્દેશર નથી. માહીયાર હું તારો દોસ્ત છું—તારો જીવજાનનો દોસ્ત છું, પણ તે દોસ્તથી પી વધું છું. માતખર મેહલનો માલિક હું પોતે છું. આએ માલ મીલકતનો ખરીદનાર હું છું, અને દીકરી ગુલ આજ વેર જેને તું ફક્ત અદબને ખાતર કાકાજ કેહવી આવી છે તે તારો ખરો સગો કાકો છે. ખેરાદર માહીયાર”—અને હાં તે બેલનારનો સાદ તેની છાતીના ઉભારાએ સામે ટકી નહીં શકવાથી ગગલી પડ્યો ને તેની આંખ-માંથી આંસુ નીકળી પડે તેમ થયું—“ખેરાદર માહીયાર આવ ભેટ મને. હું તારો સગો ભાઈ છું. ચાલીસ વરસ ઉપર ગુમ થઈ ગયેલા તારો ખેરાદર જાલેજર જેને તમે સૌ કોઈ મુવેશો સમજો છો તે જીવતો છે, તે તમારી પાસે હાજર છે—તે હું છું!”

પ્રકરણ ૧૨ મું.

જાલેજર.

અર્દેશર (જેને હવે આપણે આપણી વારતામાં જાલેજરનાં અર્શ નામથીજ ઝાંઝાખયું તે) ઉપહું ઘણી મુશકેલાઈએ બોલી રહ્યો,

પણ તે ગેલી રહ્યા ત્યારે તેની લાગણીઓએ તેને આજ્ઞા કીધી, ને તે પાસેની એક ખુરસીમાં બેસી પડ્યો. તેનાથી રડ્યા વના ર-હવાયું નહીં, અને પોતાની જુજગે અશ્વમેમાંથી આંસુ ટપકાવી તેણે પોતાની યુગલાતી છાતીને ખલાસી આપી.

“કોણ ?” માછીયારે જુજીથી ફટ ફટ થતી છાતીએ ઉપલેખાસો સાંભળતાં પોકાર માર્યો, “મારો બાપ તોલનો બાહ ! અદેશર તે મારો સગો ભાઈ જાણેજર ! યા ખુદા એ હું શું સંભલું છું ! હું જન્યું છું કે ઉંધું છું ?” — અને બીજી પલે તે જઈને પોતાના ભાઈને આંખીને ભિટી પડ્યો.

કાંઈક વરસોના મેલાપ પછી એ હરખ ભરેલા મેલાપમાં ભિટી પડેલા તે ભાઈઓ બાણે વારે છુટા થયા. એ પછી બાપ તરફથી ઇસારત થતાં જ રાદાએ અને મિલેરીન તેના તરફ ધસી ગઈ ને તેને કોટી કરી ચુમીઓ લેવા પડી. “ઓ મામાજી ! મામાજી,” તેઓએ કહ્યું, “અમા તો બાવાજી સાથે રાજ તમારી વાત કરતાં હતાં, ને તમને મુએલા જાણી રાજ વીલાપ કરતાં હતાં.”

ગોદરેજ એક ને ધસતમે ખીજો હાથ એમ જાણેજરના હાથ હાથમાં લઈ તે બંને જુદાઓ ખી હરે જાણેજરની ખુશામત કરવા પડ્યા હતા. શીરીન ને શહેરાય પણ ભિટતી હતી ને સૌને હરખ અચરતાનો વા વાળ્યો હાથ તેવો દેખાવ થતો હતો.

જાણેજર દેખાતી જુજીથી સૌને ભિટતો હતો—તો કે વાંચનારે યાદ રાખવું કે મારીયારને જવા ખાલેસ ખરા ખ્યારથી તે ભિટ્યો હતો તેવો મેલાપ તેને આ ખીજાઓના બાબમાં હતો નહીં. તે પણ તેણે બાહરથી એવું કશું બતાવ્યું નહીં. ધસતમ ગોદરેજ ને તેઓની ભિટીઓ—તેને નહીં પણ તેના પૈસાને ભેટતાં હતાં તે તેને સમજ હતી—કેમકે થોડાજ વાર અગાઉ એજ શંખને તેઓએ પ્રગટ ધી-ક્કારમાં હીણી કાઢ્યો હતો, પણ તે ઉપર આ વખતે તેણે આખ-સુસ અખાડા કીધા હતા.

“અરે !” અદેશરે ખરાં દીલથી અચરતી બતાવી, “પણ જ્યારે બધાં મને ભેટે છે અને મુખારકબાદોઓ આપવાં પડેલાં છે, ત્યારે મારી સદાની માનીતી, મારી ગરીબ ખ્યારી માવજત કરનાર ભેટી યુન ક્યાં છે ?”

“હાં, હાં મારા મેહરખાંન કાકાજી,” ગુણે એક ખુણામાંથી જવાબ આપ્યો,—અને ખીજીજ પહે સાચ્યા પ્રેમ ને નીરમલ હરખનાં આંધુ વરસાવતી તે તેના પાસ દોડી આવી.

તેણીએ દોડી આવીને પોતાની કુહાઓની બેટીઓ પેઠે કાંઈ ખોટી ખુશામત કરવા માંડી નહીં, પણ તે બુલેજરે ગ્રહસ્થને એક જોસો લઈ તે તેના પગ પાસે ચુકણુપર પડી, અને માન અને મેહમતની નિશાંની દાખલ તેના હાથ પોતાના હાથમાં લઈ આંખમાં આંખો.

પણ ત્યારે આટલો વાર તે ક્યાં હતી ? શું તેણીને પોતાના કાકાનાં બોલવા અગાઉ તેના પાસે જવા ગમ્યું નહીં ? ના, ગમ્યું તો ખરું પણ જ્યાં શકાયુંજ નહીં, જેને તે અદેશર સમજતી હતી, અને એક ત્રાહીત બુદ્ધા તરીકે જેને ઘરમાં લાવી એક કાકાના પ્યાર અને માન ભરેલા નામથી બોલાવી લગભગ એક કાકા તરીકેજ જેને તે આહવાંગીખી હતી તે તેણીને ખરે અને સગો કાકો ખરેખર હતો એ વાતના તેણીને અભ્યાસ થતાં પાર વતારતી અચરતી અને હૃદયનાના હરખથી તેણી એટલી આનંદ થઈ કે એક ખુણા માંડેલી ખુરસી ઉપર તે બેસી ગઈ, અને પોતાની તે અસહ્ય લાગણીઓને આંધુરૂપે માફલો રસ્તો આપ્યો.

પણ હાં એ હરખમાં એકઠાં મહેલાં સર્ગા વાહાલાંને થોડોક વાગ પડતાં મેલ્યું, અને બુદ્ધા બલેજરે તે આટલાં વરસો સુધી કયા હતો તે વગર જે વીગતો તેમને કહી સંભલાવી તે અમારા પોતાના બોલોમાં વાંચનારની વાકેફગારી કીજે અમે નીચે ઉતારીશું:—

બલેજરને ખચગીથીજ દરીઆઈ સફરોનો ભાર શોક હતો મારે પચીશ વરસની જવાંન વપે તે કાંઈક વેપાર જોગી જીજીસો લઈને પોતાનાં વતનથી દુગ્ધરાજ શહેર ઓમાન જતાં એક મોઢાં બહાણુપર બેસી ચઢી બેઠો. થોડાક દિવસ આ સફર સેરુલ અને સગવડ ભરી ચાલી, પણ પછી એક સાંજે એકાએક તેનાં બહાણુપર ચાંચીઆઓએ ધાડ પાડી, અને સઘલાઓને તાબે કરી તેઓએ પોતાનાં શહેર તરફ હાંકવા માંડ્યું.

પણ જેહમતથી પાર ઉતારેલી એ પોતાની મકસદ તેઓ સેવક વેરખર લાવી શક્યા નહીં, તેઓ તેનાં બહાણુ સાચવી પોતાની સુસાફરીમાં થોડુંક આગલ ગયા નહીં તેટલામાં અચબુચ આકથમાં જાહનાં ચઢી આવ્યાં, ને ગાજવીજ સ્થાય એક ભારે તુફાંણનાં સઘલાં

ચિન્હો નજરે આવવા લાગ્યાં. સમી ઘણો ખારીક હતો. દરીયો તુફાંગી થઈ પડ્યો, ને થોડા વારમાં તો પાહાડપેરે ઉછળતાં પાણીના મોજાઓ પર તે ગંજલર બહારી મગતરાં પેરે કુદવા અને ઉડવા લાગ્યાં, અને પાણીનાં જોર આગળ બહારોની કુવત અને આદમીની હીકમન તરી શકી નહીં, ને ખીજ થોડા વખતમાં તે વિકાલ મોજાઓના બદા અથવા ભોમ તરીકે બહારોમાંથી એકેએક આસામી પાણીમાં પડ્યું. એક સિવાએ તે સઘલા સંખ્યાબંધ કમમખતોમાંથી કોઈ ઉગર્યું નહીં. ફક્ત જલેજર ખુની ખાસ મહેરબાની હશે તે બચ્યો, અને બાકીના તે ગળખ વરસાવનાર દરીયાવતી તલીયે પોતાનું હમેશગીનું ખીજણું ખિજાવી સુતા.

એકલો જલેજર આ દેહસ્તનાક આકૃતમાંથી બચ્યો, કાં કે તેના હાથમાં એક મજબુત પાટયાંનો ટુકડો આવી ગયો, અને તેને વળગીને તે પાણીની સપાટી ઉપર તર્યા કીધો. એમ કરતાં તે થાકી ગયો, પણ કોઈખી કીનારે પોહ્યાંચવાનો વારો આવ્યા નહીં.

એવી રીતે તે એક રાત ને ખીજો એક આખો દિવસ તર્યો ને તે ખીજો દિવસની સાંહેજે એક કદરદાંન મોજાએ તેને એક કિનારા પર ધસી લઈ જઈ નાંખ્યો. આ જંગલી લોકોને બેટ હતો, અને અંધમુએ થઈ રહેલો જલેજર પોતાના પર વીટેજા આ દેહસ્તનાક હાંદશાઓ ઉપર કાંઈખી વિચાર કરે. અથવા તેના નિકલી જતા દમને આસાએશની આસાનીથી ટેકરી રાખવાને તેને વખત મલે તે પેહેલાં સે હેંકડોબંધ જંગલીએ ટોલિટોલાં તેની આસપાસ બારે અચરતીમાં એકઠા થયા. જલેજર તેમની કે તેઓ જલેજરની બાશા સમજતા ન હતા, માટે તેના પર શું વીટવું હતું તે તેઓને માહીત કરવાને તેને ધણું મુશ્કેલ પડ્યું, પણ એક વાર તે વાત તેમને સમજવાથી તે દયાલુ દીલના જંગલીઓને ધણી મહેર આવી, ને તેઓ તેને પોતાના રાજ આગલ લઈ ગયા. તે રાજએ પોતાનાં મકાનમાં તેને રાખ્યો, અને તેની પુશકલ માવજત કરાવી.

એમ કરતાં જલેજરને જંગલીઓ સાથ સહવાસ પડ્યો, ને તે તેઓ સાથ વાત કરતાં પણ શીખ્યો. આથી તે ત્યાંજ રહ્યો ને તેમની ધણીક જંગલી રસમોમાં દેખીતો સુધારો કરી બતાવ્યો, જેથી રાજ તેના પર કુરબાન થઈ ગયો ને તેને મધાન પદ આપ્યું.

આ રીતે જલેજર પોતાનાં સઘલાં બહાલાંઓને વીસારી બેઠો. તે તે જંગલીઓના સમાગમ વચ્ચે પોતે અરધા જંગલી બની ગયો. તેણે પોતાનો ધરમ તરફ કાંધો ને એક પાક ખુદા તરફ આસ્થા ધરાવાને બદલે તે હરે તે જંગલીઓ ભેગો તોહુરા દેવનો અને ઘોટાં ઝાડોનાં થડ વગેરેનો પુંજારી થયો !

એમ લગભગ ચાલીશથી પીરતાલીશ વરસો વહો ગયાં, અને ત્યારે જલેજરને કોઈ પણ રવેરો પોતાની જમ્મક જીંદગીને અતમ થતો દમ પોતાનાં વતનમાં અને પોતાનાં વીસારેલાં બહાલાંઓની ગોદમાં કાઢવાનો શોક થઈ આવ્યો. તે અત્યાર વેળાં તમને વીસરી ગયો હતો કેમકે પૈસાની લાલચે તેને એ અંધારો આવ્યો હતો, પણ આ જંગલીઓ વચ્ચે નહીં ધારેલી રીતે એક કુરોડપતી જોવો થઈ પડ્યા પછી ને તે બહાલાંઓને મલવાની ને તે ગંજવર દોલતનો તમને લાભ આપવાની નહીં છીપાય એવી તૃષા થઈ, અને તે જંગલીઓને ચેતાવા વના પોતાની તે સઘલી દોલત લઈ તેણે અચબુચ તે તરફથી નીકલી આવવાની એક અચાનક મલી ગયલી ભાગ્યશાલી તક ઢાંધ કરી.

તે છુપો આવ્યો. આઠી લાંબી મુદતના અગસા પછી પાછો ફરતાં તેનાં બાકીનાં હૈયાત સગાં બહાલાંઓમાં કેવા કુવા ફરશરો થયા છે તે તપાસવા ને તેમની હીનચાલો, ચાલચલણો, લાગણીઓ વગેરે કસોટીપર કસી જોવાના મજબુત ઠડાવથી તે પોતાનાં આગમનહી કશી પણ જાણ કર્યા વના આવ્યો. તે આવ્યો તેવો હામદાન ખાતે ગયો, અને ત્યાંની એક માટી પેઢી ઉપર પોતાનું સઘલું નાંખું ભરી તેના મુનીમને પોતાનો આશ આડ્યો ને મુનીમ ઠડાવ્યો. એ મુનીમને તેણે પોતાના ભેદ ભરમોથી વાકેફ કીધો, ને તેની મારફતે તેણે તેનાં કોણ કોણ મિશ્રવંદો હંધાવે હતાં તેની સઘલી વીગતે ખખર કઢાવી લીધી.

આ ખખર મેલવી તે પાધરો પુરઆપ ખાતે આવ્યો, ને ગુલરૂખ બજારમાંથી પાછી ફરે તે વખત સમાવી તે મતજબી બુઢાએ તેના રસ્તા ઉપર માંદગીનો હોંગ મચાવ્યો. તે માદો ખી હતોજ; પોતાનાં વતનમાં પાછાં ફરવાની હાંદેસાભરી મફરનો મારેલો અને પોતાનાં બહાલાંઓને વરસોનાં વરસો સુધી વીસારી મેલવાનાં—તેમજ પોતાનો જીવંદ ધરમ તે વરસો સુધી તરફ કરવાનાં પાપનાં દુઃખોનાં

સખએ તે ખરેખાર માંદો પડેલો હતો, અને તથા આ ઢોંગ ક્રિતે-
હમંદી સાથે પાર ઉતારવામાં તે પુરેપુરો ક્રિતેહમંદ ઉતર્યો તે આપણે
આપણી વારતાનાં ખીજાં પ્રકરણમાં જોઈ આવ્યાં.

માહીયારનાં ધરમાં આશરો મલવા પછી તેણે ગુલફખનો
અને તેનો પુરતો ચોખ્ખો ચાંપી જોયો. તેઓનાં દીલગુરદાપણાંનો
તેણે ખારીકમાં ખારીક અભ્યાસ કરીધો. ગુલને જાણી જોઈને તેણે
કંઠાલા આપ્યા, અને તેમ છતાં તે ભલી છોકરી એ બુઢાની માંદ-
ગીની માવજતમાં લેશ પણ કાકતી કે કંઠાલતી નહીં તે જોઈ એ
ડોસો મનમાં રાજ રાજ થઈ જતો હતો.

હવે માહીયારનાં ધરમાં તેની માંદગીને દરમ્યાનનો તેનો લવ-
ખવારો શો હતો તે અમારે જણાવવું જોઈએ. વાંચનાર યાદ કરશે
કે ત્યાં આપવા પછી તેની હાલત ખરેખર ખગડતાં તે તાપની જી-
મમાં કેટલુંક એવું બોલ્યો હતો કે જેથી તેને કોઈ અપરાધી સમ-
જ માહીયાર તેને પોતાનાં ધરમાં રાખવાને અમ્મકાયો હતો. આ
ચાપ કોઈજ નહીં પણ તેણે પોતાનાં બહાલાઓને વિસારી દીધાં ને
પોતાના મહજબની દુબાદુબ કરી તે હતાં એમ જો આ વારતામાં
દશમે સરેનો તેનો પરવાનો કોઈ કરીથી વાંચવાની તબદી લેશે તો
તેની ખાત્રી થશે.

એ પછી માહીયાર ખાગમાં પોતાની બેઠી ગુલ સાથે વાત કર-
તો હતો અને તેના પરણવા અદરાવાના વિચારો પુછતો હતો તે
ભાગ ઉપર આપણે આવે છીએ. ત્યારે કોઈ ઝાડી પછવાડે છુપાઈ-
ને તેમની વાત સાંભળવું હોય એવો તેમને જય થયો હતો અને
જોકે તે પછવાડેથી તેઓએ ખોટો ને નાપાયદાર ઠેડવ્યો હતો,
તોપણ ખરેખર તે તેમની વાતચીત એક જાણ સાંભલતો હતો,
અને તે એક જાણ તે કોઈજ નહીં પણ જાણેજર હતો. તે પોતાના
ભાઈ ને તેની બેઠીને લગતી પુરેપુરી પરીક્ષા કરવા માંગતો હતો, ને
તથા ખાખસુસ તે તેમની દરેક છુપી વાત પણ સાંભલતો હતો.

ગુલને જાણેજરે જવાહીરોની ખસેશ કરવા માંખી હતી તે પણ
માત્ર તેની પરીક્ષા કરવા માટેજ હતું. તેની તે જવાહીરો તેણીને
આપવાની મુતબગ મરજ ન હતી (કેમકે પાછલથી એ બેઠીને જો
તેની પરીક્ષામાં તે ક્રિતેહમંદ નીવડે તો બેમુલો બદલો આપવાનું તેના
હથમાં હતું) અને તેણીએ તે ના પાડ્યાં. તથા એ બુઢો અતી ઘણો
રાજ થયો હતો.

એ પછી તે પોતાના ભત્રીજા કાઠિસની ચાલમાં ધણે નાસીપામ થયો હતો. કાઠિસે તેના ગર્ગળ દેખાવથી તેને મલતાંને વાર હીણી કાઢ્યો હતો તે વાંચનાર વીસરી ગયાં નહીં હોય, અને તેથી હવે તેણે કાઠિસપર પોતાની નજર રાખી હતી. જેહાંગીર ને ગુલ વચ્ચેની મોહખત એ બાહ્ય શબ્દો પુરેપુરી પાંખી ગયો હતો, ને કાઠિસ આવવાથી ગુરૂ પોતાના ઓછા અનુભવ વચ્ચે જેહાંગીરપરથી મન ઉતારે કાઠિસે તે પછી તેને ખપ્પર પડી શકી હતી.

કાઠિસને રહેતે રહેતે એ જુદો કોઈ પારકો નથી એમ જલેજરની સઘલી ચાલપરથી વેહમ ઉઠ્યો હતો, ને તેમ થતાંજ તેણે એ જુદા તરફની ચાલ અલગત ફેરવી નાંખી માંભરી કરી મેલી હતી. એ જલેજરે આબાદ તપાસ્યું, અને જ્યારે એમ થયું ત્યારે તેણે તે પોતે કોણ હતો તે તેને જાણવા દેવાની જરૂર જોઈ. આથી આખસુસ તેણે પોતાની નોંધ પોઠી કાઠિસ જુએ તેમ ઉંઘાડી રાખી, અને કાઠિસ જ્યારે તે ભરાઈને વાંચતો હતો ત્યારે એ જલેજર છુપાઈને હસતો હતો.

કાઠિસે એ અદેશર ખરેખર કોણ હતો તે એક વાર જાણવા પછીથી તે છુપુંજ રાખવાની જરૂર જોઈ. તેણે જોયું કે જો એ તેના કાકાએ છુપાવ્યું હતું તો તેમ કરવાની તેની કાંઈ મક્કસદ હશે, ને એ કાકો ખુબ ચીચોરાવાળો હતો ત્યારે તેની વાત ઉંઘાડી કરી દઈ તેની ઇતરાજ ખેંચી લેવામાં કશી હાંસલ ન હતી. આ સઘલા દાનાઈ ભર્યા વિચારથી કાઠિસ ખંચાશ રહ્યો, અને તે ડોસા તરફની પોતાની ચાલ દશ હજાર મરતમે વધારે સુધારી મેલીને રંગેરંગ ખુશામતથી ભરેલી કરી નાંખી, જે જોઈ જલેજરને ગમત પડતી હતી.

એ પછી જલેજરે ગુલના વિચારો તપાસવા માંગ્યા, ને તેથી તેણે “હા કે ના” નો તેણીની પાસ જવાબ મેલવી લેવાને જેહાંગીરને ઉશ્કેર્યો. એ જવાબ નાનો મલતાં તેણે પોતે જેહાંગીરને માછીયારનું ઘર તરફ કરી જવાની સલાહ આપી, અને તે મોહતાજમંદ નહીં રહે તેની સઘલી જોગવાઈએ કરી આપી !

જેહાંગીરની આ જુદાઈથી ગુલને તેની બુલ ખતાવી આપવાની જલેજરની મક્કસદ હતી, અને તેથી તેણે ગુલને પછવાડેથી સધારો આપી તે વાત તેના બાપને કાંને લઈ જતાં અટકાવી હતી.

એ પછી કાઠિસ પરણેલા છે એ વાત એ બુઢાએ જાણી તે કેમ જાણી તે વાંચનારને સમજવવું પડશે નહીં, અને તે જાણ્યા પછી તેણે આમખા કાઠિસને કાગણી આપી તે ધરમાંથી દુર કીધો. તેણે જોયું કે કાઠિસ ગુલના હાથને ખીલકુલ નાલાયક હતો, માટે તેને દુર કરીનેજ તેણે ગુલને તેનાં પાપથી માહીત કીધી.

જલેજરે પોતાની દોલતમાંથી પેલો માટે માતખર મેહેલ ખરીદ્યો, અને ત્યાં પોતાનાં સગાં બહાલાંએને એકઠાં કીધાં. તે પોતાના બનેલીઓ ને બેહેનોની બેઠીઓ વીશે કશું જાણતો ન હતો માટે હામદનની પેઢીના મુનીમ ફગંમઝની મારફતે તેમને પણ ધજન કરાવી પોતે જલેજર થવા આગમ્ય તેમનેની તપાસી લેવા તેણે તેડયાં હતાં, ને વાંચનાર જાણે છે કે એ તુમાખદાર કુટુંબો તે તપાસનાં નાપાસ ઉતર્યાં છે.

પ્રકરણ ૧૩ મું

કાઠિસનો બીજો દેખાવ.

એ રીતે જલેજરને લગતા જોષતા સધલા અગતજોગા ખુલાસાઓ આપી રહેવે હવે આપણે આપણી વારતાથી પાછા રીતસર આગલ ચાલીશું.

જ્યારે જલેજર અસરકારક ઢપે ઉપલા ખુલાસા આપતો હતો ત્યારે મધલાંની આંખો આંસુથી ભીણાયલી હતી—હરખ, અચરતી, ગમગીની વગેરે વગેરે તહરેવાર મીશીત લાગણીઓનાં ભિગાં ખલે સૌ કોઈ રડતું જણાતું હતું—અને તોપણ વાંચનારે કૃપાની રાહે યાદ રાખવું કે જ્યારે કેટલાંકનાં આંસુ ખરાં જીગરનાં હતાં ત્યારે ત્યાં ભિગા થયલાં માહેલાં ધણાંકનાં આંસુ ઢોંગનાં—બુઢા જલેજરને ફક્ત ખુશામતથી ખુસી કરવાના હેતુથી ઉભાં કરેલાં હતાં.

આ ખુલાસાઓ દુરા થતાં આખરદાર દેખાવનો એક ગ્રહસ્થ ત્યાં ઝોરડામાં આવ્યો, અને જલેજરે તેને પોતાના નિશ્વાસુ મુનીમ ને હામદનની એક મોટી પ્રખ્યાત પેહેડીના આડવા નામે ફરામઝ તરીકે ઓળખાવ્યો. હયાં ગુલ અને તેનો પીતા મનમાં સમજ્યાં કે છેલા દીવસોપર જલેજર જે ધણાંક કાગણી લખવાની ખટપટમાં પડ્યો હતો તે એના ઉપરજ કોવાં જોઈએ, તેમજ કાઠિસને માકલી આપ્યો તેની તેનાપરજ હશે.

એ પછી સમ્રાજા નોકર નફરો પોતાના નવા શોકને સલામ કરવા આવ્યા. તેઓ સાથે પેલો કારભારી જમારપ અને તેની સાથે પેલો ખીલો ટીકાર નોકરખી આવ્યો કે જ્યોએ સાથે મલી જલેજરને તે સાંભલે તેમ બીખારી વગેરે ગાલો આપી માત્ર તેના પોશાક ઉપરથી હીળી કાઢ્યો હતો. તે આપડા ખંનેનો રમુજી ગભરાત લખવા કરતાં વાંચનાર વધારે સેફેનથી વિચારી લઇ શકશે. તેઓ ખીલીતા ધુજતા આવ્યા હતા. તેઓને પોતાની એ સોનાનાં મુલની નોકરી જોડી દેવાના બચ ઉપરાંત કાંઈક ખીજી સજા થવાનોખી ડર હતો, અને તેથી ખીજા બધા નોકરો કરતાં તેઓ ચાર ઘણી વધારે નમી નમીને સલામ કરવા લાગ્યા. જલેજરે તેમને જાણા, ઓલખ્યા, તેમનો વાંક યાદ કીધો અને પછી તેઓને માંડ કીધું છે એવું બતાવા તેમને સંધ્યારે આવે તે હપે તેમના ગમ. જોઈને માવાથી હસ્યો. આ જોઇ તે ખંને ખેવકુફોને એટલું નરસ લાગ્યું કે આપણાં માથાં માથો કહે છે તેમ તે લોકને ભાંયમાં ભરાવું થયું.”

એ પછી ખાનાથી કારેગ થયા કેડે જ્યારે સૌ છુટાં છુટાં ફરવા નિકળ્યાં ને તે માતમર મેડેલની ગંજવર ઇમારત જોવા ગયાં ત્યારે જલેજર ને તેનો મુનીમ ફરામઝે એકાંતમાં વાતે વલગ્યા.

“કેમ મુનીમ,” જલેજરે પૂછ્યું, “પેલા મારા ભત્રીજા કાઉસના શું સમાચાર ? તે તમારા પાસ આવ્યા પછીથી તમોએ શું કીધું ?”

“મુરખી સાહેબ,” મુનીમે માંતથી કહ્યું, “તમોએ તેને આપેલું પેકેટ લઈને તે મારા પાસ આવ્યો ને તમારાં અર્દેશરનાં નામે તે મને આપીને તુરત મારા પાસ જવાબ માંગ્યો. મેં તેને બાઆદરમાંન બેસાડ્યો ને પછી નિરૂંતે તમારું કાગલ વાંચી લઈ તેને જણાવ્યું કે “કાઉસ, તમા સારી રવેસે જાણો છો કે જેને તમો અર્દેશર કહે છો તે કોઈજ નહોં પણ મરી ગયેલા ધારવામાં આવતા તમારા બુજોર્ગવાર કાકાજી જલેજર છે.” આથી તેણે અપાર અચરતીના ઢોંગ બતાવા માંડ્યા, પણ મેં તુરત તેને એ ઠગાઈ કરતાં અટકાવ્યો. “એ ઢોંગ માંડી વાલો,” મેં કહ્યું. “તમોએ તે તમારા કાકાજીની ખાનગી નોંધ પોઠી ઉઘાડી પડેલી જોઈ તેઓના ઓરડામાં ધુસી જઈને તે વાંચી લેવાની નફરાઈ અને હલકાઈ કરી છે

તે વાત તેઓને સારી રવેરો રોશન છે, એટલુંજ નહીં પણ તમે ધણા ખરાબ અને બદમાસ છો તે પણ તેઓ જાણે છે, કાંકે તમે પરણેલા હોવા છતાં ને તમારી પાછેતર હૈયાત હોવા છતાં તમારા ખીજા કાકાજી માહીયારની બધી બેઠીનું નખખોદ વાલવા તમેએ કમર કશી છે”

“અને તે જવાબમાં કાંઈ બોલ્યો હશેની?” જલેજરે મુછમાં હસીને પૂછ્યું.

“બોલે શું, સાહેબ?” મુનીમે કહ્યું. “તેણે બોલવા તો ઘણુંખી માંગ્યું, પણ તેની અચરતા અને હેબટ એટલી હતી કે તેની જખાંજ ચાલી નહીં. ખરું કહું છું સાહેબ કે એટલો ગભરાયેલો ફગ-બાયેલો ઉદાસી મેં કદી કોઇને જોયો ન હતો. એ પછી વધી મેં આગલ કહ્યું કે ‘તમારા કાકાજી એ તમારી સઘલી તકસીર જાણવા છતાં તમારા પર દયા કરેછ ને કેહછ કે સુધરવાને વારતે કદી મોડું કેહવાનું નથી, માટે હજીખી જો તમે સુધરવાની કચ્છલાત આપો તો તેઓ તેમ કરવાની તમને તક આપે છે. એવી કચ્છલાત જો તમે હમણાં આપો તો મને તમેને રૂપ૦૦૦ આપવાની અખત્યારી મળી છે. તે બધ તમે તમારી બેરી સાથે પાલવે તેમ ગોઠવણ કરીને રહો ને સઘરી બદીની રાહ તરફ કરી કાંઈ વેપારમાં અથવા કાંઈ પ્રમાણીક ધંધામાં હાથ ગાલો, જેથી હજીખી સુખી થશો. તમારી આજ જો ખીજા છ માહીતા સુધી એવી ને એવી સારી રહેશે તો તમારા કાકાજી તમેને એક ગંજવર રકમ આપશે ને કોઇ રીતે આપદામાં રહેવા નહીં દેશે તે સત જાણવું. એમ કરતાં તમારે ધ્યાન રાખવું કે શબરખનો તમારો પીછો મુકવો એટલુંજ નહીં પણ કદી તમારે તે બાનુના રસ્તામાંખી જવું નહીં.”

“અને ત્યારે તેણે શું કહ્યું?” જલેજરે પૂછ્યું.

“સાહેબ તેણે હવે પોતાનાં વાંકો કચ્છલ કીધા,” મુનીમે સમજાવ્યું, “ને એજરખાલી બરેલી તોજેરાથી તમારી માંદી ચાલી સુધરવાની કચ્છલાત પર કચ્છલાતો આપી. આથી મેં પેલી કચ્છલેલી રકમ તેને સપુરક કરીને ફરી ફરીને ચેતાવીને તેને રૂપસદ કીધા.”

“અને તે પછી ફરીથી તેના વિશે તમેએ કશું સાંભળ્યુંજ નથી?” જલેજરે પૂછ્યું.

“કશુંજ નહીં, સાહેબ.” મુનીમે કહ્યું, “ત્યાર પછી તમે

રોઠ માટે આ માતખર મેહલ ખરીદી લેવાની ખટપટમાં હું એટ-
લો ગુંટાયો કે તેની કુશી ખખર મેલવવાને મને અવકાશજ થઈ
શકી નહીં.”

“હવે તો ખુદા કરેને તે છોકરો મુંઝરે,” જાલેજરે હુવા ચા-
હી, અને હયાં તે મુનીમ પાસથી ઉઠીને પોતાનાં બીજાં કામકાજે
ગયો.

તે આખો દીવસ માતખર મેહલમાં ધ્રુમ મચી રહી. ખાન પાંન
સાથ ખુશીના સરૈદ જારી રહયા, અને સર્વ કોઈનાં મોં હસતાં અને
મુખી જણાતાં હતાં. ભલાં દીલનો ખુદો માહીયાર પણ આજે જાણો
કુશી જવાંન થયો હતો. તેનો બાધ નવે જનમે ગાયા મદ્યો હતો
ને તેની ખુશી તેથી પાર વનાની ઉભરી નીકલી હતી.

સાંહાંજ થતાં સૈએ રજા ચાડી, એટલે જાલેજરે પોતાના ખાંને
ખનેવીઓ ગોદરેજ ને ઘસતમને તેમની બેટીઓ જોડે બાંહસ ક-
રીને એક માસ તે મકાંનમાં વધુ રહેવાને ઇજન કાઢ્યું, ને તે ખાંને
લાલચુ ખુદાઓ પૈસાને લીધે જાલેજરનો પડતો ખોલ ઉપાડી લેવા
તૈયાર હતા એટલે તેઓએ એક બોલે તે ઇજન બાહાલ રાખ્યું.

ખુદા માહીયારને જાલેજરે કહ્યું કે “બેરાદર, હું તને રા-
ખવાની બાંહસ કરતો નથી કેમકે તારું મકાંન એટલું પાસે છે કે હું
તમો લોકને ને તમો મને ચાહરો ત્યારે મલી શક્યું. વલી તને
ખેતરપર દેખરેખ કરવી છે ને દીકરી ગુલ વના ઘર ચાલશે નહીં
એટલે તમો પધારો.”

વાંચનારને કેહવું પડશે કે એ રીતે પોતાના બાધને ને તેની
બેટીને ખાખમુસ રૂખસદ કરી પોતાના ખનેવીઓ ને તેમની બેટી-
ઓને પોતા સાથ રાખવામાં એ જમાને આધિલ ખુદાની કાંઈ છુપી
મકસદ છે ?

છેલ્લે મલી બેટીને સાંહજે ઝાડેથી માહીયાર અને બેટી ગુલ
તથા મુનીમ ફરાંમઝ માતખર મેહલમાંથી પોત પોતાને મકાંને રવાના
થવા રજા માંગી નિકડ્યાં.

ખીજ સહવારે ગુલ સફારે ઉઠી અને ઉઠી તેવી પોતાના
નાધકલા બાગમાં લટાર મારવા ગઈ. તેણી ત્યાં એક બાંકપર બેઠી
ને કાલના ખનાવોપર ધીરજથી વિચાર કરવા લાગી. તેણીને પ્રથમ
તો ખ્યાલ થયો કે ગઈ કાલે તેણીના બાળમાં જે ખનાવો ખનવાનો

હવણું તેને ભાસ થતો હતો તે ખરા નહીં પણ રાત્રે આવેલા એક ખ્યાલી સ્વપનાનું પરીણામ હતું. જાંણે તેણીએ સ્વપનામાં જોયું કે એક બુઢો પડયો ખડયો તેનાં ધરમાં આવ્યો, રક્તે રક્તે તેને પ્યારે લાગવા લાગ્યો, આસ્તે આસ્તે તેણી તેને કાકાજીના પ્યાર ને માનના એકમાત્રથી ખોલાવા લાગી, રેહતે રહેતે તેણે અતી ધણો પડોશ લગાડ્યો ને સ્વપ્ને તે એક માટે કસોડપતી નીકડ્યો એમજ નહીં પણ વધી વધારે—તેનો પોતાની સગા કાકો નિકડ્યો ! એ ખતાવોજ સંવત્તા એવા અસાધ્યગણુ અને અચરતી ભરેલા હતા કે ગુણને પેહલી એકાદ બે પલ તે સ્વપના જવા લાગ્યા તેમાં નવાઈ નથી.

પણુ અને ગુલજી પ્યારી થઈ કે તે સ્વપનો નહીં હતો પણ મહ કાલ અનેલો એક ખરેખરો ખનાવ હતો ત્યારે તેણીના હૃદય માયો સમાયો ગયો નહીં. તેણી એ રીતે વિચારમાં ગરકાવ હતી તેટલાં પાસેની એક બાડી ખપ્પડી, અને કોણ ? કાઉસ તેની નજર-દીક આવી ઉભી !

કાઉસ કવખતે આવ્યો હતો. તે વત્રી વગર ખોલાવતે આવ્યો હતો. મુલાકાતને માટે એ વખત જરૂર નાપસંદ હતો તેટલોજ તે મુલાકાત આપવા આવનાર પહોંચો પણ અણગમો અને નાપસંદ હતો. તે પોતે થાકેલો, નાઉમેદ થયેલો, હાડમાર થયેલો જ-હ્યો હતો. તેનો ચેહરો ઘુઝથી ભરાઈ ગયેલો હતો જેથી જાંબે મંજલે તે ચાલી આવ્યો હોય એવું જાણાવું હતું, ને તેનો શોક-નો પોશાક કાંઈક માહેતમપોશીની નિશાની આપતો હતો.

“માનીતી ગુલ,” કાઉસે આવતાંને વાર કાકલુદી ચલાવી,
“મને માંફ કરશે ?”

“કાઉસ,” ગુલે ઘટતા મિજાજ ને છાજતા રોખથી કહ્યું,
“જો તું ફક્ત માંફજ માંગવા આવ્યો હોય તો જો કે તેં ઘણી ખુરી ચાલ મારા તરફ ખતાવી છે તો પણ હું તુંને માંફ કરું છું”—અને ગુલ ચાલી જવા કરતી હતી.

“સખર ગુલજી, જરા સખર કર,” કાઉસે માંગી લીધું. “હું માંફ માંગવાજ નથી આવ્યો. મારે ખીજ ખી તારી સાથે ધણીક વાતો કરવી છે.”

“તે વાતો હું આ જગ્યાપર એકાંતમાં સાંભળવા ના પાડું”

છું,” ગુલે ઠગવ સમેત કહ્યું; “તુંને જે કેહવું હોય તે મારા પીતાજીની રૂબરૂ મને કેહજે, ને ત્યાં તે હું સાંભળશા.”

“નહીં, નહીં ગુલ,” કાઠિસ કમળી પડ્યો, “મારી આત્મા મોટી તકસીર પછી એ કાકાજીઓ સનમ હું શું કાલે મોઢે હાજર થાઉં? તું મને ત્યાં લઈ જવાનું માંડી વાલ ને હયાંજ મને સાંભળી લેવાની મહેરબાની કર.”

“તે નહીંજ બનશે,” ગુલે કહ્યું,—અને વલી તે ચાલી જાવ કરતી હતી.

“ત્યારે હું આપઘાતથી આ મારી દુઃખી જીંદગીનો છેડો લાવશ,” કાઠિસ ખરખડ્યો.

આપઘાત !

ભાલી ગુલ ચોંકીને ઉભી રહી. તે દયાલુ દીલની કુમારીકા કાઠિસના આ ઘાતકી ઠગવ (ખોટી ભપકી) થી હેબત આઈ ગઈ, અને થોખી.

“હા, હું ખરું કહું છું, ગુલ,” કાઠિસે તુરત પોતાની ભય-કીધી થયલી આ અસરનો લાભ લીધો; “હું તદ્દન દુઃખી થઈ ગયો છું. જે આરતની જલમાં હું ફસી પડ્યો હતો તેગી અંતે મારગે લાગી છે અને તેણીના જલમ ખસથી હું છુટો થયો છું.”

“શું તે મરણ પામી?” ગુલે વાતમાં લગાર રસ લઈ કહ્યું.

“હા, તે મરણ પામી અને તેને માટેનો આ માતમપોશીનો દેખાવ ફક્ત નામનો છે,” કાઠિસે સમજાવ્યું. “હું તેનાં મરણથી દુઃખી નહીં પણ સુખી છું તે ખત્રીથી એ નહીં ધારેલી રવેસે છુટવા કાળે હું મારા તાલેનો આભારી છું.”

પણ એ સઘલાં તારી બેવકાઈના બલતાં મારા આગલ કાઠી તું માંગે છે શું કાઠિસ?” ગુલે પુછ્યું.

“મોહબત, મીઠી ગુલ, તારી મોહબત હું માંગું છું,” કાઠિસ ગુલને ધીગલતી જોઈ ઉલટમાં આવી ખોડ્યો, “હવે તેનાં મરણથી હું છુટો છું અને તું દેવરૂઆને મોહરદાર બનાવા હવે વધારે સ્વતંત્ર છું માટે—”

“બંધ કર એ બકવા,” ગુલે ગુસ્સાથી પોકાર માર્યો—એક પોકાર કે જે મીઠા વાંસલી જેવા ધીમા અવાજનો હતો તે પણ તેમાં દબાવ્યા બરેલી ધમકીની માહાભારત અસર સમાવલી હતી—એક

પોકાર કે ને સાંભળતાં તેના ઠોરાથી કાઢિસ નેચો એક લુચ્છો પણ ઠકી ગયો ! “બંધ કર તારી બકવા,” તેણીએ કહ્યું; “તારા નીચ હવસોનું હથવારજ મને ગણતો હોય તો તું જેવા લુચ્છાને એક એશીના મોહખતભર્યા એલકાબથી સગપણના પવીત્ર સંબંધ અને તરીકાને હું શરમ પોહિંચાડતી હોઉં એમ છે. એક વાર મારાં ન-બલાં મન ને અજાણુ હાલતથી તું જે ક્ષાવવાની ઉમેદ પામ્યો હોય તો હવે તે સઘણું વિસારી દેજે, કાંએ કે પાછલથી તારી બદકારી-એ મને એટલો કમકમાટ પેદા કાઢ્યો છે કે હવે મારામાં તારે માટે મોહખત જન્મ પામે એ પથથરમાંથી પાંજી કાઢવાની આશા રાખવા નેટલુંજ નીરૂઢપોગી છે.”

એક સત્તા ધારી શાહનશાહ બાનુને છાજતા ગંભીર દબદબા-થી ઉપણું બોલો રહી યુલરૂપ યુસ્સામિર આલી જવા કરતી હતી, પણ વલી કાઢિસે તેને મીનતજારીથી પીગલારીને થોખાવી.

“સખર યુલ, હવે છેલ્લી વાર જરા સખર કર,” કાઢિસે વલી એજરખાહીથી અરજ યુજારી, “આજે તું મારા સમ ધીકારથી શરમોદગીથી યુસ્સાથી જીએ છે તો ખેર, પણ મને કેહુ કે જો ક-દીને હું સુધરી જાઉં—હાલ છું તે નહીં પણ નવી કીસમનો આ-બરદાર હોનરમંદ કાઢિસ થાઉં તો શું તું મને ચાહ્યો ? બોલ, આજે નહીં તો કદીબી હું તે આશા ધરાઉં કે કદીજ નહીં ?”

“કદી અને કદીજ નહી,” યુલે મજબુત ઠડાવથી કહ્યું.

“ત્યારે એમજ છેના ?” કોનાખાર કાઢિસે હવે સઘલી ધીરજ બોહી દીધી ને તે પોતાનાં ખરાં રૂપમાં પ્રગટ પડ્યો, “તુંદ કંગાલ એમરત, આગલ તું મારા ઠોરાપર મોહી પડી હતી તે આજે વી-સરી ગઇ કે ? મને પૈસાદાર સમજી મારાપર મોહી પડતાં નીચ દદા તને શરમ નહીં આવી ? ઠીક છે, મારી મોહખતનો મીઠાસ આ તારી ચાલથી હવે કડવાસમાં ફેરવાયો છે, ને તો તું તેનાં મોડે વેહલે મારે હાથે ફલ ચાખ્યા વના રેહશે નહીં.”

આ લેઆનવી સુખનો સાંભળતાં યુલની છાતી યુસ્સાથી ઉ-ભાઇ ગઇ ; તેણીનું આપ્તું આંગ જુસ્સાના અંગારથી જલવા લાગ્યું ; તેણીના હોથ ચોડથી ફફડવા લાગ્યા ; તેણીનું સીધું પતણું ખુબસુરત આંખુ બદન સરોવરના ગ્રાડ પોંડે ઉંચુ થઈ યુસ્સાના પ્રહારમાં ધુજવા લાગ્યું. તેણીએ બોલવા માંડ્યું, પણ બોલો તેણી-

નાં ગલાંમાંજ યુગલાઇને ત્યાંજ મરણ પામ્યા, અને તેણી કાઢિસ પર ભાર તીરસ્કારની એક યુસ્સાભર અશ્મ ફેંકી ચાલી જતી હતી, એટલે કાઢિસને હવે વધી સુદ્ધ આવી, ને તેણે આંખોમાં આંસુ લાવી માંફ માંગીને તે તેના હાથ પકડી તેના પગ પાસે યુગલપર પડ્યો. તેણે બચાવ કીધો કે તે શું કરતો હતો ને શું બોલતો હતો તેનું તેને યુસ્સામાં ભાન ન રહ્યું, અને તેણે માંગી લીધું કે તેણીએ એક દયા અથવા મહેરબાની તરીકે તેની એ શીટકાર વરસાવવા જોગ વાત તેના કાકાજીએને જાહેર કરવી નહીં.

બાલી—બાલી ગુલરૂખ !

અંતે તેણી પીગલી, અને એટલી તેની મીનતગમી માન્ય કીધી, કે બદ દેવાનતી કાઢિસ જેમ ભરાતો છુપાતો આપ્યો હતો તેમ તે ખાગ મહિલી વાડો કુદાવતો નાહસો ગયો. એ પછી ગુલ આ દીલ ઉસ્કેરનારી મુલાકાત ઉપર સેહેકડે વિચારે કરતી ઘરમાં ગઇ, અને પોતાના આરડામાં જઇ પોતાનાં ગભરાયલાં મનને જોષ્ટી શાંતી આપી.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

પૈસા !

યુજેર્ગ જાણેજર જે એક માસ પોતાનાં મેહેલ સરીખાં મકાનમાં પોતાના બે બનેલીઓ અને તેમની બેટીઓ રાદાબે તથા મેહેરીન, અને શેહેરૈય તથા શીરીનને ખોંહસ કરી રેહેવાણું ઇજન કરેલું હતું તે એક માસ આખર થવાને માત્ર એકજ દીવસ બાકી હતો. એ અરસામાં માહીયાર અને ગુલ અવાર નવાર હમેશ માતખર મેહેલમાં આવતાં હતાં, કે જ્યારે જાણેજરની અથવા વધારે ખરી રીતે બોલ્યે તો જાણેજરના પૈસાની શરમે કરીને ધસતમ તથા ગોદરેજ ને તેમની બેટીઓ તેમના સાથ ઢોંગ ભરેલા પ્યારથી બિલાતાં હતાં. એ એક માસના અરસામાં વધી જેમ જાણેજરે પોતાના બાઈની બેટી ગુલની પુખ્ત પરીક્ષા કરી હતી તેજ રવેશે તેણે પોતાની બે મરનાર બેઠેનાની બેટીઓની પણ પરીક્ષા કરી લેવાની દરેક તક હાથ કીધી હતી. તેમના સ્વભાવ, ગુણ અવગુણ, અદા, આજડ વગેરે વગેરે દરેક રીતે તે તેમને તપાસી ચુક્યો હતો, અને ઇનસાફને અર્થે કેલવું જોઈએ કે તે શેહેરૈય ને શીરીનની છાંની સાલેસાઈ અને હોશ્યારી વગેરેથી ઠીક રાજ થયો હતો.

એ રીતે અમોએ ઉપર કહ્યું તેમ તે આખો મહીનો આખર ધવાને માત્ર એકજ દીવસ પાછી હતો ત્યારે ગોદરેજ અને ધસતમ સાંદજે બાગ માહેલા એક એકાંત બાગપર એક બાંક ઉપર બેસીને તાહેલાં ચલાવતા હતા, અને તેમના વચ્ચે આપણને જાણવા જોગ ને વાત જનમ પાંખી તે તેમના પોતાના બોલોમાં સમાવરી અમા નીચે ઉતારીશું :—

“કેમ દોરત ધસતમ,” ગોદરેજે પૂછ્યું, “વખત તો ભગઈ ચૂકવા આપો ને કાલે તો આપણને અહીંથી આ નાંખેયો ધાંખો ઉંચકેયો જોઈએ, ત્યારે કેમ કરશું? મને તો આપે મકાનની માગ શોખ મુકીને જતાં જીવપર આવશે. એ કમબખત કાંઈ સમજીને હજી મહીનો બે મહીના અહીંજ રાખવાની બોલસ કરે તો બેઠેતર.”

“અરે ત્યારે તો બોધાયજી પાપ,” ધસતમે જવાબ આપ્યો, “પણ મને તો ખીલ વાતની ચટપટ થયા કરે છે.”

‘અને તે શું’

“તો જોની,” ધસતમે સમજાવ્યું, “એ ઢાંખરો તો નથી મરતો કે નથી માચરો ખાલી કરતો! એ કોણ જાણે પોતાનાં વસીયતમાં આપણને યાદ કરશે યા નહીં?”

“હો, તેનો તો મને શકજ નથી,” ગોદરેજે જવાબ આપ્યો; “અને વહી હવે એ હોતાંમ વરસ કાઢ્યાં છે તેટલા મહીનાની નહીં કાઢે, કેમકે તને ખબર કેની? એને તો ખહીનો મરજ હોય તેવું મને જણાય છે.”

“કાલે મરતો હોય તો આજે મરે,” ધસતમે હસીને લાયકી ખતાવી. “હું તો વાટજ જોઉં છું, બેરાદર.”

“આજે એણે મને મારી નાણાં સંબંધી હાલત પુછી,” ગોદરેજે કહ્યું, “તથી મને લાગે છે કે એક મોટી રકમ મારાં નામ પર કરવાનો હશે.”

“અરે તેમ તો ત્યારે મનેખી પુછી,” ધસતમે ખુશ ખુશ થઇને કહ્યું; “હું ધારું છું કે સઘળી દાલતના બે ભાગ કરી એ તુને ને મનેજ આપી જશે, ને પેલા એકતને ખરતા કરશે.”

“છેકે તેમ તો નહીં,” ગોદરેજે કહ્યું; “તે સગો બાઇ છે એટલે તેનાં ને તેની દુકલીનાં કયાળમાં તો કાઢખી દાહમ દવાશેજ, પણ વારં જ્યારે તને તારી હાલત પુછી ત્યારે તે શું કહ્યું?”

“લે, શું કશું પુછે છે !” ધસતમે શીસ્યારી ચલાવી: “અરે મેં તો સરેહ કગવામાં કાંઈજ બાકી રાખી નહીં. જાંણે મારાં માથ બાપ સાથે આજે પાછલી રાત્રેજ મરી ગયાં હોય તેમ મેં કરીને મેં તો મારી ખેડેસ્તનને યાદ કરીને કહ્યું કે તે મરતીનું બહુ થાય તે બધા કરજના ટોપલા કરીને મારે માંથે નાંખીને આવી ગઈ, ને આજે બે દુકતીઓ માંથે પડી છે તેમનો ઉઠાવ કરવાને પાસે આવતી આપખી નથી.”

“વાહ આખાદ મારુંજ કેહવું,” ગોદરેજે જવાબમાં જણાવ્યું. “મેંમી મારી મરનાર બાપડીને ઉદ્ધવ ને ખરચાળી બનાવી દીધી, ને કહ્યું કે ‘મુરખી સાહેબ તમારી મરનાર ખેડેનનું બહુ થાય તે તેવજી મને કરજમાં દુખારી નાખ્યો છે, એટલે છોકરીઓ દલાડેતી થઈ જવા છતાં ઉઠાવ કગવાની કરી જોગવાઈ પાસે રહી નથી’—અને વળી એમ કેહતાં આપણે તો એક આપુંખી તુછયું !”—અને હાં ગોદરેજ ખડખડ હસી પડ્યો.

પૈસા પાપ કરાવે છે. આ બંને જુઠાઓ પોતે જુઠા હોવા છતાં જલેજરને ‘જુઠો’ ને ‘ઢાંખરો’ કેહેવામાં માજ લે છે—પોતે મરવા તકકે થવા છતાં જાંણે જનમ જીવવાના હોય તેમ જલેજરનાં મરણના દીવસોની આંગલાં ઉપર ગણતરી કરે છે ! જલેજરની દોષતપર જાંણે તેમના આપણું સ્ત્રીન હોય તેમ અત્યારમાંજ તેઓ તે હવામાં વહેંચી લેવા ખેટા છે !

“પણ દોસ્ત,” ગોદરેજે યાદ આપી, “આપણે પેલા કાઉસને તો વીસારીજ દીધો.”

“કાઉસને એક કુટી બનાંમ એ ઢાંખરો આપનાર નથી,” ધસતમે વિસ્વામથી કહ્યું; “તેનાપર એને એટલો ધીકાર ખેલી ગયો છે કે મોડેલમાં ઈજન વટીક નહીં કીધું તે નહાં જોતો ? વળો મેં ખી અપટાં આપવામાં કાંઈ બાકી રાખ્યું નથી.”

“અરે તેમ તો એક વખત વાત નીકલી તે મેંમી કીધું,” ગોદરેજે કહ્યું, “મેં તો કહ્યું કે તે દુકતો દુ-યાદરીથીજ ઉપરી ને વીખરી ગયો, ને તે માંથાના ચસકેલા જુઠાએ બહુ ખર્ચ માંની ભેંજમાં ઉતારયું”—ને વળી હાં ગોદરેજ ખડખડ હસી પડ્યો.

“હા પણ જો એ ડોસાએ વશીયતનામું કર્યો વના ટાકો બધી કીધો કેહી,” ધસતમે બચ બતાવ્યો, “તો તું ને હું રવડી મ-

રવાના નો. કાયદા પ્રમાણે તેમ ધાપ તો એની સઘણી માલ મીલ-
કત ને દોલતપર એના વડા બાપના હૈયાત બેઠા કાઉસનો હક થોહાંચે.
ને કાંઈને એક બાઠી પછળી મલે નહીં !”

“અરે હારે ચાર,” ગોદરેજે કહ્યું, “તેજ ચિંતા મને બી-
ધમા કરેછે; હવે તો તક મલે તો એ વાત એ દોકરાને કાંને બા-
વીને જેમ તેમ વીત કરાવી લેવું જોઈએ. હે માલ પણ તાહેજાં-
માં બહું વખત ગયો” — અને તેઓ જવા ઉઠ્યા.

“એ પાસેની ઝાડીમાં કાંઈ ખખડાટ થયો વાર?” ધસતમ
કાંઈ તેવી હીલચાલ જેવું સાંભળીને કહ્યું.

“હા, પણ તે પવન કાંઈ થોડો છે?” ગોદરેજે સમજ આવી,
ને તેઓ વાત કરતા મેહલમાં ગયા.

ત્યાં જલેજર હતો નહીં. તે થોડે વારે આવી પોંહોંચ્યો ને
બાહરે કામ ગયો ત્યાંજ આજે તો રાકાઈ પડ્યો એવું ખુશ મિ-
જાને હસીને તેણે સમજાવ્યું.

બાજે દને જલેજરે ધસતમ ને ગોદરેજને અરજ કરી કે તે-
ઓની તેને કાંઈક એકાતમાં સહલાહ પુછવી છે, માટે ખાનગી ઓર-
ડામાં તજદી લેવી. આથી ધસતમ ને ગોદરેજ તો ખુશ ખુશ થઈ
ગયા, ને જલેજર આગલ ચાલતો હતો તે તક જોઈ ધસતમે ગોદ-
રેજને ખુશીથી કોપરીયું માર્યું — એવી મતલબથી કે હવે સઘણી
દોલત તેઓનાંજ નામપર થવાની, અને ગોદરેજે તો પછવાડેથી
આગલ ચાલતા જલેજરના એવા નજીક ચાલા ચસકા કીધા કે
ધસતમ મુશ્કેલાઈએજ પોતાનું હસવું ચોખાવી શક્યો. પણ શું તે
સઘણું જલેજરે જોયું નહીં ? જોયું. જલેજર ચાલતો હતો તે-
ની સામેજ એક ગંજવર આસીનો તકતો હતો, જેથી પોતાની
પછવાડે ચાલતા પોતાના સગાઓની દરેક હીલચાલ તે જુઠો દયાન-
થી જોતો ચાલતો હતો, જેની ઉપલા પૈસી — અંધ લુચ્છાઓને કશી
ખબરજ રહી નહીં.

“દારતો,” જલેજર તેમને પોતાના ઓરડામાં લઈ જઈ બે-
સાડીને ગંભીર સાહુદે બોલ્યો, “જ્યારે હું છેલ્લો મારું વહાલાં-
ઓથી જુદો પડ્યો ત્યારે મારી બે બેઠના કુંવારી હતી, ને તેથી
૪૫ વરસના અરસા પછી પાછો ફરતાં હું તેઓને નહીં પણ તં
મોને અને બેઠીઓને મલવા ગામ્યો છું, ને હું જોઈને ખુશી છું.

કે તમે જેવા લાવખીવાલા ને બલા બરથારે મારી બેઠેનોને મલી શક્યા. મેં તમારી દરેક હીલચાલો—દરેક લાગણીઓ તપાસી છે, ને તમેને કેવી રવેશે શાખાચીનો સરોપાવ આપવો તે સમજ પડતી નથી.”

“મુરખી સાહેબ,” ધસતમે ઢોંગ ચલાવ્યા, “એટલી બધી તારીફને હું તો લાયક નથી. તમારી એવી દીલસોજી જોઈ મારી છાતી હજારે ગુસ્સાઓથી ઉભાઈ જાય છે, ને મારાથી ખોલાવું નથી.”

“અને મારાથી તો રડી દેવાય છે,” ગોદરેજે ટકા વધાર્યો; “સાહેબ સાહેબ, તમે મારી તારીફ કરી મને મગદૂર ખનાવી મેલો છો.”

“હું જોડી તારીફ કરતો નથી,” જાલેજરે કહ્યું. “વધી તમે જાણો છો કે મને ખડીનો નાપાક રોગ લાગ્યો થયલો છે, ને તેથી હવે હું જેટલાં વરસ જીવ્યો છું તેટલા દાહાડા ખી જીવવાનો નથી.”

હયાં ગોદરેજ ને ધસતમનાં દયકાંનો પ્રગટ સાહસ સંભલાયો.

“અને તેથી,” જાલેજરે જરી રાખ્યું, “મારે વસીયત નામું કરી મેલવાની ધણી જરૂર છે, પણ હું સમજી નથી શકતો કે મારે કાઉસને કેટલું આપવું જોઈએ, અને તે વાતમાં હું તમે સાહેબોની મસજત આહું છું.”

“એને શાનું આપે, મુરખી,” ધસતમ છજની પડ્યો, “તે હુઝછો છાકટો, તેને શાનું આપે ?

“તો તો, વધારે ખગડી જાય,” તુરત ગોદરેજે ટેકો આપ્યો, “તેને ખરતોજ રાખો સાહેબ; તે જીગારી વ્યસની દુકતો, તેને શાનું જોઈએ ?”

“હા પણ મારો મુનીમ ફરાંમર્જ લખે છે કે તે હવે સુધર્યો છે,” જાલેજરે કહ્યું.

“જો સુધર્યો હોય ને હજી સુધરવાની કચ્છકાત આપે તો મેં માર હજાર જાંહાસો,” ધસતમે બલાંમણુ કરી ને તેને ગોદરેજે ટેકો આપ્યો.

“ત્યારે કાઉસનું તો જાણે પટયું.” જાલેજરે તેઓની સલાહ પરજ ખોલેખોલ અમલ કરવાનો હોય તેમ બોલ્યો; “હવે માહીયાર ને તેની બેઠી મુલ વીચે શું કહોછો ?”

“જો સાહેબ મારું ખરેખરુંજ મત પુછતા હો તો હું કહું

હું,” ધસતમે કહ્યું, “કે તે લાયકીવાલા ભલા જુરજીગરને કશું આપવું નહીં. ગરીબ માણસો સંતોષી હોય છે તેમને પૈસા આપી નથી લાલચો ને પેસાના હવસોમાં ગીરફતાર કરવા એ જાણી નોંધને તેમનાં મુખને ઉંધું મારવા ખરાબર છે.”

“અરે નહીં નહીં સાહેબ,” ગોદરેજે ઘીલચુરદો બતાવ્યો, “ભાઈ નેવો ભાઈ ગમે તે પણ આશા નહીં કરે ? શેક મારું મત તો એમ છે કે હજાર એ હજાર ત્યાંને વારને ખી કાઢજો.”

“હું” દોસ્ત ગોદરેજના મતને મંજૂરો છું,” જાલેજરે કહ્યું, “અને હવે તમે એ સાહેબો ને તમારી બેઠીઓજ બાકી છે, ને તમારે સત માનવું કે તમાને તો હું તમારી ખાત્રી થઈ જાય તેમ જરૂરજ મારાં વસીયતમાં યાદ કરશ, પધારો.”

અને જાલેજરે તે લુચ્છાઓને રૂપસદ કીધા. તેઓ પોતા પછવાડે તે ઓરડાનું આરણું પાછું બંધ કરી આવમાં પડ્યા, ને ત્યાં હરખથી નાચવા પડ્યા. આવી નહીં ધારેલી સેહેલાઈથી આવી ગં-જાવર દોલત ને માહાભારત માલ મીલકતના તેઓ અચબુચ માલિક થઈ પડ્યા માટે એક મેકને ભારે મુજારકમાદીઓ આપવા પડ્યા, ને પછી હાથમાં હાથ બિરતી એ ખુશીના ખ્યાલો વચ્ચે તે તરફથી વિદાય થયા.

જાલેજરે તેમની એ સઘલી ખુશાલી ને હીલચાલ આગણીની કલમાંથી ધ્યાનથી તપાસી છે એમ વાંચનારને જણાવા જરૂર છે ?

પ્રકરણ ૧૪ મું વસીયતનામું.

ઉપલાં પ્રકરણમાં લખેલા બતાવો જે દને બન્યા તેની ખીજેજ દહાડે ધસતમ અને ગોદરેજ માતબર મેહલમાંથી પોતાને મક્કાને પાછા ફર્યા. તેઓને જે એક માસ એ મેહલમાં રહેવાનું ઈજન હતું તે પુરો થવાથી તેઓએ જાલેજર પાસે સંખ્યતાને આતર પોતાને ધર જવાની જુઠાઈએ રજા ચાહી—કાંએકે તેઓ ખાત્રીથી માનતા હતા કે જાલેજર તેમને જવા નહીં દેતાં હજી ખીજા પોડા માસ ત્યાંજ રાખવાની યોજના કરશે—પણ તેથી ઉલટું જાલેજરે તેમને તે ચાહેલી રજા સમચાઈએ બક્ષી દીધી એટલે હવે ત્યાંથી વિદાય થવા વના આ બાંને પેસાના પુંજરીઓને ચાલુ નહીં.

તેઓનાં ગયા પછી બુદ્ધો જાણેજર પણ માતખર મેહલ ઊડી ગયો ને એક આખું અઠવાડીયું તેણે ભલા માહીયારનાં ગરીબ ઘરમાં ગુજર્યું. ખુશ થેહર ચલરખ સાથ ખેતરોમાં ફરવાને તે એક અજબ મોજ લેતો હતો ને પોતાના ભલા બાઈ સાથે એક બોણે મેસીને ખાવાનો આ તવંગર ડોસાને હરખ થતો હતો, માટે પોતાના મેહલની માળે બાકાત રાખી તેને આ એક અઠવાડીયું સંઘાળર માહીયારનાં ઘરમાં ગુજરવાનું વધારે પસંદ આવ્યું હતું.

એ પછી તે માતખર મેહલમાં જ્યારે પાંચે દુર્યો ત્યારે હામદનની પેઠીવાલો તેનો માનીતો ને વિશ્વાસુ મુનીમ ત્યાં આવેલો હતો. તેને જાણેજર તેડયો હતો. જાણેજર તેને મલવા પછી કાઉસની ખખર અંતર પુછી ને મુનીમે ઘણી ખુશીભરી ખાત્રી આપી કે કાઉસ ઘણો સુધરતો ચાલે છે.

“મુરખી સાહેબ,” મુનીમે માનથી કહ્યું, “તમારા હુકમ મુજબ હું તે છોકરાની ચાલ ચલણપર ઘણી ખારીક દખરખ રાખું છું. મેં તેની લગતી ઘણી પરપુછો ખાત્રીપુવક કરાવી લીધી છે ને તેના પારપડોશીઓ તેને માટે સારું જ ખોલતા સંભલાવ છે. કહે છે કે તેણે એક વેપારની વખાર ઉંઘાડી છે ને પોતે જાતી મેહનતથી કમાઈ કુટી કાઢવાપર મંડયો છે. તેણે જે જાહેર કીધું છે કે તેની ખાયડી મરણ પાંખી તે વાત પણ ખરીજ નીકલી છે, ને હુકમમાં હાલ તુરત કાઉસને માટે અફસોસ કરવા જોગ જરાએ નથી.”

જાણેજર શુગર ગુજરી કીધી.

“વારું મુનીમ,” જાણેજરે કહ્યું, “ત્યારે એ તો થયું પણ આજે તમેને ખસુસ તજદી આપવા મક્કસ એ છે જે આજે તમેને એ મારા માલ મીલકતની ઘટારત વેહેંચણીનું વસીયતનામું તૈયાર કરવું છે. હવે હું ઘણું જીવશ નહીં. જીદએ મને મારાં બહાલાંઓ સે પાછો મલવા નેટલી હંદ મુંચી જીવાડયો એજ ગણીમત છે ને તેથી હવે હું માહતને આસાનીથી મલવા મારી તૈયારીઓમાં રહેવા માંડું છું. મેહરખાંતી કરી આ ટેબલ આગલ મેસો ને હું લખાઉ તેમ લખવા માંડો.”

મુનીમ ફરાંમરે જાણેજરનાં ફરમાંન મુજબ ઉડી ટેબલ ઉપર લખવાની સમ્મતી સામગ્રીઓ તૈયાર કરી એટલે જાણેજરે મજબુત ખુલ્લા સાહેદે નીચે પ્રમાણે લખાવા માંડ્યું:—

“ગોદરેજની બેઠીઓ રાદાબે અને મેહેરીન માટે લખતાં મને ધણી દલગીરી સાથે જણાવવું પડે છે કે એ છોકરીઓમાં નમ્રતા કરતાં અમેમાંની મેં ધણી વધારે જોધ છે. હું વીશરી ગયો નથી કે જ્યારે મને મારા ગરીબ ભાઈ માછીયારે માદા પોશાકમાં તેઓ આગલ ઓલખાવ્યો હતો ત્યારે મને અને મારા એ જુગજુમર ભાઈ સાથે તેની અસરાફ બેઠી ગુલને એ બેવકુફ છોકરીઓએ ગરીબ જાણી હીણી કાઢ્યાં હતાં, પણ જ્યારે હું માતબર મહેલના માલિક તરીકે જાહેર થયો ત્યારે વહી ઢાંગ ભરેલા પ્યારની સમજવતો ને ઓઠી ખુસામતોથી મને જહાલી થઈ પડવાને તેઓએ ધીકાર ભરી તજવીજે કરી હતી. એ છોકરીઓ અભણ, ઉદાઉ, ઉછાછલી, ટચાક અને બેઅદબ છે એટલે મારાં આ વસીયતનામામાં તેમનું નામ પાડવું મારે ઘટ્ટું નથી, પણ તેઓના એ સંધલા ફૂગાણે માટે તેઓ તેમના બુખબ ખાપ ગોદરેજનેજ આભારી છે તેથી તેમજ મારી બેહેસ્તનશીન બેહેનને ખાતર હું તેમનાં દરકનાં નામ પર માત્ર રૂપ૦૦૦૦ કરી જઈ છું. આ રકમનું વ્યાજ તેમને તેઓ પરણે ત્યાં સુધી મદ્યું જશે ને એ મુદ્દલ ઉપર તેઓનો કે તેઓનાં બાપનો ખીલકુલ હક ચાલશે નહીં, પણ તેઓની શાદી થવા બાદ એ રકમ ઉપર તેઓનો ને તેઓના બાવદાનો એક સરખો હક પોઢિંચશે.”

હયાં જલેજર જરા દમ ખાવા થોડ્યો, ને પછી પાછું અલાબુઃ—“એ પછી શેહેરાય ને શીરીનને માટે બોલતાં મારે જણાવવું જોઈએ કે ગોદરેજની બેઠીઓ કરતાં એ બંને બેઠીઓ વધારે સારી ચાલની, નરમાસવાલી ને લાયકીવાલી છે. તેઓ જો થોડી ધણી ખગડી ગઈ છે તો તે તેમના બાપનેજ લીધે થયું છે, ને તેઓ પોતાની મરજ માફક પોતાની ભલામીમાં પુરતી ખીલી નથી નીકલી શકતી તો તેમાં પણ વાંક તેઓના હેમક બાપનોજ છે. આ સંધલા વિચારે કરી હું તેઓ દરકને અંકેક લાખ રૂપીઆની રકમ આપી જાઉં છું, પણ તે રાદાબે અને મેહેરીનના બાબમાં જો સરતો કરી છે તેજ સરતો પ્રમાણે જાણવું.

“હવે મારા બનેલીઓ ગોદરેજ ને ધસતમની વાંચી આવે છે. તેઓ મારી નજરમાં નીચ લુચ્છાઓ ઠડી ચુક્યા છે. તેઓનાં બદલ અને બદ ચાલ વીશે મારી પુરેપુરી ખાત્રી થઈ છે. વસીયતનામું

જલદીથી કરવાને માટે તેઓએ મને આપેલી એકલપેટી, શરમભરેલી ફરેખભરેલી સડલાહ મને પાદ છે. બાગમાં નીચપણેથી મારું મોહતના દીવસોની ગણતરી કરતાં બેઠરાઈથી તેઓએ જે વાત કહી છે તે કુબોલબોલ મેં સાંભળી છે. મારા પછવાડે ચાલતાં કાંધેલી મારી મરકરીઓ ને તેમના નજીશ ચાલાઓથી હું બેખબર નથી. તેઓ છાકરા, ઉદારીયા ને આપમતલખી છે, ને તેઓએ પોતાના જીવીજ પોતાની બેટીઓને ઉછેરવાનો અજીમ અપરાધ કીધો છે. એવા નાલાયકોને મારી બેહેનના વર થયલા જોઈ હું બારે અફસોસ કરું છું, ને આજે જ્યારે તેઓ મારી દોલતે લખાવતી થઈ પડવાની ઉમિદમાં છે ત્યારે તેમને મારી દોલતમાંથી એક ખોટી અરધી પણ આપવાને હું મોટા તીરસ્કાર સાથે ના પાડું છું.”

હયાં જાહેજર વસી થોખ્યો, થોડોક દમ આધા, વિચાર કીધો ને પછી પાછું લખાવા માંડ્યું:—

“કાઉસને મેં ઘણો તપાસ્યો છે, ને એ મારો ભત્રીજો પોતાના માન પામેલા ખાપનાં નામને નરસ લગાડનાર દુકતો મારી નજરમાં ઠી ચુક્યો છે. તેણે મારી નોંધ પોઠી લુચ્છાઈથી વાંચી તે હું જાણું છું, ને તેણે તેની એક પરણેતર સાથે બધી ગુલને ફસાવા જે પ્રપંચ રચ્યો તે મને રેશન છે. એમ છતે હવણું તે સુધરતો કેહેવાય છે અને તેનાં ભત્રાંને ખાતર તે અરે માંતીને હું તેના માટે રૂપ૦૦૦૦ મુકી જાઉં છું. મારા વડા ભાઈના વડા બેટા તરીકે મારી દોલતના મોટા ભાગપર એનો હક પોંદોંચતે, પણ તે જો તેણે પોતાની નાલાયક ચાલથી ખોલી દીધો છે તો હવે હું કંવા ચાહું છું કે જે નાંધલી રકમ હું તેને આપી જાઉં છું તેનો રૂડો ઉપયોગ કરીને તે સુખી થાય.

“છેલ્લે મારા ભાઈ માહીયાર ને તેની બેટીનો ભાગ પાડવાનું રહ્યું છે. મારો ભાઈ એક ભયો, ઉમરાવ દીલનો અને રગેરગ લાપકી બરેલો ગ્રહસ્થ છે. તેણે મારી મદારત વગર પિછાંણવે—વગર કંઠાલવે કરી છે ને તેના અદલામાં હું તેને રૂપ૦૦,૦૦૦ ની રકમ હજારે હેસાંત અને પ્યારની લાગણીઓ સમેત આપું છું.”

“મારી દીકરી ગુલની ભલાઈઓ ને સારા ગુણો માટે કેવી તારીફમાં લખાવવું તે મને ખબર નથી. એ દીકરી એવી છે કે તેની હજારો રસ્તે પરીક્ષાઓ લેવા છતાં તે મારી તપાસમાં શુદ્ધ ઉ-

તરી છે, અને એવી એક ભવિષ્યને માટે હું ખરેખરાત મગરૂર છું. એ ભલી દીકરીને આ માતપર મેહલ હું આવી દેવા ઉપરાંત મારી બાકીની રોકડ રકમના રૂપિયા દશ લાખ એના નામ પર અતી ઘણી ખુશી સાથે કરું છું ને મારી ખાત્રી છે કે એ મોટી દાલત-નો કેમ ઉપયોગ કરે તો એ સખીવળુદ દીકરીને શીખાડવું પડશે નહીં. એ દીકરીને એ આપવા પછી મારું ખાસ ફરમાન છે કે મારાં મરણ પાદ પુરત આ મેહલમાં પોતાના બાપ સાથે આવી વસવું અને મારી એક ખાસ અરજ છે કે તે જ્યાંવેર ૨૧ વરસની થાય નહીં ત્યાં સુધી તેણીએ શરી કરવી નહીં. આ અરજ માંગી લેવામાં મારી એક છેલ્લી મકમલ છે માટે એ બેટીએ એ મારી અરજ પર ચોક્કસ અમલ કરવાની મહેરબાની કરી.”

“છેલ્લે, આ વસીયતનામામાં જે સૌ સૌને જે ઘટારત છે તે આપ્યું છે ને તેથી હું ફરમાઉં છું કે મારી અક્કલ હોસ્વારી ને રાજી ખુશીથી કરેલાં આ વસીયતમાં કોઈએ કશો ફરફાર કરવો નહીં, કે પોતાના ભાગ ભાગોમાંથી બીજા કશા ભાગો પાડવા નહીં.”

હમાં વસીયતનામું તમામ થયું ને જલેજરે તેમાં પોતાના ભાઈ માહીયાર ને મુનીમ ફરમંજીને તેના દૂસ્તીઓ ઠડાવી તેણે પોતાની સહી કરી. વાંચનારાઓની જાણ કાળે આ વસીયતનામાની રકમો ફરી નીચે ઉતારીશું:—

રોઢાએ અને મેહરીન.....	રૂ ૧૦૦૦૦૦
શીરીન અને રોહિંગેય.....	રૂ ૨૦૦૦૦૦
કાઉસ.....	રૂ ૫૦૦૦૦
માહીયાર.....	રૂ ૫૦૦૦૦૦
ગુલદાખ—(માતપર મેહલ ઉપરાંત).....	રૂ ૧૦૦૦૦૦

જુમલો રૂ ૧૮૫૦૦૦૦

પ્રકરણ ૧૬ મું.

મોહતનું બિછાણું.

ભલા જલેજરે ઉપરું વસીયત નામું બીજા દને પોતાના ભાઈ માહીયારને વંચાણું કેમકે તેનો વાંચનાર જાણે છે કે તેને દરસદી ઠડાવાનો એ જુદાનો વિચાર હતો: પણ માહીયારને આ

રીતે થયેલી દોલતની વહેંચણી પસંદ આવી નહીં. તેનાં ને તેની બેઠીનાં નામપર એ મંજૂર દોલતનો જે ખીસીયાર બાગ કરી દીધામાં આવ્યો હતો તે એ બહી મનશુનીના બુદ્ધને ગેરધનસાફ ભરેલું લાગ્યું, અને કાઉસ તેઓના વડા બાઈનો વડો બેઠો હતો. માટે તેના વાંક છતાં તેને એ રીતે છેક આવાર નીવાર નહીં કરવાને માહિયારે જાલેજરને વીણવીને સમજાવ્યું; પણ નહીં. જાલેજરે તેને પોતાના કસમ આપીને માંગી લીધું કે પુખ્ત પરીક્ષા, અજમાયસ અને વિચારથી કરેલાં એ વસીયતમાં કરોખી ફરફાર કરવાને તેણે તેને કહી પણ કશું કેહવું નહીં, અને એક મેહરબાની તરીકે તે જેવું છે તેવુંજ પોતા પાસે રાખી તેણે તેના દૂસ્ટી થવું.

માહિયારને ચુપ રહ્યા વના ચાલ્યું નહીં. તે પોતાના આનવા મહેલા બાઈને એટલો ચાહતો હતો કે તેને તેણે આપેલા પોતાના જનના કસમે ચુપ કરી નાંખ્યો. અને જો કે દગાબાજ કાઉસને થતા ગેરધનસાફ સામે એ લાયકીવાલા બેકુતવું દીલ અતી ધણું મુજબ હું, તોપણ તે જાલેજરને એ વિશે કશું વંચારે કહી શક્યોજ નહીં. તેણે તે વસીયત ઉંચું કર્યું ને તે વાત ખાનગી રાખી.

એ પછી જાલેજરે એક દીવસ ગુલને એ વસીયતની મકસદથી વાકેફ કરવાની તક હાથ કરી. તે તેણી જોડે પોતાના મહેલના બાગમાં લટાર મારતો હતો ત્યારે તેણે વાત છેડી. “તને યાદ છે, બેઠી ગુલ,” તેણે કહ્યું, “પેહલે દીવસે તું માતપર મેહલમાં આવી ત્યારે ઉપલા મજલાપરનો ખુશતર દેખાવ જોઈ તું રાજ થતી હતી ને એ મકાન આપંદે તારું યાચ તો કેમ તે મેં તને સવાલ કીધો હતો? એ મારા સવાલનો જવાબ હુંજ તને આપું છું” દીકરી. હવે હું જાણું છું એમ નથી અને મેં કરેલાં એક વસીયતનામાં પ્રમાણે એ મેહલ ચંદરૌઝમાં એક ખીજ મોટી રકમ સાથે તારો થશે.—હા તારો, મારી બેઠી,” જાલેજરે બારથી કહ્યું, “તારી માલેસાઈ બહમણુસાઈ અને સબલા સદયુણોના અવેજમાં એ તારો થશે.”

“ઓ કાકાજી,” ગુલ હેસાંનથી ઉભાઈ જતી છાતીએ તે બુજેર્જનો હાથ પકડી બોલી, “એ મોટી મેહરબાનીઓ વગરખી તમારો ચાહ મારાપર આજી નથી. એ નથી મેહેબાનીઓને હું

લાયક નથી. પૈસા મેં જોયા નથી, ને તે વાપરતાં મને આવડતા નથી. તેથી કદાચ હું છાંય જવશ. મારી સારી લાગણીઓનો નાશ થશે. કાકાજી હું માંગી લઉં છું કે મને મારી સાદી સ્થિતિમાં મંતોખી રહેવા દો.”

“નહીં મારી દીકરી,” જલેજરે સમજાવ્યું, “મેં તારી તપાસ કર્યો વના એ દાલત તને આપી નથી. સદ્યુણીઓનો પૈસો આલમને એક આશીર્વાદ છે, ને મારી ખાત્રી છે કે તું ખેટી તારા પૈસાનો રૂઝો ઉપયોગ કરી શકશે. હવે એ વાત જવા દે. આ જો”—અને જલેજરે એક મોઢર ખંધ પેકેટ કાઢ્યું—“આ ચીઠી મારી લખેલી છે ને હું એવું ઇચ્છું છું કે તું તારાં ૨૧ પુરસ પુરું કરે નહીં ત્યાં વેર તારે એ વાંચવું નહીં, એટલું જ નહીં પણ તેવું કર્યું તારા પાસ છે એવું કદી કોઈને જણાવવું ખી નહીં. તારાં દાહપણમાં મને એતખાર છે માટે તું અધીરી પડી આગલથી એ વાંચી લેશે એ વાત હું માનતો નથી, ને મને ઉમેક છે કે તું ૨૧ વરસ પુરાં કરી રહે તે દીવસ સુધી હું એ થાવું સાચવી રાખશે.”

યુદ્ધે ઘણાક આભારો માની તે પેકેટ લીધું ને તે પછી કેટલીક વાતચીત કરી તે કાકા બત્રીજ છુટાં પડ્યાં.

હયાં વાંચનારને અમારે જણાવવું જોઈએ કે પેના લોભી ધસતમ અને ગોદરેજ રમે જલેજર તેમને તેનાં વીલમાં વીસારી દીએ માટે દમખદમ ખુશામતનાં કાગલોપર કાગલો લખવા જારી રાખ્યાં હતાં ને જલેજર તેમને હાલ તુરત ઉમેદબેર રાખી સેવટે સળનો ફટકો મારવા તેમનો થઇ દમણાં તો સઘલાં કાણોનો સીકતથી જવાબ લખતો, એટલું જ નહીં પણ અવાર નવાર તેમની ખેટીએ માટે કાંઈને કાંઈ ભેટ ખી મોકલતો, ને હંમેશ શહેરશય ને શીરીન માટેની ભેટો રોદાખે ને મેહેરીન માટેની ભેટો કરતાં જાંચી કીસમની જતી હતી.

યુદ્ધને પણ એ બહા બુદ્ધાએ આરતે આરતે જાંચી પકતીએ અઢાવા માંડી હતી. તે હવે તેના પાસ છેક હલકું ધરતું કામ કરાવતો ન હતો. તેના પોશાકમાં રફતે રફતે તે ફેરફાર કરાવતો ચાલ્યો હતો અને એ રીતે તે ખુરજગરની ખેટીને રોહેરી સુધરેલાં સહુકપર લાવવાની બુઢો જલેજર મેહેનતપર મંડ્યો હતો. યુદ્ધ

માતપર મેહેલની માલેક થનાર હતી એટલે તે સોસાએટીમાં વગ પામનાર હતી માટે તેની બુરજીયાર હાલતમાંથી બાહેર કાઢી તેને સુધરેલી સોસાયટીના કાનુનોને લાયક કરવાની હતી, અને એ બધું તેણીના બુઢા કાકાએ એવી સીકૃતથી—એવી સંભાલથી બજાવ્યું કે તે ફેરફારો જરા બી તેણીનાં ધ્યાનપર આવ્યા નહીં, ને તેથી એકદમ એવા ફેરફારો થતાં નબલાં મગજો શીશીયારીમાં ચશકી જવાના જે ભય રહે છે તેવું કશું આપણી યુવના બાબમાં થયું નહીં. હવે યુવને તેણે શેરમાં દર અઠવાડીએ ધર સંસારી ખરીદીએ સાદ જતાં અટકાવીને તે કામ એક દાયને સોંપાવ્યું. હવે તે માતપર મેહેલમાં માટી ખાણી પીણીએ કરી વગવાલાં કુટુંબોને નોતરતો ને તેઓ સાથે યુવની પીછાંણ કરવી તેને આગલ પાડતો. ટુંકમાં યુવની બેખખર બુરજીયાર સ્થિતીપરથી તેને તે એક ઉમરાવ જનીના દબદબાપર લાવી ઉતારવાને મેહેલત કરતો હતો, ને તેમાં તે તદન ફાવ્યો હતો.

* * * * *

ઉપર લખેલા બનાવોને બીજું એક અઠવાડીયું વહી ગયું, અને પછી એક ઝાડી રાત્રે ભલા માહીયારનો દરવાજો ગગડાવી નાંખવામાં આવતો હોય તેમ તાકીદભરી ધમાલથી થોકવામાં આવ્યો. આ થોકનાર એક ઘોડેસ્વાર પેગાંમચી નોકર હતો ને તે માંડી ખખર જાવનારો હતો. બુઢા જલેજરની તખીયય તે રાત્રે પોતાના મેહેલમાં ખાઈને સુવા પછીથી એકાએક અની ઘણી બગડી આવી હતી, અને જલદીજ તે ભય ભરેલી હદપર પોહિંચી ગઈ હતી તેના રડના સમાચાર લઈ તે આવ્યો હતો.

ગુલ અને માહીયારને આ એવડી ઉતાવલે સ્વપને વચી નહીં રાખેલા સમાચારો જે અસહ્ય દુઃખ પેદા કરીશું તે ખરી રીતે ચીસ્તારવાને કોઈ કલમમાં તાકાંત નથી. તેઓએ વખત ખોહ્યો નહીં. દુઃખની ભાગણીઓથી ઉભાતી છાતીએ તૈયાર થતાં તેઓને વાર થઈ નહો, અને તેઓ માતપર મેહેલમાં પોહિંચ્યાં.

ત્યાં તે જમાને ખાધેલ જલેજર જમની આગત લાઇલાજ થઈ આ જગતમાં થોડાજ કલાકના પહોંણા તરીકે પડેલો હતો. તેને તેના વિશ્વાસુ નોકરોએ તે તરફના કામેલમાં કામેલ તખીયોની સન્ક્રાહ પુરી પાડી હતી, પણ તખીયોની તદખીર જલેજરની તક-

દીરને ઉંઘી મારી શકી નહીં. તે ખંને તખીખોએ માહીયાર આવી પુગ્યો તે પેહેલાં ઉપાયો કરવામાં કશા બાકાત રાખ્યા ન હતા, પણ તેઓ તેને સેવટની હેરામરીમાં લાવી મેલવાથી વધુ કશું કરી શક્યા ન હતા, અને માહીયારે આતુર ઉત્તરથી પુછેલા જવાબમાં તેઓ તે દુઃખી બેરાદરને જરા પણ આશા આપી શક્યા નહીં.

એ પછી તખીખો ગુલ અને માહીયારને તે ઓરડામાં મુકી પાસેના ઓરડામાં ગયા (કેમકે તે મરવા સુતેલા દરદીને પોતાનાં બહાલાંઓ સંગાથે આ સેવટની ઘડીએ કાંઈ ખાનગી વાત કરી લેવી હશે એમ તેઓએ અનુમાન કર્યું) અને જો કામ પડે તો તુરત તેમને પાસેથી તેડવાની તાકીદ કરી ગયા.

માહીયારે જન્મે પોતાના મરતા બેરાદરનેા ધુજતો હાથ પોતાની આંસુથી ભીંજવલી જુઠી ચશ્મોમાં દાખ્યો. ને ગુલ તેની છાતીપર માંધુ નાંખી તેના પાસે ગુફાસર પડી મોતીસમાન આંસુ ઓરવવા લાગી કેવો ગંભીર સંપો ! કેવો માતમ ભર્યો ખતાવ ! જેઓ મોટી ચીચીઆર્યો પાડી ધર ગળતી મેલે છે તેમનેજ પોતાનાં મુવાં અથવા મરતાં વાહાલાંઓનું ધણું લાગે છે એમ નથી, પણ જેઓ શાંત શર્ણાગત ગમમાં છુપાં અને વગર ઘોઘાટનાં આંસુ વસાવે છે તેમને પણ તેવાં સદનાં વિદાય થતાં બહાલાંઓનું તેટલુંજ ખજકે કદાચ તેમની વધારે લાગે છે એમ ખરી રીતે સમજાવું જોઈએ છે. મુંદર ગુલ ને ભલા માહીયારનેા ગમ તેજ કીસમનો હતો. ગુલે હવાણાં પારસીઓમાં ચાચે છે તેમ રાગરા કાઠી માતમ વરસાવું નહીં, અથવા ટેહંકા કાઢી છાતી કુટી નહીં; ગુલે રોદામે અને મહેરીન ઓટી ખુશામતને ખાતર અથવા લોકો ને ખતાવા ખાતર કરતે તેમ કાન ફાડી નાંખનારી ચીચીઆર્યોથી માતખર મેહેન ગળતી મેલ્યો નહીં; અમો કુઢીએ છીએ ને એ ખુમમુરત ગામડમજે પોતાનો ગમ અને દુઃખ ખતાવા એવું કશું કાઢું નહીં તેથી માત્ર એમ કેહશે કે તેનીનો ગમ અથવા દુઃખ એવાં અછાડ પછાડનાં માહેતમ કરનારાં અભણ જંગલીઓથી કો-છળી રવેશે ઓછો અથવા ઉતરતો હતો ?

જલજર પોતાના બહાલાંઓને આ રીતે પોતા માટે ગમમાં ગીરફતાર થયલાં જોઈ મનથી મળ્યો. “બેરાદર, બેટી,” તેણે નાપસંદગીનો એક મોટો દમ એંચી કહ્યું, “તમે શું કરો છો ?

હું મરું છું તેપર માતમ કરો છો ! નહીં મારાં બહાલાંઓ, મને એ ઘટે નહીં. હવે મારો વખત છે ને આ દુન્યા હું ખુશી સાથે છોડી જાઉં છું. મારાં પાપ બેશક મને માફ થઈ ચૂક્યાં છે, ને તમ નેક દેદાર જોવાને તમજ મારી આ ગુલાબ જોવી બેઠીનું સુખ ભોગવવાને હું એક આખું વરમ તે દાદારની મેહેરથી સલામત રહ્યો એજ શું ગણીમત નથી ?”

“બેરાદર જાલેજર,” માહીયારે ગમગીન—ગંભીર ઉલટમાં આવી કહ્યું, “ત્યારે તો હું એક સેવટની અરજ ચાહું છું.”

“સેવટની અરજ !” જાલેજર અચરત થઈ બોલ્યો, “તે શું ? મારા બહાલા બાઈ, શું હું તુંને ના પાડશ ?”

“મારી ખાત્રી છે કે નહીં,” માહીયારે કહ્યું. “બેરાદર હું ધનસાફને ખાતર બોલું છું. હું કાલાવાલા કરીને માંગી લઉં છું કે કાઉસને તમો છેક નીવારી ના મેલો, ને આ સેવટની ધડીએ આપણા ગુજરેલા બાઈના એ કમનસીબ બેટાપર તમો મેહેરખાંન થાઓ.”

જાલેજરે માં કુમલાવ્યું.

“તમોએ તમારા જાનના કસમથી મને ચુપ કીધા હતા,” માહીયારે જરા થોખી કહ્યું, “તથી હું આજવેર ચુપ રહ્યો, પણ જો હજી છેક અસુરે થયું નથી તો મારા બહાલા બાઈ એ સેવટની ફરજ મારે ખાતર અદા કરો. મારી દીકરી પોતાનો વારસો બોહવાથી દલગીર થશે નહીં.”

“અચ્ચીત નહીં મારા બહાલા કાકાજી,” ગુલે ટેકો આપ્યો; “ઓ કાકાજી મને એની ઉલટ કે હરખ નથી તો મારે ખાતર કાઉસને ધનસાફથી બાકાત ના રાખો. તમો ધનસાફના હીમાયતી છો—વાજખી રાહિ ચાલનાર છો તો એટલું અમારું માંગ્યું બક્ષો.”

“મારાં બહાલાંઓ,” જાલેજરે ગમખાર સાહદે કહ્યું, “આ સેવટની ધડીએ મારો સેવટ મુધીનો ડેડાવ તમો પાક મમતાથી ફરવાવા માંગો છો ? માહીયાર તારી ગુલબદન બેઠીને પુખ્ત વિચારથી મેં ને આપ્યું તે હું હવે ઘાટકીપણે પાછું લઈ લઉં ?”

“હું તે ખુશીથી—હજારો ખરી ખુશીથી તે પાછું આપું છું, મારા મુરખીજી,” ગુલે ઉસ્કરાઈ આવી કહ્યું. “ઓ કાકાજી, કાઉસના વાંકો આ ધડીએ વાંક તરફકે ના જોવો, ને દયાથી તે નાલાયકપર અમારે ખાતર મેહેરખાંન થાઓ.”

“આહા,” જાલેજરે કાંઈ નહીં સમજાય એવા સંધ્યારા-
નો—પુશાલીનો દમ એંચી કહ્યું, “તમ જેવાં નેક, ખીનસ્વારથી
પાક ખસલત બહાલાંઓની ગોદમાં મરતું એ એક ખરો આશીર-
વાદ છે. મારાં બહાલાંઓ તમારી એ શીરેસ્તાઈ માંગણી નહીં બાહાલ
રાખવાને માફ દીલ ચાલતું નથી. હું મારો હડાવ ફેરવું છું. ખેસ
માહીયાર પેલી ટેબલ આગળ, ને લખી લે દુકંમાં હું કહું તે.”

માહીયાર પોતાના વડા ભાઈનાં ફરમાનને તુરત તાપે થયો ને
મરવા સુતેલા જાલેજરે નીચલું દુકં વસીયતનામું લખાવ્યું:—

“હું મારી ભાણેજો રોદામે ને મેહરીનને દરેકને માટે રૂપ૦૦૦૦ ચુકી જાઉં
છું; રોદામે ને શીરીન એ દરેકને રૂપ૦૦૦૦૦ આપી જાઉં છું; મારા બહાલા ભાઈ
માહીયારને રૂપ૦૦,૦૦૦ અને બીટી ચુલને રૂપ૦૦૦૦ આપું છું; ને સેવટે કાઉસને હું
આ માતખર મેહેલ તેની આસેપાસેની બીશીયાર જગ્યા અને રોકડ રૂપ૦૦૦૦૦૦ આ-
પી જાઉં છું. મારા ભાઈ માહીયારને આ વસીયતના હુ દૂરદી ઠગવું છું; ને એ
મેં મારી રાજી પુશીયો ને પુરતી અઝલ હોશયાનીયો કરેલું છે.”

“માહીયાર,” જાલેજરે કહ્યું, “મારી ચુલની મીલકત સેવ-
ટની ઘડીએ તારા નેક સુખન ખાતર મેં લઈ લીધી છે, પણ તે
સાહેબ પાસે હું દુવા ચાહું છું કે જે કાઉસ આ તમારી મેહેરખાં-
નીને નાલાયક ઠહે, ને તે હજી પુરાઈઓમાંજ ફસેલો હોય તો કોઈખી
રવેશે મારી આ શેઆંગી દીકરીનો આ વાજખી હક હુટાતો તે
કીરતાર અટકાવે.”

જાલેજરે વસીયતપર સહી કરી, ને પોતાના ભાઈની માખ ક-
રાવી. તે સહી કરતાં એ મરતા ખુદાને ઘણી મુશ્કેલ પડી. તેને ટક-
યાઓના ટેકાથી ઉચકી ખેસાડવામાં આવ્યો, ને તેણે પોતાની છેલ્લી
સહી કરી.

આ રીતે વાંચનાર જોશે કે સર્વના ગુણ અવગુણના વીસ્તાર
સાધનાં વીવિચારથી કરેલું પેલું આગલું વસીયતનામું રદ થયું,
અને આ નવું વસીયતનામું થયું હતું. જીનાં વસીયતનો પણ મા-
હીયારજી દૂસ્તી હતો એટલે તે તેને ધર હતું, પણ આ નવું જાલે-
જરની સહી થતા પછી માહીયારે માતખર મેહેલ માહેલીજ એક
કબરમાં ચાકસ ઉંચું કરી કલ દીધી.

આ નવાં અને જીનાં વસીયતમાં વાંચનારે ધ્યાન રાખવું કે
ફરક માત્ર કાઉસ ને ચુલને મહેલા ભાગોમાંજ છે. અસલ વસીયતમાં
કાઉસને જે નજીવો ભાગ મલ્યો હતો તે હવે ચુલના નામપર થયો ને

અસલમાં જે ખેસુમાર દોલત ને માતખર મેહેલ ગુલનાં નામપર હતું તે હવે સધલું આ નવાં વસીયતની રહે લુચ્છા કાઉસનું થયું હતું.

આ નવું વસીયત તખ્તમાર થવા પછી જલેજરને તે માટે પડેલી ધણીક જેઠેમતોથી વધી તેનો જીવ જીમાઇ ગયો. માહીયાર અને ગુલ તેની સોડમાં ખડેખુટ ખેશી રહ્યાં—તખ્તખોએ પોતાના ઉપાયો જાણી રાખ્યા, પણ તે સધલાંથી જઇક જલેજરની સરજત બદલાઇ નહીં. તેને છેલ્લો જોરાવર દમ પાછલી રાતને સુમારે આલવા લાગ્યો, ને સહવાર થતાં પેહેલાં સધલું ખલાસ થઇ ગયું. માતખર મેહેલનો માલિક—ધનવાન જઇક જલેજર પોતાનાં બે પુત્રાં વહાલાંઓની ગોદમાં આ જેહાંથી અસમાખ ઉઠાવી આલતો થયો !

ખીજીજ સહવારે મુનીમ ફરાંમઝ, કાઉમ, ધસતમ અને ગોદરૈજ તથા તેઓની બેટીઓ સૌ માતખર મેહેલમાં આવી પોંહ્યાં. માહીયારે રાતોગત જલેજરની ખેમારી ને પછીથી તેનાં માહતના સમાચારો કહાવી માણસો દોડાવ્યાં હતાં અને તેથી આ સગાંઓ ખની આવી એટલી ઝડપથી આવ્યાં હતાં.

કાઉસે આવતાંને વાર કાકાનાં રવાંત ઉપર માહેતમ વરસાવ્યું. આવો દયાલુ, આવો રૈઝેમદીલ, આવો સખી ઇત્યાદી ઇત્યાદી નેણે તે મરનારને લોકમાં પોતા વિશે સાફ મત ખેસાડવા તહરવાર એલકાખો આપ્યા. વાંચનારને કેહેવું પડશે કે તેને જલેજરનાં મોહતથી જરાખી લાગતું ન હતું, પણ ઓર તે તો સધલો દહલો પામવાની ઉમેદમાં હરખાઇને હરતો હતો ?

કાઉસને પેહેલાં કે છેલ્લાં વસીયત વિશે લેશ ખખર ન હતી. તે એટલુંજ અતુમાન કરતો હતો કે તે હવે સુધયો છે એવું છેલ્લા દીવસોપર બતાવ્યું તેથી મરનાર ડોસો ખેશક બોલવાઇ ગયો હશે, અને તે તેના વડા બાઇનો હકદાર બેટો હૈયાત હતો એટલે સધલી દોલત અને માલ મીલકત ખેશક તેનાંજ નામપર થઇ હશે.

પેસાના પુંજરીએ ધસતમ ને ગોદરૈજખી જલેજરની દોલતના મુખ્ય ઉમેદવાર હતા. તેઓએ જલેજર સાથે વીલ વીરો આગલ એકવાર કરેલી વાત વાંચનાર વીસરી નહીં ગયાં હોય, અને તે વાતચીતથી તેઓખી સધલી દોલત પોતાનાં નામપર થવાની ઉમેદમાં જલેજરનાં મોહતપર બારે માતમ વરસાવતા હતા ! વધી તેઓની

બેટીઓ બાપોનો દાખલો પકડતી હતી, અને તેથી જાણેજરને મોટે સાહુદે રડનાર કુટનારોની તેનાં મોહત પછી કશી ખુટ પડી નહીં ! જાણેજરને અવલમળ'લ પોહિંચાડયા પછી માતપર મેહેલમાં પાછું સઘણું સમાધાન થયું.

એ પછી મુનીમ ફરાંમર્જને માહીયાર ઇસારતથી વાત કરવા બાહર બાગમાં લઈ ગયો, અને ચતુર કાઉસ તે જોઈ ચેતી ગયો કે કાંઈપી દોલત વીથે વાત થવાની છે. આ તક તેણે ખોલી નહીં. તે પણ પુઠેજ નીકલ્યો, અને જે વ્યાંબાનાં ગાડ તલે બેસી માહીયારે ને મુનીમે ધીમે સાહુદે ચુકતેગો ચલાવી તેથી થોડે દિવે તેઓ નહીં જોય તેમ હુલો રહી તેણે તેમની વાતચીત સાંભલવાના પછાડ માર્યા. એમ છતાં તેને કેટલોક વાર સુધી કશું સંભલાયું નહીં. મુનીમ અને માહીયાર એટલે ધીમે સાહુદે બોલતા હતા કે તેમની કશી વાતચીત કાઉસને કાંને આવી શકી નહીં.

સેવટે વાત કરી ઉઠવાની તૈયારી કરતાં કાઉસનાં સારાં નસીબે મુનીમ લગાર વધારે મોટે સાહુદે બોલ્યો, ને હવે કાઉસને સંભલાવા માંડયું: “અરે ત્યારે ટુંકમાં એમજ કેની,” મુનીમે કહ્યું, “કે આ માતપર મેહેલ તેની આસેપાસેની ખીશીઆર જગ્યા અને ચૂકડે દશ લાખ કાઉસનાં નામપર કરવામાં આવ્યું?”

“હા એમજ,” માહીયારે કહ્યું.

“વારું ત્યારે તે વસીયત ક્યાં છે?” મુનીમે પુછ્યું.

“બેહેસ્તી હક થયા તેજ આરડા મહિલી કબૂલનાં ચોર ખાનાંમાં છે,” માહીયારે ખુલાસો કીધો, “ને તેની કુચી હું મારાં બદનાં ગજવામાં લઈને ફરું છું.”

કાઉસથી હવે વધારે થોખાયું નહીં. તે અરધી વનાનો આશીયાસો ભીખારી નહીં ધારેલી રીતે આવી ખીશીઆર માલ મીલકત ને દોલતનો ધણી થઈ પડ્યો હતો એ જાણતાં તે હરખથી ગોવા દેવાનો થયો. તે ખરેખાત દેવાનો નહીં થયો એ એક મોજબો હતો. જુગારખાંના શરાબખાંનાં રંડીખાજ વગેરે નીચ વ્યસનોની નજીસ તેને લાચકની મોજનાં ખ્યાલમાંજ તે મોજ મેલવવા લાગ્યો. તેણે ખ્યાલ કીધો કે કાકાએ તાકો ઘડી કીધો તેટલાં જામઅરા પાકરે આલ્યો તો તેનો આવો બેમુલો બદલો મલ્યો;—પણ લોભને થોભ નથી. તેણે વિચાર કીધો કે બેહેસ્તીની દોલત કાંઈ એટલીજ હોય.

નહીં. તેણે રોકડમાં માત્ર દશ લાખ તેનાં નામપર કીધા હતા ત્યારે ખાકીની ખીજ રોકડ રકમોની ખીજાંએને ભામ ભરી હશેની? આ વાત કાઉસને ગમી નહીં, તેણે ખ્યાલ કીધો કે કાકાએ વસીયતનામું કરીને સામું કાચું કાપ્યું. જો તે ધાંપરે વગર વસીયત કરવે મરી જતે તો વડા ભાઈના હુલાત વડા બેટા તરીકે મરનારની સઘલી દોલત તેને હાથ આવત, ને ખીજાં કોઈના એક ખોટી પદ પર હક ચાલતે નહીં, પણ આ તો વસીયત કરેલું હોવાથી દોલતનો કેટલોક ભાગ ખીજાંએનેખી મળ્યો ! “એ મલવો જોઈએ નહીં,” લોભી કાઉસ મનસે પરખડયો, “મારે એનો અટકાવ કરવો જોઈએ. એ સઘલી માલ મીલકત અને સઘલી દોલતની પદએ પદ મને મજવી જોઈએ, ને તે મનેજ મલશે.” હયાં તે કાંઈક ગંભીર વિચાર કરવા દશ મિનીટ થોડ્યો, ને પછી પોતે કરેલી એક ગોઠવણુ તે અમલમાં લાવવાના દેખીતા ઠડાવથી તે આગે પાછો થયો.

પ્રકરણ ૧૭ મું લોભનું કાવતું.

તે રાત્રે સૌ સુવાને વગે સગે થયાં. માહીયારને તે રાત્રે ઉંઘ આવી નહીં. તે પોતાના એકાંત ઓરડાનાં એક ખુણા માહેલાં પોતાનાં બિછાંણાંમાં પડ્યો પડ્યો ગયાં આખાં વરસના ખનાવોનો ધનતેખાખ યાદ કરતો હતો. ગયે વરસ તેનાં ઘરમાં જે ચીડેહાલ ડાસો આવ્યો હતો તે મુલો ત્યારે લક્ષાધીપતી જાહેર થઇને તેના ખેરાદર તરીકે મુલો તેને લગતા હજારે વિચારોએ તેને ઘણો વારવેર જગાડ્યો. સેવે તેને ઝુંકણુ આવવા લાગી, ને તેની આંખ લાગી નહીં લાગી તેટલાં તે પોતાના ઓરડામાં કાંઈ ખપ્પડાત સાંભલી ચોકી ઉઠ્યો. એ શું ? ઓરડામાં દીવો હતો તે જુલવાઈ ગયો હતો કે કોઈએ તે જાંણી જોઈને ગુલ કીધો હતો ? માહીયાર એ વિચારમાં હતો તેટલાં એક આંચકાથી તેનો ધોલ્યો છીંચ્યો, ને એક કાલો આકાર તેના ધોલ્યા પાસથી પસાર થયો !

માહીયાર તુરતજ બિછાંણાંમાં ઉછલીને બેઠો. તે હીચકારો ન હતો તોખી આ ખનાવોથી તેને ડર લાગ્યો. શું જલેજરનો ભુત તે ઓરડામાં હતો ને તે માહીયારને ખીછીધરાવતો હતો ? ખનેજ કેમ ? જે આવો પ્યાર ભરેલો ભાઈ તેનો ભુત એવી ચાલ કેમ ચલાવે ?

માઢીયાર ઉઢીને તલ્લાસ કરવાનો ખ્યાલ કરતો હતો પણ તે વેલા ઓરડામાં સઘલું પાછું ઓટલું શાંત થઈ ગયું હતું કે પેલો સનસારો તેમજ પેલો આકાર તેનાં ઉંઘરેતાં મનનો ખાલો ખ્યાલ હતો એમ સમજીને તથા તે ચેરાગ તે પવનથીજ યુલ થયેલા માંની તે તુરત પાછો સુઈ ગયો.

પણ તેની આંખ લાગી તેવામાં તેણે પારણું લગાર જોરથી અકબીલું, ને હવે તે વધારે ખીડી ઉઢયો. તે હવે હીમત કરી ખી-છાંણાંમાંથી બાહર આવ્યો ને પેલો યુલ થઈ ગયેલો ચેરાગ તેણે પાછો સજગાવ્યો. તેણે એમ કરી પોતાનો ઓરડો તપાસ્યો; તે ઓરડામાં કોઈ હતું નહીં. તે હવે ઓરડામાંથી બાહર પડ્યો. દર ચાર દગલે થોખીને આસપાસ જોતો તે બાહરની માટી ચાલમાંથી બધા ઓરડા પાસેથી પસાર થયો. સઘલા ઓરડાનાં પારણાં બંધ હતાં. છેલ્લે જલેજર જે ઓરડામાં હક થયો હતો તે ઓરડો આવ્યો. તે પડત નાંખી બંધ રાખ્યો હતો ને તેમ છતાં અંદર કોઈ ચાલતું હોય એવો સાહદ આવ્યો !

હવે માહીયાર ખરેખાત ગભરાયો. મરનારના ઓરડામાં એ કોણ ? તેણે ધુજતા હાથે તે અલગ્યું બંધ ફરેલું પારણું ઉંઘાડ્યું ને તેણે શું જોયું ? કાઉસ મરનારનાં છેલ્લાં બિછાંણાના પગ પાસે ગુઢણપર પડી ભાકિતમાં મરચુલ હતો ! કાઉસની પારણાં ગમ પીઠ હતી, ઓટલે તેણે માહીયારને આવતો જોયો નહીં, ને માટે સાહદે બંદગી જારી રાખી. “મારા હેતવંત્ર કાકાજી,” માહીયારને માટે સાહદે તે બોલતો સંભળાયો, “મેં તમો જીવતા હતા તે વખતે તમને દુઃખ કીધું તો માફ કરજો. મરખીજી, ખુદ તમારાં અરો રૂઢને હજરો આરામ આપો અને——”

માહીયાર એથી વધારે સાંભળી શક્યો નહીં. તેણે કાઉસને ઓટલો બધો સુધરો ગયેલો જાણ્યો ન હતો. તે એવડો બધો સુધરી જશે એવી તેને સ્વપ્નને પણ વકી ના હતી. તે ખુશીથી દોડી તેને ભેટી પડ્યો, “બેટા કાઉસ,” માહીયારે કહ્યું; “તું હયાં અરયારે ? આવી મધરાતે !”

“હા કાકાજી,” કાઉસે ગમગીન સાહદે કહ્યું; “હું મારા મરનાર મરખીજીના ઓરડામાં બંદગી કરવા આવ્યો છું.”

“પણ આવી મોટી રાતે આવવાનું કાંઈ કારણ, બેટા ?”

“મને ઉંઘ આની નહીં,” કાઉસે કારણમાં સમજાવ્યું; એ એ સુરખીજતી જીવતાં માંક માંગી નહીં લીધી હતી માટે તેઓનાં મુઠા બાદ તેમનાં ખાલી બિછાંણાં આગલ પાશુ એક એવાદત કીધા વના મને ઉંઘ આવે એવી નીરાંત થઇજ નહીં, ને હું અંતે હયાં આપ્યો.”

“આફરીન આફરીન મારાં બચ્ચાં,” માહીયારે સંતોષ ખતાવ્યો. “બેહિસ્તમાંથી તારા તે મહરૂમ મરખી પાશુ તને આશીશ દેશે. આ તારી ચાલથી હું નેહાઅ ખુશ છું. બસ ધાતું થયું, ચાલ એ દુઃખના ઓરડામાંથી ને મારા પાસે બેસી જરા મન ખુલ્લું કરી જઈને પોઠી જજે.”

હયાં માહીયાર સાથે કાઉસ તેના ઓરડામાં ગયો, અને માહીયારે ખતી મેજ પર મુઠી કે કાઉસે કહયું. “કાકાજી તમે આરામ કરો. હું હયાં બેસું છું અને આપણે બે ઘડી વાત કરશું.”

માહીયાર કરોખી શક ધગવા વના બિછાંણાંમાં ગયો, ને કાઉસ તેના પગ પાસે ખુરસી તાંબી બેઠો. આ તેઓની વાતચીત અતરે ઉતારવાની જરૂર નથી. મરનારનાં મોહતની વીગતાને લગતી અવારનવાર વાતચીત ચલાવી કાઉસે અરથોક કલાક એંચી કાઢ્યો, ને પછી મુઠા જવાની રજા આહી તે ઓરડા માંહેથી બાહર પડ્યો. તેનાં જવા પછી માહીયાર ઘણી નીરાંતની ઉંઘે ઉંઘી ગયો.

પ્રકરણ ૧૮ મું.

“કર ને જો”

ખીજ સહવારે માહીયારે કાઉસને લગતો ખતાવ કોઈ આગલ કહયો નહીં. એકતો તે રાત્રે પોતાના ઓરડામાં ખ્યાલી સાણસારા-ઓથી ખીટીધો હતો એમ તેને કોઈને કેહવા નહીં ગમ્યું, ને ખીજીંતો કાઉસનો પસ્તાવો તેને એવો ખરાં જીગરનો અને પાક માલમ પડ્યો હતો કે તે વાત બાહર પાડી તેની આવાચાવી વધારવાતું તેને અધવિત્ર સમજાયું.

મહરૂમ જલેજરનાં ચાહરમને દને વીલ વંચાવાનું નક્કી થયું હતું. તે વખતની આગમચ માહીયારને મુનીમ જોડે વાત થઈ હતી, ને વખતે મુનીમે માહીયારને તાકીદ કરી હતી કે જીવું વીલ ખી

તેને ઘેરથી તેણે લાવી રાખ્યું. “આજે અમલમાં આવશે તે તો નવું વીલ,” મુનીએ એકાંતમાં સમજાવ્યું, “પણ જો ધસતમ કે ગોદરેજ એ વીલમાં તેમને મુકી દીધા પાતર કાંઈ ગરબડ મચાવે તો જીનું વીલમાં તેઓને માટે મરનારે જે કરેલું છે તે વંચાવવું પડશે. ખેશક જ્યાંવેર ખતરો ત્યાંવેર તો આપણે કોઈનું દીલ નહીં કુખવશું, પણ તોખી એ જીનું વીલ સાથે રાખેલું કામનું.” આતકશર માહીયારનાં ધ્યાનમાં હતરી હતી, ને તેથી તે કોઈનેથી જણાવ્યા વના વીલ વંચાયાના વખતની આગમ્ય પોતાને મકાંને દોડ મારતો જઈ તે જીનું વીલ લઈ આવ્યો હતો.

વીલ વંચાવાનો ઠડાવેલો વખત થયો, ને માતખર મેહેલનાં એક દીવાનખાનામાં મરનારનાં ગણત્રીનાં સગાંહાલાંઓ એકઠાં થયા. મુનીમને માટે એક બાજુએ એક ખાશ ખેંકક કરેલી હતી. ખીજી તરફ ધસતમ પોતાની બે બેઠીઓ જોડે અધીરો થઈ બેઠેલો હતો. તેને કરાર ન હતો. સઘલી દાલત અથવા દાલતનો ખોટો બાગ તેના નામપર ખરેખાત થયો છે કે નહીં તે જાણવા માટે તેનું જીગર ઉછાના મારી તલપ તલપ થવું હતું, ને તે ખુરશી ઉપર અકર વકરમાં પડ્યો હતો. ગોદરેજનોખી આખાદ તેવોજ ફાલ હતો. રોદામે ને મેહેરીન મામાજી થું થું મુકી ગયા હથે તે માટે ખરવખરમાં પડ્યાં હતાં. શેહેરોય ને શીરીનને માત્રો ફાલજી જણાતી ન હતી. કાઉસ અદખવાલી માંથુ ગોયા ગમથી નીચે નમાવી ગંભીર બેઠો હતો—એવું ખતાવા કે વીલની વાતથી તેને મરનાર મુરખીની ગમખાર યાદ પાછી તાજ થઈ હતી ! માહીયાર અને શલ એક બાજુએ બેઠાં હતાં ને તેઓની ગમગીની વગર ઢોંગતી ને ખગાં જીગરની હતી.

વસીયત વાંચનાર મુનીમ અને સઘલાંઓએ જગ્યા લીધા પછી મુનીએ કહ્યું:—“બાજુઓ અને ગ્રહસ્થો, આજે આપણે આ મકાંનના માનવંત બાલેકનાં છેલ્લાં ફરમાન તરીકે તેની દાલતની વેહેંચણી કરવા બેઠેલાં છીએ. મરનારે કીધેલું વીલ તેઓ હક થયા તેજ ઓરડા માંહેલી કબજનાં ચોરખાનામાં આ મરનારના ખુનોગે ખેરાદર માહીયારે સાચવી મુકેલું છે, ને તે હાલ અમારે લેવા જઈએ છીએ, માટે જેને ગમે તેણે મુખેથી અમારી તપાસ રાખવા સાથે આવવું.”

મુનીમના આ ખોલો સાંભળી એક જાણુ કુદકો મારીને ઉભો થયો. તે ધસતમ હતો. રખેને મુનીમ ને માહીયાર વીલ લાવતાં કાંધ કાવતું કરે ને તેના નામપર બેરાક થયલી દોલત જતી રહે તેનો તેને ભય થયો ને તે તેઓ જોડે ગયો, એટલે અધીરા ગોદરજ-નેખી ધીરજ મલી.

જાલેજરનો દમ આખર થયો હતો તે આગડામાં જઈ માહીયારે કબ્બટની કલમાં કુંચી નાંખી—કબ્બટ ઉંઘાડી—પેલું ચોર ખાનું ઉંઘાડ્યું, પણ અરે ! ત્યાં તે વીલ હતું નહીં ! માહીયાર માહો ગબરાતમાં પછવાડે હઠી ગયો.

“શું થયું, અરે શું થયું છ ?” ધસતમે ગબરાઈને પુછ્યું.

“મેં તે વીલ હયાં ઝુકેલું હતું,” માહીયારે કહ્યું, “પણ તે ચોરાયું છે.”

“ચોરાયું !” મુનીમે ભારે અચરતીમાં કહ્યું.

“ચોરાયું !” ધસતમે બધા જીવ કાઢી નાંખ્યો.

“હું સમજ્યો એ કોણ અંડાલતું કામ છે તે,” માહીયારે જરા વિચાર કરી કહ્યું, અને પીછ પાડે તે ધસતમ ને મુનીમને પડતા બેલી માહો ઉરકેરાઈ આવેલો ને દીવાનખાનામાં સંધાં એકઠાં થયલાં હતાં તે તરફ ધસ્યો. મુનીમ ને ધસતમ તેટલીજ ઉતાવળથી તેની પુઠે ગયા. માહીયારે જતાંને વાર કાઉસને ગલચીમાંથી પકડ્યો. “બેમરવત લુચ્છા,” તેણે કહ્યું, “કબ્બલ કર. તાર પાપ કબ્બલ કર. તે વીલ ચોરાયું છે ?

“વીલ ચોરાયું ?” ગોદરજ પોકાર મારી ઉઠ્યો,—અને તે પછી તે આગડામાં ને ગબરાઈ—ધોંધાત અને ને જોસ મચી રહ્યો તેટલું ખર્ચાન કરવું બેગ છે.

શુલ આ વીલ ગુમ થવાની વાતથી હુબત આઈ એક ખુણીમાં શુપચુપ બેસી રહી, કોંઈકેય ને શરીરને એ શું ગોલાપીંડાં-લો આલતો હતો તે કશું સમજ્યું નહીં; પણ શ્રદાએ અને મહેરીન તથા ધસતમ અને ગોદરજ તો વીલ ચોરાવાથી તેમના ભાગ ભાગ ગુમ થવાના ખ્યાલથી ગોચા ખુનપરજ ચઢ્યાં હતાં. આખર મુનીમ વચ્ચે પડ્યો.

“સખર ફરે, ખાંખોશ થાઓ,” તેણે દબાવ્યાથી પોકાર માર્યો, “આ શું ઢેક ફેંકેલી ? તમે સૌ વીસરી જાઓ છ કે આપણી

આંખો માત્રનાં આંસુથી હજી ભીંજાયેલી છે. માહિતના અમલની હાંધણીઓ હજી તો આ મહેલમાં તાજી છે, અને કશાને ખાતર નહીં તો તે સલા મરનારને ખાતર હું ફરમાવેલ કે સૌ જગ્યાપર બેસો.”

મુન્ટીમના સુખનને માન આપનારમાં પેહેલો માછીયાર હતો, ને તેને જોઈ બીજાં બધાં ઉરકેમઈ આવેલાંઓને લગાર શાંત થઈ બેસવા વના આપ્યું નહીં. હવે એ તમાસો જોઈ કાઉઝનું ઉભર્યું. “શું?” તેણે નેણ ચઢાવી કહ્યું, “મારો પોતાનો કાકો મને ચાર પોકારી હીલ્ડું લગાડે? ઓ ચરેલા બુઢા, એમ કરવામાં તારી મલખ શું છે તે કાંઈ સમજ પડે?”

“નાપેકાર,” માછીયાર ગુસ્સાથી રોગેગ ધુલને બોલ્યો, “તું તારો અપરાધ ના પાડે છે? હું તે સાબીટ કરગ. સાંભણે દોસ્તો ને ખેશીઓ કે પરમ રાત્રે હું મારા ઓરડામાં ઉંઘાયો હતો તે વેલા હરસે એ માહા લુચ્છો ત્યાં દાખલ થયો, ને ત્યાં બલતી બતી બુજવી નાંખી હું જાગ્યું છું કે ઉઘાંઉં છું તે તપાસવા મારા બિછાંણાંની આડોઆડ આબો. તેના આંચકાથી હું ચોકી ઉઠ્યો. માટે તુરત વેલા તે બરાઈ ગયો, પણ પછી હું પાછો ઉંઘાયો કે મારાં બદનમાંથી કબટની કુચી કાઢી લઈ તે ઓરડામાંથી નિકળી જવા ગયો. આ વેલાએ તેના હાથે મારું ખારણું જોસથી ખખડ્યું, ને વલી હું ચમકી ઉઠ્યો. હવે હું બતી પાછી સલગાવી બાહર નિકલ્યો તે અરસામાં એણે કબટમાંથી વસીયત કાઢી લીધી હું, ને જ્યાં એણે તે તરફ મારાં પગલાં આવતાં આંબલ્યાં કે એ જાણી પાપી ત્યાં મરનારનાં બિછાંણાં આગલ દોંગથી ખંદગો કરવા ખેશી ગયો. ત્યાંથી હું એ તેની આલથી બાલવાઈ ખુશ થઈ મારા સાથે માગ ઓરડામાં લઈ ગયો, અને ત્યાં એણે મને બિછાંણે ગાકલી જે ખુરશીપર મારું બદન હતું તેની ખાસેની ખુરશીપર એ મારા સાથ વાતને મસે બેઠો, ને પછી પેલી કુચી કેઠી તે બદનમાં પાછી સેરવી દીધેલી. આ સઘલી ખીનાનો મને હમણાં વેર જગાળી શક નહીં આબો, પણ આ વસીયતનામું ગુમ થયલું જોઈને મને હવે એ નાપાકની સઘલી વરતાણુક આબાદ ક્યાનમાં આવી છે. એણે ખેશક મને મુનીમ સાથે વસવતમાં ફરેલી ચહેચણી વીણે વાત કરતાં સાંભણેલો, ને જે ખીશીયાર દોશત

એને આપવામાં આવી હતી તેથી નહીં ધરાતાં સઘલીજ માલ મીલકત ને દોલત પોતે પામવાના નીચ, લોભી, લેઆનતી હેતુથી એણે તે વસીયત નામું ચોર્યું છે ને તેના નાશ કીધો છે.”

“જુહું, સર્વ હરડતું જુહું,” કાઉસે ધીકારથી ધનકાર કીધો; “હું એ વાત જાણતો નથી, હું એ વાત માનતો નથી ને વગર વાંકે ના-હક સતાવી આ દુઃખી સમે જે દલદરે મને ગાલ ગણોચથી નવાજ્યો છે તેનાં મોંમાં તેજ સઘલીગાણોનો એકઠો સરેપાવ હું પાછો છુટો મારું છું—અને હવે મુનીમ.” તે મુનીમ તરફ ફરીને મગરૂનીથી બોલ્યો, “તમે કહો છો શું? વસીયત નામું જેવું કાંઈ છે ના નહીં? નહીં હોય તો હું મરનારના વડા ભાઈનો વડો ખેટો હોયત અને હાજર છું, મોટા મરનારની કુલે દોનત ને માલ મીલકતનો મને એકલાને કાયદાસર અને હકદાર માથેક પોકારો.”

“નહીં, નહીં એ લોભના કુતરા,” માહીયારે જુરસાથી પોકાર માર્યો, “તું એમ મત્રકા ના. ચારને પોટયે પાછી ધુલતી ધુલ છે. તું નીચપણથી નહીં ધરાયો તો હવે ચોકુબી તારું નથી. ચંડાલ તારા મરનાર કાકા તને ધીકારતા હતા—તારા પર બેવિશ્વાસ રાખતા હતા, ને તને વસીયતમાં ફક્ત નામની એક નાની રકમ આપી હતી પણ મારી માયાલુ બેઠીએ ને મેં મરનારને છેલ્લી ધડીએ તું જેવા દલદર ખાતર સમજાવી તે જુલું વસીયત ફેરવાયું, ને આ માતખર મહેલ ને ખીશીયાઠ દોલત તારાં નામ પર કરાવી. તેમ કરતાં તારા તે કાકાજીએ છેલ્લી દુવા આહી હતી કે જો તું બદકારજ હોય ને તારા દોંગથી અમા ઠગાયા હોઈએ તો હજીજી ખુદા તુંને આ નહીં ઘટતી દોલત મલતી અટકાવે, અને ખુદાએ તે ખાલેસ અરજ સાંભલી ખરાંતું અંતે પાછું ખરું કીધું છે. તેં નવાં વસીયતનો નાશ કીધો છે તો સાથે તારાખી નાશ કીધો છે, કાંકે જો આ જુલું વસીયત માજુદ છે ને જુનાં ને નવાં વચ્ચે ફરક એટલોજ હતો કે જુનામાં જે ચુલનાં નામપર હતું તે નવામાં તારાં નામપર કરવામાં આવ્યું હતું, બાકી ખીજતું તો નવાં જુનામાં સરખુંજ હતું એટલે હવે આ જુલું વસીયત બાહર પડવાથી કોઈને કાંઈ નવું નુકશાંન જતું નથી—પણ નુકશાંન તુંનેજ છે, ને તારા નીચ લોભની ને પારવનાનાં પાપની એજ ખુદાઈ સજા તને મોટી છે”—અને એમ કહેતાં

માહીયારે સાગં નસીયે ને જીનું વસીયત કર્યા લાવી સાથે રાખ્યું હતું તે મુનીમની ટેબલ પર ફેંક્યું.

કાઉશ નાશીપાશીની એક ચીચ્યારી સમેત કુદકો મારી ઉઠ્યો, ને જનુનમાં તે જીનું વસીયતપર તડપ મારવા ગયો, પણ તે આગમય મુનીમે તે ઉપાડી લીધું, ને તે એક પ્રગટ નીશોશથી પાસે ની ખુરશીમાં ફસડાઈ પડ્યો.

પ્રકરણ ૧૯ મું.

જીનું વસીયતનામું.

કમખખત કાઉસને હાથનાં કીંચાં હૈડે વાગ્યાં હતાં. તેના ખોદલ ખાડામાં તે પોતેજ પટકાયો હતો. તે આખી મેલવવાના લોભમાં અરધીખી ખોલી બેઠો હતો. ઉપર માહીયારે ને ખુલાસા આપ્યા તેથી વાંચનાર સારી રવેશે સમજી ચુક્યાં હશે કે ત્યાં વીલને નાશ કરનાર ખરેખાર એ હુમ્મો કાઉસજ હતો. તેણે માહીયાર ને મુનીમ વચ્ચે જાહેજરને અવજ મંજલ પોંદોંચાડ્યા પછી મહેલના અગમાં એ વસીયત વીચે થતા વાત અંધરે સાંભલી લીધી હતી તેથી જીનું વસીયત નામું નેવું કશુંખી છે એવો તેને મુતલબ ખ્યાલ થયો નહીં, અને તેથી તેણે બેચું કે નો વસીયતનામાંનો નાશ કરાય તો જાહેજરની સમલી દોલત માલ મીલકત વીગેરેનો તે એકલે માલિક થાય. તે વસીયત ક્યાં મુકેલું હતું તે મુનીમને કેહેતાં તેણે પોતાના કાંકાને ખગખર સાંભલી લીધો હતો, અને તેથી તે તેજ રાત્રે તે વીલ ચોરી કરવા કુચી લેવા માહીયારના ઓરડામાં ગયો હતો. સારાંશ, ઉપલાં પ્રકરણમાં માહીયારે ખાલી સમજ ઉપરથી ગોઠવીને ને હકીકત કહી તે બોલેબોલ ખરી હતી, અને વધારામાં એટલુંજ કેહવું છે કે કાઉસે નવું ચોરી કીધેલું વસીયતનામું તો ખાલી નાંખ્યું હતું, એટલે તે પાછું મલી શકે એમ ન હતું.

નવું વસીયતનામું ચોરાવાની ગરબડ મચી ત્યારથી તે જીનું કાદીને માહીયારે પાસેની ટેબલ પર પટક્યું ત્યાં પુલીક તે ઓરડામાં ગભરાત થઇ રહ્યો હતો. ચુલ નવ ધાર આંગુએ રડતી હતી. તેણીને ખરાં જીગરનો ખેદ થતો હતો કે મરનારના હાડહજી તો તેની હુમેશગીની જગાએ ડાંડાં થઇ રહ્યાં ન હતાં તેટલાં તેની

દોહતની વેહેંચણીમાં આ તે કેવી મારામાર ને ઢેડ ફેળેતી ! પણ એ ફેળેતીમાં વાંક માહીયારનો જરાપી કાઢી શકાશે નહીં. વાંકને સઘલો ટોપલો કાઢિસ પર નાંખી શકારો, અને તેને તેના તે વાંક માટે ખુદ તરફથી આણુદીઠ સજ થયલી આપણે બેઠાએ છીએ.

“આએ સઘલી ઠગાઈ છે, હડડતુ કાવતું છે,” કાઢિસ હજી સતો થયો; “મારા હક ઉપર આલાપ લેવા આ ખોટું વસીયત ઉભું કરેલું છે. પોતાની દુકતીને ભામ ભરવા આએ ધરડાએ એ નવું ચોકકું ખેસાડેલું છે.”

“કંગાલ દુકતા,” માહીયારે તપી આવી કહ્યું, “તું મુંગો નથી મરતો ? નાપાક, તારા આ મારા ઉપરના આરોપથી બેહિસ્ત-માં તારા તે બલા કાકાનું ફેલુંપી કમકમતું હશે.”

હયાં ધસતમ કાંઈ કાઢિસ તરફથી વચ્ચે પડી કેહવા જતો હતો, પણ તેને તેમ કરતાં ગોદરેજ વારયો. “તું હમણાં અપ્પાડા કરી જા,” ગોદરેજે ધસતમના કાંનપર પડી કોઈ નહીં સાંભલે તેમ સદલાહ આપી; “હવણું આએ કે પેલી તર મત આવી દેવામાં જામ્યમ છે. આપણે પેહેલાં આ જીનું વસીયતનામું સાંભળી લઈએ ને તેમાં જો મરનારે આપણું મારી પેઠે નામ પાડ્યું હોય તો કાઢિસને પડતો મેલવીને એજ વસીયતનામું ખાહાલ રખાવશું, પણ જો જીનામાં આપણે માટે આપણાં મન પતીજનું આપણને નહીં લાગ્યું તો પછી આપણે કાઢિસની પક્ષ પકડી તેને ચઢાવી આપશું, ને નવાં વસીયતનો દાવો કરીશું.”

લોભી ગોદરેજની આ સદલાહ પૈસાના પૂંજરી ધસતમને ધણી પસંદ આવી, ને તેણે હવે સૌને ઠંડા પાડવા માંડ્યાં. “તમે સૌ અમથી કોડકોડ કરો છો,” તેણે સમજાવીને કહ્યું; “તમે ધીરા થાઓ ને મુતીમને જીનું વીલ વાંચવા દેઓ, પછીની વાત પછી થઈ રહેશે.”

“પછીની વાત પછી થઈ રહેશે” ભરમ ભરેલું જાણવું, સાંભળી કાઢિસને હીમત આવી. કાઢિસને તેની ગરબડમાં ઠંડો પાડવા મતલબી ધસતમે એ વાક્ય યોજતાં ખામખા તેની ગમ બેઠા આંખ મારી હતી જોયી કાઢિસ ધસતમની કમકમર કુદ્યો, ને તે તેની અંતે પક્ષ એંચશે એવું જાણતાં તેની મરજી રાખવા તે જીનું વસીયત પૂરત વેલા વંચાયલું સાંભળવા ખાજીએ જઈ ચુપ બેઠો.

અને તોયપણ કાઉસનાં જીગરમાં ધીરજ યોડીજ—અથવા કાંઈજ નહીં હતી. પોતાની નાદનીયત—પોતાની દેવાનીયતથી તેણે જે દલો બાહી દીધા હતા તે માટે હવે પસ્તાવાની આગથી તે બધીને આપ રાખ થઈ જતો હતો. માછીયારે ટેબલ ઉપર ફેંકેલું જીનું વસીયતનામું તે એક ઉછાલો મારી ઝુંઠી લેવા બાહરે પડ્યો, પણ તે પેહેલાં મુનીમ ફરાંમઝે તે ઉપાડી લેવાથી તે એક સરદ હાથ મારી આજેજ થઈ પાસેની ખુરશીમાં બેસી પડ્યો ત્યારે તે ખરાં કુખનો એક જોવા જોગ પડછાયો હતો. તેનું આખું આંગ ધરધર કુજનું હતું; તેના હોથ શીકા મારી ગયા હતા; તેના ચેહરાનો રંગ ઉડી જઈ તે સફેદ પુતી સરખો થઈ પડ્યો હતો; તેની આંખમાં ખુન વરસી આવ્યું હતું. એવા તેનો હાલ હતો, એ હાલને દરબ્યાંત ધસતમે તેને શાંત કીધા ને જીનું વસીયત વંચાયલું ધીરજથી સાંભળવાને તેણે તેને એલતેમાસ કરી.

અને હવે સૌની રાજી ખુશીથી જીનું વસીયત જે મિજબૂદ હતું તે મુનીમ વાંચવા માંડ્યું. તેમાં પેહેલે રૈદામે અને મેહરીતને માટે લખ્યું હતું તે વાંચનારને યાદ હશે. રૈદામે અને મેહરીતને જલે-જરે જે તાંણાંજાંણીના શુખનો લખ્યા હતા તેથી તેઓએ ઝેરૂં ઝેર કાઢ્યું. તેઓએ ટણકા કીધા, ટીચકાં કીધા, પણ છેલ્લે જ્યારે એમ આવ્યું કે એ બધી તેમની ખુરી ચાલ તેઓના બાપે તેમને શીખવી હતી ત્યારે તેઓ પોતાના બાપ પર ઉખરી. સેવટે જ્યારે તેઓએ જોયું કે રૂપયા પચાસ પચાસ હજાર તેમનાં નામપર હત ત્યારે તેમને જરા લગાર ધીરજ મલી ને તેઓ શાંત થઈ.

પછી શેહેરાય ને શીરીનનું નામ વંચાયું. તે છોકરીઓનો વાંક એાહો કાઢી મરનારે તેમની સ્તુતી વધારે કરી હતી, અને તેઓના વાંકનો ટોપલોખી તેમના બાપને માંથે નાંખ્યો હતો એટલે તેઓએ પણ પોતાના બાપ ઉપર નરમ ઠપકાના દોલા કાઢ્યા.

પણ ધસતમે ને ગોદરેજને ધણું લાગી આવ્યું તે તો એકે મરનાર તેઓનો આવો દોસ્ત હોવા છતાં તેઓની દીકરીઓનું નામ પાડતાં મરનારે તેમને ધણું અપમાન આવે તેવા સુખનો ઓચ-ચા હતા, ને તે ઉપરાંત તેજ દીકરીઓના કુલાપર તેમનો જસખી હક નહીં પોહોંચે એવી કલમ નાંખી હતી ! પણ તેઓએ ધીરજ રાખી. તેઓને લાગ્યું કે હવે બાકીની બધી દાલત તેઓનાં નામપર

હશે, ઐયર ઐયર તો જાણું સમજ્યાં, ને તેથી જ્યારે તુરત મુ-
નામે ધસતમ ને ગોદરેજનું નામ વાંચવા માંડ્યું ત્યારે તેઓ ખુરશી
ઉપર ટીંગાણ પડી આતુર ઉલટમાં ધડક ધડક છાતીએ તે સાંભ-
લવા પડ્યા.

અને હવે જોઈ લેઓ કોઠાં ! જલેજરે આ પૈસાના લુચ્છા
પુંજરીઓને તેમના દરેક નીચ વાંક વચ્ચે પરગરા પાડીને તેમની
તે ઢીંગ કાઢી નાંખી હતી તે વંચાતી વખતે તેઓને ઐયું લાગ્યું
કે જમાન ફાટીને તેમને ખુરશી સમેત ગલી જાય તો ખેડેતર. તેઓ
આ નહીં વજી રાખેજા ફાલાથી પાંણી પાંણી થઈ ગયા. તેઓએ
ફફડીને મરનારને હજારે ગાલ દીધી, ને તેઓનાં નામપર જ્યારે
એકબી પછ નહીં થઈ ત્યારે રોદામે ને મેહેરીને ફફડી ચટકાને બાપ
માસાની સાંમી રહી સહી કુલ કાઢી નાંખી !

પછીથી કાઉસનું નામ વંચાયું, ને તેણે જ્યારે પોતાને માથું
ધ્યાસ હજારની નહીં જેવી નજીરી રકમ મલેલી સાંભલી ત્યારે તે
નવેસરથી દુઃખી થઈ ગયો.

છેલ્લે માહીયાર અને ગુલના ફાલા વંચાયા, અને ધસતમે ને
ગોદરેજે જોયું કે મરનાર તેઓ પોતાપર તો ખીટ્યો હતો, ને જીનાં
વસીયતમાં તેઓનું નામ સેસમાં રાખ્યું હતું તો નવાંમાં તે તેઓ-
ને કાંઈની આવી ગયો હોય એ બનવું મુશ્કેલ હતું. ઐયલા માટે
નવાં વસીયત માટે કાઉશની પક્ષ ખેંચી નાહક તેની નવી કડાકુટ
કરવા કરતાં જે બન્યું તે ખરું સમજી હવે તો આ જીનાં વસીય-
તનેજ ખરું ઠડાવામાં તેઓએ વધારે ડાહ્યાણ જોયું. આ ઉપરથી
તેઓ ગુલને મુબારકબાદી આપવા પડ્યા, ને આ પૈસાના પુંજ-
રીઓ હવે ગુલ ને માહીયારની નીચપણે ખુશાંમત કરવા પડ્યા.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

પૈસાની પીડા.

મુબારકબાદીઓ પર મુબારકબાદીઓ અપાઈ રહી. કાઉસ શિ-
વાય સહલાંઓએ ગુલની પક્ષ તાંણી, ને તે બાગ્યશાહી છોકરીના
આ અમલુચ ઉદય ઉપર કોઈ ખરાં જીગરનો તો કોઈ ઐદા ઠોં-
ગ ને ખોટી ખુશાંમતનો પણ પરમ સંતોષ બતાવા પડ્યાં.

તે કામ તમામ થવે સૌ વગે સગે થયા ત્યારે ગુલ તેણીના ખુન્નેર્ગે બાપ જોડે પોતાના ઓરડામાં એકલી પડી.

“મારી દાહી દીકરી,” માહીયારે આ તક મલતાંજ ખુશાલી ખતાવી, “મારી મુખારકખાદી જે બાકી હોય તો તે હું અતી ઘણા હરખથી તને આપું છું. દીકરી, તારા સદ્યુણોની આ નાદર નવાજેશથી સદાની તારી સાદાઈ ને ધીરજને સરોપાવમાં મલેલાં આ ધનથી મારી છાતીમાં હરખ માથો સમાયો જતો નથી.”

“પણ ત્યારે બાવાજી,” ગુલે ગમખાર ઢપે કહ્યું, “કાઉસને પડતોજ મુકશું ? છેલ્લાં વસીયતમાં તેને જે એનાયત કરવામાં આન્યું હતું તે મારે લઈ લેવુંજ જોઈએ એવોજ તમારો સેવકનો મુકાદ્દો છે ?”

“જરાબી શક વગર, બેટી,” માહીયારે નક્કી ઠડાવથી કહ્યું; “તે ખેમરવત મુજી દુકતાનું આજ પછી મારે નામ લેવું નથી. આજ પછી મારે મન તે જીવતો મુવેલો છે.”

“પણ પીતાજી,” ગુલે પોતાના પીતાને પટ્ટાવીને કહ્યું, “કાકા-જીનાં છેલ્લાં ખિચાંણાંપર જે આપણે મારા લાભનું વીલ કાલાવા-લા કરીને ફરવાન્યું તો તે એટલા કાળે કે વાજખીની રાહ જોતાં મારા કરતાં એ માહાબારત માલ મીલકત ને દાલતપર કાઉસનો હક વધારે પોંદેલો છે. કાઉસ એ હકને નાલાયક થયો છે એ ખરું, પણ તેને લીધે આપણે શું કરવા તેનો હક લુટી સળ કરીએ ? આપણે તેને ખુદાની સળપર છોડશું, ને તેથી હું માંગી લઉં છું કે હજીખી તમારો વિચાર ફરવો ને જે છેલ્લે એનું થયું હતું તે એનેજ આપો.”

“છોકરી,” માહીયારે લગાર શકમંદ થઈ પુછ્યું, “મને સાચો જવાબ આપ. ખોલ ખરું, હજી શું તું એ ખદમાસને આહે છે ?”

“પીતાજી,” ગુલે દુઃખી થઈને કહ્યું, “આ તમારો સવાલ મને દુઃખી કરે છે. જે કંગાલે એક અરધા કલાક આગમય ત-મારી અપાર મહેરબાનીનો આવો લેઆનતી ગેરકબીજા કીધો, ને જેણે તમોને ગાલ ગલોચથી હીણપસ્વી ભરેલું અપમાન કીધું તેવા એકને માટે મને પ્યાર તો શું પણ જરાબી માન હોય તો તમો જેવા નેક આપની બેટી કેહેવાવાને હું ખીલકુલ નાલાયક છું.”

“આફરીન મારાં બચ્ચાં,” માછીયારે ગુલને હૈયાંસરસી ચાં-
પીને કહયું; “ત્યારે હું જોઈ છું કે કાઉસપર દયા કરવાને હજી
ફક્ત તું દયાને ખાતરજ મને વીણવે છે, પણ દીકરી બદમાસોપર
રહેમ કરવી એ નેકાતું ખુન કીધા બરાબર છે. કાઉસપર આપણે
દયા કીધી—ધણી કીધી, પણ તે નીમકહરાંમ નાકદર તે આપણી
દયાને રંગેરંગ નાલાયક ઠડી ચુક્યો છે, અને તારા કાકાજનાં ફ-
રમાંન મુજબ હવે વધારેવાર તેનાથર જરાખી દયાનો વિચાર કરવો
તે તેવણનાં રહેને ખેહેસ્તમાં આજદ આપવા જેવું છે. હવે તો જે
થયું છે તે ખુદાએજ કીધું છે, ને તું ખેડી આ મહેલને તેની
આસેપાસેની ખીશીયાર જગ્યાની અને સઘલી માલ મીલકતની માલે-
ક ઠડી ચુકી છે. હવે મરનારની ખાશ ખુશી મુજબ આપણે એજ
મકાંનમાં રહીશું.”

“ત્યારે મરેવનનાં આપણાં ધરનું શું કરશું?” ગુલે પુછયું.
“તે મારું અસલી મકાંન હું વેચી નથી નાંખવાનો દીકરી. મા-
છીયારે કહયું. “તે કદાચ આપણે ભાડે આપીશું અથવા અવાર
નવાર આપણા પોતાના વપડાસ માટે તે ખાશ રહેવા દઈશું.”

એજ વખતે એક નોકરે આવી જણાવ્યું કે કાઉસ મહેલમાં-
થી જતો રહ્યો, ને જતાં જતાં તે તે મકાંન સદા સુધીનું છોડી
ગયો છે એમ તેણે કેહેવડાવ્યું હતું.

માછીયારને આ સમાચારથી ધણી ખુશી ઉપજી. તે આ
ખત્રીજથી કંટાળ્યો હતો, ને તેની બદકારીના આવા જાહેમ પુરાવા
પછી હવે તે તેને પોતાનાં છાપરાં તલે વધારેવાર રહેલા જોવાને
જરાએ રાજી ન હતો, માટે આ ખબરથી તેની છાતી પરથી એક
ભાર દૂર થવા જટલો તેને કરાર થયો. તેણે એ પછી ગુલને ખાન
ગમાં લગાર પોતાનાં ઘણાં ઉરકેરાયલાં મનને આરામ આપી આ-
વવા ભલાંમણ કરી, ને પછી મુનીમ જોડે કેટલીક વાતચીત કરવા
ની હતી માટે તે પોતાની દીકરીથી છુટો પડ્યો.

ગુલ પોતાનાં પીતાનાં ફરમાનને માંન આપી હેઠે ઉતરી.
તે પોતાના તે મોટા મહેલના ભાગોમાંથી પસાર થઈ હેઠે ઉતરતાં
જરાએ હરખાઈ કે છબકાઈ ગઈ નહીં. તેણે એ પૈસા માંગ્યા ન
હતા, ને તેથી એ પૈસા મલવાથી તે ગરીબ છોકરી જરાખી ખુશ
થઈ નહીં હતી. વાડી વજા, ગાડી ઘોડા, ખાગ બગીચા ને ખે-

૧૦૨ ધીરજનું ધન યાને સંકટ અને સમુદ્રી.

શુભાર દાલતની તેણી એટલી ટુંક વયમાં નહોં બારેલી રીત ધણી ચાંણી થઇ પડી હતી એ ખરું, પણ મરનાર જાણેજ તેણીને એવી પ્રકૃતિ આપી હતી કે તેથી તેણી જરાએ હરખાઇ ગઇ નહીં એમાં અચરત થવા જોગ કશું નથી.

યુગ હેઠે ઉતરી ત્યારે હેઠલા ખાણમાં સધલા નોકર નફરો ભેગા થઇ ઉભેલા હતા. તેઓ વસીયતનામાનો કરાર જાણી ચુક્યા હતા, ને તેથી યુલને પોતાની નવી શેઠાણી તરીકેની પેહલો માન પુરેક સલામની મુબાગકબાદી આપવા તેઓ તેણીને હેઠે ઉતરતી જાંણી એક ટોલામાં એકઠા થયા હતા. યુલે તેમની આ આતરધારોનો જોઇતી માયા ને ઝેહરખાનીભરેલા મીઠાસંધી ફોકું નમાવી જવાબ કીધો, અને પછી તે બાહરે ગઇ.

ખાગમાં જઇ તેણી એક શોભાયમાન બાંક પર બેઠી, અને આજે સહવાર પછીથી બનેલા તરેહવાર બનાવો ઉપર ગંભીર ઘોર કરવા પડી. તેણી એમ ધણો વાર બેઠી નહોં તેટલાં વલી થાસેની ઝાડી ખખડી ને કોઈ બાહરે ઘસી આવ્યું. તે કોઇજ નહોં પણ પદમાસ કાઉસ હતો !

કાઉસ માત્પર મેહલ બે કલાક આગમચનો છોડી ગયેલા ફેહેવાતો હતો, ને તેથી વલી તેને તે મેહલની સરહદમાંજ જોતાં યુલ જેટલી અચરત થઇ તેટલીજ પાછી ગભરાઇ ગઇ.

“યુલ,” કાઉસે કહ્યું, “તું એકલી ફરવા નીકલે તો તને મક્કીને છેલ્લી વાર બે બોલ વાત કરી લેવાની ઉમેદમાં હું છેલ્લા બે કલાક થયા અતરે બેઠી થઇ રહ્યો છું.”

“હું તારા સાથે કશી પણ વાત કરવાને ના પાડું છું,” યુલે કહ્યું. “તું મારા પીતાનો તકરીરવાર થયો છે ને હું તને જેટલી માહતી હતી તેથી હવે બેવડી ધીક્કારું છું.”

“નહીં, નહીં, તું એમ ના બોલ યુલ,” કાઉસે માંગી લીધું, “હું તો તારી દયાની ઉમેદ પર ટકી રહ્યો છું. તું મેહરખાન થા. મારી મુરખાઇથી તે બસેલી દાલત મેં બોલી દીધી તો ઝેર પણ મને તારી માયામાંથીની નીવારી ના મેલ. મને કાંઈ નહોં તો મોહબતની મુરાદ પુરી પાડ.”

“કાઉસ,” યુલે કહ્યું, “હવે હું તારા આગલ ઉભી પણ રહી શકતી નથી. આલ રસ્તા મુક ને મને જવા દે.”

“નહીં જવાશે,” કાઉસે તેને હવે પકડીને કહ્યું, “મને સાંભળી લીધા વગર નહીં જવાશે.”

“અને મેં તુંને સાંભળ્યો છે ને મારે જવાખ પણ તને મળી ચુક્યો છે,” એ કહ્યું. “મારી માહત્ત તો શું, મારી દયા તોખી શું, પણ મારી મારીની પણ હું હવે જરાખી આશા રાખતો ના.”

“ત્યારે એમજ છે ની?” કાઉસે ઘાંત પીસી કહ્યું, “તો કીક છે. તારા હરડતા શત્રુ તરીકે આજથી મને પીછાંણુને, ને મારી અદાવતનાં વેરનો ફટકો ખમવા તૈયાર રહેજે.”

‘તારી એ નીચ ધમકી માટે મારે મુંગો ધીકારજ અસહે” એ કહ્યું—ને વધી તે જવા કરતી હતી, એટલે કાઉસે તેના કોમલ કરતું કાંકું ધાતકીપણે આંખી પકડી રોકી. “હજી મારે તને ઘણું કેહવું છે,” તેણે કહ્યું.

“હું હવે એક હરફની સાંભલવાની નથી,” એ તેના હાથમાંથી છુટવા તાંણાતાંણુ કરતાં કહ્યું.

“હવે તું મારી સઘલી ધરજ ઉઠાડી મેલ છે,” કાઉસે ઘણું ખીજવાઈ કહ્યું.

એલ આથી ઘણી બીહીધી ને તેણીએ મદદની ચીશ પાડી. કાઉસે આથી વધુ ચીરડાયો ને તેણે એક ફટકો ઉગામ્યો. એલ આ ફટકાથી અચવા એક જોહમતથી છુટી થઈ અને બોંચ-પર પછડાઈ પડી કે ધાસ્તીની મારી બેશુદ્ધ થઈ. એજ પહે પાસેથી દોઢ મોટો ડગલો પેહોલો શખ્શ નિકલી આવ્યો, ને તેણે કાઉસને એક ફટકે જમીનપર પછડાડ્યો. કાઉસે પણ આ જોરાવર જરબથી બેભાન થઈ પડ્યો. પેલા નવા આવનાર શખ્શે તેની જરાખી પરવાહ કરી નહીં, ને એલને ઉપાડી લઈ મેડેલ તરફ ગયો. ત્યાં હેઠલા ખજામાં એકજ નોકર હતો. પેલા શખ્શે જતાંને વાર એલને હેઠેજ એક સોફાપર સુવાડી “આ તારું ખાઈને એક હીચકારા એ અપમાન કીધું છે, ને તેનાપર હાથ ચલાવ્યા છે. એમની તુરત સાહારવાહાર કરાવજે,” અને એલને બેશુદ્ધ ઉપાડી લાવેલી જોઈ ગભરાતમાં દધાઈ રહેલો પેલો નોકર હજી તે કાંઈખી બીજું પુછે તેટલા એલપર એક પાછી નજર નાંખી તે શખ્શ ઉતાવળથી માતપર મેહલમાંથી બાહરે નીકળી ગયો. પેલો નોકર હવે ચોખ્ખો નહીં; તે ખવનપેરે ઉપર દોડ્યો, ને માહીવાર વગેરેને બોલાવી બાંધ્યો.

માહીધારના ગભરાતનું વર્ણન કરી શકાશે નહીં. તેની ગુ-લખદન ખેટી ગુલે પોતાની મીઠી ચસમાં ખોલી તેના તરફ જ્યાં સુધી જોઈતું નહીં ત્યાં સુધી શું કરવું તે વટીક તે ગભરાયલા પ્યાર ભર પીતાને સુજ્યું નહીં.

પણ ગુલને હોસ્વારી આવવા પછી સૌને ધીરજ ઉપજી, અને ત્યારેજ એ શું બનાવ બન્યો તેના અરસપરસ સવાલ જવાબ થયા. ગુલે કાઉસ તેણીને બાગમાં મલ્યો ને ધીકારવા જોમ ધમકી થી તે લુચ્છો તેણીને રોકવા લાગ્યો હતો તે, અને તેમ કરતાં તેણી ધારતીથી ખેશુદ્ધ થઈ પડી હતી તે કહ્યું. પણ ત્યારે તેણીને મેહેલમાં ઉપાડી લઈ આવનાર અબ્બાણો કોણ હશે? આગ્રાશમાં થી નીકળી પડ્યો હોય તેમ કટોકટ બારીક સમયે તેની મદદે કુદી આવી તેને મેહેલમાં લાવનાર એ કોણ પરમારથી દયાલુ હશે? તે વલી આવ્યો ક્યાંથી? તે એકાએક ટ્રમ્મે આવ્યો? તે છુપો કાંમે આવ્યો? તે આવીને નાંહણી કાં મયો? ગુલને ધરમાં લાગ્યા પછી તે જરાબી થોખ્યો કાં નહીં?

પેલા નોકરને તે કોણ હતો તે પૂછવામાં આવ્યું, પણ તેણે બચાવ કીધો કે તે એટલો ગભરાયલો હતો કે તે કોણ હતો તે જોઈ લેવાનું તેને જરાપણ ભાણું રહ્યું નહીં. આથી થયું એમ કે ગુલનો એ બચાવ કુરનાર ખાહાદુર કોણ હતો તે વાત અધારા-માં રહી ગઈ, અને ગુલ પોતે પણ તે શખ્સ કોણ હશે તે માટે અચરત થયા કીધી.

પ્રકરણ ૨૧ મું.

ધણી ધણીયાંણી.

ખીજ હાથપર કાઉસ જ્યારે, સુધિમાં આવ્યો—કારણ કે પેલા અચજુચ નીકળી આવેલા જવાને તેને મારેલા ફટકાએ તે જમીન દોરત થઈ ખેસુદ્ધ પડ્યો હતો—ત્યારે તે પોતે પણ તે પુરૂશની મરદાંગી ને ઝડપપર ઓછો હેરત રહ્યો નહીં. ગુલની હીમાયતમાં એવે કટોકટ વખતે નીકળી પડનાર એ કોણ હશે તે ઉપર તે પોતે કાંઈ ઓછો ગુચવાયો નહીં. તેને મારેલી લપડાકનો ચમચમતો ચમડાત હજી એ પાપી પોરયાના ગાલ ઉપર બલતો હતો અને ગુલ તરફની તેની છેલ્લી ધાતકી

ચાલની ફરી યાદ આપવા આ ફટકાની પાછલ રહી ગયલી અગત્ર માત્ર પુરતી હતી.

એ પછી તે હારેલો હાડમાર થયેલો ઉઠયો ને તે તરફથી ઉતાવલે કદમે ચાલુ મુકયું, કારણકે દમખદમ પોતાની જુરી ચાલે પ્રગટ પડ્યા પછીથી એ માતખર મેહેલની નજદીકમાં રહેવું તેને ધણું ગરમ લાગ્યું. તે છેક સાંહજ થવા આવી ત્યાં સુધી આવ્યો અને પછી પાસેનાં એક ગામડાં માંહેલાં તેને રસ્તે આવતાં એક બઠયારખાણાંમાં તે ધણો બુખ્યો હોવાથી થુક પામ્યો ખાધ લેવાના એરાદાથી જવા ગયો, પણ ત્યાં પણ તેને એ ઘડીની નિરાંત મલે એક હળું નહીં. ખારણાંમાં પેસતાંજ તે ચોંકયો, કેમકે તેની પરણેતર સ્ત્રી ઉંખરમાંજ ખેડેલી હતી !

પરણેતર સ્ત્રી ? વાંચનાર કેહરો કે તે તો ખેહેસ્તી જાલેજરની હસ્તીમાંજ આ વસ્તીમાંથી વાસો ઉઠારી ગઇ હતી ! પણ નહીં તે એ લુમ્છા કાઉસે જાહેર કરેલો એક ઓરંગો માત્ર હતા. તેમ તેની કાંધક મકસદ હતી જે વાંચનાર કાઉસ ને તેની પરણેતરની નીચલી વાતચીતમાં સારી રવેશે સમજી શકશે.

“કેમ વલી તું હયાં ?” કાઉસે તેને ખાજુ લઇ જઇ બારે કંટાલો ખાધ કહયું, “મારું નખખોદ વલી ચુકયું તે તે જાણ્યું યા નહીં ?”

“જાણ્યું તેથી તો હું તને સાંખી મલવા આવતી હતી,” તે સ્ત્રીએ કાઉસના તોરની જરાખી પરવાહ કરવા વના કહયું, “તે જે વારસાની આશાપર મને તપાવી તે આશા ખુલ મલી એમ જાણીને તો હું નીકલી. હવે મારી ધીરજ રેહતી નથી, વાસ્તે ખોલ હવે પછી તે માટે થું કેહેવા માંગે છે ?”

“એજ સવાલ તું મને કરવા દે,” કાઉસે કહયું.

“હું એમ કેહેવા માંગું છું કે તું અને હું પરણ્યા પછી કદી એક મત થયાં નથી. તું મારેથી ને હું તારેથી કંટાલ્યાં વાસ્તેજ આપણે છુટાં પડ્યાં, ને મારાં યુજરાણને અર્થે દર વરસ એક ચોક્કસ રકમ આપતી કરવાની કીધી, જે રકમ હું જુદી રહ્યા પછી તેં પ્રમાણીકપણે અદા કરવાના ચોખ્ખા અખાડા કીધા એજ કારણથી હું પેલા તારા ખેડુત કાકા માહીયારનાં ઘરમાં આવી હતી જ્યાંથી તેં મને વલી નવી નવી હવાઇ આશાઓથી

હડાવીને કાઢી. તે પછી તે આશા એટલે તે તારા કાકાની દુકતી સાથે પરણવાની ઉમેદની ઉંઘી વધી ને ત્યાંથી તું રવડી પડ્યો. એ પછી જ્યારે આપણે ફરી મલીયાં ત્યારે તેં કહ્યું કે જો હું પોતાને મુવેલી જાહેર કરવા દઉં તો તારા નવો આવેલો કાકો પી-ગણે ને તને માટે વારસો આપી જાય. આખી તારી હીકમતને હું એકમત થઇ કારણ કે તારાં સારાંમાં હું મારું સારું સમજતી હતી.”

“પણ એ બધાંની મને યાદ શાંતી આપે છે?” કાઉસે ઓગડાઇને બોલ્યો, “જે વાત હું સધલી સારી રવેશે જાણું છું તે હું વીસરી ગયો છું તેમ નવેસર માંડી મેલીને લાંબાં તાંદુલાંથી કહી શાઉં જાય છે?”

“એમ વીગતે વાત ક્રીધાથી આપણી વાતને પકડો પાવો મ-લશ્ય,” કાઉસની પરણેતરે કહ્યું.

“તે બધું કબુલ કીધું,” કાઉસે કહ્યું, “તુને મેં મુઝેલી જાહેર કરવા માંગી ને તે વાત તેં તુરત બાહલ રાખી તે હું કાંઈ ના પાડતો નથી. અરે અરે જર,” કાઉસે કગલીને કહ્યું, “એવો ફરિયાદ મચાવાથી હું લગભગ ફરિયાદો હતા. તુને મુઝેલી જાહેર કરવાથી સૌ સગાં-હાલોએ રાજ થયાં હતાં, ને મારા મરનાર કાકાએ પોતાની દોલતનો ગંજલવર ભાગ વાડી વજીર ને બીજીવાર માત્ર મીલકત સાથે મારા નામ પર કીધેલો હતો, પણ—”

અને કાઉસ એક ગમખાર હાથ મારવા થોપ્યો.

“પણ શું?” જરે અધીરી પડી પુછ્યું, “અરે બોલ હેમક, વારસો મળ્યો ત્યારે તે ગયો કેમ?”

“તે બધા વારસો મેં લાભથી આંધણા બની ખોલી દીધા,” કાઉસે સમજાવ્યું. “તે મારાં લાભની વસીયતનો મેં પોતે નાશ કીધો. તેમાં થોડીક રકમો બાબાં નામ પર હતી તે સધલી મારી કરવાના હેતુથી હું મુજી કમબખ્તે તે મુલ વસીયત બાબી નાંખ્યું, ને તેથી એક આગલું કીધેલું વસીયત રજુ થયું ને હું રવડી મુવો. અરે અરે એ વિચારે મારું હૈયું ફાટ ફાટ થાય છે. મારાં આંગમાં તાપ તપી આવે છે. અત્યારે તો હું લખાણથી હતે ને આજે તોખી હું જોવા ને તવો બીખારી છું.”

“પણુ ત્યારે હવે મારું કેમ ?” જરે પોતાની ચિંતા કીધી,
“તું બીખારી રહેવે હવે હું કોણને આવશ ? તું શું કેહેવા
મંગિછે ? વાર હજી તું પેલા તારા કાકાની દુકની યુઝને પીગ-
લાવી નહીં શકે ?”

“એ તે તકનોખી મેંજ નાશ કીધો,” “કાઉસ ભારે દુઃખ-
ના બલપાથી બોલ્યો; “આજે આગમાં યુઝને મેં ફરી મારે. હા-
થ નેકામાં કબુલ રાખવાને કાલાવાલા કીધા હતા, પણુ તે નહી”
સમજી ત્યારે તારી ધીરજ ઉઠી જવાથી મેં આકલો ખતી તે છો-
કરીપર હાથ ચાલાકી કીધી. તે ઘણો ખોટો ખનાવ બન્યો કેમકે
તેથી મેં કશું મેલવું નહીં ને ઝોર યુઝને ને તેના પીતાને તેથી
મને વધારે ધીક્કારવાનું કારણુ આપ્યું. વહી વંત્રુ-યુઝપર મે
હાથ ચાલાકી કરી તેની સભામાં જાણે આસમાનમાંથી નીકળી પ-
ડ્યો હાય તેમ કોઇ પ્રશ્ન પાસેની ઝડીમાંથી ધણી આવ્યો ને
એકજ જખરદસ્ત જરખથી મને એક આંખના પલકારામાં જમીન
પર પટક્યો, ને મેં મારી સુદ્ધ બુદ્ધ ખોહી દીધી.”

“પણુ ત્યારે તે કુટકાનો મારનાર કોણુ હતો ?” તે ઝોરતે વા-
તમાં રસ લઇ પુછ્યું.

“કોઇ પ્રશ્ન હતો એથી વધારે હું ઉતાવલા ગભરાટમાં કરું
જોઈ શક્યો નહીં,” કાઉસે કહ્યું.

“વારું ત્યારે ખતી તે ખતી, કાઉસ,” જરે કહ્યું; “પણુ જો
તું સમજે ને હું કહું તેમ ચાલવાને વચન આપે તો હજીખી
ખોહુલી બાજી પાછી મેલવવાની તક છે. તને જે ૫૦૦૦૦ રૂપીઆ
તારા કાકાના વારસામાંથી મલે તેમાંથી જો તું દશ હજાર મને
આપવા કબુલ થાય તો એ માતખર મેહેલ તેમજ શુલ પોતે તારા
હાથમાં આવે તેમ હું કરી શકું એમ છે.”

“ખરેખર ?” કાઉસ ખુશાલીથી કુદકો મારી ઉઠી બોલ્યો ?—
પણુ ખીલજ પલે તે પાછો નિરાશાથી બેસી ગયો; એક અમલા—
એક નોકૌવત નારી તે એક એવી મુશ્કેલીની લગભગ નહીં ખને
એવી વાત માંધે લીએ ને આંતે આસાન ઉતારી આવી શકે એ
તેના ખ્યાલમાં ઉતર્યું નહીં, ને તેણે જરને હસી કાઢી. “તું એ-
મ કરીને મારા પાસથી નાણું નીચવી કાઢવા માંગે છે પણુ તે કદી
ખનરો નહીં,” તેણે કહ્યું. “એ મારા કાકાએ માન માન મારાં નામ

પર કહેલા એ ખ્યાસ હજાર તો માથા છુટા હાથે હું પામ્ય દહાડા-
માં ખરચી ખાધ છકે દહાડે જોવો ને તેવો બીખારી રેહવાનો તો
વહી તેમાં દશ હજારનો તને કયા ચુલામાંથી દાહમ દઉં ?”

“એમ કીધે કાંઈ વલવાતું નથી, કાઉસ,” જરે કહ્યું. “એમ
ખી તો હું તને મારાં નામપર એક સારી રકમ કીધા વના જતો
મેલવાની નથી તો જો સમજે તો હું જો ઉપાય બતાવું છું” તે
તારાજ લાભમાં છે.”

“પણ તે કેમ ?” કાઉસે હજી શક બતાવ્યો. “કાંઈ ખુલાસે-
વાર સમજ પાડીને બોલ.”

“તેનો ખુલાસો હું હમણાં આપશ નહી, કાઉસ,” જરે ભ-
રમમાં હસી કહ્યું. “તેનો દહાડો આવે ત્યારે તું જોયા કરજે,
હાલ તો મારા બોલ પર એતખાર લાવ.”

અંતે હયાં બીજી ધણીક વાતચીત ને રકણક કીધાપણી
કાઉસ નાચારીએ તેની પગલેતરને એકમત થયો, ને ચોક્કસ ગોઠ
વણો કરી આ અરસપરસ નારાજ થયલાં પણ લોભી મતલબી
હુસ્નમાં માટી બધપર છુટાં પડ્યાં.

જરે એવું તે શું કરવા ધાર્યું હશે કે જ્યો કાઉસના હા-
થમાં માતખર મેહેલ અને ગુલ હજી પણ આવી શકે ? તે આપણે
તેના વખતે જોઈશું.

પ્રકરણ ૨૨ મું.

તેહેમીના

જમક જલેજરને હક થવાને એ માસ ગુજરી ગયા હતા.
ધસતમ અને ગોદરેજ પોતપોતાની બેટીઓ રોહેરાય અને શીરીન-
તથા રોદાએ અને મેહેરીન સાથે પોતાને મકાને વીલ વંચાયા બાદ
વારસા હીસ્સાનું કામ તમામ થયે પાછા ગયા હતા. કુંકમાં, ધણી
દીવસોથી માતખર મેહેલમા સમઘું પાછું ‘નવું જીનું’ થઈ ગયું હતું,
અને મરનાર જલેજરે કીધેલી ધારણા મુજબ મુંદર ગુલે કશી પણ
તકોબરી વગર એ મેહેલની માલિકગીરી જોઈતા અને સમઘલા ઘટત
મરતખાથી હાથ કરી હતી.

અમા વારંવાર કહી ચુક્યા છીએ કે માતખર મહેલના બાગ ઘણો બોહણો ને ચોગાંણુ હતો. એ બાગને એક છેડે એક માફ પણુ સુંદર દેખાવતું ઝુપડું હતું. જાણેજરે એ મહેલ ખરીદ્યો તે પહેલાં એ ઝુપડાંમાં એ મહેલના બાગનો માલી રહેતો હતો, પણ તે મરણ પામ્યો હતો ને પછી એ ઝુપડું પડી રહેવાથી લગાર ખાસમાર હાજતમાં આવી ગયું હતું. એમ છતાં તેની આસપાસની જગ્યા અતી ઘણી રમણ ને ખુશતુમા હતી; ઝાડ પાંતો ને ફુલ ફૂલાદીની વચમાં એ ઝુપડું આવેલું હોવાથી તે ખરેખર એક ના-હતી વાડી સરખું દીસતું હતું, ને બુલ્લેર્ગ માહીયારને તેટલા માટે તે પડત હાલતમાં નાંખી મેંતવા ગમ્યું નહીં. તેણે તે સમરાયું ને તેને વંધારે ટકાઉ ને શાભીતું બનાવી મેલયું, ને પછી શલ સાથ એકમત થઈ તેણે તે ભાડે આપવા કાઢ્યું.

એ પછી એક દિવસ સુત્ર જ્યારે પોતાના મહેલમાં એકલી હતી ત્યારે એક નોકરે આવી તેને ખમર કરી કે ‘કોઈ સ્ત્રી તે ઝુપડાંને માટે પુછવા આવી છે, અને તે કહે છે કે તે લગભગ બે ગાઉપરથી આવી છે માટે તે વીશે તજ્જાસ કરવા વના તેને પાછું ફરવું ભારી પડશે.’ આ સાંભળી સુત્રે પોતાના પીતાની ગેરહાજરીમાં તે બાહ જાડે વાત કરી લેવાને વાંધા નોયો નહીં, ને તેણે તેને બોલાવી મંગાવી બેસાડવા પછી ઘણા પ્યારથી તેની મક-શદ પુછી.

“બાનુ,” તે સ્ત્રી નમનવાદથી બોલી, “મારે માફ માંગવી છે કે મારે તમોને તજ્જી આપવી પડી; પણ હું ઘણે દુરથી આવે-લી હોવાના સમયે કાંઈખી નક્કી કરી લીધા વના મને પાછું ફરવા ગમ્યું નહીં.”

“માફ માંગવાની જરાખી જરૂર નથી,” સુત્રે ઘણા ખુશ બિજાળે ધીરજ આપી; “તમારું કામ થું છે તે સુખેથી જાહેર ફરો.”

“બાનુ,” તે ઓરતે કહયું, “હું જાંણું છું કે તમારે હમ-ણાં થોડુંએકધરજ એક માથાવંતા કાકાને સદા સુધીના બોહી દી-ધલા છે, પણ મારાપર ને ગુજરયું છે તે આફત તરીકે ગણાઈ શકશે, ને તે તમારે ને ખમ્યું છે તેથી દશ ઘણું વધારે કેહવા-શે. મારું નામ તેહેબીના છે, ને હું એક ધનવાન વેપારીની બેટી

હતી. હું હાડમાં અને સુખમાં ઉધરેલી હતી, પણ જ્યારે હું સહમ-
જમાં આવી ત્યારેજ મારા બાપની સઘળી દોલત પવનને સપાટે
ઉડી જતા એક પાંજીના રેલાની પેરે ધસડાઇ ગઇ, અને અમા છેક
ખતંગ હાલત પામ્યાં. એ પછી મારા હાથનો એક ઉમેદવાર બાહર
પડ્યો, ને તેને લાયક જાણી મારાં બલાં માતપીતાએ તેના જોડે
મને પરણાવી. એ કામ ક્રીધા પછી તેઓ નચીત થઇ ગયાં હોય
તમ થોડાજ દીવસોમાં થોડે થોડે દીવસેને આંતરે તેઓ
આ જીવંતથી અસખ્યા ઉઠાવી ગયાં, ને મને પછવાડે રડતી
મેલી ગયાં.”

હયાં તે ઓરતે આંસુ નુછ્યાં, અને માથું નીચું નમાવેલું
રાખી તે એટલી તો ગમખાર જણાવા લાગી કે સુંદર યુવને તેની
અતી ધણી દયા લાગી.

“તેમનાં મોહનનાં આંસુ હજી તો મારી આખમાંથી સુકાયાં
પણ નહીં હતાં,” તેહમીનાએ જરા થોપી પાછું ચલાવ્યું, “તેટલાં
મારે આવડે તેમને મલવા નીકલી ચુક્યો ! એક થોડાજ દીવસની
સેહેજ માંદગીનું એ નહીં વડી રાખેલું અતી ભયંકાર પરીણામ
થયું, ને હું આ બોહલી દુન્યામાં વહાલાં વનાની નીરાધાર એકલી
થઈ પડી. એ ઉપરાઉપરી આવેલાં સંકટો સામે હું ટકી શકી નહીં
ને હું માંદી પડી. મારી માંદગીની ધણી જોખમ ભરેલી હતી, ને
જોકે તેને દરમ્યાન મેં ઇચ્છ્યું કે હવે હું પાછી ઉઠવા નહીં
પાંચું, પણ તોખી હજી મારાં કરમમાં હાડમારીના ધોકેલા વધતરે
હશે તે હું પાછી સાજ થઇછું. એમ થવાથી હવે મને એકાંતવા-
સ ધણે પસંદ આવે છે, અને તમો જો પેલું તમારું ભાડે આ-
પવા કાઢેલું ઝુપડું કાંઇ કીકાયત કરી મને આપો તો તેના એક
છાંણમાં હું મારે રંડાપો સદા એકલી રડીને પુરો કરશ.”

ભોલી યુવને આ વાતથી એટલું ખુશ લાગી આવ્યું કે તે-
ણીએ તુરતજ પોતાના પીતાનું પણ મત ક્રીધા વના ઠંડાવેલાં ભાડાં
કગતાં અતી ધણી કીકાયતે તે ઝુપડું પેલી બાઇને લખી આપ્યું, ને
તે અખલા ત્રણ દીવસમાં ત્યાં આવી રેહવાની વાત કરી ખુશી થતી
ત્યાંથી નિકળી.

સાંહજે બુઢો માહીયાર જ્યારે ધર આવ્યો ત્યારે તે તેનાં ઠં-
ડાવેલાં ભાડાંમાં એટલી કીકાયત કરવા સાથે પોતાની યુલબદન બેઠી

ઉપર જરાએ ચીરડાયો નહીં, પણ તેહેમીનાપર ઘીટલી વીપત સધ-
લી વીગતવારે ગુલને મોટેથી સાંભલી લઇ તેણે તેણીની ઉપર એટલું
દયાલુ દીવ બતાવ્યા બાદ ગુલને વાંસો થોકી સામી સાબાસી આપી.

એ પછી ઠડાવ પ્રમાણે તે ઝાઝા તેહેમીના માતખર મેહેલના
બાગને નાકેનાં ઝુપડાંમાં રેહેવા આવી. તે ગોઠવાઇ રહ્યા પછી ગુલ
તેણીને તેનાં ઘરમાં મલવા ગઇ, અને બીજી દીવસે તે ગુલને મ-
લવા આવી. એમ કરતાં બંને વચ્ચે દારતી ઉભી થઇ અને એકાદ
માસ નિકલી ગયો; પણ એ એક માસમાં ગુલ તેહેમીનાને મોટે
કાંઠા ધણું સાફ મત બાંધી શકી નહીં. તેને સમજ નહીં પડ્યું
કે એમ કાંચ, પણ તેને મોટે પેટેલી નજરે તેણે જે કંચું મત
બાંધ્યું હતું તે જાણી નહીં રહી શકે એવી તેને સ્વભાવીક લાગ-
ણીઓ થતી જોઇ તે પોતેની અચરત થઇ. પ્રથમ તો ગુલ જોયું
કે તેહેમીનાનાં કેહેવા પ્રમાણે તેની ઉપર આવી માહાબારત આફતા
તુરતની ગુજરેલી હોવા છતાં પેટેલી દીવસે તેણે ગુલને બતાવ્યું હતું
તેને દરમે હીરસેવી તેને ગમ ન હતો. જો તે કદીને ગુલ સાચ કાંઠા
વાતપર હમયા લાગતી તો પછી તુરત એવા નહીં છાજતા ઢોંગ ધ-
તુગપર ઉતરી પડતી કે ગુલ અતી ઘણી અચરત થતી, ને તેને તેનાં
મુવાં બહાલાઓની ગમખાર યાદ તે વખતે કેમ નહીં ખુશતા
હશે તે મોટે તેને ઘણો ગંભીર ખ્યાલ થતો હતો.

એક દીવસ ગુલ અને તેહેમીના બાગમાં ફરતાં હતાં તે તકનો
લાભ લઇ વાતપરથી વાત કાઢીને તેહેમીના બોલી, “બાબુ હવે થોડા
દીવસમાં તો સામેના મેહેલમાં ધમાલ ચાલવાની હશે.”

“એટલે, તે કેમ ?” ગુલે ખરાં દીવની અચરતથી પુછ્યું.

“એટલે કે જ્યારે તમે ઝાઝા ભાગ્યશાલી જવાનને નેકામાં
તમારો હાથ આપશો ત્યારે,” તેહેમીનાએ હસીને કહ્યું.

“તમે બુલ કરો છો,” ગુલે સમજ આપી; “મારા કદરવાંત
કાકાજીને ગુજરાને હજી તો ફક્ત છ માસ થયા છે, અને જો એ
મેહેલમાંથી કાંઈની ખુશીની ધમાલ બાહર આવે તો હજી તેને
બીજા છ માસ જોઇએ. તેમ કરતાં વધી મારે ૨૧ વરસની ઉંમર
પુરી કીધાવના તો પરણવું જ નથી.”

“હા પણ મારે વેહલે તો એ ધમાલ છેજ,” તેહેમીનાએ
કહ્યું, “અને પછી તે મોટા ફેરવી બોલી, “ગરીબ બચારો !”

ગુણે તેહમીનાનો એ છેલ્લો નીસોસ સાંભળ્યો, અને તેણી ધણી અચરત થઈ. “તમારો હમણું મારી વાત કરતાં કરતાં કોણનો ગમ આધો ?” તેણીએ પુછ્યું.

“એ ?” તેહમીના અજાણી થઈ, “નહીં, કોઈનો નહીં.”

“હું દલગીર છું કે તમે મારાથી જુદાઈ ધરાવો છો,” ગુણે દલગીર થઈને કહ્યું; “એ તમેને આપાદ હમણું એક નીશોશ નાંખતાં સાંભળ્યાં.”

“ત્યારે મારી લાંઘણીઓને નહીં તપાસવા ખાતર હું માંડ માંડું છું,” તેહમીનાએ કહ્યું; “આઈ, હું એક વાત સદા છુપાવવાની હતી, પણ હવે મારાથી તેને લગતો ઇસારો થઈ ગયો ને તમેને મનજીત પેહેમ પડ્યો છે ત્યારે તો જે ખરી વાત છે તે મારે કેહેવી જોઈએ. મેં પેલા કમનશીખ જાંહંગીર વીરો ગમ આધો.”

“જાંહંગીર વીરો ?” ગુણે અતી ધણી અચરત થઈ પુછ્યું; “શું તમે અમારા જાંહંગીરને ઓળખો છો ?”

“તે અચારે દોઢ વરસપર તમારે ધરથી નીકળ્યો,” તેહમીનાએ ખુલાસો કરીધો, “ત્યારે અમારાં ગામમાં આવ્યો હતો, અને અમારાં ધરની પાસેનાં જ ધરમાં રહ્યો હતો. અરે, તે બીચારે દીન ઉગે કેવો બજાયાથી બચતો ને ગમથી ગણતો ચાલતો હતો !”

“તમે એવી દયાથી બોલતાં જણાવો છો,” ગુણે દુઃખી વાદાથી ઉભાતી છાતીએ કહ્યું, “કે જાણે જાંહંગીરપર કાંઈ મોટી આફત વરસી હોય. બોલો બાઈ બોલો તે કેમ છે ? તમેએ છેલ્લો તેને ક્યારે જોયો ? તે વખતે તે મુખી હતો કે દુઃખી ?”

“બાનુ ગુલરૂખ,” તેહમીનાએ ધણી દુઃખતા દેખાવથી અતી ધણી ગંભીર બની કહ્યું, “હું અકસોશ કરું છું કે જે વાત તમેને ખચ્ચીતજ નહીં જણાવા જોગ તે અચ્ચુત કેહેવાની મને મારીજ ગફલતથી ફરજ પડે છે. જાંહંગીરને મારે તમે આટલી કાલજીથી આટલું બધું પુછો છો તો હવે હું તમેને દવલાવા નથી માંગતી—જાંહંગીર અચારે ધણુંનો ગુજરી ગયો છે !

ગુણે આ સ્વપ્ને નહીં વધી રાખેલા સંતાપજનક સમાચારથી લગભગ ચીચારી પાડી દીધો, અને આટલોવાર જે આંસુ તેણે મુશકેલીથી અટકાવી રાખ્યાં હતાં તેને હવે મોકલો રસ્તો આપ્યો. “અરે, અરે,” તે રડીને બોલી, “આએ તમે શું આફતની વાત

મને આજે સંભજાવોછો ! મારો બાપ જાંહંગીરને દીકરા પેરે ચાહતો હતો અને હું પણ જાંહંગીરને ઝોછો ચાહતી ન હતી. તે છેલ્લો મારેજ લીધે મારા પીતાનું ઘર તો ગયો હતો.”

“મને તે સર્વે રાશણ છે,” યુવે કહ્યું. “તેની સાતપદ્મ મારા મરનાર ભરથારનું દીકરું હતી લીધું હતું અને તેથી તે અમારા પાસે આવી રહ્યા પછી અમારાં ઘરમાં આવતો જતો થયો હતો. એ વેળાએ તેણે પુરા વિશ્વાસમાં તમારી સંધલી વાત અમારી આગળ કરી હતી, અને તોયે તે ગણીબ બચારાએ તમારે માટે કરી જગતી હજકું મત બાંધ્યું કે આપનું નથી.”

“અરે તે ઘણો ભલો—ઘણો ભોલો હતો,” યુવે રડતે સા-
હદે કહ્યું.

“મરતી વેળાએ તેણે મને પોતા પાસે બેસાવી હતી,” તેહે-
મીનાએ એના પાછા ચલાવ્યા, “અને મને કસમ આપ્યા કે કદી
જો હું તમો લોકને જલદી મરું ને આપણા વચ્ચે ઓતપ્પ પિછાંણુ
થાય તો મારે તેનું માહત તમોથી છુપાવવું, કે તેથી તમોને દુઃખ
થવું અડકે. તેણે એંગાતી જામે યુગ તમારા પર ખુદાના આશીર-
વાદ આહ્યા, ને તમારા જુદા બાપને હાલરો દુવા દીધા.”

“ઓ, મારાથી વધારે સંભજાવું નથી,” યુવ ખરાં જીગર-
નાં અસહ્ય દુઃખથી બોલી, “મારા મુરખીજી આ સમાચાર કેમ સાંખી
શકશે, રે અફસોસ !”—અને યુવ હયાં તેહેમીનાથી રજ લઈ પોતા-
ના એકાંત ઓરડાનાં એક ખુણામાં જાંહંગીરનાં માહતનાં માહત-
મમાં આંસુ વરસાવા ગઈ. જાંહંગીર આજના જેવો મારો તેને
કરી લાગ્યો ન હતો—તે જાંહંગીર કે જે તેના બચગીનો સાથી
હોવા છતાં તેને ગેરહતસાફ કરી કાઢિસ જેવા કંગાલ બદમાસ
સાફ તેણીએ તેને પોતાનું મકાન તો જવાની દુઃખ ભરી ફરજ
પાડી હતી;—જાંહંગીર કે જેના હાથનો બપે વાર તેણીએ મુરખા-
ઈથી અનાદર કીધો હતો, અને જે આપદે દુર દેશાવરમાં તેહે-
મીનાનાં કેહેવા મુજબ એકલવાઈ હાલતમાં મુકો હતો, અને મુકો
ત્યારેથી જે યુગે તેની એ ખોજારી કરી તેનાપર એંગાતી જામે
આશીરવાદ આહ્યા હતા.

માહીપાર આવ્યો. તેની આગળ તે દુઃખી દીકરીએ જાંહં-
ગીરનાં માહતની વાત જુવી સાંભલી હતી તેની ખ્યાન કરી, અને

જે જ્યાંનને પોતે પોતાના પેઠના પુત્ર પેરે પાલીને મોટા કાઢેા હતો તેનાં આ દુઃખ ભરેલાં સેવક માટે માહીયારનો ગમ વીસતારવાની કશીયી જરૂર છે ?

પ્રકરણ ૨૩ મું.

જુગારી જીવતર.

આપણી વારતાનું સ્થલ હવે બદલાય છે. હમણાં વેર આપણે મરેબન અને તેની આસપાસ બનતા બનાવોનેજ વનગી ર-હ્યાં હતાં, પણ હવે તે બાજુ પડતી મલી આપણને એક બીજાં દુરના શેઠેરમાં આપણી વારતાને લગતા અગતના બનતા બનાવો પર નેજાહ પોહોંચાડવાની છે, અને તેટલા માટે તુરત વેડા આપણે ગુલ, માહીયાર, તેહમીના વગેરેને અતરે પડતાં મેલીશું.

હવે આપણને શીરખેજ શેઠેર તરફ ફરવું થાય છે, અને ત્યાં અમા જ્યારે અમાર્ગ વાંચનારાંઓને પોહોંચાડીએ છીએ ત્યારે રાતનો સમય છે. શીરખેજ શેઠેર મોટું શેઠર છે, મગર તેના વસ્તીવાલા બાગોથી દુર એક હલકી વરણનાં લોકોથી વસાયલા કંગાલ મોહોલ્લામાંથી પસાર થતા એક પુરુશ ઉપર અમા અમાકાં વાચનારાંઓનું આશ ધ્યાન ખેંચીએ છીએ. તે પુરુશ ચીઠડે હાલ છે, અને ઝરમર ઝરમર વરસતા વરસાદ વચ્ચેથી તે ઉતાવળે કુદમે કાંઈ બરબરડતો ચાલી જાય છે. એમ છતાં તેના ઠાંટીયા ધેરીયા રમે છે, ને તેનો લટરપટર હાલ જોનારને આતરી આપવાને ખસ છે કે તે પીધેલો છે. તે પુરુશ કોમજ નહીં પણ પેલો કાઢિસ હતો.

તેણે થોડુંક આગલ વધી એક કંગાલ દેખાવનાં ધરનું ખાર-છું થોકું, જે કોઈ તેવાજ આસામીએ આવી ઉઘાડ્યું, અને કાઢિસ લટરપટર પણ ત્રણ ત્રણ ફાંડયે કુદકા મારતો ઉપડા મજલા પર દોડ્યો.

આ મકાંન એક મોટું જુગારખાંતું હતું, અને કાઢિસ ત્યાં જ્યારે દાખલ થયો ત્યારે ત્યાં ‘ચંડાલ ચોકડોઓ’ ભેગી મલેલી હતી. આ પાપનાં કામમાં નામ જુડાઉ બદમાસો પોતાનો આ ઘોઠા-રે ધંધો ચલાવા એકઠા મલેલા હતા. બદીનાં આ જુરાં ધામમાં હેવાંનસમ આસામીઓ પોતાનાં ઉપોગી જીવતરનો જીવનો ભાગ આપવા આંધલા અધિચારથી સાથે થયા હતા. તેમાં જીવપર આવે-

લા એક ગરીબમાં ગરીબથી તે મોજને ખાતર ખોહાર થનાર ધનવાનો સુધમાં હતા, અને તે સધલા એકજ રહે—ખાનાખરાખીના રસ્તા ઉપર જવા નીકળેલા હતા !

કાઉસે જતાંને વાર પોતાનાં ગજવામાંથી એક બંડલ ખેંચી કાઢ્યું, અને તે એક ટોલાંમાં ભેગાઈ ગયો. “લેઓ ભાઈઓ,” તે ખેસતાં ખેસતાં બોલ્યો, “આપણા તો આવરણ આવી ચુકાએ હો ! આ આજે છેલ્લી ખાજ છે. મારા મરનાર કાકાના આપેલા પચાસ હજારમાંથી રોકડે રોકડા આ આંદ હજાર બાકી રહ્યા હતા તે લઈ આપ્યો છું, ને આજેની જો નસીબ નહીંજ હસાવે તો પછી આગલ શું કરવું તે કાંઈ થાકતું નથી.”

અને હવે ખાજ માંડવામાં આવી. ચોપાસ શરાબ છુટથી ફેરવાયા આ પો, અને ગાજ ગલોચ ઢોંગ ધનુરાને પાપ ભરવા ઠઠા મશ્કરી વચ્ચે કામ આગલ ચાલ્યું. શરાબની મરતી ને જીગારનાં જોસથી જીગારીઓ અજબ રસપર ચઢ્યા, અને તે રસમાં તેઓ જોઈ શક્યા નહીં કે જામારુપ અને તુસ નામના કોઈ લુચ્છા દેખાવના બે બદમાશો તેઓથી થોડે દુર ખેસીને દેખાઈતી રાતે પાંનાં મતા હતા પણ ખરેખર તો કાઉસવાલી જીગારી ટોલકીપર તેઓએ બારીક નજર રાખી હતી. આ મોટા ઓરડામાં ચચાર પાંચ પાંચની ઘણીક ટોલકીઓ હતી તેમાં વધારે ગખર રમનારી કાઉસવાલી ટોલકી હતી, અને તેથી તે ટોલકીમાં વધુ કોણુ જીતે છે ને કેટલું વધુ જીતે છે તેનો જામારુપ અને તુસ કોઈ નહીં જીએ તેમ ચાકસ હસાવ રાખતા હતા. વલી કોઈને કશોજ શક નહીં આવે તેથી અવાર નવાર તે ખેમાંથી એક જાણે પોત-પોતાની રમતમાં કેટલી મળતી મશયુલ હોય તેમ “સાઆઆ-આઆસ !” ની છુમ મોટે સાહુદે ખાડતો જતો હતો, કે જે ખોલ તેજ દ્રષ્ટે આંખોપાસેની ખાજ તોલકીઓમાંથી પણ અવાર-નવાર ખોલાતો સંભલાતો હતો.

કાઉસને આજે નશીમે વારી આપી ખરી. તે જે આંદ હજાર લઈ આપ્યો હતો તે ખેવડા થયા—સોલ થયા, અને હવે તે પૈસાના લોભી પૂંજરીઓએ જરા વાર હાથ ખાંચ્યા. “એ ખરી વાત કે,” એ વખતે તેઓ માંહેથી એકે પુછ્યું, “કેહે જે પેલા તેડેમારુપ ગઈ રાત્રે આપણા સાથે રમીને જીતી ગયા પછી પાસેની

અંધારી મલીમાં કોઇ એ અંડાલોએ તેને જખમી કીધા ને હુટ્યો, અને હાલ તે ધારતીમાં છે ?”

“ખીલકુલ ખરૂં,” તે ઠાલકીમાંના બીજાએ ખાત્રી આપી; “હું પોતે આજે તેને મલી આપ્યો. બચારાથી બોલતું પણ નથી.”

“પણ ત્યારે તે હુટનાર અંડાલો કાણ હતો ?” એક બીજાએ પૂછ્યું; “આપણો રાજનો એ રસ્તો પડ્યો ને ત્યાં એવું સંભલાય એ કાંઈ ઠીક નહીં, કેમકે દર રાત્રે કોઇને કોઇની જીતીને તે જવાનોજ.”

“વાહ હુરરે, તારો દેહરો પાગ તુસ !” જામારપે હયાં મોટેથી બુમ પાડી પેલી વાત આગળ આજતી અટકાવી નાખી, ને જાંજી તેણે પોતે તેઓની વાત સાંભળીજ ન હોય ને રમતમાજ મશગુલ હોય તેમ બોલ્યો, “આ છેલ્લો હાથ તારો છે ને તું તે મારી જવાનો.”

“તો તું પોતે શું એછાં પાનાં ઘમડી ગયો છે, જામારપ ?” તુએ ધુમ હતીને રમતમાં પ્રશ્નકર્તા રમ લેતા હોય તેમ કહ્યું.

“અરે યાજી ભાઈએ આપણે શા કાજે બેસી રહીશું ?” કાઉસે લોભ બતાવ્યો; “લે આલો, ચલાવો ખીજ બાજી. માર આઠ હજાર બેવડા કરીનેજ મારે બેમી રહેવું નથી. એ બેવડાના ત્રણ ધણા કરીશ ત્યારેજ માગ જીવને નિર્ગત વલશે. કેમ કહ્યું ?”

વલી એકવાર હાથપર હાથ થેકાયા ને ખીજ બાજી આલી. આ બાજી પણ કેહેવાને અન્ય જોવું છે કે કાઉસનાજ લાભમાં હતરી. ભાગ્ય દેવી તેનાપર આજ પ્રસન્ન થઈ ગઈ હોય તેમ વલી તે જીતતોજ આપ્યો, ને તેણે હિમેદ બતાવવા મુજબ તેના બેવડાના ત્રેવડા થયા !

હવે બાજીમાં હાથ નાંખવાને કાઉસે ના પાડી. તેણે તુરત પેલા આઠના જે ચોવીસ ઘઈ ગયા તે ઉપરજ સંતોષ માન્યો. સંતોષ ? એક લોભી જુગારીને સંતોષ કેવો ? જુગારનો ચડસ ચઢવા પછી જ્યાંવે પાયામાલ નહીં થઈ જવાય ત્યાંવેર એક જુગારી રમશે નહીં અને જીતેવું સાચવવાની કાજજ કરી એ જુરી રમતથી હાથ ઉઠાવશે એવું કદી કોઇનાં સાંભળવામાં આવ્યું છે ?

કાઉસને આમલ નહીં રમતો જોઇ તુરતજ તુસ પાનાં ફેંકી દઈ ઉઠ્યો, “અરે ખરૂં નો દોસ્ત જામારપ,” તેણે ત્યાંથી નિકળી

જવા બધા સાંભલે તેમ બાંહાંજીં ચલાવ્યું, “કાલની બાજી માટે શે-
હેરીમારને આજે રાત્રે એક કલાકે મહીને નક્કી કરવાનું” હતું, ને
હું તો વીસરીજ ગયો હતો. આપ એક વાગશિ; ચાલ બા હાલ તો
સાહેબજી” — અને તે બીજાઓને પણ દુરથીજ સલામો કરી ઉતા-
વણમાં નિકળી ગયો.

તેનાં ગયા પછી જમારખ એકસો પડ્યો. હવે તેને ઉજાગરાની
અવાચીએ આવવા માંડી અને તે વામાંટામાં કરી ત્યાં બેગ્ર
મલેલાઓની નજર ચુકાવી બાહર નિકળી ગયો.

તેનાં જવા પછી કાઉસ પણ ધરે જવા તૈયાર થયો. તેને
નવી બાજી માંડવા તેના હમસગીમાંએ ઘણોબી લલચાવ્યો પણ
કાઉસ આજે ધરાયલો હતો એટલે તેણે ના પાડી, અને જ્યારે
તેના વગર બીજાઓએ નવી બાજી માંડી ત્યારે તે રજા લઈ
નિકળ્યો.

તેને ધર જતાં પેલાજ અંધારા રસ્તા પર થઈ જવું હતું
કે જ્યાં કોઈ તેહેમારખ નામના સુખશને જુમારખાનાંમાંથી પાછો
ફરતાં ગઈ રાત્રે હુડીને જખમી કરવાને લગતી વાતચીત ઉપર
થઈ છે; કાઉસને એ વાત યાદ આવી અને પાસે જોખમ
હતો એટલે પાછો જઈ કોઈને લઈને આવવાનું તેને પ્રથમ મન
થયું, પણ બીજીજ પહે તેને તે વિચાર ધીકારી કાઢ્યો. વાંચનાર
જાણે છે કે તે હીચકારો ન હતો, અને તેથી તે હીંમત કરી
તે ગલીમાં ધસ્યો.

તે ઘણું આગલ જવા પામ્યો નહીં તે થોડું ચાલ્યો તેવા-
માંજ પછવાડેથી તેને એક ફટકો પડ્યો, ને તે ગુમરી ખાઈ જમીન
પર પડ્યો. પુરતજ એક જણ તેની છાતીપર ચઢી બેઠો ને તેનો
ઠોઠો પીસી નાંખવા નેવી હીલચાલ બતાવી ત્યારે એક બીજાએ
તેનાં ગળવામાં હાથ નાંખ્યો. બગાવર એજ પહે સાગં નશીમે
વિજલીની ઝડપથી તે મારફાડનાં ધામ ઉપર કોઈ ચોથો સખ્થ
દાડી આંચ્યો, ને તેણે તે બે લુચ્છાઓમાંથી ને આગલ હતો
તેને એક મજબુત ફટકો માર્યો. તે લુચ્છો આથી બળગયો ને
ત્યાંથી જીવ લઈ નાહડો, ને જોઈ તેના હીચકારો સોખતીએ બી
પુરત તેનો દાખલો પકડ્યો.

એ મછી કાઉસના મદદગારે તેને ઉઠવાને પોતાનો હાથ મ-

૧૧૮ ધીરજીનું ધન યાને સંકટ અને સજીવી.

મતાથી આપ્યો, અને પુછ્યું, ‘સાહેબ તમોને ધણી ધન થઈ છે ?’

“નહીં મારા મહેરબાન,” કાઉસે ઉઠતાં ઉઠતા કહ્યું, “હું સારી પેઠે છું પણ—”

“હા, આ સાદ !” પેલા શબ્દો અચરતીમાં કહ્યું. “રાત એટલી સીધા છે કે મને તમારો ચેડેરો પાધરો હીસ્તો નથી, પણ હું તમોને તમારા સાહસપરથી કાઉસ તરીકે પીછાંણી શકું છું તો તમો તેજ છો ?”

“હા જી,” કાઉસે કહ્યું, “હું મહસજ છું પણ તમો કોણ છો ? મને તમોએ આજે જીવતદાન આપ્યું છે તો મને નામ તો કહો કે હું કોણને તે માટે એટલો આભારી છું તે જાણું ?”

“મારું નામ ?” તે શબ્દો યોગમમાં કહ્યું, “એમ આ-વો”—અને પછી તે કાઉસને હાથ પકડી તે અંધારી ગલીમાંથી ખીન્ન મોહિલામાં લઈ ગયો, ને ત્યાં પ્રજાની સગવડ માટે મુકેલાં એક ફાણસ આગળ ઉભો રહી તેને કહ્યું, “હવે આ ગાજવાલાં-માં ઉભો રહી જુઓ મારો ચેડેરો, ને કહો મને કે મને એલખો-છો ?” “એલખું છું ? હા,” કાઉસે અજાણીમાં ગરકાવ થઈ વિચાર કરતાં અને યાદ કરતાં ધીમે ધીમે કહ્યું, “તેજ તમો, પણ ત્યારે તમારામાં એટલો બધો ફરકાર કેમ ?”

“એ એમજ,” પેલાએ મજમાં હસીને કહ્યું, ને કાઉસને સલામ વટીક કરવા વળા તે તેને ત્યાંજ ઉભો રહેલો મુકી ઉતાવ-માં જતો રહ્યો !

એ કોણ હતો ?

પ્રકરણ ૨૪ મું

જીગરખાનું.

કાઉસ અચરત થતો ધર પોઠોંઘ્યો. જેને તેણે આજે પા-તાની મદદે નીકળી પડેલો જાણે હતો તે શીરખેજ શહેરમાં હોય એવા તેને ખ્યાલ વટીક ન હતો. તે તેને ત્યાં જોઈને રાજી થયો નહીં. ખીન્ન હાથપર તેને છુટવાની કોશિશ કરનાર પેલા કોઈ એ ચંડાલ કોણ હતા તે પણ તે નક્કી કરી શક્યો નહીં. શીદા અંધારામાં તેઓના ચેડેરા તેણે મુતલગ જાણા ન હતા, અને તેથી

દોણુ ઊપર થક લઈ જવો તે પણ તેને સમજ પડ્યું નહીં. તેણે જોયું કે તેને રરતે ચાલતો અટકલે અથવા એતેકાક હુટવામાં આવ્યો ન હતા. ગમ કાલે પેલો તેહમારપખી જુગારમાં કમાઈને ધરે જતા હતો ત્યારેજ હુટાયો હતો, 'ને તેજ ખતાવાને ખસ હવું કે કેમ જાણુ બિદુઓ આ પાપનો પૈસો હુટથી લઈ લેવા મંડ્યા હતા.

ખીજી સહવારે ઉઠવા પછી રાત ક્યારે પડે તેની કાઉસ આનુરતામાં પડ્યો. તેના પાસ ગર્ધ રાત્રે આઠ હજારના ૨૪ હજાર થયા હતા, તે ભાગ્ય દેવીની એટલી મહેરબાની થતાં તે આજે તે જરૂર વલી ૨૪ ના ૭૨ હજાર ફરી જુગારખાનાંમાંથી પાછો ફરશે એમ તેને લાગ્યું.

એમજ છે. પાસાના પૈસાના પ્રતાપ નીરંતર એવાજ છે. ત્યાં લોભને લેશ પણ થોભ રહેતો નથી, અને તેથીજ એ જુરી રમતના ધીકારમાં જેટલું બોલશું એટલું એણું અને થોડું કેહેવાશું.

રાત પડી. નીરદોશ આગરદારને માટે આરામ્હેસતી. આરામની રાત કે જ્યારે જંગલી હેવાંનસમ રાહમાર બદમાસો અને હરેક પ્રકારની બદકારીનાં હીમાયતીઓ માટે કાંમકાજની સહવાર સમ રાત પડી. હવે કાઉસ થોભ્યો નહીં. ચોક્કસ વખત થતાં તે પોતા સાથ પોતાનો સંધલો 'જીવ જીવજુગારો' જે ગમ રાતના ચોવીસ હજાર તેમાંથી વીસ હજાર લઈને જુગારખાનામાં આશાવંત જીગરે ગયો.

ત્યાં બાજીઓ મંડાઈ ચુકેલી હતી, પણ કાઉસ જે જોઈને ધણો હરખાયો તે એ હવું કે પસંગ નામનો એક મોટો ઉમરાવ આજે તે જુગારખાનાંમાં આવ્યો હતો. વાંચનારે ધ્યાંત રાખવું કે જુગારખાનાંમાં આ 'નિતું' આગમણુ આજ કાંઈ પેહેલુંજ ન હતું. તે અવારનવાર આવતો હતો. તે ભારે ધનવાંન હતો તે તેમ છતાં તે જુગાર રમવા આવતો હતો, માટે એમ સાધારણે બોલાવું હતું કે તે કાંઈ પૈસાના લોભને ખાતર રમતો નથી પણ કાંઈક સદાનું દુઃખ તેને બાજ ખાધેલું છે તે છુટાવાને એ એક રમત અથવા મોજ તરીકે રમવા આવે છે. વલી વધારે અજાણ જેવું એ હવું કે તે જુગારમાં હમેથ હારતો હતો, અને એ હાર

૧૨૦ ધીરજીનું ધન માને સંકટ અને સજ્જરી.

છત્તની રમતમાં પોતાનાં હુમેશનાં ઉંધાં નશીબ માટે તે જાણીતો થયેલો હતો. કાઠિસ એટલા માટે એવા એક “સફર ખીલુ”ને જોઈને રાજ થઈ ગયો, અને તેને પોતા સાથે રમવાનો એટલેજ આપ્યો. પસંગે તે ખાણ રાખ્યો ને તેઓ વચ્ચે ખાજી જા-રી થઈ.

આ વખતે પણ પેલા પાંતાના શોષીત તુસ અને જામારુપ કાઠિસ ને ઉમરાવ પસંગથી થોડે દોરે બેસી પોતાની રમતમાં મ-શ્યુત જણાતા હતા, પણ ખરી રીતે તો તેઓ એ છેલ્લા બે રમતા-રાપર ખારીક નજર રાખ્યા જતા હતા.

કાઠિસપર આજેની નશીબની દેડી મેહરબાન હોય એવુંજ પેડેલાં તો જણાવું, કેમકે તેના પાસ પૈસાનો ઢગ વધતોજ આવ્યો, પણ તેવામાં રંગ બદલાયો. તે ખુશાલીથી ડુગી ફાટી ગયો નેથી બિપરવાહ થયો, ને પછી આસ્તે આસ્તે હાલતો ગયો, અને જ-યારે પેદલી ખાજી પુરી થઈ ને કાઠિસ ને પસંગે ત્યાં ફરતો શરાબ વગેરે લેવા હાથ આપ્યા ત્યારે કાઠિસે પસંગનું સમજું છતેલું ખીશ્યાર હારી ચુક્યા ઉપરાંત પોતાના લાવેલા ૨૦ હજારમાંથી બી અરધા મુકી ચુક્યો હતો !

શરાબ લેતાં કાઠિસે ગઈ ગયે તેનાપર પાસેની ગલીમાં થયેલા હીચકારા હુમલાની વાત કાઢી. આ વાત સૌ કોઈ ધણા રસથી સાંભળવા પડ્યા, અને તે તેટલાજ રસ સાથે જામારુપ અને તુસ પણ સાંભળવા લાગ્યા. કાઠિસ પોતાની હકીકત કહી રહ્યો, પછી સૌએ તે બનાવ પર તહરેવાર મત આપ્યાં. “મને પણ કોઈ લુચ્છાએએ ગઈ રાત્રે ગભરાયો હતો,” હયાં જામારુપે કહ્યું, “ત-મે સાહેબોને હું સલામ કરી નિકળ્યો, પછી એજ ગલીમાં કોઈ બે શખ્શો મારી પૂઠે પૂઠે આવ્યા, ને મારી છેક લગોલગ આવ્યા ત્યારે હું તેઓ કોણ હતા તે પૂછવા એકદમ પાછો ફર્યો તો તે એ અધારામાં કેડે ભરાઈ ગયા. બોલ ચલાવીને તેમને પકડાવાનો મારા હાથમાં વખત ન હતો, બાકી નહીંતો હું તેઓને જતા મેનતે નહીં” — એ રવેસે તહરેવાર ટીકાઓ ચાલવા પછી સૌ પાછા ર-મવા પડ્યા, અને વાત બંધ પડી.

કાઠિસ ને પસંગે પણ ખાજી ખાજી શરૂ કરી. કાઠિસ હજી હાથેજ ગયો. હવે તે ગભરાવા લાગ્યો. દમબદમ તેના હાથમાંથી

નાણું સરી જવું જોઈ તે ગભરાયો, પણ તે ગભરાયો તથી કાંઈ તેણે રમત માંડવાન કીધી નહીં. તે જેમ હારતો તેમ રમતનાં વધતાં જ્યેષ્ઠ ને જનુનપર ચઢતા—તે એટલે સુધી કે તે પોતાના લાવેલા વીસ હજાર પુરેપુરા હારી ચુક્યો !

પણ હારયો જુગારી ખેવડું રમે છે. તે કુદકો મારી પોતાની જગ્યા ઉપરથી ઉઠયો, ને ઘરે ને ચાર હજાર ઉંચા મેલી આગ્રેહ હતો તે દોડીને લઈ આવવા મરજી પતાવી. “એમ શું કરવા ?” પસંગે કહ્યું, “તમે ગમે એટલા મારા પાસ ઉઠીના લઈને હાલ તો રમે, પછી કાલે પાછા આવ કરજો.”

કાઉસે આ વાત હેસાંન સાચ માન્ય રાખી, ને પસંગ પાસ ખીજા આંક હજાર ઉઠીના ઉપાડ્યા. અરે અરે, રમે તે આ આંક હજાર ખી ખોઈ દઈ અરધી-વગરનો થયા ઉપરાંત સામે દેવાદાર કરજદાર થઈ જાય તે માટે તે કેટલો ખીહુતો હતો, અને તોખી તે દેખીતી આપના આંધજાની પેરે રમ્યો જતો હતો !

તે હારતોજ આવ્યો. હવે તેનાં મગ્ગમાં આગ ઉઠી—તેના દોલા નીકળી પડવા લાગ્યા—તે શીન શીન થઈ જતો આવ્યો પણ રમ્યો, અને રમ્યો તેમજ હારયો ગયો. સેવટે તે પસંગ પાસ લીવેજા આંકે આંક હજાર હારી ચુક્યો ને ધડીવાજમાં ત્રણુના ટકારા ચોકાયા. એ વખતે કાઉસને જે જખમી કરનારી નાશીપાશી, જે માહભારત ખી-જવાત. જે નહીં સહન થઈ શકે એવો ખતરો ખતરો થયો તેણે આમો ખ્યાંન કરવા થોખ્યું નહીં. તે દેવાલે માથું ફાડી મરે એટલું તેને દુઃખ થયું. તે પોતાના બાલ પીખી કાઢે એવું જખમી, તેને નાશીપાશીનું જનુન થયું, પણ તેણે પોતાની લાગણીએને કા-જુમાં રાખવાની જરૂર જોઈ. તેણે જોયું કે તે પસંગનો કરજદાર હતો, અને તેથી જો તે એવું ખતાવશે કે હાલ તો તે એક અરધી વનાનો લીખારી છે તો પસંગ ગભરાશે, અને તેથી જાણે કશુંજ નહીં હોય તેમ તેણે ઢોંગ ભરેલા ખુશ મિજાજે હસીને કહ્યું, “સાહેબ, આપણે કાલે પાછી બાજી માંડશું હે, જોઈએ તો ખરા કાલે નશીખ કેવી ને કોણને ચારી આપે છે.”

“મારે કણલ છે,” પસંગે કહ્યું, “પણ કાલે મેં મારાં મગ્ગનમાં બે ચાર દોસ્તાને નોતર્યા છે તેથી હું અહીં નહીં આવી શકશ. તમે મારે મગ્ગને પધારજો, ને હું ખુશીથી તમને તમારું પડી બાગેલું નશીખ પાછું અજમાવા ટક આપશ.”

“તો મારે કબુલ છે,” કાઉસે કહ્યું, “કાલે હું સાહેબને મકાને આવીશ,”—અને હવે અસરૂં થયલું હોવાથી ‘સૌ ઉઠ્યા. પસંગ પોતા સાથે મોટો જોખમ લઈ જતો હતો મોટે કાઉસે તેને તપાસે રાખવાની યાદ આપી, પણ પસંગની ગાડી ખારણાં આગલ તૈયાર હતી ને તેમાં તેના માણસ તેને યેવા આવેલાં હતો એટલે તેને ડર નેવું કશું હતું નહીં.

પ્રકરણ ૨૫ મું.

ડુંગરા પાસા.

દરેક જુગારી છતી આંખે અપંગ છે. તે જેમ વધુ ખોહાર થાય છે તેમ આંધલાં ઝનુન સમેત વધારે રમે છે. અને વલો વધારે ખોહિ છે. તે રમવા નથી માંગતા પણ રમ્યા વના તેને ચાલતું નથી. તે રમતની રીઝઆત કરવા કાજે પોતાના જીવને હજારે કદુઆ દીએ છે, તોપણ તે રમતનો છેડો લાવવાને તે દ્રઢ મન કરી શકતો નથી. એ જુરી રમતના નાપાક ચડસના ધીક્કારમાં અમાએ અમારી છેલ્લી બાહેર પાડેલી વારતા નામે “સિપાહ બચ્ચાની સજ્જની” માં પુરતુ લખ્યું છે; તેમાં અમારી વારતાનો નાચૈક એજ પાપમાં ફસી પડેલો ચીતારવાનું અમારે ફાલે આગ્યું છે, અને તેથી તેના સંપંધમાં અમેને સરૂં ૧૨૮ અને ૧૨૯ માં એક ચાલુ એસારામાં અમારી અદના કલમની શકિતનાં પ્રમાણમાં પુરતું ખેલવાનું થયું છે, એટલે હયાં નવાં વીવેચણની અમો જરૂર નેહથું નહીં. ટુંકમાં એટલીજ દુવા આપીશું કે એ જુરા લાભના ચડસમાં ફસી પડેલા સર્વ કંગાલોનાં નિરદાશ કુટુંબો ઉપર તે કીરતારની રહેમ વસે, કેમકે તેઓ ખરેખર આપણી એ કીસમની દુવાને લાયક થાય છે.

કાઉસ ખીલ સહવારે બેચેન હાલે જાગ્યો. તે મોડી રાત્રે સુધી ઉજગરા કરતો હતો, અને ઉજગરાની સાથે કરજદારી અને ખાનાખરાબીના બચકાર ખ્યાલોનું દખાણુ તેનાં બેજાં ઉપર હતું એટલે છેલ્લી રાત્રે તેને પાધરી ઉંઘ આવી નહીં, ને તે ઘણો મારો સરખો જાગ્યો.

તે કાંઈક વારી ફસી ને સુક્કા પાકકા નાસ્તાથી ફારેમ થયો

નહીં ઐટલે કાંઈ બે દોસ્તો તેને મલવા આવ્યા. આ દોસ્તો કાંઈજ નહીં પણ આપણી પીછાંણના પેલા લુચ્છા વૃક્ષ ને જામાસ્ય હતા.

“કેવી ખબર છે, રશીક કાઉસ,” વૃક્ષે આવતાંને વાર જાણે જીવેજાનની મીત્રતા હોય તેમ છુટથી વાત માંડી—કે જ્યારે વાંચનાર જાણે છે કે તેઓને કાઉસ જોડે દુરની સાહેબસલાંમથી કશો વધુ વ્યવહાર હતો નહીં—“રાત પછીની તખીએત કેમ છે ?”

“અરે વલી તખીયત કેમ છે શાંની પુછેજ નો દોસ્ત વૃક્ષ,” જામાસ્યે કહ્યું, “રાત્રે ખચારા જીગારખાનામાંથી ખાખાવરખા થઈને આવ્યાછ ઐટલે તખીયત તો જરા નરમજ તો.”

“ભાઈઓ,” કાઉસે લગાર ગંભીર થઈ કહ્યું, “તમે નો કાંઈ કામની વાત કરવા આવ્યા હો તો બલે આવ્યા છો, નહીં તો મને માફ કરશો, કાંએજે મારો વખત બાજો કીમતી છે.”

“એ હવે બપોર ને દમની વાત બધી ગજામાં મેલી દો દોસ્ત કાઉસ,” વૃક્ષે ખડખડ હતી સલાહ આપી. “અમારો અમારા હસાબમાં જીલતા નથી ને રાત્રે દમખદમ હારવા જતાં તમે ને કુ-ગાયલા દડકાને મલવું મોં કીધું હતું તથી અમે છાતી થોકાને કહી ચકાએ છીએ કે હાલ તમે અરધી વનાના છો ઐટલુંજ નહીં પણ સામા ખીશ્યાર કરજદાર છો.”

“અને હવે એવા કડક કરતા હાલે સાંચો દમ મારવાની વાત હવે તમારાં પોતાનાં બલાં ખાતર જુલો જાઓ,” જામાસ્યે તુરત થકડી પાડ્યું.

“પણ વાઈં ઘડીબર કબુલ ખી કીધું કે હું તમે ધારોછો તેમ છેક અરધી વનાનો અથવા કરજદારખી છું,” કાઉસે લગાર આશમર ઉલટમાં આવી કહ્યું, “તો તમે આવલ કેહેવા થું માંમે છો ? થું તમે મને મદદ કરશો ?”

“હા,” જામાસ્યે ધીરજ આપી, “અમારો તમેને બ્યાન્ને ના-ણાં ધીરથું જેથી તમે ગઈ રાતનું પસંગનું તમારું સમજું કરજ અદા કરી દેશો ને આજ રાત્રે તેનાસાથે નવી બાજ માંડજો, જે વખતે ખરા પાસા સોફતથી બાજુ કરી દઈ આ પાસા વાપરજો.” —અને એમ કેહેતાં તેઓએ કાઉસના હાથમાં બે પાસા મેલ્યા.

“એ પાસામાં તમામ સીમું બેઠું છે,” તુસે આગલ સમજાવી, “અને તે જો એક ચોક્કસ સીકતસાથે ફેંકવામાં આવે તો ફેંકનારનો સીતારો ગમે એવો સીધા હોય તે પણ ખુબંદ બન્યા વના રહેજ નહીં.”

કાઉસે તે પાસા લીધા—કેવાં હેસાંન, કેવી ખુશીની લાગણીઓ સાથે તે લીધા તે સમજવા જરૂર છે ? તે આ નહીં ધારેલી મદદ થી ખુશ ખુશ થઈ ગયો. તેને ધર ગોવા ખુદ ખાદ્યજી ઉતરી આવ્યા હતા. એક અરધા કલાક આગમય તે પેતાનો આગલ યુગ્મરો કેમ કરવો અને વલી ગઈ રાતનું કરજ કેમ ફેંકવું તેની ગમખાર વમાસનમાં અકલાયા કરતો હતા, અને હમણાં તેને બ્યાલે નાચું મલતું હતું એટલુંજ નહીં પણ સાથે વલી અચ્ચીત જીતવાની જમીનગીરીથી બરેલા પાસા મલતા હતા એટલે આવતી કાલ સુધીમાં પાછો ધનવાન થઈ પડવાની આશાજ શું નાતું જરૂર ખુશીથી છક કરી નાખવાને ખસ નહીં હતું !

“મારા મહેરબાન દોરતો,” કાઉસે કહ્યું, “તમે આવ્યા ત્યારે એટલા બધા શુભ હેતુથી આવ્યા હતા એ મને ખબર ન હતું, અને તેથી મેં તમો સાહેબો સાથે લગાર શીરઝાતમાં તોર-છેડ કીધી તો હું માફ માંગુ છું. તમારી મદદ મને જેટલી વેલાનર મલે છે તેટલીજ ખેમ્બલી મલે છે, ને તેનાં હેસાંનનો ખોજ સદા મારી ગરદન પર રહેશે, પણ હું એમ પુછું દોરતો કે આપણા વચ્ચે કશી ભારે પીછાંણુ નહીં છતે તમો સાહેબો આ મહેરબાની કરવા વગર તેડવે આશ મારે ઘેર ઉતરી પડ્યાછો તેહું કારણ શું ?”

“કારણ અમારે છુપાવવું નથી,” તુસે કહ્યું; “અમો કાંઈ ધરમને ખાતર તમોને મદદ કરવા તમારે ધર આવ્યા નથી. ખરી વાત તો એ છે કે તમો ગરજમંદ છો, માટે તમોને કમાવી અપાવી અમારે પણ તેમાંથી કમાઈ કુટી કાઢવી છે. અમો તમારા સાથે સરત એ કરવા માંગીએ છીએ કે તમો અમારા પાસાથી જે ખી કમાઓ તેમાંથી અમોને ચોથો ભાગ હંમેશ મલ્યો જાય. કેમ ખરાખર કુત્તી, રશીક જમારપ ?”

“તદન ખરહક ને ખરાખર,” ઉસાના ભાઈ મુસા જમારપે ટેકા આપ્યો, “ખોલો દોસ્ત કાઉસ, તમારે એ અમારી સરત કયુલ છે ?”

“ એક ભાલે-હજારે હેંસાન સાથ કબૂલ, મારા કદરદાન દા
સ્તો, ” કાઉસે કહ્યું,—અને હયાં તેને તે દગાબાજ પાંસાનો ચો-
ક્સ સીકતથી કેમ ઉપયોગ કરવો તે બતાવા અને શીખવવામાં
આવ્યું. એ પછી તેને પેલા ઉમરાવ પસંગનું કરજ અદા કરવા
માટે ચોકસ નાણું આપવામાં આવ્યું, અને પછી બીજા દીવસે
અખર લેવા આવવાનું ઠડાવી તે નાણું હિતના કટકાઓ ખુશ પડ્યા.

તેઓનાં ગયા પછી કાઉસે આ બે બદમાસો વિશે વિચાર કરી-
યા, ને તેણે તેઓને પાપોમાં એટલા કુશલ જોયા કે તે વગર શકે
માંતી શક્યો કે પેલા તેહેમારપને લુટીને જખમી કરનાર તેમજ બી-
જા દીવસે તેને પોતાને લુટવાની પેરવી કરનાર એજ બે લુચ્છાઓ
હોવા જોઈએ. આથી તે જરા દગમગ્યો. તે પોતે બદકાગીમાં જુડે-
લો હતો, તોપણ જમારપ અને તુસ જેવા ખુની કસદના કરપીણો
ની સંક્રમાં તે આમેજ થયો માટે પ્રથમ થોડીક પલ સુધી તે પસ્તા-
યો, પણ પછી તુરંતજ પોતાના મનમાથી તે ખ્યાલો ખંખેરી કાઢી
કાલે સાહુકાર થતાં સુધીમાં ધનપાન થઈ જવાના ખુશી ભરેલા વિ-
ચારો વચ્ચે વહી આવતરતાથી રાતની વાટ જોતો ખેડો.

અંતે ગત પડી, અને અધારા કાઉસનું આવુરજગર વધારે
ધડક ધડક થતું હતું. તે ઠડાવેલે વખતે ઠંડેરો કરી ઘરથી નિકડ્યો.
આજે તે આમખા સોજસાજો ને ઘાતોઘાતો થઇને નિકડ્યો,
કાકે એક મોટા ઉમરાવનાં ઘરમાં આજે તેને શેકીઆઓની સંક્રમાં
બિસતું હતું. શેકીઆઓ ? જો તેઓ પણ તેનાજ જેવા બાહિરથી
સાફ અને ઘાતાઘાતા હોય ને બીતરે દીલના દાઘેલ અને પાપીઓ
હોય તો તેમને શેકીયાના માન ભરેલા એલકાબથી નવાજતાં આ-
પણે મુછમાં હસીશું. ફક્ત પૈસાથી પોતે પોતાને શેઠયા કેહેવાડવા
માંગનારા ને પોતે પોતાને ઘેરના શેઠ થઈ ખેઠેલા ‘શેઠયાઓ’ તો
ઘણા મલશે, પણ લાયક કાંચેથી એ નામનું માન જે પોતા માટે
પેદા કરી શકે તે ખરે શેકીઓ છે એવું અમારું આધોન મત છે.
કાઉસ આજે એવા નામના શેઠયાઓની સંક્રમાં ખીરાજવા જતો
હતો, અને તે જ્યારે રસ્તામાં છે ત્યારે ઉમરાવ પસંગ ને તેના એ
દાસ્તોને લગતા કાંઈક ટુંક ખુલાસા આપવા આપણે હયાં થોખીશું.

પસંગ એક ૪૫ વરસની ભરવીમાં આવેલો અદોર ઉમરાવ
હતો. તેનાપાસ બીથીયાર દાલત હતી. વાડી વજીરા ગાડી ઘોડા-

ના તે મોટા માતખર માલિક હતો. તે પતણે અને ઉંચો હતો. તેનાં દાઝાં થોડાં ધણાં એકલાં હતાં. તે કાંઈ છુપે બલાપે બલતો જતો હોય ને કાંઈક બાહરે નહીં જણાવતાં હુએ ગલાતો ચાલતો હોય એવો તેનો હાલ હતો. તેને જીગરનો શોખ ન હતો તેમજ તે કાંઈ એ પેસો પેસા પેદા કરવાના હેતુથીની કરતો ન હતો, પણ અમા આગલ કહી ચુક્યા છીએ તેમ તે એ પેસો ફક્ત પોતાનું મન વેરવા—કાંઈક પોતાનો છુપો ગમ જીલાવા કરતો હતો, અને તે ગમ શા છે તે આપણે આપણી વારતામાં આગલ જોઈશું.

પસંગનાં ધરમાં આજે ધમાલ હતી. શેઠ લોક જમવા આવનાર હતા એટલે તેમની ખાતરદારી ભરી મેહેમાંનદારી કરવા આ ધામધુમની ધરચચ અને ધુમચકરી ચાલતી હતી. બજાવવું થોડું પણ બતાવવું વધારે એવી જાણે એવી વેલાએ નોકરોની તપેહ અને નેમ હોયછે. તેઓ ચાલતાં પગ વધારે અકાડશે—રકાબીઓના અખડાત વધારે કરશે—મોટા પોકારો મારશે, ને તથી ગોયા ખાંણાંને તેઓજ જીવ આપે છે. એ રીતે પસંગના મેહેલમાં બેગા થયલા મેહેમાંનોની તહેરવાર રમત વચ્ચે તેમના તરફથી નિકલતા ગેરકાયદે અને અસબ્ય પોકારોથી તેમજ નોકરોની એ કીસમની ધમાલથી તે મેહેલ ગાજવાજી ગહયો હતો.

પણ એ કીસમની ધમાલ પસંગનાં મકાનમાં કાંઈ આજેજ થડતી નથી. એવી ધમાલો તો તેનાં ધરમાં અવાર નવાર હંમેશ પડે છે એમ વાંચનારે ધ્યાન રાખવું, અને એ એટલી બધી જ્યાકૂતો આપવાના બચાવમાં પણ પસંગનો પેલો છુપો ગમજ છે એમ અમારે ડેહેવું નોઈએ.

કાઉસ આઠ્યો તેનેની બાઆદરમાન પસંગે આવકાર આપ્યો, ને પછી પોતાના એક દોસ્ત તરીકે તેની ખીજા મેહેમાંનો નોડે બોલખાંણ કરાવી આપી.

“કેમ રશીક પસંગ, સૌ આવી રહ્યા?” એ બોલખાંણ બિ-છાંણુ થઈ રહેવા પછી ત્યાં બેગા મલેલા દોસ્તો માંહેલા એકે પુછ્યું. “નહી સાહેબો,” પસંગે કહ્યું, “એક નવા દોસ્તની હું રાહ નોડેછું તે હજી નથી આવ્યો—ઓ પણ લેઓ તેઓજ આ-બા,” પસંગે પાછું સુધારીને કહ્યું, ને તે કાંઈ આ નવા આવનારને ઘણાં માન સમેત આગલ લેવા દોડ્યો.

કાઉસે આ નવા આવનારને દુરથી જોયો, પીછાંણ્યો ને તે નેટલો ગભરાયો તેટલોજ ફફડ્યો. તે આ નવા આવનારથી રાજ થયો નહીં. “એ કવાળમાં હાડકું હમાંપી કયાં આવી મુવો,” તે મનથી ધરખડ્યો, અને પછી જ્યારે પસંગ ખીજ ખધાએસે આ નવા આવનારની એલખાંણુ કરાવી રહી તેને છેલ્લે કાઉસ પાસ લાગ્યો, ત્યારે કાઉસ જાંણે કરોએ ફફડેલો નહીં હોય તેવો બાહરથી દેખાવ કરી ઉભો થયો. “આએ મારા લાયકીવાલા નવા મીતર નામે ધરજો છે, બાઈ કાઉસ,” પસંગે કહ્યું.

“એએને હું એલખુ છું,” કાઉસે તાણીતોડીને હસીને કહ્યું. “એએએ ગઈ પરમની ગત્રે મને બે જલેમ લુટારાએથી ખચાગ્યો છે, અને તે હેસાંન માટે એણે હું ભારે ઉપકારી છું.”

“તમે આપલુસી ના કરો બાઈ કાઉસ,” પેલા કોઈ ધરજો એ હસાને પણ મોગમમાં તાણો મારયો; “માર કામ કાંઈ એટલું ખંડુ ઉપકાર માનવા જોગ હતુંજ નહીં.”

“તેતો તમારી લાયકી બોલોછો,” કાઉસે કહ્યું, “પણ હું તે હેસાંન મોટું સમજું છું ને તેનો પાડ માનું છું.”—અને હમાં કાઉસે હસીને ધરજોને ચેકલાંડ માટે હાથ આપ્યો, પણ યાતો ધરજોએ તે જોયોજ નહીં, અથવા જોવા છતાં તેણે ખુદલા અપ્પાડા કીધા. આથી કાઉસને અતી ઘણું દુઃખ આવ્યું. તેણે વિશ્વાસથી માંન્યું કે ધરજોએ જાંણી જોઈનેજ અપ્પાડા કીધા હતા, અને તેથી તે તુરત પેલા તો ‘લોહીનો ગોટ’ ગલી ખામોરા રેહ્યો.

હવે આણું તૈયાર હોવાથી સઘલા સાહેબો મેજઉપર ખીરા-જમાન થયા. તહરેવાર રવાનીબટ સોહરમનાં લેહેજતદાર પકવાનોની પુશકલ રકાખીએના ચીકાર ભરેલા ભારથી આણાંની ટેબલ ગોલા નમી પડતી હતી. એ વખતે પણ કેહેવાને અજબ જેવું છે કે કાઉસે ઘણાખી અપ્પાડા કરવાં છતાં તે જ ખુરશીપર બેઠો તેની પાસેનીજ ખુરશીમાં ધરજો આવીને બેઠો ! શું તે એટલીનું ખતી ગયું હશે ?

ધરજોનાં પાસે ખેસવાથી કાઉસપર કાંઈક નહીં સમજાય એવો અકિશ રહ્યો. તે પેટ પુરતું ખાઈ ચક્યો નહીં ને મન પુરતો શરાબ બધ ચક્યો નહીં. ધરજોનો તેનાપર કાંઈક છુપો બેદી આકામ હોય એવું તેને લાગ્યું.

આણું પુરું થયું. મુખવાસ કરી રહ્યા, અને મીઠાસ પાછી હાલમાં આવી. હયાં હવે રમતો શરૂ થઈ, અને તહરેવર રમતો વચ્ચે રૂપીઆ પૈસાનો વેહેવારી વેપાર—જુગાર જારી થયો. પક્ષ ગે કાઉસ પાસ પોતાનું ગાંધ રાતનું ચઢેલું નાણું અદા કરી, અને પછી તેને ખાણું ઉધાર નાણું ધોળવા કમ્બલ થઈ તેના જોડે નવી ખાણ માડવાની તેણે ખુશી ખતાવી. એ રમત ચાલવા આગમ્ય જે ક્રીમતી ગાલીઆપર તેઓ ખેડા હતા તેપર પક્ષંગ લગાર અલે-ટાયો તે તકનો લાભ લઈ કાઉસે પાત ચલાવી. “એ આ બરજો-ને તમે સાથ ક્યાંથી પીછાંણ પડી, દોસ્ત?” કાઉસે બેદરકારીની ઢેરે કહ્યું.

“અસલ ખનાવ એવો બન્યો,” પક્ષંગે ખુલાસો કરી. “કે અરજનરૂપ નામનો આપણો વડો દસ્તુર જે મારે માનીતો મિત્ર છે તેનાપર એક રાત્રે કોઈ બે લુટાગઓ તુટી પડ્યા હતા અને તેને મારી નાંખવાની અથવા લુટવાની પેગલી કડતા હતા, તેવામાં એ બરજોએ ટાંકણાંસર નિકળી આવી તે મારા દોસ્તનો બચાવ કર્યો. તે દીવખી એ અગ્નિરૂપનો મોટો મિત્ર થઈ પડ્યો, ને અર-જનરૂપની મારફતે મને બે ચાર દીવસપર એનાસે પીછાંણ થઈ એટલે મારે ઘરની આજની બેકાફતમાં મેં એમને જમવાનું ઇજ-ન કરી.”

“ત્યારે અગ્નિરૂપના બચાવમાં ને તે રાતના એણે કરેલા મારા બચાવમાં કોઈ ધણું અગ્નિ મલતાપણું છે હો,” કાઉસે હસીને અમરતી ખતાવી.

“ધણું જ,” પક્ષંગે જવાબ દીધો; “જાણે જવાંત બગ્ગો લુચ્છાઓથી નીરદોશ લોકોનો છુટક રા કરવાજ આ શેફ્ટમ આગ્યો હોય ની તેમ લાગે છે.”

“પણ એ અગ્નિરૂપની તો એક ખુબસુરત ખેટી છેની,” કાઉસે અજાણ્યો થઈ કહ્યું, “ત્યારે તો એ તમારો જવાંત દોસ્ત એ દસ્તુરને ઘેરજ ગોડવઈ જવાનો.”

“મનેથી તેમ લાગેજ તો ખરું,” પક્ષંગે કહ્યું, “પણ લોક ચાલોની, તાહેલાંમાં વખત જાય છે, ખાણ માંડીએ.”

અને ખાણ ચલાવતી તૈયારીઓ થઈ, પણ એજ વેલાએ બરજો પક્ષંગ પાસ રજ ચાલવા આવ્યો.

“કેમ, જાઓ છો ? એટલા વારમાંજ પાછા સીધારાછો. અગ્ર દેસ્ત ?” પસંગે અચરતીમાં હાંકીને પૂછ્યું; “એસતાખી નહીં ? કાંઈ રમતાખી નહીં ? કાંઈ પાંણાં સોટકાં કાંઈ——”

“કાંઈ નહીં સાહેબ,” બરજોએ કહ્યું; “એવી રમતોના હું શોધીન નથી. તમે સાહેબનાં નેતાનાં માન આપવા આતરજી હું પાંણાંપર હાજર થયો હતો.”

“જેમ મરજી; માફ કરજો હો દેસ્ત નકામી તજ્જી થઈ.” પસંગ કાંગલો થયો, “મારાથી કાંઈજ તમારી આતરધારી નથી થઈ.”

“એ તો વધી લાયકી કડોછ,” બરજોએ કહ્યું, અને પછી તે ત્યાંની મીજલસને સલામ કરી ચાલતો થયો, કે જ્યારે પસંગ તેને તે હાલનાં બારણાંવેર વલાવા ગયો. કાઉસને આ જોવી જોઈએ તેવી તક હતી. પસંગ ને બરજોની તેની બાજુએ પીક હતી ને ખીજા બધા રમતમાં મશગુલ હતા એટલે પાસે પડેલા પેલા અરા પાસા તેણે ઉપાડી લીધા, ને પેલા સીસાંથી ભરેલા બોટા કગારા પાસા તેની જગ્યાએ મેલી દીધા. પણ અરે આએ શું ? તે જ્યારે ધારતો હતો કે એ તેનું કરમ તેણે કોઈએ જોયું નહીં ત્યારે તેણે નજર ઉંચી કરી જોયું તો બરજોની આંખ તેનાપર હતી ! તે બારણાંમાંથી નિકલતાં કાઉસ ગમ મોં કરી પસંગ સાથે વાત કરવા થોભ્યો હતો. ત્યારે શું ખરેખર કાઉસનું આ બયંકાર કાવતું તેણે જોયું હતું ? કેમ કેહેવાય !

બરજો એ પછી ત્યાંથી નિકલી ગયો ને પસંગ પાછો આવ્યો એટલે બાજી માંડવામાં આવી. આ વખતે કેમ હારજીત થઈ તે વીસતારવા થોભ્યું નહીં—કેમકે કગારો કાઉસ કોઈકવાર ખામખા પસંગનેખી જીતવા દેતો હતો. કે તેને વેહેમ જાય નહીં, ને પછી વધી નવી બાજીએ તે સંધ્યો સરવાલો ધસડી જતો—એ રીતે સેવ-ટ એમ આવ્યું કે છેક મોડી રાત્રે કાઉસ ઉઠ્યો ત્યારે તે પસંગ પાસથી તે ગતને માટે ઉઠીના શરૂઆતમાં રમવા લીધેલા પાંચ હજાર કરજના લીધેલા પાછા અદા કરી રહેલા ઉપરાત તે ત્રીશ હજારની ગંજાવર રકમ જીતીને ખુશીથી છલછલ થતાં જંગલે ધર ગયો !

પ્રકરણ ૨૬ મું

પાસાની ડગાઇ.

કાઉસને ધરે આવવા પેહેલાં પેલા ડમારા પાસા પાછા ગજી-
આમાં સેરવી દઇ પેલા ખરા પાસા તેની જગ્યાએ મેલી દેવાની
તક બની આવી હતી, કેમકે જયારે રમતો પુરી થઈ ત્યારે પસંગ
કાઉસને પડતો મેલી ખીજા મહેમાનોને ધરે વજાવાની ખટપટમાં
રોકાયો, અને ત્યારે કાઉસને એ ડમારી ફેરવદલ કરવાને જોવી
જોઈએ તેવી ટક મલી.

* * * * *

ઉપલી રાતના બનાવો બનવા પછીની ખીજી બપોરને સુ-
મારે એક ખીજાં મહેલ સરીખાં મકાનમાં એક બાપ બેઠી પોતા-
પોતાનાં કામ ઉપર મરચુલ હતાં ત્યાં અમો અમાસં વાચનારાઓ
ને લઇ જવાની રજા ચાલીએ છીએ. આ બાપ તે કાંઈજ નહીં
પણ પેલા દસ્તુર અરજીરૂપ હતો, કે જેની પેલા જવાન બરજોએ
રાહમાઈં છુટાડ્યોને હાથથી છાંદી ખચ્ચી હતી, અને જે ખર-
જો ઉપરાંત ઉમરાવ પસંગનો પણ દાસ્ત થતો હતો. એ દસ્તુર
એક હાતમ દીલનો, ઉમરાવ ખવાસનો, પાક ખુદાઇ રાહે ચાલતાર
ખુજાર્ગી ગ્રહસ્થ હતો. તેની ઉમર પાંસઠ વરસની હતી. તે કમરમાંથી
સેહેજ વલેલો હતો. તે નીચો અને સેહેજ આંગે ભરેલો હતો.
તે બારે તર્ગર તો, અને પૈસાનો પાધરે માર્ગે ઉપયોગ કરતાં
તેને ઘણી સારી રહેસે આવડતું હતું.

તેના સામે બેઠેલી તેની એક ચેહરે નમુન બેટીનું નામ પરી
ચેહર હતું. ને તેનો પીતા તેને ખ્યારથી પરીનનાં ટુંકલી ઠાસ બ-
રેલાં નામથી બોલાવતો હતો. પરીનની ઉમર ૧૭ થી ૧૮ વરસ
સુધીની હતી. તે એક ખુબસુરત જવાન નાર હતી. કે જેનું હોરાંન
કોઇ પણ બેનાર ન છેક કરવાવના રહે નહીં તે ક્રીસમનું હતું.

એ અરજીરૂપે એક માનીતી મોહરદાર અને સુંદર પરીને
એક માધવંવી માવતર સદા સુધીની બોલી દીધેલી છે. અરજીરૂપનાં
નાહનાં સુખી કુટુંબમાં એ આફત છેલ્લાં ત્રણ વરસપર આવી
હતી અને ત્યાં એકાંતમાં જાકે તે બંનેની આંખો તે ગમખાર
ચાદનાં દુઃખી આસુઓથી બીનાયલી રહેતી હતી, તોપણ એ ગજ
બધી કોઇથી ધર ખાલી નથી એમ સમજી તેઓ પેતાનાં મનનો

ગમ મારતાં હતાં, અને વધી અરસપરસની હાજરીની વખતે તો અરસપરસ દુઃખ ભુલાવી દેવાં માટે તેઓ વધારે ને વધારે ખુશ દેખાવાની કોશિશ કરતાં હતાં.

અરજરૂપ બરજો સાથે અચ્યુત પીછાંણ પડ્યા પછીનો તેને પુત્ર, પેરે આહવાં શીખ્યો હતો. બરજો અરજરૂપનાં ઘરમાં રાજ આવતા જતા હતા, અને જેટલો અરજરૂપનો તેના પર પ્યાર હતો તેટલોજ પણ તેથી લગાર જુદીજ કીસમનો મુંદર પરીનનો પણ તે જવાંન ઉપર પ્યાર હતો. પરીન આ જવાંનની જવાં મરઠી સાથે તેના બહા યુદ્ધ ઉપર મોહીત થઈ હતી, અને તેની મોહમતનો ધુંવા છુપો પોતાને દીડે વસાવી ફરતી હતી.

“બરજોનો આવવાનો વખત થયો ખરો ખેટી પરીન,” બુઢા અરજરૂપે ધડીયાલ ગમ નજર કરી કહ્યું; “મારે આજે એનાસે કાંઈક એકાંતમાં વાત કરવી છે તેથી તું સીધાર તારા એરડામાં.”

તામેદાર પરીન તુરત ઉઠી ઉભી થાઈ છે, ને પોતાનું કામ લઈ પોતાનાં બાપનાં ફરમાનને માન આપી પોતાના એરડામાં ગઈ તેણીને જવાને એમ ધણો વાર થયો નહી તેટલાં બરજોનું ત્યાં આવવું થયું “ભલે આવ, ભલે આવ મારા ખેટા,” અરજરૂપે તેને પ્યારથી આવકાર દીધો, “આ મકાંન તું આડે ત્યારે ને આહે ત્યાં સુધીં સદા તારૂંજ છે. પણ કહે મને કે કહે મારા પેસા દોરત પસંગને ત્યાંની મીજલસમાં તને ગમત પડી કે નહીં ?”

“ગમત તો ઠીક પડી પીતાજી” બરજોએ કહ્યું, “પણ તમા જાણોછો કે એવી છેક રંગીલી મીજલસો મને ઘણી પસંદ આવતી નથી.”

“ચિંતા નહીં દીકરા,” અરજરૂપે સમજાવ્યું; “તારી બહી બાલનો મેં હુંક વખતમાં પુરતો અભ્યાસ કીધો છે, ને તેથી હું જાણું છું કે એવી મીજલસો તારામાં કશો બગાડ કરી શકશે નહીં. જુવાન્યાઓએ પોતાની લાગણીઓ પર ઘટતો આકોશ રાખી દુન્યાની કાલી તેમજ ધાલી ખેદ બાજુઓનો અભ્યાસ કરી સેવા જાઈએ એવું મારું મત છે. તે તારી સાંલેસાઈ ને બહા યુદ્ધથી અતરેના સંધલા અમીર ઉમરાવોનું દીલ ધણું જીતી લીધું છે એ તને અચ્ચીત સાખાશીની વાતછે, મારા ખેટા,”

“અને તમારીજ મહેરબાનીથી હું વધ્યો છું,” બરજોએ કહ્યું; “મુરબીજી તમારી મદદથીજ હું આગલ પડ્યો છું.”

“એ પસંગ મારો મીત્ર થાયછે,” અરજારૂપે કહ્યું. “પણ એને એક લખ બુરજ છે જે હું પસંદ કરી શકતો નથી. જુગારમાં એ ખોહાર થાય છે, ને મને સમજ નથીપડતી કે એ પાપમાં એ શું કામ સામેલ રહેતા હશે. એ એક સિવાય એ ઉમરાવમાં હું બીજો કોઈ દુરગુણ જોતો નથી, પણ એ એજ એકજ દુરગુણ એવો મોટો છે કે તે બીજા વધા નજીક દુરગુણથી દશ હજાર દરજ્જે નમોદતર છે. પણ વારું એ તો થયું; આજે દીકરા આપણને બીજી વધારે અગતની વાતો કરવાની છે. હું આજે તારા સાથે મન ખુલ્લું કરીને—”

પણ એજ વખતે અમીર પસંગનાં ત્યાં આવી લાગવાથી આ વાત બંધ પડી. પસંગને દસ્તુરનાં ઘરમાં છુટ્ટી આવ જા' હતી, માટે તે વગર ચેતાવવે કોઈની વખતે આવી શકતો હતો. ને તેમ તે આ વેલાએ પણ આપ્યો, અને ત્યારે તેને ખબર પડી શકી નહીં કે તેનાં આવવાથી અરજારૂપે બરજો સાથે કાઢેલી કાંઈક અગતની ચુકતેગો બંધ પડી ગઈ હતી. અરજારૂપે એટલા માટે તુરંત વેગ તો તે અગતની વાત પડતી મેલીને પસંગને આવકાર આપી પાસે જોડાયો. તહરેવાર ગામ ગપાટા ચાલતાં ગઈ રાતની પસંગે આપેલી જવાફતની મીઝલમની વાત નીકળી. “તમા તો ધણજ જલદી ઉઠી આવ્યા, દેલાવર બરજો,” પસંગે બેદ બતાવ્યો.

“હાજી,” બરજોએ કહ્યું, “હું મોડી રાતના ઉભાગરા વગર અગતે કરતો નથી, ને વધી હું ત્યાં ચાલુ થઈ તેથી રમતોનો હીમાયતીની નથી.”

“જુગારનો રોખ નખખોદની નિશાણી છે,” અનુભવી અરજારૂપે આ તક હાથ કરી પસંગને કહી સંભલાવ્યું.

“છેક તેમ નહીં,” પસંગે કહ્યું; “જુગારમાં જીવને જરા લગાર રાહત છે. હારજીતનો પેસો છે. એટલે બે ધડી મન તેમાં રોકાવાથી કેટલાંક દુઃખ વીસરી જવાય છે.”

“પણ વારું સ્ત્રીક પસંગ મને કહેશે,” દસ્તુરે પુછ્યું “કે કાલે તમા કેટલુંક હાર્યા ?”

“અરે કાંઈ દમ નહીં,” પસંગે બેદરકારથી કહ્યું, “ફક્ત તેત્રીશ હજાર રૂપડી.”

“તેત્રીશ હજાર !” બરજોએ પારવનાની અચરતીથી કહ્યું,
—અને તે પત્રી તે કાંઈક ગંભીર વિચારમાં મશગુલ થયો.

“તેત્રીશ હજાર !” અરજરૂપે બ્રુમ પાડી, “અને એવી નાદર રકમ વગર અગતે એક એંગલમાંમણી રમતમાં ખોટી દેવા છતાં દોસ્ત પસંગ તમો આટલી બધી બેદરકારી બતાવી શકાછો તેથી હું અચ્ચીત હેરત છું.”

હયાં પસંગને ભારી લાગવા માંડ્યું એટલે તેણે એ વાત ફરવારી, ને ખીજી કાંઈક સેહજ્જસાહજ્જ વાતો થતા પછી બરજો કાંઈ અગતનું કામ યાદ આવવાનું બાહ્યાંથી કાઢી ત્યાંથી ઉતાવળમાં રબા બધ ઉઠી ગયો.

* * * * *

કાઉસ એ આખો દીવસ ધગમાંજ હતો. તેની લાગણીઓ દુઃખ અને સુખની હતી. સુખ એટલા માટે કે તે નહીં ધારેલી રીતે ધનવાન થઈ પડ્યો હતો; દુઃખ એટલા માટે કે તેને એ રીતે ડગાઈના પાસાથી ધનવાન થતાં—પાસા અદલઅદલ કરતાં પેલા બરજોએ જોયો હતો કે નહીં તે માટે તેનાં દીકરામાં દગદગો થયાજ કરતો હતો. તે પેલા જામારૂપ અને ગુસની સહવારથી રાહ જોતો ખેસી રહ્યો હતો. તેઓ આવે તો પોતાની કમાણનો ચોથો ભાગ કુબુલાત પ્રમાણે તેઓને આપી દઈ તે પાસા તેમને હવાલે કરી દેવાના હતા. તે જ ટેમજ આગલ વિચારવંત ગેશી રહ્યો હતો તેની ઉપરજ તેની આંખ આગલ તે ડગારા પાસા પડેલા હતા ને તે ઉપર તે દીકરો ખેઠેલા હતા, તેવામાંજ તેના આરડાનું બારણું હંધડ્યું, અને કોણ ? જેનાથી તે ખીણીતો હતો તેજ—બરજો પોતેજ દાખલ થયો !

કાઉસ ચોંકી ઉઠ્યો. તે તે પાસા ઉતાવળા ગભરાતમાં સાંતી દેવા જતો હતો પણ તેમ કરતાં બરજો તેને જોય તો વેહુમ અને વાત વધે માટે તેણે અખાડા કીધા, ને જેમ બન્યું તેમ ગભરાત સમાવી તે સામો બરજોને લેવા ગયો. “ઓ આવો આવો, દોસ્ત,” જાણે કશું બન્યું નહીં હોય તેમ શીકે ચેહરે તેણે હસીને તેને આવકાર દીધો, “કાંઈ આ નહીં ધારેલું માન સેવકને મલેછે ?”

ખરજો આવ્યો, ને પેલા પાસાની અડોઅડજ ખુરશી બેંચી બેઠો. તે જરાખી હસ્યો નહીં. કાઢસના આવકારની તે દરકાર કરતો જણાયો નહીં. તે ગંભીર ચેહેરે આવ્યો ને ગંભીર થસામાં તેણે ત્યાં જગ્યા લીધી. “મારે એક અંગતની વાત સર તમોસે વાત કરવી છે,” તેણે ગંભીર દમમાં કહ્યું; “અને જો તે વાત નહીં કરવી હતે તો હું તમારો ઉંખર આલંગવાની દરકાર કરતે નહીં.”

“એટલે, હું નહીં સમજ્યો,” કાઢસે ધડક ધડક છાતીએ અજાણપણાંનો ઢોંગ કરતાં અરધો ગંભીર બની અરધું હસતાં કહ્યું.

“તમો સમજો છો ને નહીં સમજવાના ઢોંગ માત્ર કરો છો,” ખરજોએ કહ્યું. “તમો સારી રવેરી સમજો છો તેમ છતાં જો અજાણ્યા થાઓ છો તો હું કેહેવાની દરકાર કરતો નથી કે તમો ગાંધ રાત્રે તેત્રીસ હજારની ગંજવર રકમ પસંગ પાસથી છતીને નહીં પણ હટીને ડગાઇથી લાવ્યા છો.”

“શું ?” કાઢસે અતી શરસાવું હોલ ધાવી પોકાર માર્યો—“કે જ્યારે તેણું તન બદન ચણાનાં બાડ પેરે થરથર પૂજવું હતું—“હ ચોર, શું હું ચોર, ફરીથી બોલો.”

“તમો ચોરજ નહીં પણ ચોરથી વધારે—ડગારા છુટારા,” ખરજોએ નેણ ચઢાવી કહ્યું, “ને તે ડગાઇની સાહદત આ પાસા છે,” ને ખરજોરે ટેબલ પર પડેલા તે પાસા ઉપાડી લીધા !

કાઢસ આથી તો ગોચા ખુન પર ચઢ્યો. તે ખરજોને વધગી પડ્યો, ને તેના હાથમાંથી તે પાસા પડાવી લેવાની તેણે પેરવી કરી પણ તે ફાવ્યો નહીં. તે ઉસ્કેરાવણો હતો એટલે ધાસ્તીથી પૂજતો હતો, ને તેમ થવાથી તેણું જોર કમી થઇ ગયું હતું, કે જ્યારે ખીજા હાથ પર ખરજો પોતે ધાંલજાની પેડે થાંબ થઇ આસ્તવાર ઉભો રહ્યો હતો, અને એકજ આંચકા સમેત તેણે કાઢસને દુર ફેંક્યો. એ પછી તેણે પુરવી ધીરજથી તે પાસા ધાવા ગજવામાં મેલ્યા અને કહ્યું, “હું વગર અંગતે ગરબડ કરવા માંગ તો નથી, પણ જો તમારે ગરબડ કરી બેહોરમતજ થવું હોય ને સત્તાના સપાટામાંજ સપડાવું હોય તો તમો મુખત્યાર છો, કાઢસ.”

કાઢસને આથી ધીરો પડ્યા વના ચાલ્યું નહીં. તેણે જોયું

કે ગરબડ વધારતાં તે વધારે બેહોરમત થશે માટે હવે બરજોએ જો તેનું પાપ પકડી પાડ્યું છે તો આગલ શું થાય છે ને બરજો શું કરવા માંગે છે તે તપાસવા તેણે આમોશ રહેવું.

“હજી હું માયાલુ થાઉં છું,” કાઉસને પોતાના હાથ આગલથી એક આંચકે દૂર નાંખી બરજોએ ગંભીર દમામથી કહ્યું, “એક મહેરબાની તરીકે આપે તારાં પાપમાંથી છુટો થવાની હું તને તક આપવા માંગું છું. હું હોકમ કરું છું કે પસંગ આગલ પૂં તારૂં સઘલું પાપ કબુલ કરી દે, ને તેની માફ માંગી એ ઠગાથી જીતેલા કુલ તેત્રાંસ હજારની પધએ પધ તેને અદા કરી દે. હજી મેં મારા તરફથી તેને તારી એ નામોશીની વાતથી જાણીતો કીધો નથી, કેમકે જે માનવંત કુટુંબને પૂં લગતો છે તે કુટુંબને માટે મને ધણું માન છે, ને કરાને ખાતર નહીં તો તે કુટુંબને ખાતર હું પૂંને ધારાથી સજ ધયલી જોવાને રાજ થતો નથી.”

“અને જો કદીને પૂં કહે છે તેમ હું એ સઘલું નાણું પાછું પસંગને અદા કરવા ના પાડું તો ?” કાઉસે શંકાશીલ ઢપે પૂછ્યું.

“તો પૂંને ઊંઘાડો પાડી પસંગની મારફતે સખતમાં સખત સજએ પોંડેઆડવાની મને દુઃખભરી દૂરજ પડશે,” બરજોએ કહ્યું. “મેં તને રાત્રેજ બારણાંમાંથી બાહર જતાં પાસાની અદલા અદલી કરતાં આખાદ જોયો હતો, પણ એ બાબદમાં હું પુરો પ્રવીણ નહીં હોવાથી તે વખતે મને તે ઉપર કાંઈ ઝાઝો ખ્યાલ થયો નહીં, પણ આજે પૂં એક નહીં ખ્યાલમાં આવે એવી રકમ જીતી આવ્યો છે એમ ખબર થતાંજ હું તારૂં એ કાવતું જરાકે જરાક પાંખી ગયો છું.”

કાઉસે જોયું કે તે સર્વ પ્રકારે બરજોના સપાટામાં હતો, ને તથી તેને નહીં ખ્યાંત થાય એટલું દુઃખ પેદા થયું. જે મોટી રકમ તે હુઝછો ઠગાથી લઈ આવ્યો હતો તે પાછી આપવી પડશે, ને પોતાને પસંગની આંખમાં બેહોરમત થવું પડશે એ ખ્યાલજ તેને દેવાનો. બનાવી મેલવા બસ અને બસ કરતાંની જવાદા હતો. પણ હવે કરવું કેમ ? તેણે જોયું કે સઘલી રકમ પાછી બરવા કરતાં થોડું ધણું બચાવી શકાવું હોય તો તેની ગણીમત, અને તથી તેણે કેટલીક વિચાર કરી કહ્યું, “હું તારાં કેહેવા પ્રમાણે પસંગ

આગલ પાપ કબુલ કરી નાણું ભરી દેવા તૈયાર છું” બરજો, પણ મારા પાસ તે જીતેલાં નાણાંમાંથી અરધુંજ રહી ગયું છે.”

“તું જીડો છે,” બરજોએ નેણુ ચઢાવી કહ્યું. “મેં દરવાજા પર તારાં માણસને પુછીને ખાત્રી કીધી છે કે રાત્રે ઘરે આવવા પછીથી હજી તું નથી બાહર ગયો કે નથી કોઇ તને ઘરમાં મળવા આવ્યું, એટલે તે રકમ ઘરમાં અનામત હોવીજ જોઇએ; અને જો તું મને વધારે ચીઝ ચઢાવશે તો તેણું સેવટ બારે ખરાબીમાં આવશે એ વાત તારે નોંધી રાખવી.”

કાઉસે એ નવી નાશીપાશી ને હારનાં દુઃખના જીવંતમાં પોતાનો હોઠ ફરડ્યો. તે કોઇજ રીતે કાવતો ન હતો, બરજો તેને દરેક પ્રકારે માહાત કર્યો જતો હતો !

“મારા પાસ આવાની આખી રહેણી નહીં,” કાઉસે કગલીને કહ્યું, “હું બેહોરમત થવા ઉપરાંત બુખે મરશ.”

“પસંગ આગલ પાપ કબુલ કરી દઈ તેને તેણું નાણું પાછું આપી દીધાથી માત્ર એટલું થરો,” બરજોએ ઠંડે કલેજે કહ્યું, “કે જ્યારે તેમ નહીં કીધાથી તો વાત વધારે બેહેકશે ને બગડશે. હવે મને વખત થાયછ, કાઉસ, મને સાંભળી દે હું ફેર-માંડિયું કે તારે આજને આજ પસંગ ઉપર એક ચીઝી લખવી, ને કોઇખી રવેસે આજ રાત્રે આંઠ કલાકે તેને અત્રે ખોલાવવો. હું આંઠની આગમચ હાજર થવશ ને આ પાસેના ઓરડામાં ભરાઈ રહેવશ. ત્યાંથી તમો ભાંગી છીલચાલ હું જોઈ નહીં શકશ, પણ તમારી વાતચીત સઘલી હું સાંભળી શકશ, ને તેથી મને માલમ પડશે કે તું પછએ પછ પરતાવા સનેત પસંગને હવાલે કરી દેછ કે નહીં.”

“ને પસંગ જો એમ કરતાં વધારે ચીરડાયો ને મને સત્તાનાં સપાટામાં ધસડવા માંગ્યો તો ?” કાઉસે ધાસ્તીથી પુછતાં પુછ્યું.

“તો હું બહાર થઇ વચ્ચે પડીશ,” બરજોએ કહ્યું, “ને પસંગ મારો સુખન રદ થવા દેશે નહીં. કેમ આ મારી ગોઠવાણુ કબુલ છે ? એમાં જગખી ફેર પડતાં હું કશું સમજવાનો નથી ને પછી તું મારો સગો બાપ હોય તોખી હું તને બચાવતો નથી.”

“પણ વારં કાંઈ નહીં તો પેલા પાસાતો મને હવાલે કરી દે,” કાઉસે માંગી લીધું.

“હમણાં નહીં,” ખરજોએ ઠાવથી ક્યું; “એ નાશકારક વસ્તુઓને મારા પાસ રાખવાને હું કમકમું છું, મગર મેં ઉઠાવેલું આ શુભ કામ પુરૂ પાર ઉતરે ત્યાર પછીજ હું એ તારી આંખ આગલ ભાંજી બુકો કરશ.” પણ હવે મને અસુરું થાય છે એટલે હું રૂપસદ લેવશ. કેમ, મારી ગોઠવણ પસંદ અને કપ્પડ છેતી ?”

“કપ્પડ છે,” કાઠિસે મરતે સાહદે કહ્યું, ને ખરજો ત્યાંથી જતા રહ્યો.

પ્રકરણ ૨૭ મું.

પાસાના હીમાયતીઓ.

ખરજોને જવાને ઝાઝો વાર થયો નહીં તેટલાં પેલા જાનમારૂં અને તુસ મરેલા મારેલા કાઠિસની ખપ્પર લેવા આજ્ઞા. કાઠિસનો હાલ ઓપ રડી દીધો તેવો હતો, અને તને એ રવેશે ખેંચેલા જોડનજ પેલાઓને કાંઈક અપશુકન સરીખું લાગ્યું. “કેમ દોસ્ત કાઠિસ,” જાનમારૂં આવતાંને વાર પૂછ્યું, “એ તરતનોજ એરંડાનો જોલાખ લીધો હોય તેવું શું મોં કરી ખેંચે છે ?”

“કાંઈ માય ખાપ મરી જવાની મોહકાંનના સમાચાર તો નથી ફરી વલ્યા, ખચ્ચા કાઠિસ ?” તુસે તરક ચલાવી. “તે જે થયું હોય તે, પણ તેથી અમો કાંઈ અમારો હક છોડવાના નથી હો. મોલ રાતની કેવી ખપ્પર ?”

“ખપ્પર આટલે,” કાઠિસે ધુખરાયલાં જાનાં જોડો થકને જવાખ દીધા.

“એટલે ?” તુસે નેણ ચલાવી કહ્યું.

“ખચ્ચા એ ઢોંગ શું લગાવા માંડયાછ, કાંઈ સમજ પડે ?” જાનમારૂં પૂછ્યું; “અરે બોલતી રાત્રે કમાયો કેટલું ?”

“તેવીશ હજાર,” કાઠિસે યાદ કરી દુઃખથી કહ્યું.

“ખચ્ચાસ ?” તુસે અફસોસ કીધો, “પચાસ હજારથી નહીં કીધા ?”

“અરે હવે જે થયું તે,” જાનમારૂં કહ્યું, “સે ચાલ લાવ, અમારો ભાગ લાવ.”

“ભાગ ક્યા ચુકામાંથી આપું?” કાઉસે કહ્યું; “તે તો પછાએ ધંધ પાછી આપવી પડશે.”—ને હયાં કાઉસે બરી જોહમતે આ બે લુચ્છા સોપતીઓને ધીમા પાડી બરજોના સંબંધમાં જે વીટ્યું હતું તે વીગતે કહી સંભલાચું.

“છટ છટ અગો એ કાંઈ માનતાજ નથી,” તુસ સધલું સાંભલી લેતાંજ છછતી પડ્યો, “એ શું નવો પેચ લઈ આવ્યો છે?”

“બચ્ચા જો કાંઈ એરી તાલતલાવતથી અમારો હક રડાવા નીકડ્યો ફેતી તો ડોકી ધરીને મરડી મેલીશું,” જનુની જમારપે છવ કાઢી નાંખ્યો.

“સાંભલો ભાઈઓ,” કાઉસ પણ હવે જોસપર ચઢ્યો, “તમારી ભપકાથી હું કાંઈ ખીટી જવાનો નથી. તમારી ગરદન મારા હાથમાં વધારે છે. પેલા મગવા સુતેલા તેહેમારપને તમોએજ મરણુતોલ મારીને જખમી કીધો છે તે ને તે વગેરે હજી તમારી ખીજી ધણી બદલાલ મને રાશણ છે! માટે જરાખી ગરમડ કીધી તો હું તમોને સપડાવી દીધા વના રહેવશ નહીં માટે તમારી સંભાલમાં રહેજો. એાર જો ધીરા પડશે તો એ દુકતા બરજોને ક્ષરી જતો અને એ નાણું આપણા હાથમાંથી સરી જતું આપણે બાવી શકશું.”

“અરે ત્યારે એમ કરેલી,” તુસે પોતાની મરદન કાઉસના હાથમાં આપ્યાદ જોઈને જમારપને ગભરાતમાં આંખ મારી, ને તમોએ નરમ પડી લટી જવા માંડ્યું, “ત્યારે એમ કરેલી કે આપણે આપણા ભાગલાગ વેહેંચી લઈ રાત પડે ને તે રાત્રે અહીં આવે તે પેહેલાં કેકે પોઆરા માખી જમએ.”

“એ દરખાસ્ત મને ધણીજ પસંદ આવી,” જમારપે કહ્યું.

“પણ મને મુતલગ પસંદ નહીં આવી,” કાઉસે કહ્યું; “એમ કીધાથી તમો આપણી પુક પકડશે, ને મોડે વેહેંચે પકડાતાં વધારે હલાક થઈશું, વાસ્તે એ વાત જવા દેઓ ને કાંઈ ખીજીજ ચોજના કરો.”

“ત્યારે એમ કરો,” હવે જમારપે કહ્યું; “કે આજે રાત્રે તે પોરપો આવે ત્યારે પાસેના એારડામાં—હં:”—અને તેણે તેના ટોટો પીસી નાંખવાની દયછપ બતાવી.

“નહીં નહીં નહીં,” કાઉસે કહ્યું, “ખુનનાં પાપમાં હું કદી સામેલ થનાર નથી. એવું ભયંકાર કરમ નહીં ચાલશે.”

“વારૂં પણ ત્યારે જીજો રસ્તો થું?” તુમે કહ્યું.

હવે તે મળે લુચ્છાએ એકઠા મલી કાંઈ વલી નવો રસ્તો સોધી કાઢવા પડ્યા. તેઓને કોઠાખી રવેસે એ જીતેલા તેવીસ હજાર હાથમાંથી સરી જતા બચાવવા હતા, એટલુંજ નહીં પણ તેઓની વાત વચ્ચે માંધુ મારવા માટે બરજોને કાંઈક સવાદખી અપાડવો હતો, ને ઘણોએક વિચાર કરી અંતે તેઓએ એક રસ્તો સોધી કાઢ્યો. તેઓએ તે ઉપર પુશકલ તકરાર કરી, ને પછી તે રાત્રે અમલમાં લાવવાના ઠડાવથી તેઓ તુરત વેલા છુટા પડ્યા.

પ્રકરણ ૨૮ મું.

ધ્યારની એક કાંહાણી.

વાંચનાર જાણે છે કે જ્યારે જવાંન બરજોર બુજોર્ગ દસ્તુર અરજીરૂપની મુલાકાતે આવ્યો હતો ત્યારેજ ત્યાં પેલો ધનવાંન પણ જુગારી ઉમરાવ પસંગ પણ આવ્યો હતો, અને તે પણ બરજોનાં ઉઠી જવા પછી તહેરવાર વાતચીતો કરી ઉઠી ગયો. તેજ દીવસે સાંહાંજના માડેથી અરજીરૂપને પસંગના મહેલમાં જવાને હમ્મણ થઈ. તેની એકેરેનમુન બેઠી પરીનના જીવને તે સાંહુજે કાંઈક અસુખ હોવાથી તેણીએ સાંહુજની લઠાર મારવા જવાની મરજી નહીં બતાવી એટલે અરજીરૂપ એકલો નિકડ્યો, અને એકલો હતો મટિજ તે પસંગના મહેલ તરફ ગયો.

પસંગના મહેલને મોખરે આવી પુગતાં તેણે જાણ્યું કે તે ઉમરાવ પોતાના ખાનગી ઓરડામાં હતો, અને અરજીરૂપે તેને આગમચથી વગર ચેતાવવે ત્યાં ધસ્યો જવાને જરાએ આંચકો આધી નહીં. અરજીરૂપ પસંગનો તેની બચગીથીજ દોસ્ત હતો, —બલેક અરજીરૂપ પસંગના બાપનો મિત્ર હતો જેનાં મરણ પછી એ નેક મનસનીના દસ્તુરે પોતાના દોસ્તના એ દીકરાને પોતાનો દોસ્ત માંની લેવાને વાર લગાડ્યો ન હતો. એમ કરતાં તે પસંગનાં ઘરમાં અવાર નવાર ગમે ત્યારે ગમે તે વખતે આવતો જતો હતો, અને તેથી પોતાની પાયાદાર ખીત બરી મિત્રાઈમાં વિશ્વાસ લાવી તે એકદમ પસંગના ખાનગી ઓરડા તરફ તેને એકલો બાણી. હવણું પણ ધસ્યો ગયો.

તે ઝોરડાનું બારણું અરણું વાંકું કરેલું હતું, ને અરજરૂપે તે ધીમે રહી ઉઠાડ્યું. પસંગની બારણું ભણી પીઠ હતી, અને તે એક ટેબલ આગલ ખુશી એંચી ટેબલ ઉપર માથુ નાંખી પડે-લો હતો. તેના હાથમાં કાંઈક ચલકતી ચીજ પકડેલી હતી, અને અરજરૂપે બારણું ઉઠાડ્યું તેજ પેલાએ તેના કાન ઉપર એક ધીમાં ગુંગલાતાં દચકાંનો પ્રગટ સાદ આપ્યો. આ સમયે પેટેલીજ નજરે ખતાવાને બચ હતું કે પસંગ કોઈક માહા દુઃખીત વિચારથી વીંધાયેલો અને જપ્તમાયલો પડેલો હતો, અને એવાં તેનાં દુઃખ વચ્ચેના તેના પાક એકાંતવાસમાં હરકત નાંખવાને બદલે અરજરૂપનું દીલ આડ્યું નહીં. તે બારણું હલવે રહી પાછું ઢાંકીને ત્યાંથી ચાલી જવાની કોરોશ કરતો હતો, પણ બારણાંએ બંધ થતાં તેનાં મિત્રગણોએ ઉપર ચીચવાધને અવાજ કીધો, ને પસંગે ચોંકીને પાછું ફરી જોયું. તે અરજરૂપને બારણાંના ઉપર ઉપર જોતાંજ ચોંક્યો, અને પોતાના હાથ મહિલી જેલી ચલકતી ચીજ તે તુરત ટેબલનાં ખાંડામાં છુપાવી દેવા જતો હતો, પણ ખીજજ પહે એમ કરવાથી હાથ ખાંચી તે ખુદા અરજરૂપને આવકાર સંમેત અંદર લાવવા દોડ્યો. દરબુર અરજરૂપને આથી ખરેખરી દલગીરી પેદા થઈ, અને વગર ચેતાત્મકે દાખલ થઈ તેના ખાનગી વિચારોમાં ખવલ નાખવા સાર તે પસંગની માફ માંગવા પડ્યો. “નહીં રહીક અરજરૂપ,” પસંગે ધીરજ આપી, “માર્ગ મકાંનના કોઈ પણ ભાગમાં કોઈની વખતે તમે હંમેશ બચે આવ્યા છો. તમે મારા મરહુમ પીતાજીના ખાસ મિત્ર છો અને તેથી મારા મિત્રજ નહીં પણ મુરબ્બી સમાન છો, ને તમોને જોઈને પેટેલી એકાદ પલ જે જભરાત જેવી બેવકુફી ને બેઅદબી જે ખતાવી છે તે માટે માફ તો મારે માંગવી છે.”

અરજરૂપે એજ વખતે પસંગના હાથમાં જેલી ચલકતી ચીજ જોઈ, અને તે એક વીટી હતી, જે તેની જાતનું એક સાદું પણ ખતી સુંદર નંગ હતું. અરજરૂપની વીટીપર નજર પડતાંજ તેણે નજર ફેરવી નાંખી, પણ તેમ કરતાં અરજરૂપની અને પસંગની નજર એક થઈ. “દારત પસંગ,” અરજરૂપે ખુલાસો કીધો, “હું કોઈ કામસર આવ્યો નથી. હું તો સેહજ મુલાકાતે આવ્યો છું પણ જો તમો કામમાં છો તો હું ખુશી સાથે રૂખસદ લેવશ.”

“નહીં રશીક,” પસંગે કહ્યું. “આ વીટીને લગતો મારો ગમરાત વગેરે તોએ જોવા અને જાણવા પછી હવે હું તમોને તેને લગતી ગમખાર ખીનાથી ખીતવાડીક રાખું એ મને શોભા ભરેલું નથી. એ કાંઠાંગી મેં આજવેર કોઈના કાનને અર્પણ કરી નથી, પણ જો હું તે હમણાં ખુશી સાથે તમારા આગલ ખ્યાંત કરશ, તો તેથી હું માનું છું કે મારાં મનને ઘણી હૃદયુધી ખલાસી મલશે ને છાતીપર જે ભાર હું વરસોથી લઈને ફરું છું તે ટેટલીક હૃદયુધી કપી યશે.”

હયાં પસંગ યોખ્યો, અને શું ખોલવું તે નહીં સુજવાથી અ-
રજરૂપ ચુપ રહ્યો એટલે પસંગે પાછું ચલાવ્યું.

“મને તમો સૌ એક વ્યસની છાકટ જીગારી તરીકે માની લેઓ છો, પણ હું જો કહીશ કે હું જીગાર અને શગખનો ભોગ ફરજનો મારખો—દુઃખનો મારખો થઈ પડ્યો છું તો રશીક અર-
જરૂપ તમો તે માનશો નહીં, અને તેમ છતાં હું પ્રમાણીક ખાત્ર-
આપું છું કે અરેખાત તેમજ છે. જીગારમાં મને મોજ નથી પણ રાહત છે. જીગારમાં મને નફો નથી પણ નુકશાંત—માહાભારત અ-
રાખીલું નુકશાંત છે, અને તેમ છતાં તે હું રમું છું કેમકે સદાનાં ખાજ આધિમાં એક નખેહતર દુઃખની આગ હું તે રમતની ધમા-
લમાં ખુડાવી દેવાનાં ફાંફાં મારું છું.”

વલી પસંગ જરા યોખ્યો, અને પછી પોતાની કાંઠાણી અરી
જરૂપ આગલ ખ્યાંત કરવા માંડી:—

“મારા બાપનો હું નાધરો બેટો છું તે તમને રોશણ છે. મારા વડા બાહની મારા બેહુસ્તી બાપ તરફની કાંઈક નાતાબેદારી થી તે જ્યારે તેને અણગમો હતો ત્યારે હું તેનો ચ્યારો અને લાડકો બેટો હતો, મારી ખાવતરનાં મરણ બાદ મારા બાપનો સ-
ધરો ધ્યાર મારામાં ભરી મેલ્યો હતો. મને ફરવાનો અતી ઘણો શોક હતો ને સાંહજે જો હું નીકલતો તો ગાઉના ગાઉ એકલો આલી જવામાં મોજ લેતો હતો, એ વીથે મને મારા બાપની ઠરી મનાઈ ન હતી.

“એ રીતે જ્યારે હું ૧૭ થી ૧૮ વરસની ઉમરનો હતો ત્યારે એક દીવસ રાખેતા કરતાં વધારે સમયે નિકલવાથી હું હમેશ કરતાં વધારે દુર નિકલ્લી ગયો. એમ કરતાં એક ખેતરમાંથી ખુદ

રતના રમણ્ય દેખાવનો નકશ તપાસતો હતું પાછો વજવા જતો હતો તેટલાં આહા ! સામેથી એક પાર વનાની ખુખસુરતી ધ-રાવનાર અખલા લટકતી આવે હાથમાં એક ફુલનો કંડીયો લઈ પાસેનાં એક સાદાં પણ સફાઈદાર ઝુપડાં તરફ રસ્તો લેતી હતી તે ઉપર આરંધ્યાંનં એવાયું. તે સુંદરીની બેહદ ખુખસુરતીની ખરી સીફત કયા અને કેવા ખેત્રોમાં કરવી તે દોસ્ત અરજરૂપ મને ખબર નથી. તે ૧૪ થી તે ૧૫ વરસની વયની એક ઉધરતી જવાંન નાર હતી. આ વેળાએ આફતાબ અસ્ત થતો હતો, ને આડીઆ વચ્ચેથી કોઈ તે રોશન બાહાલાય તણ થઈ એક ઓરત અવતારે બાહર પડ્યો હોય એવું મને લાગ્યું. તે સુંદરીનાં મરો-રદાર બદન ને તેણીનાં મનહર વદનની ખુખીની તારીફ કરતાં વાતનો પાર આવે નહીં એવું છે. તેની ઉમરની ખાજ અખલાએ કરતાં તે લગાર વધારે હંચી હતી, અને મતલી નાજુક અને સીધી હોવાથી તેણીની ખુખસુરતી ઓર બાહારમાં લેખી રહેતી હતી. તેણીના કસબ સરીખા કેશ તેની ગરદન ઉપર જુલફાંમાં જુલફાં ધડેલા હતા, અને ધવનની લેહેડી સાથે તે તેની પીઠ ઉપર નાખ કરતા હતા. તેણીનો પોસાક તદન સાદો પણ મુઘડ અને સફાઈ-દાર હતો, અને તેણીનો આખો દેખાવ નિરદોશતાનો ખાજે નકશ હતો. તેણીની ચલણ એવી અદ્ભુત, તેણીનો લેહેડો એટલો મર્મીશીલ, તેણીની લટણ એવી શરમાલ નીતીમાન જણાતી હતી કે ફક્ત તેજ તેને માટે પેહેલીજ નજરે જોનારને હંચાંમાં હંચું મત એસાડી દેવાને બસ હતું. તેની આ ખુખસુરતીથી હું છક થઈ ગયો. તેણીનાં આ હોસાંનથી પેહેલીજ નજરે હું જખમાયો, ને અચરતીમાં થંબ થઈ ઉભો !

“હું એમ ઉભો હતો તેટલાં અરે ! એક દગાખાજ પત્થરે તેને એક થોકડ આપી ને તે ચુલબદન બિંધ પર પટકાઈ પડી. મને વિજલીનો એક ઝટકો લાગ્યો હોય તે મિસાલે હું ઉછલ્યો ને મવન પેરે તે નાજુક નારની વારે દોડ્યો. તેણીને કુખમાંનં પેરે હંચકી લેવાને એકજ મીનીટ બસ હતી. મેં તેણીને કાઢી જીવ જેવી ઈજ થઈ હતી કે નહીં તે આવુર જગરે સવાલ કીધો, અને તે ખુદાની બસેથથી જરાએ વાગ્યું ન હતું એમ તેણીએ થોતાના સુસ્વરમાં મને સંધારે. આપી મારી કાલજ માટે બેહદ

હસાંન જાહેર કીધું. આહા, તે સાદ ! રશીક અરજરૂપ તે સાદના મીઠાસનો તમને ખ્યાલ થશે નહીં. એક ધ્યારથી જન્મમાયલા જીગરમાં વધારે ઉંડો જન્મ—વધારે કારી અસર કરવા માટે એક માહાત્મ્યનો મીઠો સરોદ હોય તે કરતાં લાખ દરજ્જે વધારે મીઠો છે. અનુભવ વગર એનો અભ્યાસ થતો નથી, અને તેઓએ એ પાક ધ્યારનો અનુભવ મેલ્યો હોય તેઓજ તે ધ્યારનું આખાદ વરણન કરવાને શક્તીવાન થવા જોઈએ, અને તેઓજ તેમાં એક વર્ણનની ખરી કીમત અને કદર પીછાંણતા હોવા જોઈએ.

“તે જવાંન અખલાને મોંથી તેજ વખતે મેં જાણ્યું કે તેનું પ્યારું નામ દેહારા હવું, અને તે સામેનાં ઝુપડાંમાં રેહતી એક ગરીબ નાવારેસ અપંગ વીધવાની એક પુરી બેઠી—તેણીના બુદ્ધાપનો આરામ હતો. તે દીવસની તે સુખ ભરી સાંહજ તે સુંદરી સંગાતે ગુરતની શરૂ થએલી પીછાંણને દરમ્યાન તદ્દરેવાર વાતચીતમાં મેં ઝુજારી, અને જ્યારે વખત થઈ જવે હું ધર તરફ પાછો ફર્યો ત્યારે ગોવા ઉજ્જમમાંથી હું અધકારમાં આવી ગયો હોઈ તેમ મને લાગ્યું. હું માત્ર એક બાલક હતો, ધ્યાર શું તે મને કશું ખબર ન હતું, અને તેમ છતાં મારામાં જે પાક લાગણીઓએ આણુદીઠ અચ્ચાનક વાસો કીધો તે પવીત્ર મોહબતથી જુદી ના હતી !

“ખીજ સાંહજે તેજ જગ્યા ઉપર હું પાછો ગયો ને ઝુપડાંની બાહર મને દેહારા પાછી મલી. મેં જોયું કે તે સુંદરી મને મલવાને નારાજ હતી નહીં. એ રીતે રશીક અરજરૂપ અમારા વચ્ચે મોહબત જન્મ પામી. દેહારા પણ બાલક હતી. ૧૪ વરસની હુંક વયમાં તેણી મોહબતની લાગણીઓ સમજી શકે એમ ન હતું, અને તેમ છતાં અકલીત આકરણથી અમારાં દિલ એકમેકતરફ એચાતાં હતાં એ વાત બીલકુલ ખરી છે. એ અમારા ધ્યારમાં અધટીત આચરણ જરાએ હતું નહીં, અને એટલું માદ રાખવું જરૂરનું છે કે સંઘલા પાક ધ્યારમાં જરા પણ શરમાવાનું થાય એવું થતું નથી. તે એક ખુદાહલાગણી છે, કે જેમાં પરસપર નરનારી ખંનેના વિચારો પાકીજગીમાં રમે છે, પણ કોઈખી નામોસીનો ખોટો ખ્યાલ પણ પેદાથઈ શકતો નથી.

“અમારી કુલાકાત એ રવેસે જે માસ વૃલુક આલી ને જોઈ

અમે દરરોજ દીવસમાં એકજ વાર મજતાં હતાં, તોપણ તે મેલાપતું સુખ અમોને સધ્યારો આપવાને પુરતું હતું. અમારો પ્યાર છાંતો હતો. તે મારા અને દેહારા વના કોઈ ત્રીજો જીવ જાણતો ન હતો. અમે તે છુપો રાખવા કરો ડઝાવ કીધો ન હતો, તોપણ તે જાહેર થતાં તેમાં હજારો વીધનો આવે તે એહ અતથી અમે બંને આજવેર ખામોશ રહ્યાં હતાં; પણ હવે મારા ખાપે મને જાહેર ગામ મોકલવા કાઢ્યો. તેને એમ ખ્યાલ થયો કે મારે દુન્યાઈ માન મેલવવા જાહેર ફરતાની જરૂર છે, ને તેથી જ્યાં જ્યાં તેના દોરતો હતા ત્યાં ત્યાં મને ફરતો મોકલવાને તે-એએ તૈયારી કરી તે ડઝાવ મને જાહેર કીધો. તે ઘાતકી ડઝાવની મને જાણ થતાં મારો જાન નીકળી જવા સરખું થયું. કેમ અને? દેહાગને મુકીને હું અતરેથી કેમ જઈ શકું? થું કરવું તે મને સુજ્યું નહીં ને હું તે સાંહજે દુઃખની લાગણીઓથી દેહારા તરફ દોડી ગયો. મેં તેને જઈને મારા આપના ડઝાવની ખબર કરી, ને તે સાંભળતાં તે સુંદરીને જે દુઃખ થયું તે હું વરણી શકીશ નહીં. જેવા પ્યારથી હું તેને ચાહતો હતો તેવાજ પ્યાર સમેત દેહણા દેહારા મને ચાહતાં શીખી હતી, અને તેથી મારાથી જીવી પડતાં તેને પોતાના જાનથી જીવી પડવા સરખું લાગ્યું હતું.

“અમાએ બંનેએ તોપણ શાંત થઈ હવે થું કરવું તેનો ખ્યાલ કીધો, અને ત્યારે અમોને લાગ્યું કે અમારો પ્યાર એટલી બધી હદ સુધી છાંતો રાખવાની જરૂર નથી. આથી દેહારા નેને અંદર પોતાની માયાવંતી માવતર આગલ લઈ ગઈ, ને તે અપંગ જીવીયાને અમેએ અમારો હેવાલ સારથી લાગણીઓથી જાહેર કીધો. પ્રથમ તે ખાતું લગાર થૂંસે થઈ ખરી, પણ પછીથી અમારા પ્યારમાં લેશ પણ તકશીરવાર કરમ નથી એવી ખાતો થતાં તે બાઈએ એ અમારી મોહબતને પોતાના આશીરવાદથી નવાજી. એ પછી મેં મને પોતાને મારા ઉમરાવ આપતું નામ આપી તેનું ફરજદ જાહેર કીધો, પણ તેની તો મેં ધારી હવી તેથી ઉલટીજ અસર તે જીવીયા પર થઈ. તેણી એક ગરીબ નાવારેસ અબલા હતી અને તેથી તેની બેઠી જાડે મારો ઉમરાવ ખાપ મને પરજુવા કઢીળી રાજ થશે નહીં એવી તેણીને ફકર લાગવા

માંડી. મેં એ ઉપરથી તેણીને તેમજ દેહારાને પુરતો સંધ્યારો આપ્યો. હું જાણુતો હતો કે તેણી જે રીતે અમારી ખરી લાગણીઓને ઇનસાફ આપી શકી હતી તેજ રવેસે મારો સમજી આપ પણ કરશે, અને તથા તેજ રાત્રે તેને એ મારા ધ્યારની વાતથી જાણીતો કરવાના વિશ્વાસથી હું તે સાંજે રજા માંગી નિકલ્યો.

પ્રકરણ ૨૬ મું.

ધ્યારની એક કાંઠાંણી. (આલુ)

“મારા ઠડાવ મુજબ હું જમને મારા બાપના પગ પાસે પડ્યો ને અસરકારક જીવાનમાં મેં તેને મારા ધ્યારની ખરી ખીનાથી વાકેફ કીધો. હું ધારતો હતો કે દેહારાની માતાની મુઆફક તે મને જીવથી હસાવશે, પણ અફસોસ ! તેણે એ મારી નેક લાગણીઓને “નીચ સંબંધ”નો નારવા તરીકે આપ્યો ને તે નાટકોમાં હું એક ઉમરાવનું ફરજદ હતો ને દેહારા એક ગરીબ નાવારેસ બુદ્ધિયાની બેટી હતી તે દલીલ રજુ કીધી ! તેણે મને કહ્યું કે જો એ ધ્યારનો હું વિચાર પણ કરશ તો તે મને પોતાની માયા મેહરબાનીમાંથી નીવારી મેલશે, એટલુંજ નહીં પણ બીખારી હાલે તે મને પોતાનાં ધરમાંથી જરૂર હાંકી કાઢશે.

“મારા બાપના આ ઘાતકી મુખનો મારી છાતીમાં ખુંટી બેઠા. તે મને તેટલા તીર સમાન મારાં જીવરમાં વાગ્યા ! અને તોખી મારો બાપ એટલુંજ કરી ધરાયો નહીં. તેણે પુરત દેહારાની માતાપર પેગામ આકલ્યો કે જો તેની બેટી મારા જોડે જરાખી સંબંધ રાખતી અથવા મારો ધ્યાર આગલ વધારતી જણાશે તો તે પોતાને આપઘાતમાં આવેલી જાશે. આથી તે ગરીબ દોસીને બારે અપમાન અને દુઃખ લાગ્યું, ને જેમ થતું જોઈએ તેમ પોતાની બેટીને તેણે એ નહીં તોડાય તેમજ નહીં જોડાય એવા ધ્યાર તોડી નાંખવાને હરડતા કસમ આપ્યા. ખીજા હાથપર મારા બાપે ખીજીજ સહવારે એક દોસ્તની દેખરેખ હેઠલ મને દુર દેશાવર ઉપડી જવાની જીલમાતથી ફરજ પાડી, ને હું જીવ વનાવું ખાલી બેઠ્યું બધ દેહારાના દેહારથી બેનસીબ બાહેર પડ્યો.”

હયાં પસંગ થોખ્યો ને તેણે એક આંસુ ખંખેરી કાઢ્યું. તે બાલતાં રડતો ન હતો, તોપણ તેનો સાહાદ્ય એટલો ગમખ્યાર હતો કે તે સાંભલતાં બહા દસ્તુર અરજાસ્પને અતી ધણું લાગી આવ્યું. જરા થોખી પસંગે પાછું ચલાવ્યું:—

“હું જે વરસ સુધી બાહરે રવડયો. એ જે વરસના અરસામાં મેં સેંકડો કાગલો દેહારા પર લખ્યાં, પણ એકનોપી જવાબ ફરી વલ્યો નહીં ! દીસ્તુજ હવું કે મારાં બાપના પેગાંમથી તેની માતાએ તેણીને મારાં કાગલો વાંચવા વડીકની મના કરી હતી. એ જે વરસ સુધી હું મારાં બાપીકાં ઘરમાં પાછો નહીં ફરું તેની મા-રો બાપ કાલજીથી સંભાલ રાખતો હતો. એવી મક્કસથી કે વખ-તના વધારા સાથે હું મારાં પ્યારનાં એડાં વીસારી દેવશ. તેને ખ્યા-રની લાગણીએનો કેટલો ઓછો અભ્યાસ હતો !

“એ જે વરસ પછી મારો વડો બાઈ મરણ પામ્યો માટે મને મારાં બાપીકાં શહેરમાં જવું થયું. તેનાં મરણથી હું મારી બાપીકી મીલકત અને ખીશ્યાર દોલતનો એકલો હક્કદાર વારસ થયો. મારા બાઈનાં મરણ પછી માગ બાપે મને પ્યારથી પઠાવી લેવા માંડયો. તે સમજ્યો કે હું હવે દેહારાને તદ્દન વીસરી ગયો છું, ને તેથી તેણે મારાપરનો બપતો બાલકુલ કાઢી નાંખ્યો, પણ મને ને એ છુટાપણું મલ્યું તેનો મેં પેહેલો છુપો લાભ ને લીધો તે દોડીને દેહારાને મલવા જવાનો હતો. કેવાં આશાવંત જીગર-કેવી ધડક ધડક થતી છાતીએ હું દોડીને તે સુંદરીનાં ઝુપડાં તરફ આટલે બાંધે વખતે દોડ્યો તે હું કહી શકતો નથી. દેહારા મને બારણાંમાંજ મલી, ને મને જોતાંજ દુઃખ અને સુખની લાગણી એથી તે મારાં હાથમાં પડી. તેણીએ રડીને હેવાલ કહ્યો કે તેણીની માતા છેલ્લા છ માસ થયા મરણ પામી હતી, અને તે એક વિશ્વાસ દાયા નોડે હવે તે ઝુપડીમાં એકલીજ રહેતી હતી. તેના ઉપર ગરીબાઈનો અજાબ ગુજરતો હતો. તેના પર પૈસાની તંગીને લીધે લગભગ બુખમરો પડતો હતો ! તેણીએ કહ્યું કે તેણી એકજ યક્ષીતથી સદા મને માહતી, અને યાદ કરતી હતી, પણ મારાં કાગલો તેણીએ કદી પાંચ્યાં ન હતાં, કેમકે હરડત્ત કસમ સંગાતે તેણીને તેમ કરવાની તેની અપમાન પામેલી માતાની સખત મનાઈ હતી.

“હું તેણીને મલવાથી તેણીને અતી ધણું સુખ મલ્યું ને તેણીને જઈ થતો જતો ચેહેરો પાછો ખુશીમાં ખીલી નિકલ્યો, જેથી તેણીની દીન ઉગે વધતી જતી ખુશસુગતીમાં તે અતી ધણી મનહર જણાવા લાગી. હયાં અમે થોડા દીવસમાં મારા બાપની હરસે લગનના પાક કોલથી ધણી ધણીઆંણી થયાં. મારો બાપ માર સુખમાં આડે આવતો હતો—પોતાનાં મોટાં નામની નીચ મગ-રૂનીમાં તે મારાં સુખને વેચવા કાઢતો હતો, અને તેથી તેની ખરવાહ કરવા વના હું તેની હરસેથી પરણ્યો, ને દેશરૂઆ દેશાર-નો હકદાર ખાવંદ થયો. એ પછી મારો બાપ ખેમાર પડ્યો, ને તે ધાસ્તીમાં હોવાથી મારો કેકકડસ નામનો એક કાકો છેલ્લી ઘડીએ મારો બાપ અવાચક થવા પછી તેની સાહારવાહાર કરવાને બાંહણે અમારે ત્યાં આવ્યો. એ કાકાને મારા બાપ સાથ વેર હતું અને તેથી હું તેને પાધરો પીછાંણતો પણ નહીં હતો, તોખી તે આ વેલા આવ્યો ને એવી તો કાલજીથી મારા બાપ ની મદારત કરવા પડ્યો, ને મારા તરફ એટલું બધું હેંત ખતાવા પડ્યો કે તેને માટે મને ધણું ઉંચું મત ખેડું, ને મારા બાપની હૈયાતીમાંજ એ તેને મારા વિશ્વાસમાં લઈ મારા ધ્યારની અને છુપા નેકાની વાતથી વાકેફ કીધો. તે એ વાત સાંભલી ખુશ થયતો જણાયો ને મારા બાપે નકકામી ઉભી કીધેલી નડ મારે કેટસોક બલાપો ખતાવ્યો. એ સમ્રલા ઢોંગ હતા, કેમકે એક રાત્રે કોઈ ચાર કરપીણાએ મારા ઝોરડામાં ધુસી આવી મને બંદીવાન કીધો, અને મને લઈ જઈ એક માહાબારત બંદીખાંનાંમાં કેદ કીધો. એ વાત જોઈ ખરી તેટલીજ તાળુખી ભરી છે. એક બંદીખાનુ કે જોમાંથી બચી શકવા જોવી એકખી ખારી ન હતી ત્યાં તે ચડાંલ કાકાએ મને બહારેજ કરાવ્યો, ને તેમ કરતાં કાંઈજ નહીં પણ મારા બાપનાં મુવા બાદ તેની સમ્રલી દાલત પોતે બિ-ગવવાનો તેનો નીચ લેઆનવી કસદ હું તુરત પાંખી શક્યો.

“આ બંદીખાનાંમાં મેં શું શું સોરડું તેનો, રશીફ અરગ-રૂપ, તમને કદી ખ્યાલ થનાર નથી. તેમાં હું એક ખે ને ૧૮ માસ મુંથી કેદી રહ્યો !”

“અહાર માસ !” —અરગરૂપે અચરતીમાં ઢંગ થઈ કહ્યું.

“હા અઢાર માસ,” પસંગે ખરાં દુઃખથી કહ્યું. “દોસ્ત અરજનરૂપ તે અઢાર માસના તમો દહાડા ગણો, તે દહાડાના કલાક કરો ને કલાકની મીનીટ કરો ને મને કહે કે જો એક—ફક્ત એક જ મીનીટ તે વહાલી દેહારાના દરપગીર દેહાર વના એક આપ્પા જમાના સમાન મને હતી, તો તે અઢાર માસનું કેદખાતું ને તે લાંબી મુદત મને કેવા સેતમ સમાન થઈ પડ્યું હશે ! મારો પીતા મરણ પામ્યો તોખી તે કાકાનાં નાંમને એવ લગાડનાર મારા કાકાએ મારાં બંદીગૃહમાંથી મને ઝાકલો કીધો નહીં. ઓ ! એ સઘલા અરસા સુધી મારી પરણેતર દેહારાએ મારે મોટે શું ધારણું હશે ! એ દુઃખ વચ્ચે મને દેહારાસો તે આપતી હતી” — અને હયાં પસંગે અરજનરૂપના હાથમાં પેલી વીટી મેલી—“જુઓ” આ વીટી. એ વીટી નેકાની વખતે મને તે મારી નારે આપી હતી તેને જીગરથી જ્યાદા સંભાલ્યો મેં સદા તેને સાથ સાચવી રાખી છે. એ વીટી બંદીખાંનાંમાં મારા પાસ હતી, ને તે ઉપર હું નીરંતર ગમખ્યાર યાદનાં આંસુઓ વરસાવતો મારાં કમનસીબ પર અફસોસની હાથ ઉઠાવતો હતો-

“એ અઢાર માસમાં હું ઘેલો નહીં થઈ ગયો એ ફક્ત એક મોજાનો છે. મેં કેવી તાસવીસના-કેવી આતુર આગના-કેવી હાથ વેલાના દીવસો ગુજર્યા તે હું પુરી રવેસે કોઈખી રીતે તમારા ખ્યાલમાં ઉતારી શકીશ નહીં. મેં તે જાણેમ બંદીખાંનાંમાંથી બચવાના એકે એક ઉપાય જો મને મૂજ્યા તે અજમાવી જોયા, પણ કોઈ કશામાંખી હું ફાળ્યો નહીં. ખાહેરની ફુવાથી હું બંધ હતો, અને તેથી જીવતો મુવા સમાન દટાયલો હતો. મને કાયદાસર ખાનવાનું પીવાનું મધ્યું જતું હતું, ને જોકે પેહેલા દીવસોપર મેં તે ઠોકડે ઉઠાર્યું હતું, પણ ખાછલથી ખુફરતનો એ દાવો તામજીર કરી શકાયો નહીં. એ અઢાર માસના સેતમ સમાન અરસામાં મારા કરપીણ કાકાએ એકખી વાર પોતાનું કાલું મોં મને ખતાવ્યું નહીં. મેં તેને કેહેવડાવ્યું કે તેને જોઈએ તો મારા આપતી ખીશી-ચાર મીલકત અને દોલતની પધએ પધ લઈ લીએ, પણ મને તે છુટો કરવાની કરમ બક્ષેશ ખતાવે તો મારા પર જે ગુજર્યું તે હું ખુશી સાથે ખમી જવશ, પણ તે સઘલું જીજરો વાર કહેવાડેલું એક પણ વાર કારગત લાગ્યું નહીં.

“એ રીતે એ માણ ગજબના ૧૮ માસ—અઠાર જમાના
—તમામ થયા ને હું છુટો થયો. હું છુટો થયો, કારણ જે ચં-
ડાએ મારો હક હુડી મારી દોલત સંપત્તિ આવા મારા પર આ
ગુજમાત વરસાવેા હતા તેનો યુનાહ ખુદા ખમી શક્યો નહીં,
ને તેને તેની પાક દરગાહામાં પોતાના પાપનો જવાબ દેવા જવાને
તૈયારી કરવી પડી. તેને સેહેજ માંદગી લાગુ થઈ, જે સેહેજ દી-
વસમાં વધી પડી અને તેની જીવવાની આશા રહી નહીં. હવે તેથી
તેનો અંધારો દૂર થયો અને તેણે મને છુટો કરાવી મારી મારી
આહવા પોતા પાસે બોલાવેા.

“તમે ધારણ કે મેં હરખથી કુદતાં મને છુટો થવાનો પેગામ
સાંભળ્યો હશે, પણ નહીં. હવે છુટો થવું અથવા કેદી રહેવું
મારે માટે એકજ હતું. છુટો થવાની મારી ઉમેદ લાંબી વખત
વેર જીત થયા કાંઠેલી હોવાથી હવે મારી ઉલટ ઘણીની મરી ગઈ
હતી, ને હવે મને મારું બંદીખાંડું સેવટ સુધી સાચવવા ગમતું
હતું. એકલી નાવારસ મારી દેહરખા દેહરાતું એ અઠાર માસ-
ના લાંબા અરસામાં થું થડું હશે તે મને ખબર ન હતું, અને
તેથી હવે તેને માટે મુઝિલી આશાએ મને તે તરફ જવા ગ-
મ્યું નહીં.

હું છુટો થયો. અને મારા કાકા પાસ ગયો. તેનાપર મને
એટલો હરડતો ધીકકાર પેસી ગયો હતો ને મેં તેને માણસના
અવતારમાં એવો સેતાન સમ જોઈ લીધો હતો, કે તેની છેલ્લી
ધડીએ પણ તેની સોડમાં જતાં હું કમકમ્યો, અને હું જવાને ના
પણ પાડત પણ તેના તરફથી કદાચ મને દેહારાની બાલ મલરો
એમ જાણી હું તેના પાસ મન ઝાડું કરી ગયો. હું ગયો ત્યારે
મેં જાણું કે ખરખર તે આ દુન્યામાં થોડાજ કલાકનો પહરાંણો
હતો. તેણે મને કાલાવાલાથી પોતાની સોડમાં ખેસાડેા, અને
ખોજરખાલીથી હજારે હજાર મારી માંક માંગી પોતાનું સંઘલું
ખાપ ખેંચાતી જખાને મને વીગતે જાહેર કરી દીધું. તેણે કહ્યું કે
મને તેણે એવી તો છુપી રીતે પોતાના પસંદ કરેલાં કેદખાનાંમાં
પુરાવેા હતા કે તે આફત તેનાં કરમાવાથી મારા પર યુજરનાર
તેના બે વિશ્વાસુ પાપીઓ વના ત્રીજું કોઈ જાણી શક્યું નહીં.
મને ખાવાનું પીવાનું જશુ તેજ પેસાના યુલામો લાવી આપતા

હતા, ને સદા તેઓજ મારી મદદરતમાં મશ્યુલ હતા, કે જ્યારે મારા આપના ખીજ નોકરોને લાગતા વજગતાઓને તેણે એવું સમજાવ્યું હતું કે મારા આપની મરણ ઉપરાંત હું પેલી દેહારાસે પરણ્યો હતો, અને આપ તરફ એટલો દયાહીણુ હતો કે તેને મરતો મુકી હું દેહાગને લઈ છુપાછુપ કેઠે નાહી ગયો હતો ! આ વાતથી મારા પરના સેતમનો કોઈને સ્વપને પણ ખ્યાલ થયો નહીં, ને તે મરવા મૃતો ત્યાં વેર મારો છુટકો પણ થયો નહીં.

પણ એતો મારા પર તેણે જે વીટાડ્યું તે વાત હતી; વહી મારી દેહારાને તેણે જે કરખીણપણે જખમો કીધા તે તો જીદા. દેહારાએ મારી રાહ જોઈ જોઈને એક માસ પછી એક કાગલ લખ્યો, જે એ મારા નાલાયક કાકાએ ઉપેડી વાંચ્યો હતો. તેમાં લખ્યું હતું કે એ કાગલ તેણીએ આતરે માફલ્યું તેથી મારે તેના પર ગુસ્સે નહોં થવું, પણ એક માસ સુધી હું પાછો ફર્યો નહોં અથવા તેણીની ખબર અંતર લીધી નહોં તેથી તે પેલી દેવાની થઈ ગઈ છે ને ગભરાતમાં હવે આગલ શું કરવું તે તેને સુજવું નથી. તેણીએ તે કાગલમાં વીણવીને લખ્યું હતું કે જો તેણીની કશીખી કસુર થઈ હોય તો તેને માફ કરવી ને કોઈખી રવેસે મારે તેને જઈ મલવું, ને એ કાગલનો તે હુઝા કાકાએ પોતેજ જવાબ લખ્યો. તેણે એવું કે જો જવાબ નહોં લખાશે તો કદાચ દેહારા જીવંત આવેલી પરપુછ કરવા મહેલમાં પણ આવશે, ને તેથી તેણે સીધીથી ગોઠવી એક કાગલ લખ્યો. તેણે પોતાને તે કાગલમાં મારા કાકા તરફ એલખાવ્યો અને જણાવ્યું કે મને મારા આપે એટલો સમજાવ્યો કે મારે દીલ તે આપની હરસે પરણવા ખાતર પસ્તાવાથી ખવાઈ ગયું, ને તેથી એ છુપા નેકા રહ ખાતલ ગણી હું દુર દેશવર નાથી ગયો છું, ને એ લગન તોડી નાંખવાને લગતું તેણીને લખી વાલવા મેં મારા કાકાનેજ સોંપ્યું હતું !

“આ કાગલ દેહારાને મલવાથી તે નાજનીનતું જીવર કાઠી ગયું હશે એમ સહેલ વિચારી શકાશે. મેં તે મારા મરવા મૃતેલા સગાને પુછ્યું કે તે પછી દેહારા તરફથી તેને કશાખી સમાચાર મળ્યા હતા કે નહીં. જેના જવાબમાં તેણે કહ્યું કે કદીખી નહીં. એ પછી તેની હયાતીની ઓટ થતી આવી. તેની જીંદગીની જોત

બધારે જુકવા લાગી, અને તે પોતાનાં પાપનો બાર પોતાની ગર-
દન પર લઈ તુરતજ મુવો. હું અરધા ઘેલા જેવો તે દલદરતી દર-
કાર કરવા વના મારી દેભારાની સોહાઈમાં ખાહેર પડ્યો. હું તે મા-
નીતાં ઝુપડાં તરફ આઢધો—દાડયો—ઉડયો. ઝુપડાંનાં ખારણાંમાં
પેલીજ દાયા મલી કે જે દેભારા સાથે આગલ હતી. તેણી પ્રથમ તો
મને આલખી પણ શકી નહીં, ને જ્યારે આલખ્યો ત્યારે એક દ-
ગાઆજ દયાહીણ તરીકે તેણીએ મને અતી ઘણા ધીકારી કાઢી મારા
સાથ કુશી પણ વાત કરવા ઠડાવથી ના પાડી. મેં આંસુ બરી આં-
ખો સાથ મારા પર વીટેલી કાંઠાણી ટુંકમાં તેને કહી સંભલાવી
મારી નીરદોશતા વિશે તેણીની ખાતરી કરી દીધી, ત્યારેજ તેણીએ
મારાં આંસુમાં પોતાનાં આંસુ ભેડ્યાં. તેણીએ કહ્યું કે મારા કાકાકુડું
તે ઠગારે કાગલ મલવા પછીથી એક રાત્રે દેભારા અચબુચ તેણીને
પણ કશું ચેતાવ વના તે ઝુપડું તણ ગઈ હતી. તે ક્યાં ગઈ હતી
તે તેને પણ રોશણ ન હતું. તે છીપ તે ઝુપડું એક ખીજ ખા-
ઈએ લીધું હતું જે પોતાના ખાવંદ સાથે ત્યાં આવી રહી હતી,
અને તેજ દાયાને તેઓએ પોતાની નોકરીમાં રાખી હતી.

“દેભારા ગુમ થવાના આ સમાચાર સાંભળ્યા પછી હું થોપ્યો
નહીં. હું મારા ખાપની સંધલી દોલતને માલિક થયો હતો. માટે
ધરે આઠવા પછી હું કુન્યાના ઘણાક ભાગોમાં રવડયો, પણ તે
માહાજુખની બાલ મને કેઠે લાગી શકી નહીં. આજ વેર—આ-
જની આ ધડી વેર હું જાણતો નથી કે મારી તે દેભારા મુઠ
છે કે જીવે છે. તેની ખાલ ચલાવા હજી હું ખડે પગે છું પણ તે
મલતી નથી, ને તેથી એ મારાં અસહ્ય દુઃખ ને ચિંતાની અગન
ઠેલતી નથી એ આગ બુલવા ખાતર હું દેખીતી આંખે આંધલો
થઈ જુગાર રમું છું, ને જ્યારે જુગારથી ક્રાગત પામેલો એકલો
પડું છું ત્યારે દેભારા તરફથી મને નેકામાં મલેલી આ વીંટી—તે-
ણીની એકજ એકલીજ યાદની ઇલાણ કાઢી આતુર અશમોએ તે
ઉપર ટગર ટગર ટીકું છું, ને દયકાંઓથી ઉભાતી છાતીએ બેઅ-
ખ્યાર તે મારી ખારી પરજોતરની યાદમાં ગમનાં આંસુ વરસાવું છું.
રે દેભારા ! દેભારા તું ક્યાં છે !”—અને હયાં પસંગ ક્રમ ર-
ડી પડ્યો.

પ્રકરણ ૩૦ મું.

“પડ પાસા પોખાર !”

દસ્તુર અરજીરૂપને આ કરુણામય કાઠાંણીથી એટલું લાગી આવ્યું કે તેનાથી પસંગ જોડે રડવા વના રહેવાયું નહીં. પસંગનું દુઃખ એ ક્રીડમનું હતું કે જ્યાં દેલાસો આપેલો એ પણ મશકરી કરવા જેવું થઇ પડે છે, ને તેથી પસંગનો તે યુજોર્ગ દોસ્તે હાથ હાથમાં બધ ધ્યારથી ચાંપ્યો, પણ દેલાસામાં કશુંખી કેહેવાને તેણે દુરસ્ત જોયું નહીં. એ પછી તેનું દુઃખ ભુજાવા અરજીરૂપે ખીલ ખીલ વાતો કાઢી ને તે માડેથી છુટા પડ્યો.

વાંચનાર જાણે છે કે એજ રાત્રે પસંગને તેનાં ઘરમાં તેડવા કાઉસને બરજોએ તાકીદ કરી હતી. ગઈ રાત્રે ઠગારા પાસાથી ને તેત્રીશ હજાર કાઉસ પસંગ પાસથી હરામના જીતી આવ્યો હતો તે તેની પોતાની રૂબરૂ પાછા અપાવા તેણે તેને પસંગને ચીડી લખી બોલાવા તાકીદ કરી હતી, ને તેમ ચીડી આવેલી હોવાથી રાત્રે આંઠ કલાકે ઇલાંણીખંધ પસંગ કાઉસને ઘર જવા નિકળ્યો. એજ વખતે પાસેના ઓરડામાં ભરાઇ માંજનું જોવા જરજો પણ કાઉસનાં ઘરમાં આવનાર હતો તે વાંચનારે યાદ રાખવું, તેમજ એ મકસદની ગોઠવણ કરી બરજોનાં જવા પછી પેલા તુસ ને જમારુષ કાઉસને મલી ગયા હતા ને તેઓએ તે તેત્રીશ હજાર પસંગના હાથમાં પાછા જતા બચાવા કાંઈ એકમસલતે નવું ચોકડું ઉભું કીધું હતું તે સઘણું વાંચનારે ધ્યાનમાં રાખવું.

એ રીતે ઉમરાવ પસંગ જ્યારે કાઉસનાં ઘરમાં પોહોંચ્યો ત્યારે કાઉસ ને ઓરડામાં હતો તેજ ઓરડામાંથી એક ખીજા ઓરડામાં જવાનું હતું ત્યાં બરજો તરતનો ભરાયલો હતો. જો કાઉસ પસંગ પાસ જુલ્લાં દીલે માંક માંગી પેલા હરામના તેત્રીશ હજાર પાછા તેને હવાલે કરી દે. ને પસંગ જો રહેમદીલીથી કાઉસને તેની એ ભયંકાર ઠગાઇ માટે માફ કરે તો બરજો જાહેર પડવાનો નહીં હતો, પણ જો પસંગ કાઉસને સતાના સપાતામાં સપડાવાજ માંગે તો જાહેર થઇ કાઉસના બચાવમાં એકાદ બે ધરમના બોલો બરજોએ બોલવા એવી ગોઠવણ થઇ હતી.

બરજો પાસેના ઓરડામાં છુપાઇ રહ્યો નહીં તેટલાં ત્યાં ઉમરાવ પસંગનું આવવું થયું. પસંગ આજે ભારી પગલાંએ ને

તુટેલાં દીસે આપો હતો. તેની બહાલી દેલાગને લગતી કશુભય કાંઠાંગી ખુર્ચી ફરતુર અરજીરૂપ આગલ તુરતનીજ ખ્યાન કરેલી હોવાના સખમે તે આજે રોજ કરતાં વધારે દુઃખી હતો, ને કદાચ તે કાઉસનાં મકાનમાં આજ એવાં ગમખાર જીગરે નહીં પણ આવત, પણ કાઉસે કાંઈક તાકીદનું કામ સમજાવી ચીઠી લખી હતી એટલે તે જવાનું મુજતવી રાખી શક્યો નહીં. તે આપો એટલે કાઉસ દોડીને તેને સામે લેવા ગયો. “માંક કરજો હો ઉમરાવ સાહેબ,” તે કાંગલો થયો, “મારી મીશીન ઝુપડીમાં તો જાને આશ કરી તજદી આપવી પડી, પણ કામ અસુસ જરૂરનું હતું એટલે—”

“તે હું સમજી શકું છું બાઈ કાઉસ,” પસંગે કહ્યું. “મેં ધાર્યું કે તમે પોતે મારાં મકાનમાં આવવાને અડચણ કરતે નહીં, પણ કામ એવું હશે કે જે તમ્મરાંજ ધરમાં થવું જોઈતું હશે, ને તેમ સમજીનેજ હું આપો, જોકે આજે મારાથી આવવાને બને એમ ના હતું.”

“હું દલગીર છું કે મારે તમોને તજદી આપી એક દુઃખ ભરી ફરજ બજાવા ફરજ પડે છે,” કાઉસે ધ્યામણી ઢપ બતાવી કહ્યું, “એક શખ્શ જેને તમેએ લગભગ તમારો દોસ્ત માંતી લીધો છે ને જેને ખીતદહેસ્ત તમે તમારી ટેબલ બેપર એક બોણે જમવા તેડો છો, તે નાલાયક શખ્શો તમારા વિશ્વાસનો નીચપણે ભંગ ક્રીધો છે, ને તે તમારી દોસ્તી ખેરખ્યાંતી ને તમારા વિશ્વાસનો એક ભયંકાર કાવત્રાંથી ગેરઉપયોગ ફરવા નિકલ્યો છે.”

“તમે ભેદમાં ખોલો છો,” પસંગે દર પહે વધતી જતી અચ્ચ રતીથી વાતમાં રસ લઈ કહ્યું, “ને હું સમજી શકતો નથી કે તમે કોણને વીરો એટલા બધા ચિકકારથી ખોલો છો.”

“હું તેવું નામ તમે સાહેબને જાહેર કરવાજ માંગું છું,” કાઉસે કહ્યું, “પણ તે આગમચ તેવું પાપ કદ કીસમનું છે તે જાણવું તમોને અગતનું થઈ પડશે. તે લુચ્છો પૈસે ખોહાર થઈ ગયો છે, અને તેથી હવે જ્યારે મોંના ગમી કરવાના પણ વાંધા અને વાખ પડવા લાગ્યા ત્યારે હવે તેણે તમોને જીગરની રમતમાં છુટવાનો કસદ ક્રીધો છે.”

“બસ એજ ?” પસંગે ખેદરકારીથી કહ્યું, “એમાં તે શી

માઠી વાત? બાઈ કહિસ, જીગારમાં હું હારું છું” ને સાંધેવાણી જીવે જાય છે એ વાત જાણી કોઈ નવો ખીંચુ નો બાહર પડ્યો હોય તો તેમાં તેણે મારા સામે કાવતું કરેલું હું સમજતો નથી.”

“પણ એટલેથીજ પટવું નથી જ મારા શેઠ,” કહિસે સમજ પાડ્યું. “એટલુંજ હોતે તો તેને કાવતું ઠડાવા તમો સાહેબને હું દયાં વેર તજવી આપતે નહીં, પણ વાત તો એમ છે કે તેણે જીવવાને માટે સીસાંથી ભરેલા ડગારા પાસા તૈયાર કીધા છે.”

“હું,” પસંગે ગુસ્સામાં ઉછલી ખુમ મારી, “એવો તે કાણ અંડાલ એ માંધાં લઈ બાહર પડ્યો છે?”

“અમારો સાહેબ, તમારો રૈય સમાવો,” કહિસે માંગી લીધું. “મેં આટલો વાર તેનું નામ કહ્યું નહીં અને હજી પણ નથી કહતો તે ક્રૂર એટલાજ માટે કે તે દલદર તરફ મને દયા છુટે છે, ને તેના તરફથી તમારી માંક માંગી લેવા હું મેદાંન પડ્યો છું. મને કબજાવ આપો ઉમગવ પસંગ કે જે કદીને હું તેનું નામ તમોને જાહેર કરું તોપણ મારે ખાતર તેને તમો મોટું મન બતાવી માંક કરશો.”

“દાસ્ત કહિસ,” પસંગે માંબીર થઈ કહ્યું, “મારે માટે આટલી બધી કલજની લાગણીઓ બતાવી તમો મારા સામેનું એક બધં-કાર કાવતું ઉંઘાડું પાડી આપોડો તેથી હેસાન સમજીયું, મગર તે કાવતું કરનારને હું માંક કરીશ કે નહીં તે હું હમણાંથી કબજ થઈ શકતો નથી.”

પસંગ એમ બોલતો હતો તેજ વેલાએ પાસેનું એક બા-રાણું ઉંઘડ્યું ને જમારુપ ને તુસ દાખલ થયા. વાંચનારને સમજાવવું પડશે નહીં કે કહિસ સાથ બપોરે કરેલી પેલી ગોઠવણ મુજબ તેઓ પસંગ અને બરજોની પણ આમમય ત્યાં આવ્યા હતા, ને કહિસે તેમને આ ખીજા ચોરડામાં છુપાવી રાખ્યા હતા. તેઓ જાહેર થયા એટલે કહિસે તેમની બોલખાણ પસંગ સાથ કરવા માંડી. “આ મારા લાયકીવાલા દાસ્તે જમારુપ અને તુસ છે,” કહિસે કહ્યું, “અને એ સાહેબો તમારી સામે થતાં કાવત્રાને માટે મેં ને કહ્યું તેની સત્યાધમાં સાહદત આપશે.”

“એઓને હું નજરે બોલજીવું,” જમારુપ ને તુસનો હ-

ઢોઢો દેખાવ પસંગને પુરો પસંદ નહીં આપ્યો હોય તેવી કાંઈક ઠપે તેણે કહ્યું; “આપણાં જીગરખાનાંમાં એમ્મો દર રાત્રે બેશીને પાતા દાવ રમે છે ત્યાં જ એમને અવાર નવાર જાયલા છે ખરા, પણ ભાઈ હું હેરત છું કે એ લોકોએની એ કાવત્રું ક્યાંથી જાણ્યું ?”

“પેલેલાં પેલો લુચ્છો, સાહેબ, એમ્મોની મદદ માંગવા ગયો,” કાઉસે સમજ આપી. “પેલા ઠગાઇના પાસા મેલવી આપવા તેણે એમ્મોને અરજ કરી, ને વાતને રંગ આપવા તેમ્મોએ એક તરફથી તેના થઇને તેનાં માગવા મુજબ પાસા મેલવી આપ્યા, ને બીજી તરફથી તે તમારી ઉપર શ્રી જાય તે આગમ્ય તેને પકડાવી ઉંઘાડો પાડવાનું મને મલી ચોકકું ઉભું કીધું.”

“ત્યારે તો હું તમારીજ પેઠે એ સાહેબોનેથી હેસાંનમંદ છું,” પસંગે ભાલાં દીલથી કહ્યું; “પણ હજી તમે મને તે કાવત્રાંખાજી લુચ્છાણું નામ આપતા નથી ? દોરતો કેહશે કે તે કોણ છે, તે ક્યાં છે ?”

“તે આપે છે, તે હયાં છે ?”—અને એમ કહેતાં કાઉસે ખરજોના ઝોરડાવાલું ખાશું ઉંઘાડી નાંખી ખરજોને ગરચીમાંથી પકડી એક યુનેહગાર પેરે બહિર ખેંચી કાઢ્યો !

પ્રકરણ ૩૧ મું.

તપાસ.

પસંગ સામે આવું નજીય કાવત્રું કરનાર તરીકે જ્યારે કાઉસે ખરજોને ખેંચી કાઢ્યો ત્યારે તેને જે પારવનાની અચરતી પેદા થઇ તેનું ખ્યાન કરવું બેજ છે. ખરજોને માટે જીજીર્ગ દસ્તુર અરજીરૂપની મારફતે પસંગને એટલું બધું માન હતું, ને તેના સદ્ગુણો માટે તેને એટલું ઉંચું મત હતું કે આપ વેલાએ શું ધારવું તેજ તે ખ્યાલ કરી શક્યો નહીં. ખરજો પોતે એછો હેરત રહેતો નહીં. તેની અકકલજ ગોથા અચરતીમાં ગુમ થઇ ગઇ હતી. તે કાઉસને બદમાસ જાણતો હતો, પણ આટલી હદ સુધીની બનાવટ ઉભી કરી જાણનાર બદમાસ તરીકે જાણતો ન હતો. કાઉસે પ્રથમ પસંગને ખુલાસા આપવા માંડ્યા ત્યારે ખરજો સમજ્યો કે તે આડકતરો ફાટીને અંતે પોતે પોતાણું પાપ જાહેર

કરી માંડ માંગશે, પણ છેલ્લે કાઉસ કોઇ ખીજ પગ વધ દોલવી પાડવાની કોશિશ કરતો હતો એમ જ્યારે તેણે ખાત્રીપૂર્વક જાણ્યું, ત્યારે તે દમબદમ એટલો અચરતીમાં અરકાવ થતો આવ્યો કે પુરત જાહેર થઇ તેને સુપ કરી નાંખવાને પણ તેને ભાન આવ્યું નહીં, ને સેવટે તેની અચરતીની ખામોશી વચ્ચે તે ખરે-ખરે ગુનેહગાર હોય તેમ કાઉસે સામો તેનેજ ગરચીમાંથી પકડી બાહર ખેંચી કાઢ્યો.

“પકડો,” તેને બાહર ખેંચી કાઢવા પછી કાઉસે પોકાર માર્યો, “એ બદમાસ પાસ ખીસામાં તે ઠગારા પાસા છે, એજ તે તકસીરવાર છે.”

જમારૂં એ ઉપરથી બરતોને પકડવા દોડ્યો, પણ તોરાવર બરતોએ તેને એકજ મુકકીથી બરાડ મારતો પાછલ હઠાવ્યો. તે પેટેલી એકાદ બે પત્ર ગભરાયો હતો ખરો, પણ પછીથી પોતાની નિરદોશતાની માદથી આવેલી સ્વસ્થ હાલતના સંધ્યાગમાં તેણે એવા તો ગંભીર રોખનો પ્રમાણીક દેખાવ કીધા કે જ્યારે પસંગ તે ઉપર વધારે ને વધારે હેરત રહ્યો, ત્યારે તેની સામેવાલા ત્રણ લુચ્છાઓ તદન દબાઇ ગયા.

“ઉમરાવ પસંગ,” બરતોએ કહ્યું, “મારા સામે આ કાવત્રું થયું છે. મારી પાસ ઠગારા પાસા છે”—અને તેણે પાસા કાઢી પસંગના હાથમાં નેલ્યા—“એ કાત ખરી, પણ એ માસ હાથમાં કેમ આવવા પામ્યા તે તમે આદરેશો તો હું સંતોશ-કારક રીતે શમજવી શકશ.”

“હું પોતે તે ખુલાસો સાંભળવા માંગતો નથી,” પસંગે કહ્યું; “આ વખતે હું એટલો ગુંચવાઉં છું કે શું ધારવું ને શું કરવું તે પણ હું સમજતો નથી. એટલા વારતે હું એક ખીજે ઉપાય લઉં છું, ને તે હું કરી રહું ત્યાં વેર હું ફરમાઉં છું કે કોઇએ કશુંખી બોલવું નહીં.”

હયાં પસંગ એક દેખલ આગલ ખુરશી ખેંચી બેઠો, અને અપાટમાં બે ટુંક ચીઠીઓ લખી કાઢી સરનામાં કીધાં. એ પછી તે જાણે પોતેજ ધરનો માલિક હોય તેમ કાઉસના એક નોકરને તડ્યો, અને તેને બંને ચીઠીઓ સરનામાં પ્રમાણે પુરાડવાની તાકીદ કરી. કાઉસે આ વખતે આ સરનામાં શું હતું તે ખાત્રી

આંખે જોઈ લેવાને ઘણાંમી પછાડા માર્યા, પણ તે ફાંખો નહીં અને નોકર બાહર ગયો.

“જે કોઈ બે ગ્રહસ્થાને અતરે બોલાવ્યા છે,” નોકરનાં જવા પછી પસંગે કહ્યું, “અને તેઓ આવે ત્યાં વેર આપણે ચુપ બેસવું છે, વાસ્તે ને બોલવાની કોશિશ કરશે તે પોતાના વાંકના બચાવમાં બોલતો જણાશે, ને તેના પર વાંક વધારે સેડેલથી સાબીટ થશે.”

પસંગનાં આમ બોલવાથી બરજેએ બારી આગલ ખુરસી લીધી ને નિરદોશતાની નયીંતાઈમાં નીરાંત કરી બેઠા. જમાસ્પ અને તુસ એકબેકને આંખ મારી આગલ શું બનેછે તે જોવાની આ-તુરતામાં ચુપ બેઠા, તેમજ કાઉસ પોતે પાંચ રખે વાદળ પાછું તેના પર ફાંતે તેના બચથી અટપટમાં પડ્યો. પસંગ પણ પાસે પડેલી એક ચોપડી ઉંઘાડી તે ઉપર મન રોકવા લાગ્યો, ને તેનાં કિશક પાનાં આવાર નવાર બેઢરકાર ઢપે વાંચવા લાગ્યો.

એ પછી બીજા પા કલાકમાં તે ચોરડાવું બારણું ઉંઘડ્યું, અને કોઈ અદોરતેવા આબરૂદાર દેખાવતો એક ગૃહસ્થ અંદર આવ્યો. આ નવા આવનાર માટે વાંચનાર સાથે કર્યો પણ ભરમ નહીં સાચવતાં એકદમ જણાવીશું કે તે એક પંકાપલો સતાવાલો અધીકારી હતો. ન્યાયનાં કામમાં તે પુરો અને પ્રવીણ હતો. ઘણાક બારીક મુકરદમાઓ તેણે અચરતી પેદા કરે એવી બાહોશીથી તપાસ્યા હતા, અને ખરા ગુનેહગારને પકડી પાડી તેમની ઘટતી ફેંલે પુગાડ્યા હતા. તેનું નામ નોશઆબર હતું.

આ નોશઆબરને આવેલો જોઈ કાઉસ જમાસ્પ અને તુસના તો ચુરાજ મગડી મથા. તેઓ એટલી બધી હદ સુધી એટલી જલદી વાત વચવાની વકી ના રાખતા હતા. નોશઆબર પસંગ ઉમરાવનો ખાસ માનીતો મિત્ર હતો ને તથા તે પસંગની ચીકીને માન આપી પુરત હાજર થયો હતો. તેને પસંગે આવ-કાર આપ્યો, ને ત્યારે પોતાનો મબરાત જેમ બન્યું એમ છુપાવી કાઉસે પણ તે મકાંનના માયેક તરીકે તે ન્યાયથીસને આવ-કાર દીધા.

ઉમરાવ પસંગે નોશઆબરના કાનપર પડી તેને લજ્જી આખવાઈ કરેલું કુંઠમાં સમજાવી દીધું. તે સાંભળી લઈને તેણે

કાઉસને સધલી કેરીઅત નવેસરથી ખ્યાંન કરવા ફરમાવ્યું, ને તે હુઝુઅએ જેવી રીતે પસંગ આગલ બરજોનો વાંક જાહેર કર્યો હતો તેજ રવેસે સધલો વાંક ફરીને તેને જાહેર કરીધો.

“તે તો બધું બરાબર છે,” ન્યાયધીસ નોશઆબરે મુકરદ-માની કેરીઅત સધલી શાંખતી લઈને કહ્યું, “પણ તમે કેહેવાને ખુશી થયાછો કાઉસ, કે એ બરજો આ પાસેના ઓરડામાં શા કા ને આવી ભરાયો ?”

“હું તે સમજાઉં,” કાઉસે ખરાંપણાંના સધલા શરમ ભરે-લા ઢોંગથી કહ્યું. “એણે જ્યારે આ મારા બે લાયકીવાલા દોસ્તો જામારપ અને તુસ પાસ પારાથી ભરેલા એટલે દગાથી ભરેલા પાસા માંગ્યા ત્યારે એ સાહેબોએ આવીને મારી સબ્બાહ માંગી, અને એ પરલીવાદીએ એક વાર કોઈ બે લુટારૂએને હાથથી મારેા જાંન બચાવ્યો હતો એટલે તેનાં હેસાંનમાં એને જાહેરમાં સજા થતી અટકાવાને મેં માંચે રાખ્યું. એટલા માટે અમે એનાં એ પાપમાં સામીલ હોઈએ તેવા દેખાવ કરી એને પાસા આપ્યા, ને આજે રાત્રે તેનો ઉપોગ કરતાં શીખવવાને બાંહણે હપ્તું તેડયો. એજ વખતે ઉમરાવ પસંગનાં આવી પોંછોં ચવાથી તે ગભરાયો, અને પોતેજ તુરત છુપાઈ જવાના ઓરાણથી પાસેના ઓરડામાં જઈ ભરાયો હતો.”

બરજો કાઉસનું આ સધલું હરડનું જીકું સાંખી શક્યો નહીં, પણ તેણે સબ્યતાને ખાતર પોતાના દોશને માહ મુરકેલા-ધએ સમાવ્યો. વધી એજ વખતે ઓરડાનું બારજી ઉંધડ્યું ને બરજોનો દોસ્ત-પેલો ભલો દસ્તુર અરજરપ આવ્યો. અરજરપને પસંગે ચીઠી લખી તેડાવ્યો તેમાં માગમમાં એટલુંજ જણાવ્યું હતું કે બરજો કાંધક મુરકેલીમાં છે માટે તુરત આવવું, ને બરજોને તે એટલો બધો આહતો હતો કે ઉતાવળા ગભરાતમાં તે દોડતો અને હાફતો આવ્યો હતો. તે ઓરડામાં આવતાંજ આ નાખલી જેવી કચેરી ને તેમાં બરજોને બંધવા તરીકે ઉમેલો જોઈ દંભ થઈ ગયો. તેના અગમલ પસંગે વિચરે કાઉસે બરજો પર મુકેલો વાંક ખ્યાંન કરીધો, અને ત્યારે એ ખુદા દસ્તુરની અફી અને અચરતનો કથો સુમાર રહ્યો નહીં. “ના કબી નહીં,” તેણે સધલું જેમ તેમ ધીરજ રાખી સંભલી લઈ પુરું થતાં ગુસ્સા-

નો પોકાર મારી કહ્યું, “એક પક્ષના અઘાવીસ હજારમા બાગ વુલકપ્પી હું માનું નહીં કે મારો બરજો કદીની એવો બ્રહ્મ ખ્યાલ કરે. આમાં કાંઈ બચકાર કાવતું છે. હું સરત ખચીશ, મારી સમ્બલી દોબત માલમીલકત હું હારી જઈ જો કદી બરજોપર એવો નીચ ચુનાહ ચાપીટ થાય તો.”—અને બીજી પક્ષે તે દોડી જઈ પીતા સમાન પ્યારથી બરજોને બેઠી પડ્યો.

બરજો આ દમપરદમ બનતા બનાવોથી દધાઈ ગયો, અને અરજીરૂપની આ અરી અસરકારક મમતાએ તે રડવા વના રહ્યો નહીં ! અરજીરૂપ પણ સાથે રડવા લાગ્યો, અને કેહેવું પડશે કે આ નિરદોશતાની પ્રગટ ચુવાલીનાં સમ્બલાં આંસુ હતાં ? પાપ રડતું નથી. બ્રહ્મ પ્રાપ્તિએ પોતાના માહાબારત ચુનાહોની તપાસને દર-આંત એક આંસુ પણ જોરવતા જણાતા નથી, અથવા તેઓને કાંઈક સમ્પત—કદાંચ કાંતીની સજ ફરમાવામાં આવવા પછી પણ ધણું કરીને તેઓએ નરમ લાગણી બતાવતા નથી, પણ એક નીરમલ હૈયું નરમ હોય છે, ને તે નિરદોશ છતાં જ્યારે વાંકના આ રૂપમાં આવે છે ત્યારે તે રડે છે, કેમકે તેને તેનાં નિરદોશ મનના નિરમલ વિકારો રડાવે છે.

પણ કાઠિસથી એ દેખી ખમાયું નહીં. “ન્યાયથીસ સાહેબ,” તે પોકાર મારી ઉઠ્યો, “આ તો મને અપમાન છે. બંધવો તક-શીરવાર ડડવા છતાં આવા ઢોંગ ઠગરા અહીં ચાલવા દીધામાં આવે એ મારા જેવા આબરુદાર માણસનો હોરમતને ઘીંકા પોંડોચ-વા જેવું છે.”

“કાઠિસ,” નોશઆજરે ગંભીર તોરથી કહ્યું, “બરજો તમારેજ કેહવે તકશીરવાર ડડી ચુકતો નથી. હજી તો આપણે એને એના બચાવમાં સાંભળ્યો વટીક નથી. તમે તમારી જગ્યા પર બેસો. દસ્તુર સાહેબ તમે પણ જગ્યા લેઓ, અને હવે બરજો, તમને તમારા બચાવમાં જે કેહેવું હોય તે કહી દો.”

બરજોએ મક્કમ સાહેદ કાઠિસનો વાંક બ્યાંન કીધો. તેણે જણાવ્યું કે કાઠિસે સમજાવ્યું તેમ તે કાંઈ બીજાની નથી, પણ એક અમુક રકમ એક ચોક્કસ ઠેકાણેથી તેને મળતી જાય છે તેથી નાણાં સંબંધી વાતમાં તો તે ઘણી સારી હાલતમાં છે. વધી તેને જુગારની ધુરી રમતને જેવો ધીક્કાર હતો તે તેણે કહી સંબલાવ્યું.

અને પછી કાઢિસણું કાવડું પકડી તેને જાહેર સજામાંથી તેમજ ઉમરાવ પક્ષંગના ગુરુસામાંથી બચાવા તે પાસેના ઓરડામાં બસાવેલો હતો તે, તથા તે પાસે કયા સખબથી તેણે ગજવામાં રાખ્યા હતા તે સઘણું વીગતે ખરાં પણાની ખાત્રી સાથે તેણે કહ્યું.

“ગલત સંધું ગલત,” કાઢિસ હવે તેના વારે આવતાં પોત્તર મારી ઉડશે. “પોતાનો વાંક મારાપર ફોલવી પાડવા માટે આવું હરડું છુટકું મેં કદી સાંભળ્યું ન હતું, પણ ન્યાયથી સંતોષે બંધવાને ઉલટપાલટ થોડાક સવાલો પુછવાની મને રજા છે ?”

નોશઆજર રજા આપી.

“તો હું પુછું છું કે એઓને જે અમુક રકમ મલે છે તે કોણે તરફથી ને શાના પારમાં મલે છે ?” કાઢિસે કહ્યું.

“તે જવાબ દેવા હું બંધાયેલો નથી,” બરજોએ કહ્યું.

“વારું ત્યારે એક ખીન્નો સવાલ,” કાઢિસે ક્રોધથી ખુશાલીમાં કોઇ નહીં જુએ તેમ જામારૂપ અને તુસને આંખ મારી કહ્યું; “એકજ ખીન્નો સવાલ. થું બરજો તમારું ખરું અને અસલ નામ છે ?”

“ના, તે એક ધારણ કરેલું ખોટું નામ છે,” બરજોએ ખરું કહેવાની જરૂર જોઇ.

“અને ત્યારે એ ખોટું નામ ધારણ કરવાની અગત કચેરીને સમજાવો,” કાઢિસે દમામમાં કહ્યું.

“તે અગત ખાતરી છે અને સમજાવી શકાશે નહીં,” બરજોએ કહ્યું.

“એ તમારા જવાબો તમોને નુકસાન કરશે,” ન્યાયથી ગંભીર ધમકીથી કહ્યું. “સતવાર સવાલોના ખરા ખુલાસા વના તમારા ખોલવાપર શકે પડશે. તમારી આજીવણી અમારી પુરી ખાત્રી થવા તમારી આગલી હાલત અમારાથી જાંતી રહેવી જોઈશે નહીં. જો તમોને ક્યાંથી અમુક રકમ તમારા અરજ માટે મલે છે તે જણાવે નહીં તો પૈસાને ખાતર આ કચેરી પાસાથી ઉમરાવ પક્ષને છુટવાનો તમારાપર કાઢિસે મુકેલો આરોપ ખરો છે એમ કહ્યો, પણ જો તે તમો ખોટો પાડવા માંગતા હો તો તે નાણું તમો ક્યાંથી મેલવો છો તે અમારી ખાત્રી અરથે તમારાં ખરાં નામ સાથે એમોને જાહેર કરવું જોઈશે.”

બરનો કોઇખી જોખમે પોતાનું ખૂં નામ આપવાને તેમજ પોતાની આગલી હાલત ખ્યાન કરવાને ના પાડવા જતો હતો, પણ તેજ પહે ન્યાયધીસના બે અમલદારે તે ઓરડામાં નોશઆજરની કાંધક તાકીદની સલાહ લેવા દાખલ થયા. તેઓ ઓરડામાં આવતાંજ ચોંટ્યા, અને ખીજ હાથપર તેમને જોતાંજ જમારુપ અને નુસ નાહાસવાનાં વામાંટામાં કરવા પડ્યા, પણ તેમ તેઓ કૂંચા નહીં. તે અમલદારોએ સઘળું કામ પડતું મલી તે બંને લુચ્છાઓને ઓસ્તવાર પકડ્યા, અને પછી સર્વની પાર વનાની અચરતી વચ્ચે ખુલાસા આપ્યા. “સાહેબ,” તે અમલદારે માંડેલા એકે ખુલાસો કીધો, “તમે હજુર થયલી બેઅદબી માફ છે, પણ ને ચંડાલો પોતાની લુચ્છા અને ચોરીથી શેઢેરને તોળા પકડાવે છે, ને જોઓએ ધણુકોને જખમી કીધા છે ને મારી પણ નાંખ્યા છે તે એજ બદમાસો છે. એઓ વારંવાર અમારા હાથમાંથી છટકવા પામ્યા છે, ને આજે નહીં ધારેલી રીતે એઓનાં પાપનો ઘડો ભરાઈ જવાથી એઓ સપડાઈ ગયા છે.”

“અરે ત્યારે તો એજ નાપાકો,” અરજરુપે ખુમ પાડી. “હવે મને ધ્યાન આવે છે. મને લુટનાર એજ કરપીણો કે જેની ચુંગાલમાંથી આ મારા દેલાવર બેટા બરનોએ મને છોડ્યો હતો.”

“હું પણ એ બદમાસોને હવે સાહાદપરથી આપાદ ઓલખી શકું છું,” બરનોએ ઉત્કેરાઈ આવી કહ્યું; “આ કાવત્રાંબાજ કાઉસને પણ બેશક મેં એઓનેજ હાથથી છોડ્યો હતો.”

અને હવે સઘણો રંગ બદલાયો જમારુપ અને નુસની ગરદન જવાનો સમો પાસે આયો હતો એટલે કાઉસ સલામત રહી જાય તે તેઓથી તામોશ થઈ શક્યું નહીં, ને તેઓએ કાઉસનું ને પોતાનું સઘળું કાવત્રું ફેડી મુક્યું કે લુચ્છા કાઉસનાં પણ મુસકા ખંધાયા !

ખીજ હાથ પર બરનોનું નીરદોશપણું પુરું સાખીટ થવાથી ખુજોર્ગ અરજરુપ, ઉમરાવ પસંગ અને ન્યાયધીસ નોશઆજર અતી ધણા ખુશ થઈ ગયા, અને તેને થયજા ફૂંક ગેરધનસાફ માટે સૌ પોતપોતાની બારે ફલગીરી જાહેર કરી તેને મુબારકબાદી થર મુબારકબાદીઓ આપવા પડ્યા.

પ્રકરણ ૩૨ મું.

તેહેમીનાનું તરકટ.

કાઉસ, બરજો અને તેની આસપાસનાંઓને લગતા જાંણુ-વાજોગ અને આપણી આ વારતાનાં વલ્લમાં અગતનો સંબંધ ધરાવનાર ધણાક બનાવો વીરો આલુ હેવાલમાં લખતાં આપણે ઝુરજીગર માહીયાર અને આપણી વારતામાં વડી સુંદર ગુલને ધણાક પ્રકરણોથી વીસારી મેલી છે, માટે કાઉસનાં કેદ પકડાવા સાથે આપણે તેઓને પડતાં મેલીશું, અને ફરી એકવાર માતબર મહેલની મુલાકાતે નીકળીશું. એમ કરતાં વાંચનારને યાદ આપવા જરૂર નથી કે છેલ્લાં જયારે આપણે એ બલાં પાપ બેટીને છોડી આઠ્યાં ત્યારે માતબર મહેલના બાહરના ભાગમાં તેહેમીના નામે જે એક વિધવા બાકુત તરીકે આવી રહી હતી તેણે જાહેર કરેલા જવાન જાંણગીરનાં અકાલ મોહતના દુઃખ ભરેલા સમાચારથી વીલાપ કરતાં તેમને આપણે મુકી આઠ્યાં હતાં.

સુંદર ગુલને જાંણગીરનાં મરણનો ગમ ધણો ભારે લાગ્યો હતો. તે સમજી શકતી ના હતી કે એમ કાંય, પણ આટલું તે નકકીજ હતું કે જાંણગીરને હવે વીસારી દેવાની તેણીની સઘલી કોશિશ છતાં તેનો હીણાવણો નાશીપાશ થયેલો દુઃખી એહેરે વારંવાર તેણીની આંખ આગલ આવીને ખડો થતો હતો. ગુલે જાંણગીરનો રોક ત્રણ દીવસ રાખ્યો હતો, અને તે તેટલા અ-રસા મુઠ્ઠી પોતાના મહેલના ઉંબરમાંથી બાહર વટીક ગઈ નહીં. તે થઈ પછુ તે ફક્ત પોતાના વીસતીર્ણ બાગોમાંજ લટાર લેતી હતી, અને તે વખતે પેલા કાષ તેહેમીના જે તેણીની મોટી સહી દેખાવાનો દોંગ કરવી હતી તે હમેશ તેણીની સાથેજ રહેતી હતી.

પછુ તેહેમીનાની સંગતમાં ગુલને મોજ નહીં પણ કંતાલો પેદા થતો હતો, કેમકે તે ગુલની ધણીક વાર મના કરવા છતાં જાં-ણગીરનાં મોહત ને ગુલના એક તારના કાઉસ તરફના પ્યારને લ-ગતી વાતો કાઢતી હતી. તે એટલું બધું કયાંથી જાંણી. આવી હ-તી તે ગુલને મુતલગ સમજાયું નહીં. તેહેમીના હમેશ કાઉસની હીમાયતમાં બોલતી હતી, અને ગુલ અચરત અને અચરત થતી જતી કે એમ કાંય ? કાઉસની વાત નીકલતાંજ ગુલ તે વાતને તેમજ તેનાં નામને પણ ધીકકારી કાઢતી હતી, અને તે

છતાં ફરી ફરીને મલતાં પણ ખીજ વાતો પરથી વાત કાઢીને ખી તે તેહમીના એજ રૂદનપાટણ લઈને બેસતી, આથી યુલને તેહમીના ઉપર કાંઈક નહીં સમજી શકાય એવો વહેમ જતો, પણ તોખી તે સખી દીલની છોકરી તે બહેમને નાપાયદાર સમજી પુરત ખંખેરી કાઢતી હતી. તે એમજ સમજતી કે તેહમીના કાઉસની કોઈ પીછાંણની હશે, ને જાંહાંગીરનાં મરવાથી તે હવે કાઉસને ઠેકાંણે પાડવા તેના તરફથી ફક્ત 'ધરમના હોઠ' હજાવતી હશે.

એ રવેસે ધણાક ખીજ દીવસો નિકળી ગયા, અને પછી એક દીવસે ગુલ અને તેનો પીતા માહીયાર નાસ્તા ઉપર બેઠલા હતા તેટલાં તેમને નામનો ટપાલમાં એક કાગળ આવ્યો. માહીયાર તે ઉખેડ્યો. તે હામદનની મરનાર જાહેરની પેદીના વડા-મુનીમ ફરાંમઝ તરફથી લખાઈ આવ્યો હતો. તેમાં કાઉસ શીરખેજ શહેરમાં પેલાં લંબકાર કાવત્રાંથી કેદ પડ્યા હતા તે વીશે વીસ્તારથી ચીગતે લખવામાં આવ્યું હતું. તેમાં જણાવ્યું હતું કે કાઉસ બે ખુંતી કસદના લુચ્છા લટારીઓની સંક્રમાં મળી જઈ ખોટી ખતાવટના પાસાથી એક ઉમરાવને તેવીશ હજારની નાદર રકમથી છુટી આવ્યો હતો, ને વલી તે પાપ પકડાતાં બરજો નામના એક સાહબેશ જવાંન (જેની મુનીમે ધણાક વીસ્તારથી ધણીક સ્તુતી કરી હતી તે) ની ઉપર તે વાંક ઢોલવી પાડવાની તેણે પેરતી કરી હતી, જેમાં હારીને તે અંતે એ ફોજ પોહ્યાંચ્યો હતો.

માહીયારે આ કાગળ યુલને વંચાવ્યો, ને તે બાપ બેટીને તે વાંચવાથી જે દુઃખ થયું તેણે બ્યાંન કરી શકાશે નહીં. એવા એક બદમાસને પોતાના ધ્યારા તરીકે માની લઈ જાંહાંગીર જેવા એક દીલજીત જવાંનને જતો અને મરતો મલ્યો તેથી યુલનો આજનો ખરખરો જેટલો ખરાં દીવસો તેટલોજ અસહ્ય હતો. માહીયાર કાઉસની આ નવી બદકારીથી જાહેરમાં પોતાના માનવંત કુલને દાધ અને ભારી નામોશી પોહિયેલી સમજી બલાપાથી બલીને ખાખ રાખ થઈ ગયો. ગુલે એ વખતે તેને પુરતો સંધ્યારે આવ્યો, અને તે પછી તે બાપ બેટી છુટાં પડ્યાં.

માહીયારનાં ઘરમાંથી જવા પછી તેહમીના વલી યુલના એ-રકમમાં તેણીની મુલાકાતે આવી. તે એ રીતે અવારનવાર હંમેશ આવતી જતી હતી, અને જોકે યુલ તેની છેલ્લી આલથી તેણીને

મલવાને કેટલાક અખાડા કરવી હતી, તોપણ તે આમ ચાલીચલાવીને તેનાં ઘરમાં મલવા આવવી ત્યારે તેણી તેને ખુશીથી આવકાર આપવાની યોતાની સાદાઇ જુલી જતી નહીં.

મલવા પછી પ્રથમતો સરેસ્તા પ્રમાણે તહરેવાર જુદી જુદી ખાખોદાપર વાત ચાલી, પણ પછી અંતે વારતાનો રંગ બદલાયો, ને તેહેમીનાએ તેમાં જાંહાંગીરનાં મોહતની ને કાઉસના પ્યારની વાત પાછી ધુસાડી દીધી.

“હા પણ ખાઇ,” ગુલે પ્રગટ કંટાલાથી કહ્યું, “તમેએ વધી એ અને નાપસંદ વાત કહી! મં તમોને કહ્યું છેની કે એ વાત હું સંભલવા ખીલકુલ રાજી નથી.”

“પણ કાંય નહીં, બેહેન ગુલ,” તેહેમીનાએ તકરાર કરી; “કાંય નહીં? જાંહાંગીરનાં મરણની વાત મેં કાંઈ તમોને જાણી નોહને નથી કહી. સેહજ વાતપરથી વાત નીકળી ત્યારેજ અચ્ચુઅચ મારાથી તે બોલાઈ ગયું, ને એકવાર બોલાઈ જવા પછી હવે હું તમોને કુમારાં જોવા કરનાં કાઉસની પરણેતર થયલાં જોવાને ઉમેદ બતાઉં છું, ત્યારે હું તેમાં ગેરકાયદે શું કરું છું વાઈ?” *

“કશુંએ નહીં,” ગુલે કપ્પુલ કીધું, “પણ કોઈની રીતે એ વાતથી મારું દીલ દુઃખાય છે એટલે એ ગંધ ગુજરી પાછી તાજી કરવાની કાંઈ અગત?”

“અગત શાંની?” તેહેમીનાએ કહ્યું, “બે સહીએ બેશીને” સુખ દુઃખની વાત કરે તેમાં અગત ને નહીં અગત જેવું શું છે? જાંહાંગીરને તમે હીણી કાઢ્યો તે કાઉસને ખાતર, ને પછવાડેથી કાઉસને તેના ધણા વાંકો માટે પડતો મેલ્યો, તોપણ તે પછવાડેથી મુધરયો હોય ને જાંહાંગીર હક થઈ ચુક્યો હોય તો પછી આ વખતે કાઉસનો હાથ માન્ય કરવામાં ખોટું શું છે?”

“ખાઈ,” ગુલે ગંભીર બની કહ્યું, “હવે તમે મારી સખલી ધીરજ ઉઠાડી મેલો છો. હું તમોને કહી ચુકી છું ને ફરીથી કહું છું કે કાઉસ જેવો બદમાસ કદી પણ મારો આવંદ થયે નહીં. તમે તેની સીફારસમાં બોલો છો પણ તેની બયંકાર જુરાઈઓથી બેશક તમે ખીનવાકીફ હોવાં જોઈએ. તેની બદકારીની હદને ક્યાં છે? તેની છેલ્લી એક લેઆનતી જુરાઈ તો હજી માત્ર એકજ કલાક આગમ્ય મારા કાનપર આવી છે.”

“કાઉસની નવી જુરાઈ?” તેહમીનાએ પ્રગટ ગભરાતમાં કહ્યું, “અને તે શું વાર?”

“તમે કાઉસની વાતમાં કાંઈક નહીં સમજાય એટલો રસ લેતાં જણાવ્યો છો,” એણે ખરેખરી અચરતાથી કહ્યું. “તમને તેને માટે એટલું બધું કેમ લાગે છે તે હું સમજી શકતી નથી, અને મને લાગે છે કે તમે જાણીને દલગીર થશો કે તે જુરો હાલ બંદીખાનાની હવા ધોરે છે.

“બંદીખાનું?” તેહમીનાએ વધારે ને વધારે ગભરાઈને કહ્યું, “ખાનુ એકરૂપ એ શું કહ્યો છો? શું ખરેખર કાઉસ હાલ બંદીખાને સંબંધ છે? મને તેની તકશીર તો મહેરબાની કરી વીગતે કહો.”

“તેમ કરવાને મારે કશી અડચણ નથી,” એણે કહ્યું, “કે-મકે એક વાર કાઉસની એ છેલ્લી એકજ જુરાઈ જાણવા પછી પણ મારી ખાત્રી છે કે તમે ફરીથી કાઉસનું નામ મારી હજુરમાં કાઢવાને હિંમત કરશો નહીં.”—અને એ પછી કાઉસને કેદ પકડાવાને લગતી સઘલી કેશીઅત ને તેણીએ મુતીમ ફરાંમર્જનાં કાગલમાં વાંચી હતી તે વીગતે ખ્યાન કરી. આ વાત સાંભળતાંજ તેહમીના અતી ધણી ગભરાઈ ગઈ, અને તેણીને ને પરસેવો પડી આવ્યો તે નુજવા તેણીએ રમાલ ખેંચી કાઢ્યો, જેમ કરતાં એક કાગલ તેણીના ખીસામાંથી ખેંચાઈ આવી ભોંય ઉપરના ગલીચા પર પડ્યો. તેની તે બંને અબલાઓને કશી ખબર પડી નહીં. એ તહેમીનાને કાઉસનો આ હવાજ સાંભળતાં ઉપજેલો ગભરાત જોઈ હેરાન થઈ ગઈ. તે સમજી નહીં શકી કે એ અબલા ખરેખર આત ટાણુ હતી !

એ પછી એણી એણી હજુરમાં તેહમીના ધણી વાર વેર બેસી શકી નહીં, અને જરા વારમાં કામનું બાંહેધું કાઢી તે ત્યાંથી ઉઠી ગઈ. તેણીનાં જવા પછી એણી નજર અચ્છુચ પેલાં તેણીનાં સરી પડેલાં કાગલ પર પડી, અને તે તેણીના ખાપનું કાંઈક કાગલ જાણી તેણે ઉંચકી લીધું. તે કાંઈ વાંચવાની મક્કસથી નહીં, પણ તે કાગલ કાણું છે તે ખાત્રી કરવાનો તેણીનો હેતુ હતો; પણ તે કાગલની શુરઆતમાં એક નામ જોતાંજ તે ચોંકી. તેને મથાલે મારી “ઘુલાઈ જર” કરી લખ્યું હતું. “જર?” એણે વિ-

આરમાં પડી, “જર તો કાઉસની મરણ પામેલી પરણેતરનું નામ ! તેનું કાગલ હયાં કેમ હોય ? બેશક આ કાગલ પેલી તેહમીનાનાં ગજવામાંથી સરી પડેલું જણાય છે, પણ ત્યારે એ તેહમીના કોણ છે ? આ દસ્કત ખરાખર નાપાખ કાઉસનાજ છે, અને આએ શું આએ નીચે સહી—”

પણ યુલરને વંતુ તરકો ચલાવાને તક મળી નહીં, કેમકે તેટલામાંજ પેલી તેહમીના ધસારાખંધ તે ઝોરડામાં આવી. તેણીએ એકજ સપાટે જોઈ લીધું કે તેનું કાગલ યુલના હાથમાં હતું, અને તેણીએ નફી માન્યું કે તેનું પાપ પકડાઈ આવ્યું હતું;—કેમકે વાંચનારને છાંયું નથી કે કાઉસની પરણેતર જર કાંઈ મરણ પામીજ નથી, પણ એતો એક એ હગારાવું ટરકત હતું, અને યુલને સમજાવી પટાવીને કાઉસને પરણવા સીસામાં ઉતારવા કાન્ને તે અખલાએ જે ખીડું જડક્યું હતું અને તેને માટે આપણી વારતાનાં એકવીસમાં પ્રકરણમાં આપણે જે ગોઠવણો વાંચી આંખોં છીએ તેનાં પરીણામમાં જર તેહમીનાનાં ખોટાં નામ હેઠલ અત્રે આવી હતી, જ્યાં યુલને ફસાવામાં તેણીએ કેવી હાર ખાધી છે તે સમજું આપણે જોઈ ચુક્યા છીએ.

પોતાનું કાગલ યુલના હાથમાં જોઈ જર સમજો ભરમ કુટી ગયેલો સમજી, અને તેથી પોતાનાં ખરાં રૂપમાં તેણી પ્રગટ પડી. “મારું કાગલ વાંચવાંની તુંને સત્તા શું રે દુકતી ?” તેણીએ ગુસ્સાથી લાલ થઈ પૂછ્યું.

“એ મેં વાંચ્યું નથી,” યુલે તોર ભરેલા ઠાઠના ગુસ્સાથી કહ્યું, અને તે કાગલ ધીક્કાર સમેત તેણીનાં આંગપર ફેંક્યું; “મેં એ કોણનું કાગલ છે તે વીશે ખાત્રી કરવા ફક્ત શરૂઆતમાં તારું નામ વાંચ્યું છે, ને તેથી તારું સમજું. પાપ હવે જાહેર થઈ ગયું છે. પકડ એ, ને કાણું કર તારું મારાં મકાનમાંથી એકદમ.”

આ અપમાન જરથી તામોશ થઈ ચક્ર્યું નહીં. હલકાં માણસો અપમાન આપવામાં આંધલાં હોય છે, પણ અપમાન ખમવામાં તેટલાંજ તૈયાર નથી. યુલના અપમાનના જવાબમાં જર હારી જાય એવી ના હતી. “હું જાઉં છું,” તેણીએ કહ્યું, “પણ તું જેવી એક ચીખાવણી હલકી ઓછી નીતીની દુકતી તરફ મારેા શીટકાર ખતાવીને જાઉં છું. મેં નાહક તારા પર મારા વખત ને મારા પૈસાની ખુલ કીધી.”

આ વખતે ગુલ ગુસ્સાથી ઐટલીતા ઘીપી રહી હતી કે તેનાં વગર બોલવે પણ તેના દેખાવના દમામથીજ જરૂર અરેખર ડરી ગઇ, અને એહમત ખાત્ર એરડામાંથી ખાહર જતી રહેવા કરતી હતી, પણ ગુલને કાંઈક યાદ આવવાથી તેણીએ તને યોખાવી. “સખર કર,” ગુલે કહ્યું, “તું જેવી નાલાયકસે વધારે વાત કરતાં મારો જીવ કમકમે છે, પણ જો તારામાં લાયકાતનો એકાંબી અંશ હોય તો મને સાચો જવાબ આપજે કે જાંહાંગીરનાં મોહતની વાત તં જે કરી હતી તે સઘલી ગલત હતી કે તેટલી ખરી હતી? અરં કેહજે, ખુદાને ખાતર અરં કેહ કે અમારો જાંહાંગીર જીવે છે કે મરે છે?”

“તેટલું તો અરંજ હતું,” જરૂર ખાર લીધી, “જાંહાંગીર અરેખાત મુવેલાંઓની દુન્યામાં છે.”

ગુલ આજેજ થઇ ખેતી પડી, અને જરૂર આ સેવટના ફટકાથી પોતાનો નીચ ખાર લઇ ફેટેહની મગરૂરીમાં તે એરડો છોડી જતી રહી.

પ્રકરણ ૩૩ મું.

એક મુલાકાત.

કાહિસની જરૂર એ રવેશે ગુલરખને ત્યાં રહી જે તરકટ મ-ચાવી ગઇ તેનું એક પરીણામ એ થયું કે ગુલને જાંહાંગીર આગલ કરતાં એક હજાર દરજ્જે વધારે વહાલો લાગવા માંડ્યો. તે મુવો હતો કે જીવતો હતો એ તે મુંદરીને માટે હમણાં જુહમની વાત હતી, પણ આજે જો જાંહાંગીર જીવતો હોય તો ગુલ મરડીએ પડી તેનો લખ ધીકકારી કાઢવા ખાતરની માંદ માંગે એવી કાસમની તેની લાગણીઓ હતી. તે નેકબદ છોકરીને ને-કામાં પોતાની કરવા કાંઈક સેહેંકડોબંધ કુસવંત જવાનોએ પોતાની ઉમદવારી જાહેર કરી હતી, પણ તે સઘલાઓને મનમાં એહું નહીં આવે એ રવેશે ગુલની ખારા ખુશીથી ખુલ્લે માહીયાર ના પાડતો હતો. એમ કરવાનું કારણ વાંચનારને સમજાવવું પડશે નહીં. એક તો જાંહાંગીર વના હવે ખીજે કહીં ગુલનું ચિત લા-ગવુંજ ન હતું, અને ખીજું તો તેણી રૂ વરસની થાય નહીં

ત્યાં તુલક તેણીને નહીં પરણવાનું તેણીના મરનાર બહાલા કાકાનું તેણીને વસીયત નામામાં આશ કરમાન હતું તેથી પણ તે હજી કુંવારી હતી. એ ઉપરાંત ૧૬ માં પ્રકરણમાં મરનાર જલેજરો ગુલને એક માહરબંધ પેકેટ આપ્યું હતું તે વાંચનાર યાદ કરશે. આ પેકેટ પણ ૨૧ મું વરસ પુરું થાય ત્યારેજ ઉખેડી વાંચવાનું ગુલને તેના કાકાનું કરમાન હતું, અને એ પેકેટ પણ તેણીની આહુતીના બનાવ સાથે કાંઈક સંબંધ રાખે છે એમ સમજવાથીબી હજી કુંવારી રહેવાને તેણીને નવું કારણ મળતું હતું.

* * * * *

વખત વહી ગયો. એ વખતના અરસામાં પેલા બે બુદ્ધિભીઓ—માછીયારના બનેલીઓ ધસતમ અને ગોદરેજ થોડ થોડે મહીનાને આંતરે આ જોહાંથી અસંખ્યાપ ઉઠાવી ગયા. જતમ જીવવાના હોય તેમ મરતા જલેજરનાં મરણની રાહ જોતા એ બેઉ પૈસાના પુંજરીઓ પૈસા એકઠા કરવાના અને મેલવવાના સેવટવેર પછાડા મારી મારીને અતે સધલું આહીંજ પડતું એલી મારગે લાગ્યા ! તેમનાં મરણોની વખતે માછીયાર અને ગુલ તેમને મકાને ગયાં હતાં, ને તેમની એકલી પડેલી બેઠીઓ શેહરૈય અને શીરીન અને રોઢાબે અને મેહુરીતને બની આવતા સધલો દીલાસો અને મદદ આપી આબ્યાં હતાં. એ વાતને વલી બાળું એકાદ વરસ વહી જવા પછી એ આરે છોકરીઓ પોત પોતાને લાયકના આવંદો જોઈ કાઢી ‘ઠેકાંણે પડી,’ અને તેથી આપણી વારતામાં દેખાવ કરનાર એ છ આસામીઓનો દેખાવ અને એકઠો પુરો થાય છે.

એ પછી જ્યારે ગુલનું એકવીસમું સાલ પુરું થવાને માત્ર એકજ માસ હતો ત્યારે મરનાર જલેજરના મુનીમ ફરાંમજે તેનાં ગરીબ મકાંનમાં આવીને તેને માન આપવાને તેને અને માછીયારને આગ્રહથી ઇજન લખી માકલ્યું. એ મુનીમની પેઠી હામદનમાં હતી, પણ તેનું મકાંન શીરખેજ શેહરમાં હતું, અને ત્યાં તેણે આ ઇજન કરેલું હતું. આ વખતે બુદ્ધિ માછીયારની તન-દરૌસ્તી પણ લડડવી ચાલવી હતી, અને તેથી તેણે હવા ફરખદલ કરવાની આ તક પોતાની ચિંતાગુર બેઠીની કાલજી બરી કાકલુદીને એકમત થઈ હાથ કરી, અને તેઓએ માતખર મેહલમાંથી થોડાક દીવસ મુનીમને ત્યાં જવાનું ઠાવ્યું.

તેઓ ઘણાં મુનીમને ત્યાં તેમને કાલાં માનનો—કેવાં ખીરનો આયુક્ત મર્યો તે વાંચનારને સમજાવવું પડશે નહીં. તે ઘરમાં તેઓ બે આર દહાડામાં નવાં જુનાં થઈ ગયાં. મુનીમનાં કુટુંબની બહી બાનુઓ જોડે સુંદર ગુલ ધણી વેહેલી હતી મધ, અને તે માટાં શેહેરમાં ફરવા હરવા જોવા જોવામાં તે લલાં ખાપ બેટીને અને ધણી ગમત પડી.

મુનીમની મારફતે તેને ઘર આવવા પછી માહીયારે કાઉસને લગતી વધુ વીગતો મેલતી. મુનીમે જણાવ્યું કે “હું” પેલા બરજો નામના ઉદાર દીલના જવાનનો પણ મુનીમ છું, ને તેની પણ સઘલી દોલત મારા હાથમાં છે. કાઉસપર અપરાધ સાબીત થયો, પણ બરજોએ ઉમરાવ પસંગને કાલાવાલા કરી પોતાનો વગ ચલાવ્યો તથી તેને માત્ર છ માસનાં આસાત કેદખાંનાંતી સજા થઈ હતી, અને જ્યારે બંદીખાનામાંથી છુટ્યો ત્યારે બરજોએ તેને સામી પણ હજરની મદદ કરી, અને મલીને હજીની સુધરવા અને શીગખેજ શેહેર છોડી જવાની ભલાંમણ કરી હતી. એજ વખતે તેની પેલી પગલેતર જર જેને આપણે એ ડગારાનાં જાહેર કરવાથી મુતેવી જાણુતા હતા તે પણ આવી મલી હતી, ને તે બંને તે દહાડેજ શીરખેજ છોડી ગયાં છે, ને તે પછી તેઓ વીથ કોઇએ કશું સાંભળ્યું નથી એટલે આજે તેઓ ક્યાં છે તે કાંઈ કહી શકાતું નથી.”

માહીયારે પાછલથી એ સઘલી ખીના ગુલને કહી, ને તે ખાપ બેટી તે સાંભલી પેલા કોઇ બરજો માટે એટલાં અચરત તેમજ ખુશ થયાં કે તેના જોડે મીલાકાત અને ચોલખાંણ કરવાને પોતાની ખુશી બતાવી. એક જવાન કે જેને કાઉસ જોવા લુચ્છાએ વગર વાંકે સતાવાને આટલું કરેલું તેણે સામે કાઉસને ખચાવી લેવા મેહેનત કરી એટલુંજ નહીં, પણ એક નાદર રકમની સામી મદદ વટીક કરી તેવા એક ઉદાર દીલના જવાનને ચોલખાંણવાને તેઓએ ધણી ખુશી બતાવી એ ખુદરતી હતી. મુનીમે તેના જવાબમાં તેમને ધીરજ આપી કે તે ગુલબની શેઆલગરેહને દને એક નાહતી જીઆફત આપનાર હશે, ને તે દને તે બરજોને અને તેના માત્ર બેજ માનીતા દોસ્તોને નોતરનાર હશે.

પ્રકરણ ૩૪ મું.

બરજો.

તે રાશન રાજ તણુ થયો. ને દને યુલની ૨૧ મી શ્યાલ-ગરેહ હતી તે રાજે યુલ પોતાના સદાના સાદા પણ શોભીતા લેખાશમાં તૈયાર થઈ, અને અમોએ અમારી વારતાની શુરુઆતમાં ને ખુબસુરતીમાં તોળીને ચીતારી છે તે ખુબસુરતીમાં આજે તે આતી ઘણી વધારે ખીલીને દીપી રહી હતી. યુલ તે વેલાએ એક છોકરી હતી, આજે તે એક જવાન નાર—એક બહારીના રવરપમાં ઉછરી નીકળી હતી, અને તેનાં તેજસ્વી સૌંદર્યનો આજનો બાહાર તોળીના ઉંમરના વધારા સાથે વધેલો તદ્દન પ્રગટ જણાતો હતો.

આજે ધામધુમનો દીવસ હતો, કેમકે એ શેઆલગરેહની ખુશાલીમાં મુનીમ ફાગમજે પોતાનાં કુસાદે મકાનમાં એક નાહની-સા ‘પારટી’ બોલાવી હતી. તેના નોતરેલા મીત્રો કાંઈ ઘણા નહીં હતા. તેમાં ફક્ત બરજો, ઉમરાવ પસંગ, દસ્તુર અરજનરૂપ અને તેની સુંદર બેટી પરીન એટલાંજ હતાં. વધતા મેહેમાનોની વધુ કુમ વચ્ચે આ સાદી પણ સુખી જેઆફતને એક મોટાં ધામ કુમીયાં ખાંણાંનો ખોટો દમામ આપવાનું મુનીમને પસંદ આવ્યું ન હતું.

પહરોણાઓએ આવવા માંડ્યું. પ્રથમ જુનોર્ગ અરજનરૂપ અને તેની બેટી પરીન આગ્યાં. તેમને મુનીમ ફાગમજે માત ભરેલો આવકાર આપ્યો, ને પછી યુલને માહીયાર જોડે તેમની પીછાંણુ કરાવી. આ પીછાંણુ થવા કેડે જ્યારે માહીયાર અને અરજનરૂપ એનલાસ સંમેત વાત કરવા પડ્યા ત્યારે યુલ અને પરીન પણ એટલાં જલદી મલી ગયાં કે તેઓ પણ તેજ રવેસે વાતો કરવા પડ્યાં. વલી ખીજ થોડાક વારમાં ઉમરાવ પસંગ આગ્યો, અને અરસપરસ એલખાંણુ પીછાંણો થઈ. સૌથી છેલ્લો બરજો આગ્યો. તે ૨૩ વરસની ઉંમરનો ખુબસુરત જવાન હતો. તેનું મોં સફાઈથી ડાપેલી દાદીથી અને જવાનીની જામીનગીરી—મુછથી વધારે ખુબસુરત જણાવું હતું.

પણ એ શું? તેને જોતાંજ માહીયારનું જીગર એટલું હિંચાલા કેમ મારવું હતું? યુલનું જીગર એટલું ધપકવું કેમ

હતું ? ગુલ અને માહિયાર મનમાં વિચાર કરતાં હતાં કે અરજોને તેઓએ કેટલે આગલ જોયલો છે અરે, પણ ક્યારે અને ક્યાં તે તેમને બંનેને યાદ આવી શક્યું નહીં.

મીજલસ તહેરવાર વાતચીતમાં મશગુલ થઈ, અને ત્યારે અરજો દસ્તુર અરજરૂપની બેઠી પરીન પાસે બેઠી તહેરવાર ખુશીમાં વાતો કરતો હતો. આ વખતે સૌ ધારતું હતું કે અરજરૂપનો અરજો પર આટલો બધો પ્યાર છે, ને અરજોને પરીન પરમ-પર શ્રદ્ધ છે ત્યારે તો પાંચે દહાડે તેઓ જરૂર ધણી ધણીઆંણી થવાના. એજ ખ્યાલોને દરમ્યાન ગુલ અરજો પર ટીકતી બેઠી હતી, અને સ્વભાવીક બેચાંણથી તે તેના તરફથી પોતાની અશમેા ખસાડી શકતી ન હતી. એમ કરતાં જો કદી ગુલ પર અરજોની નજર પડી જતી તો તે શરમાઈને લાલ થતી, ને તુરત ચોકીને નજર પાછી નીચી નાંખતી ! એ શું ?

એજ વખતે ઉમરાવ પસંગને કોઈ પુછતું ત્યાં આંબુ ને તેને એકાંતમાં તાકીદે એક ઓરડામાં મલવાતી મરજી બતાવી. પસંગ આ બનાવપર ધણે અચરત થયો, તોપણ તે પેલા નવા આવનારને મલવાને તુરત ઉભો થયો, ને મીજલસની રજા માંગી પાસેના ઓરડામાં ગયો. મુનીમ ફરમખે એ ઓરડો આશ કરી તેમની ખાનગી ગુફતેગો માટે ઉઘાડી આપ્યો હતો, અને ત્યાં તેઓ એકઠા મળ્યા.

આ નવા આવનાર કોઈ સાહાઈથી પાંસડ વરસનેા દારો હતો. તેના ખાલ પાકી ગયલા હતા અને તે વગર જતને જેમ તેમ ઉગી નીકળ્યા હતા. તેનો દેખાવ કુવડ હતો ને સર્વ પ્રકારે તે કોઈ આઅરફાર કરતાં કોઈ લુચ્છો વધારે જણાતો હતો. તે બંદીખાંનાંમાંથી તુરતનોજ છુટો થઈ નિકળ્યો હતો, અને બંદીખાનું તેની કેવું ? પોતાની પ્યારી જીંદગીનો લગભગ એક અરધો ભાગ—૨૩ વરસ તેણે બંદીખાંનાંમાં કાઢ્યાં હતાં ! તે એક ભયંકાર કાવત્રામાં પકડાયો હતો ને તેની સજામાં તે જ્યારે જીવાંન હતો ત્યારે તેને પકડવામાં આવ્યો હતો, અને તે પછીથી તેણે એક આ સદી બંદીખાંનાંમાં ગુળરી માત્ર આજેજ તે ઉગતા સૂર્યની રૌશણી જોવા પામ્યો હતો !

“સાહેબ,” પસંગ તેની આગલ એકાંતમાં જઈ ઉભો રહેતાં

તેણે કહ્યું, “આ પરાયાં મકાનમાં તમોને સોધવા આવવાની મારી બેઝમી મને મોકલ કરશે, પણ હું જે વાત કહેવા આવ્યો છું તે એટલી તો તારીફની અગત ધરાવનાર છે કે આજે તે કહી દેવાની તકની એક પણ પલ ખોલેવા મારે જીવ ચાલ્યો નહીં.”

“એટલે ?” પસંગે અપાર અચરતીથી કહ્યું, “ભાઈ તું કોણ છે, ને તારી એટલી અગતની વાત તે શું છે ?”

“તે વાત આજે ત્રેવીસ વરસ થયાં માંગે જીવનમાં છાપ મારી કોરાઈ રહેલી છે,” પેલાએ કહ્યું. “અભાગ્યા તમો—અભાગ્યો હું કે તે વાતની વેલાસર તમોને જાણ કરવા હું અતરે આવી નહીં શક્યો.”

“અરે તું શું કહેવા માંગે છે ?” પસંગે હવે તે શું કહેવા માંગે છે તેનો થોડો ધણો વેહમ જતાં શંકાની ધાસ્તીથી ધુજતાં અતી ઉસ્કેરાઈ આવી કહ્યું, “બોલ, અરે બોલ તું કાલ મારી દેહારાને લગતી વાત કહેનાર છે ?”

“હા તેજ,” પેલાએ કહ્યું, “તેજ દુઃખની કાંઠાંણી.”

“ઓ ત્યારે એક જમાના સુધી તું કયા દયાઈ રહ્યો હતો ?” પસંગે દુઃખનો પોકાર માગ્યો; “અરે બોલ કમખખત કે પાસદી પછી તું રહી રહી આજે કાંય તે વાત કહેવા આવ્યો ?”—અને પસંગનો હાલ અતી ધણો ઉસ્કેરાયલો હતો.

“હું દયાયલો હતો તેથીજ નહીં આવી શક્યો,” પેલા શપ્થરે કહ્યું. “હું આવતો હતો તેટલાંજ મારાં કરેલાં એક કરપીણ પાપના ભાર તણે હું કચડાઈ પડ્યો ને તેની મજનમાં હું કેદ પકડાયો. મને ત્રેવીસ વરસની ટેપ મલી ને તે હીણા દીવસ પછી હું આજેજ આ દુન્યાની રૌશણી બેવા બાહરે આવ્યો છું.”

“ઓ ગજબરે ગજબ !” પસંગે હાથ મારી.

“ધીરજ રાખો સાહેબ,” પેલાએ ધીરજ આપી, “અને હવે તો હું જેટલું જાણું તું તેટલાંથી મારી છાતીને ખસાસી આપવા દે.”

“બોલ, બોલી દે,” પસંગે રડતે સાહેબ કહ્યું, “બોલ તુંને શું કેહવું છે ? અરે હવે તે કેહેવું શું કારગત લાગવાતું છે ?”

“તમારી દેહારા પોતાનું ઝુપડું આંધળાં જલુનમાં તજી નીકલેલી શીતર શેહેરમાં હું જ્યાં મારી યુદ્ધી મા બેઠે રહેતો હતો

ત્યાં એક દીવસ ભટકતી આવી લાગી. તેના પોશાકનું ઠંકાણું ન હતું. તેના હાલ હસતાંને રડાવી દીધે એવો હાડમાર અને હેરાંન થયેલો હતો. તે રખડવી આવી ને મારી માવતર પાસે અમારાં ઓપડાંનો આશરો માંગ્યો. તે એકલી શહેર શહેર તમારી ખાલમાં ભટકતી હતી, અને કેમ પોતાનો યુગરો તેમ કરતાં કીધો હશે તે તેને ને તેના ખુદાનેજ રાશણ છે. તે અમારા ઓપડાંમાં આવી ત્યારે હમેલદાર હતી——”

“ઓ !” પસંગને સરપે દંખ માર્યો હોય તેમ તેણે ચોકી ઉઠી પોકાર માર્યો, “મારો નીચ કાકો ત્યારે તો ખવડાં ખુંતનો ખુંતો છે.”

“સાંભલો ઉમરાવ સાહેબ સાંભલો,” પેલાએ કહ્યું. “તે હંમેલદાર હતી એટલુંજ નહીં પણ હમેલથી ફરાગત થવાનો તેનો વખત પાસે હતો માટેજ તેણીએ અમારાં ઓપડાંનો આશરો માંગ્યો. મારી માતાએ તે આપ્યો, અને અમે કોઈ તેણીની એવી સ્થિતિથી તેણીનાપર વહેમ નહીં લઈ જઈએ માટે તેણીએ આંધું ભરી આંખોથી પોતાપર વીરેલું ખ્યાન કીધું. સાહેબ, હું બચ્ચીથીજ એક બદમાસ હતો, પણ દેહારાને જોતાં મારું જીગર જામ સમાન પીગલી ગયું. તેનો હાલ એવો દયા ઉપજાવવા જોગ—તેનો હવાલો એવો દુઃખ ઉપજાવવા જોગ હતો કે તે સાંભલતાં હું તેનો ખરો સાચો ભાઈ થઈ લાગ્યો ને મારી માતા તેણીની માતા થઈ.”

“હું તમો ખંતનો હેસાંનમંદ છું,” પસંગે રડતાં રડતાં કંઈ હયું, “ઓ દેહારા ! દેહારા !”

“તમારી સેહિદમાં હું પણ ખડે પગે બાહેર પડ્યો પણ જ્યારે કુશી ભાલ નહીંજ લાગી,” પેલાએ પાછું ચલાવ્યું, “ત્યારે હું પાછો મારાં ઓપડાંમાં ગયો. આ વેલાએ દેહારા યુલાખ નેવા એક ખેટાની માવતર થઈ હતી.”

“ઓ તે મારો ખેટો,” પસંગે દુઃખથી કહ્યું, “મારો પોતાનો હકદાર ખેટો ! જે ખેટાના રાશણ દેહાર તો શું પણ ઉસ્તી વટીકથી આજની ધડીવેર હું ખીનવાકેફ ને બેનશીબ હતો.”

“દેહારાની છાતીમાંથી દુઃખનાં દખાંણે દુધનો ઝરો સુકાઈ ગયો હતો ને તેથી તે બાલકની હાથ વેલાએ તે અલી વધારે દુઃખી થઈ. આ દુઃખ દેહારાને નવું અને વલી વધારે નહીં ખમાય

એવું થયું. હવે તેણી જીવપર આવી ગઈ અને તે બાલકનો નીકાલ કાઢવાનો તોળીએ ઘાટકી કસદ કીધી.

“અને શું તે તેણીએ માંડી નાંખ્યું,” પસંગે ચોંકી ઉઠી માણા ગભરાતમાં પૂછ્યું.

“નહી મેહરબાન,” પેલાએ કહ્યું. “જુદાએ તેને તે બાલકનો જુદેજ રસ્તે નીકાલ કાઢવાનું સુઝડ્યું. તે જઘને અમારી હરસે દુરના એક કુવાની પાલ ઉપર તે બાલકને મુકી આવી !”

“અરે અરે અફસોસ,” પસંગે હાથ મારી, “ત્યાં તે નીર-દોશ બાલક કેવું તફી તફીને મારગે લાગ્યું હશે. ઓ ખાદા ઓ ખાદા ! આ સધલી આફતની વાત સાંભળવા હું જીવતો રહ્યો તે કરતાં અત્યાર આગમચ મુવોજ કાં નહીં !”

“દેલારાખી પોતાનાં બાલક પરનો એ સેતમ ખમી શકી નહીં,” પેલાએ પસંગને લગાર શાંત થયેલો જોઈને પાછું ચલાવ્યું. “તે બાપડી ઝુરી ઝુરીને અને રડી રડીને અમારાંજ મકાંનમાં મરવા સુતી અને મરણ પણ પાંખી. તેની સેવટની ઘડીએ પણ તેની વફાદાર જીખાંનપર તમારુંજ નામ હતું, ને તમારેજ માટે તે આશીશના ખોલો બરબડી આ જોહાંનથી નિકલી ગઈ.”

પસંગ પોતાના બંને હાથના ખોલામાં માંડું નમાવી પોતાની મરનાર માહાજીબની છેલ્લી યાદમાં માહેતમનાં આંસુઓ રડ્યો. “ત્યારે દેલારા આ જોહાંનમાં નથીજ ?” તેણે ધીમે સાહદે જીવનું સમાધાન થતાં પૂછ્યું—કે જ્યારે તેનો ચેહેરા એવો દુઃખ આધીન હતો કે પેલા શખ્શ જોકે કોઈ લુચ્ચો અપગધી હતો તોપણ તેનાથીખી રડયા વના રહેવાયું નહીં. “મારી દેલારા તો ખેહસ્તમાં મુકાંમ આજ બાવીસ વરસ થયાં ફરી ચુકી છે પણ બાઈ મારા ખેટાના કાંઈ વધુ સમાચાર ? તેની મરીજ ગયો કે કુવાની પાલપરથી કોઈ દયાલુએ તેને ઉપાડી લીધો ?”

“તે વીશે હું ખીલકુલ ખીનવાકેફ છું, મારા શેઠ,” પેલાએ ગમખાર સાહદે કહ્યું; “હાં, પણ હું થોડુંક કેહેવાને જુઝ્યો. દેલારાએ મરતી વખતે મને યાદ રાખવા કહ્યું હતું કે તે બાલકને કુવાની પાલ ઉપર મરતું મેલી આવતાં તેણીએ એક ચીઠીની કાપલી લખીને તેને જે ઉપાડી લીએ તેને પાલવાને વિનંતી કરી હતી, અને વધુ અરજ કરી હતી કે તેનું નામ જોહાંગીર રાખવું.

વલી વધારે—તેણીએ ઈધાણીમાં જણાવ્યું હતું કે તે કુવાની પાલ-
પર છોડી દીધેલાં બાલકની બાજુ ઉપર ત્રણ લાંછણ ગોલ કુ-
રાલાંમાં હતી.”

એતકાક એજ વખતે માછીયારનું તે ઓરડામાં આવવું થયું.
તેને કશી ખબર ના હતી કે ત્યાં ઉમરાવ પસંગ કોઠસે કાંઈ અ-
ગતની ખાનગી વાતમાં રોકાયેલો છે, અને તે કાંઈક કામસર તે
ઓરડામાં દાખલ થવા જતો હતો તેટલાં વેની પસંગ ઉપર અને
પેલા શખ્શ ઉપર નજર પડી. આ જોઈ તે તે બાજુ પાછું વાંકું
કરી ત્યાંથી જતો રહેવા કરતો હતો તેટલાં તેને જોયા વગર પેલા
શખ્શ જે પસંગ આગલ ખ્યાન કર્યો જતો હતો તેના છેડા બા-
લો માછીયારને કાંઈ પરગરા આવ્યા, અને તે ચોંકીને ઉતાવળે
પાછો ઓરડામાં પસંગ અને પેલા શખ્શ આગલ ધર્યો ગયો.
તે એટલો ઉસ્ફેરાઈ આવ્યો હતો કે તે ખાતરાને તોતરે ખોખરે
થઈ ગયો હતો, અને તે શું કહેવા માંડે તે પણ પેહલાં તો પ-
સંગ અને પેલા શખ્શને કશું સમજતું નહીં.

“શું છે સાહેબો?” તેણે આવુરતામાં પૂછ્યું, “શું શું
વાત કરો છો? ત્રણ કુવાની પાલ?—અરે પાલપર ત્રણ લાંછ-
ણ?—અરે નહીં રે સાહેબો જરા થોંભા. તમે હવણું શું કહ્યું? હા,
કુવાની પાલપર છેડેલાં એક બાલકની બાજુપર ત્રણ લાંછણ? હે
બરાબર કેની?”

“હા બરાબર,” પેલા શખ્શે અચગત થતાં કહ્યું.

“શું છે દોસ્ત માછીયાર,” પસંગે પૂછ્યું, “હું સમજતો
નથી કે અમારી વાતમાં તમોને કેમ એટલો રસ મળે છે?”

“જરા સચ્ચર કરો સાહેબ,” માછીયારે ઉતાવળમાં કહ્યું—અ-
ને પછી પેલા શખ્શ તરફ ફરીને પૂછ્યું, “મને કેહશો ભાઈ કે જે
બાલકની તમે ઉમરાવ સાહેબ આગલ વાત કરો છો તે બાલકને
કઈ બાજુના કુવા ઉપર પડતું મેલવામાં આવ્યું હતું, અને તેનાં
પેહલુમાં કાંઈ બપેલી મપલી બાપલી મેલી હતી કે નહીં?”

“ઓ ત્યારે તો પતો મળે છે,” પેલા પારખા શખ્શે પણ
હરખમાં આવી કહ્યું; “હા સાહેબ તે બાલકનાં પેહલુમાં એક
કાપલી મેલી તેનું નામ જાંહંગીર પાડવા તેની માતાએ તેના ઉંચ-
કી લેનારને વીનવતી કરી હતી, ને તેને શીતર શેહેરની સહરદ ઉપ-
રના એક કુવા ઉપર પડતું મેલવામાં આવ્યું હતું.”

“બસ તેજ ત્યારે,” માહીયારે કહ્યું, “અને હવે મને કહે કે તે બાલક ખેટો કોણનો ?”

“મારો, દોસ્ત માહીયાર મારો હકદાર ખેટો,” પસંગે હરખની શંકાથી ધુજતાં પછડ્યું, “બોલો, કહી દો, શું તમાર્યે તેને ઉપાડી લીધો છે, તમાર્યે તેને પાલ્યો છે ?”

“અફસોસ,” માહીયારે ગમ કીધો, “ઉમરાવ સાહેબ તમારા ખેટાનો આજે હું પતો. આપી શકીશ નહીં. મેંજ તેને ઉપાડી લીધો. મેંજ તેને છોક ધાવતાં બાલકથી ઉછેરીને એકવીશ વરસનો ખુબસુરત જવાન કીધો, પણ તે પત્રીથી તે અચપ્પચ માફ ધર તણ ગયો છે. તેનું શું થયું છે તે હું જાણુનો નથી. તેનાં જવાથી માફ જોર ગયું છે, મારી બાજુ ગઈ છે, મારો પેતાનો પેટનોજ ખેટો ગુમ થવા જેવું થયું છે. આજે બધે વરસ થઈ ગયાં તે મુલો છે કે હવે છે તેનો પણ મને પતો મડ્યો નથી.”

“હા, આ નહીં ધારેલી નીરાશા,” પસંગે હાથ મારી, “ખેટાનો નહીં વકી રાખેલો આબાદ પતો મલ્યો ત્યારે આ નવો કારી ધા ! રે દેલારા, ઓ દીકરા જાંહંગીર !”

પણ હયાં વલી બારણું ડંધડ્યું ને દસ્તુર અરજરૂપ ને મુનીમ ફરાંમર્ઝ ઓરડામાં આગ્યા. દસ્તુર અરજરૂપે પાસેના ઓરડામાંથી એ ઓરડામાં કાંદક ધગી ગરબડ સાંભલી, અને ત્યાં કાઉસ બાઉસ આગ્યા હોય તો હવે તો તેનું માંધુ ભાંગવા તે પોતાની શુનાનાં મુઠની દાંગ હાથમાં લઇનેજ આગ્યા, ને આગ્યો ત્યારે મદદને વાસ્તે સાથે મનીમને તેડતો આગ્યા.

પણ ત્યાં આગ્યા પછી તો તેઓએ જુદાજ દેખાવ જોયો ! ત્યાં કાઉસની જગ્યે એક પારકો હતો, જેનો હાલ ધણો ગમખાર હતો, ને પસંગ ને માહીયાર ખરેખાત રડતા હતા.

“એ શું બનાવ છે ?” મુનીમ આ દેખાવ જોઈ અકલાષ જઇને પુછ્યું.

માહીયારે ટુંકમાં ત્યાં બનેલા બનાવની વીગતો આપી.

“ત્યારે તો તમારો ગમ મોકુફ કરો,” ભલા મુનીમ ફરાંમર્ઝ ખુશીમાં આવી કહ્યું, “દોસ્ત માહીયાર, ઉમરાવ પસંગ ખુશી થાઓ. તે બાહવાયલા જાંહંગીરનો પતો હું મેલવી આપશ. આજનો રોજીય રોજ મેં ધાર્યું હતું તે કરતાં ત્યારે તો દશ ધણો

વધારે ખુશખબત છે. દોસ્ત માછીયાર આજે હું તમને તમારો જાંહાંગીર હવાયે કરવાનો તો હતોજ, પણ મને સ્વપ્નને વડી ના હતી કે તેજ વખતે આ માગ હમરાવ મીતરને તેનો બેટો પણ સપ્તરૂ કરવાનો મને હરખ મળશે. ધીજી ગમ્યા. જાંહાંગીર દુર નથી, જાંહાંગીર હયાંજ છે, પાસેના ઓરડામાંજ છે, જે બરજો છે તેજ ખરો જાંહાંગીર છે !”

મુનીમના આ ખુલાસાથી માછીયારને—અને માછીયાર કરતાં દશ હજાર દરજ્જે બહેતર પસંગને જે હરખ થયો તે બારીક વીગતે વીસ્તારવા અતરે યોગ્ય નહીં. દેજાગનો તમ બુઝાવા તે પોતા પાછલ એક બેટો મેલી ગઈ હતી અને તે કારતારે પસંગના પુઠાપાની ઘઠ લઇ તેને સંજામત રાખ્યો હતો એની પણ અતી ધણું ગણીમત હતું, ને પસંગ દેવાના જોયો તે બેટાને પોતાની ગોદમાં ઘાળવા હરખના પોકારો મારતો ઓરડામાંથી બાહર ધસ્યો, જેની પુડે માછીયાર અને બીજા સઘલાઓ તેજ રવેસે પાસેના ઓરડામાં ગયા.

પ્રકરણ ૩૫ મું.

સુખી સેવક.

ઉપરો દેખાવ જ્યારે સઘજો એ બાજુએ થતો હતો ત્યારે પાસેના ઓરડામાં બીજોજ વાંચનારને તેટલાજ અગતનો રસ ધરાવનાર દેખાવ થતો હતો. તે ઓરડામાં ગુલરૂખ અને બરજો—હવે આપણો અસલી જાંહાંગીર—એકલાંજ હતાં. તેઓ એમલાં મડવા આગમ્ય તે ઓરડામાં ઘણાં જણ હતાં, અને ત્યારે જાંહાંગીર દસ્તુર અગ્નસ્પતી બેટી પગીન સાથે દેખાતી મમતાથી વાતે વલગ્યો હતો. ગુલથી આ દેખી ખમાતું ન હતું ! તે અદેખી ન હતી—તે બરજો (જાહાંગીર)ને એલખતી વડીક ન હતી, ને તેમ છતાં તેને જોતાંજ ગુલનાં દીનનું આકરશણ તેણી દીલમાં સમાવી ન શકી હતી, ને એક હજાર મરતબે તે જાહીર પાડી દીકું હતું. ગુલની સાથે મુનીમનાં કુટુંબની બાજુએ વાત ફરવા માગતી પણ ગુલનું તેમની વાત પર ધ્યાન પોહોંચતું નહીં. તે પગીન ને જાંહાંગીર વાત કરતાં હતાં ત્યાં નજર રાખી, ને જાંહાંગીરની તેના પર નજર મડતાં તેના હાથ પગ ધ્રુજતા તે તેના મનમોહન મુખડો ફેતાશ પકડતો, કે જ્યારે તેના હાથમાંથી તેણીનો રૂબાલ સરી પડતો !

એ દેખાવ ઘણા વાર થયો ને પછી જાહંગીર પરીન પા-
સથી ઉડ્યો ને મીઠાસ ભરી અદાથી ડેકાંણે ડેકાંણે વાત કરતો
કરતો તે હવે ગુલ પાસ આગ્યો. એ વખતે પરીન પાણુ તે ઓર-
ડામાં ન હતી. તે મુનીમના કુટુંબ સાથે ત્રાજજી ઓરડામાં ગઈ
હતી, અને અચ્ચત્ત જાહંગીર અને ગુલ ઘણે વખતે—ઘણે વ-
રસે આજે ફરીને એકબીજા પડ્યાં.

કેટલો તકાવત ! વાંચનાર, તે દીવડાં યાદ કર કે જવાબે એ-
જ જાહંગીર એજ ગુલજીવને એક ગાડામાં લોકા જઈ બગરના
ખડાદીઓ સાથે લઈ જતાં અમારે અમારી વારતાના પેડેજાંજ
પ્રકરણમાં એ બંનેની પીછાંણ કરાવી છે. ત્યારે જાહંગીર કોણ
હતો ? એક ખુરજીગર નોકર ! અને આજે ? આજે તે એક સુધરે-
લો શીખેડો દુન્યાદારીથી માલગતગાર થયેલા આખરદાર રાંક જવાનજે,
એટલુંજ નહીં પણ હાલ જે તે પોતે પણ નથી જાણતો તે વાંચનાર
જાણે છે કે વલી તે એક કરોડપતી ઉમરાવનો હકદાર ખેટો છે !

અને વખતતા વધારાએ ગુલના પોતાનામાં શા ફેરફારો
આકાત મેઝ્યા છે ! તે એક ખુરજીગરની બેઠી આજે સુધરેલી
શહેરી માન પામેલી બાત છે. મેહેલ, વાડી વગર, માલ મીલકતની
એકલી એક તે માનીતો ધણીઆળી છે !

“બાનુ ગુલજીવ,” જાહંગીરે કહ્યું, “તમારી સાથની આજની
મારી પીછાંણ પેહેલીજ છે, પણ તમે જેવાં એક માન પામેલાં
બાત સાથની તે પીછાંણ માટે હું મગરૂબ છું.”

“હું તમે સાથ આ પીછાંણ માટે ઓછી ખુશ નથી દોસ્ત
અરજો,” ગુલે શરમાતા શરમાતાં અને અચકાતાં અચકાતાં કહ્યું
“હું દરજીજી કે આપણી એ પીછાંણ મદા ક્રયમ રેહે.”

“ઘણી ખુશીથી,” જાહંગીરે હમીને કહ્યું. “દસ્તુર અરજ-
રૂપની ચેહરેનમુન બેઠી પરીને પણ અમારી પેહેલી મલાકાતને
દરમ્યાન એમજ કહ્યું હતું, ને તમે જાણીને ખુશ થયો કે એ
નેક દરતુરે એ પોતાની ગુલબદન બેઠીના હાથની મને—”

પણ ગુલને સરખે દંખ માર્યો હોય તેમ તેણી એ સુખનાથી
ચીંકી, અને વલી તેના હાથમાંથી રૂમાલ સરી પડ્યો. “કેમ શું
છે ?” જાહંગીરે મોગમમાં હસીને પુછ્યું, “હું જોઉં છું કે એ
બાત તમને પસંદ નથી ?”

ગુલ શું જવાબ દીએ ? તે વાત તોળીને પસંદ ન હતી એ ખરી વાત હતી તેમ છતાં તે ના પાડીને શું જુકું કહે ! તે આમોશ રહી.

“ગુલ, બહાલી ગુલ.—” જાંહંગીરે તોળીનો હાથ હવે ખાસથી પોતાના હાથમાં લેતાં કહ્યું—જે બતાવ પર ગભરાત ભરી અચ-રણી તેમજ હરખથી ગુલ ચોકયા વના રહી નહીં—“ગુલ, જો મારી બહુલી હું તને તદનજ પાગો નથી. તું મારો ચેહેરો જોઈ ગુચવા છે ને ખરી રીત ગુચવાય છે. તારી આજ તેજ અસ-માએ તે એક વાર મને લીધુંપો છે, અને આજે પણ તેજમી કી અસમા મને નહીં આલખવા છતાં કુદરતી હાવભાવથી પાક માહુખતના ઇસારા મારે છે. ગુલ હું ખરજો નથી. ખરજો મારું ખરું નામ નથી. મારું ખરું નામ તું વહેમમાં છે તેજ છે. હું પરીતન એક બિદેનથી વધુ ચાહતો નથી, પણ આગત પેરેજ હું આત્મની તનેજ ચાહું છું, અને આજે પણ હું તેજ સાદોજ આગજોજ તારો જાહંગીર છું.”

ગુલે જાહંગીરનો લખા ગુ એકગર હરખથી ગુમતાં મજા વચ્ચે સાંભળ્યો, અને જોલ્યે તેને માંથી જાંહંગીરનું નામ સાંભ-લતાં તે હરખની એક ચીચ્યારી સમેત જાંહંગીરના હાથમાં પડી !

પણ એજ વખતે બેઠાને ગોદમાં દાખવાના હરખથી બાહેર પડેલો બાપ પસંગ અને તેની સાયવાલાઓ ઓરડામાં આવ્યા, અને ત્યારે ઓરડામા જે ખુલાસાઓ, હરખ, ખુશાલી, ખુબારક-બાદીઓ, આલખાણ પીછાણ ને મલવા ભેટવાની ધમાલ અને ધામધુમ ચાલી તે સઘવું વીચારી લેવાનું વાંચનારને પોતાને સોંપીશું.

અને હવે હાં જરૂર. જોગા સઘલા ખુલાસાઓ આપીશું. પ્રથમ જાહંગીર માહીયારનાં ઘરમાંથી ગુમ થયો તે વાત ફરીએ. વાંચનાર જાણે છે કે ગુલે ઉતાવલી ઉલટમાં કાઉસને પસંદ કીધો હતો, અને તેથી જાહંગીરના હાથનો ઇનકાર કીધો હતો; એ વાત પેલા બેહેસ્તી જાહેજરે જોઈ અને જાણી હતી અને તે જમાને આધિલા ખુદાએ જાહંગીર જેવા એક જવાનને ગુલ ચાહતાં શીખે માટે આમઆ જાહંગીરને ગુલથી જુદો પાડવાની અગત પીછાંણી. તેણે જાહંગીરના ગુણોની અને જાહંગીરની આલની ખારીક તપા-

સો લીધી હતી અને જાહંગીર તેની પરીક્ષામાં શુદ્ધ નીવડ્યો હતો. આપી તે જાહંગીર પર ખુશ થયો હતો અને તેનેજ ગુલ સેવટે પરણે એવી ગોઠવણ કરવાનું તેને ધારી મેઢ્યું હતું. એથી સેવટનો શુલનો જવાબ ફરીને માંગી લેવાને એ જાહેર જાહંગીરને ઉરફરથો હતો (કે જ્યારે તે એક કોઈ ગરીબ અદેશરનાંજ નામથી પોતાના ભાઈના ઘરમાં હતો) તે સંધર્ષ આપણને યાદ છે, ને તે સેવટના જવાબમાં ગુલે ભારથી જાહંગીરનો હાથ ના પાડ્યો હતો તે પણ આપણને રૈશણ છે. એ જવાબ સાંભળી લઈને જાહંગીરને માહીયારનું મકાન છોડી જવાને અદેશરે (જાહેર) છુપી ભાંત-મણ કરી હતી, અને પોતાના મુનીમ પર હામદાન ખાતે એક પતર આપી મોકલ્યો હતો. તેણે હામદાન જવા માટે વડી જાહંગીરને ખરચ વટીક આપ્યો હતો, અને ઘણીક કીમતી સલાહો ને શીખાંમણોથી વીદાય કીધો હતો. જાહંગીર ગયો ત્યારે માહીયાર પર એક ચીકી લખી ગયો તે પણ એ જાહેરનીજ શીખવણીનું પરિણામ હતું એમ કહેવું પડશે નહીં.

હામદાન જઈને મુનીમને જાહંગીરે કાગલ આપ્યું જે વાંચી મુનીમે જાહંગીરને સંધર્ષ ખરા ખુતાસા આપ્યા, એટલે કે એ અદેશર ખરેખરે કોણ હતો તે ને તે કેટલો ધનવાન હતો તે બધું જાહંગીરને ખરેખરે કહ્યું. વડી મુનીમે કહ્યું કે, “એ ખુજોગ શહરથ તમારી આવધી અતી ઘણા ખુશ થયા છે તેથી જેમ તેઓ તમારા મીત્ર થયા છે તેમજ મને પણ તમારા મીત્ર થઈ રહેવાને તાકીદ કરી છે. તેઓએ એક મોટી રકમ તમોને દર સાલ આપ્યા જવાને મને તાકીદ કરી છે, જે રકમનો તમો રૂડોજ ઉપયોગ કરશો એવો અમોને પુરો ભરોસો છે. તમો ગામે ગામ ફરીને ખખર દાર થજો ને કાંઈ બી જરૂર પડેતા મારી મદદ માંગવાને શરમારો અથવા ચુકરો ના. હું તમોને સારે સારે ઠેકાણે પીછાંણા પાડી આપશ ને તેથી તમો આગલ વધશો.”

અને હાંથી ખરજો બાહર પડ્યો. તે ઘણું કર્યો ને તે અરસામાં ગુલની સંધર્ષ છુપી ખખરો તે રાખતો ગયો. કાઢિસને ગુલ ધીકારવા લાગો તે પણ તેણે મુનીમ ફરાંમજથી જાણ્યું. ગુલ માતખર મેહેલની ઘણીઆંણી થઈ અને જાહેર મરણ પામ્યો તે પી તેનીજ મારફતે ખરજોએ જાણ્યું, ને ત્યારે એક વાર જઈને

માતપર મેહેલ—પોતાની માનીતી ગુલનો મેહેલ બાહેરથી જોઈ આવવાની લાલચને તે મારી શક્યો નહીં. તે ગયો ને ઘણાં ઠાં-કણાં સર ગયો ! આપણી વાગ્તાને સર્વે ૧૦૩ મે કાઉસ ને ગુલની હોજતોછને દરમ્યાં જ્યારે કાઉસ ગુલ પર હાથ ઉગામવા જતો હતો ત્યારે જે શુષ્ક છુપ્યો નિકલી આવી કાઉસને એક ફટકાથી ભાંયપર પછાડ્યો હતો અને ગુલને ખેલાંન ઉપાડીને ઘરમાં બેસી આંખો હતો તે એ જાંહંગીરજ હતો. જાંહંગીર ગુલને સદા આહુતો હતો, ને તેથી કાઉસને ધીકારી કાઢવાની એ બાગ માંહેલી હોજતોછ તેણે અવજથી આખેરવેર છુપાઇને સાંભલી હતી ને તે ઘણો ખુશ થઇ ગયો હતો. તેનો ફેરો સફલ થયો હતો.

એ પછી બરજોનાં નામ હેઠલ જાંહંગીર કાઉસના પેલા ૬-ગારા પાસાને લગતી ખટપટમાં રોકાયો હતો તે સઘલી ખીનાથી આપણે તેને બરજો તરીકે ઓળખવા લાગ્યાં છીએ, ને તેમાં નવા ખુલાસાઓની કશી જરૂર નથી;—એટલું જ કે જાંહંગીરને દરતુર અરજરૂપે પોતાની બેઠી પરીનનો હાથ આપવા ખુશી ખતાવી હતી ખરી, પણ જાંહંગીરે તે બીજીને પોતાનું દીવ આપી ચુક્યો છે એ વાત જાહેર કરતાંજ પરીનની વાત પડતી મેલવામાં આવી હતી, ને ત્યારથી પરીન ને જાંહંગીર ખરાં ખ્યારથી બાઈ બેહેન થઇને રહ્યાં હતાં.

જલેજરે મરવા આગમ્ય પોતાનું બાકી રહેલું કામ પાર ઉતારવા મુનીમને સાંચું હતું—એટલે તેણે એક હાથ પરથી ગુલને રૂ વરસની યાય નહીં ત્યાં વેર નહીં પરણવાની તાકીદ કરી હતી (જે ફરમાન તેણી આદા કરશે એવો તે મરનારને વિશ્વાસ હતો), ને બાજુ હાથ પર રૂ માં વરસે એ બાપ બેઠીને પોતાને ઘર તેડીને જાંહંગીર સાથે મેલાવી આપવાને અને બને તો પરણાવી આપવાને તેણે મુનીમને અરજ કરી હતી. જલેજરેને ઉમેદ હતી કે કાઉસને ગુલ ધીકારતાં શીખી હતી એટલે પાછ-બથી જાંહંગીરની જુદાઈ તેને ખુશ્યે ને વખતના વધારા સાથે તેણી જરૂર જાંહંગીરને આહવાં શીખશે. આ તેનાં કલ્પનામાં એ દુરઅંદેશ છુટો ફેટલો બધો ખરો હતો તે અને તે બલા મરનારની સઘલી ભલી નેમો તેના લાયક અને વિશ્વાસુ મુનીમે કેવી ફતેહમંદ રૂવેસે તેનાં માહત પછી પાર ઉતારી છે તે સઘલું આપણે જાણું.

અને હવે બીજે દને જાંહંગીર સૈને પોતાના ઉમરાવ આ-
ધના મેહલમાં—પોતાના મેહલમાં તેડી ગયો. જે ખુશભરી પાર-
ટી આજે મુનીમનાં મકાનમાં મલી હતી તેજ પાટી બીજે દને તે તીજ
ખુશીની ધામધુમમાં ઉમરાવ પસંગનાં મેહલમાં એકી થઈ હતી.

એ પછી ગુલ પોતાના સુખી પીતા સાથે પાછી પોતાના
મેહલમાં આવી, અને પેલું જાહેર આપેલું માહુર બંધ પેકેટ
ઉખેડીને વાંચવા કાઢ્યું. વાંચનારને યાદ છે કે ગુલને તેના કાકાએ
એ આપતી વખતે ૨૧ મું નરસ પૂરું કીધા વગર તે નહીં વાંચ-
વાને આશ તાકીદ કરી હતી, પેટલુંજ નહીં પાણી તેવી કાષ્ટક તેની
ચીકી છે એવું કાકાને પણ નહીં જણાવવા આજા કરી હતી.
આ બંને આજાઓ ગુલે પાલી છે—તેણીએ તે કાગલ વીચી આજા
વેર પોતાના બહાલા આપને વચીક ખખર કરી નહી—અને ત્યાર
તેણીનું ૨૧ મું સાડ તમામ થઈ ગયું હોવાથી તે હવે એવાત
પોતાના મેહલના આરડામાં તે કાગલ કાઢી ઉખેડી વાંચે છે:—

“મારી બહાલી અને દાનાવ દીકરી ગુલ,

આ જગરે તુ વાચશે ત્યારે મને ઉમેદ છે કે મારી હયાતીમાં મે કરેલા
ગાઠવણા આમાંના પાંચ ઉતારી ચુકી હશે, ને તારું ભવારા સઘણું સુખ ભરેલું કરવાને
મે જે કાલજી કી છે તે કારોશમાં હું કૃતજ્ઞ મદ થયા હાઉંશ. દીકરી, મે જે ૨૦
છુપે નામે તારા માથાગુ બાપના કાપણ ૨૦૬૯ બહાને તારી પરીક્ષા કીધી તેજ વખત
તારા બચગાના રુધા જાંહંગીરની પાણી પરીક્ષા કરી હતી. અને તે જવાનને મ
તારા ભવિષના ભરવાર તરુ કે દરેક રૂક પ્રપરે લાયક જણી ધારી મેલ્યો હતો.
તારો હયા કાર્મ પગ હતા તે તકવાદ હતા એમ મારી ખાતી થઈ ચુકી હતી, અને
તેથી હું માનતો હતો કે જાંહંગીરને ત્યાં છુપે પાડતા કાકસને તેના ખર્ચા રૂપમાં
તું જાઈ શકશે. અને તને નાવ મે ત્યાંકે ધાકકારતા શીખા જાંહંગીરનેજ તુ તારા
ખાવદ તારું લાયક જાણી ચાહતા રહીશ.

“એમ છતાં જે હું બુદ્ધિયો દોકિ ને તુ જે જાંહંગીરને હજીખી નહીજ
ચાહતી હોય તો ખેટી તારો મરજી મુઆકેક પરણવાને તને પુરુ અખતયારી છે.
જ્યાં દીલ નહીં ત્યાં નેકાથી એક થયું આથદે તુકશાનકારક છે, અને એમ છે
તથી હું આશ કરી કહું છું કે જાંહંગીરને તું ચાકતાં શીખે એમ બનાવા સમયો
કરેલો મારા ગાઠવણા જે કદાને પ્રાંઠ ભાવેયો રદ થઈ હોય તે તું તેને નહીજ
ચાહી શકે તો જયા તારાં દીલનું ખરું ખંચાણ હોય, તે તુ સુખેથી ત્યાં પરણીને
સુખી થજ.

‘પણ જે તારું દીલ જાંહંગીરપરજ હોય તો તે નેક જવાનને તારો હાથ
આપજે. આ શીખાંમણ જગરે તુ વાંચશે ત્યારે કદાચ મને યુગી મયાને લાંબો
વખત થઈ જશે, અને તાબી દીકરી તારાં નેકા વખતે હું મારો હયાતીમાં તને
આશીશ અ પુછું એમજ સમજજે, ને તે મારાં ખર્ચા જીવરના આ સેવટના આશીસથી
તમા ધણી ધણીઆણી નેક ગદ્દ ચાલી સદા સુખી રહેજાં.

લાં મારી બહાલી દીકરી,

તારો યુવરેલો કાકા,

જાહેર.”

ગુણ આ કાગલ ઉપર શાંત ગમગીનીમાં એકાંતમાં રહી. તે તે પ્રદેશ કરી નહીં ત્યારે તેણીની આંખો આંસુથી ભગ્ન ગયલી હતી. એક બહાન કાઢી કે નહીં જીવતાં જીવત આટલી મમતા અને મોહમાં નવાવી હતી તેણે મવા પછીની તેનું ભવું કરવાને આવડા પ્યારથી આટલી બધી કાનજી કરી એ હિતાલુ ખ્યાલથી તે મમતાનું બહાન કાઢાવી યાદ તેને રડાવા બસ હતી.

સુખે આ કાગલ પોતાના પાપને અને ખીજાંઆના પતાવશે. ને પછી જાંહાંગીર સાથની કદખુદાઈની ખુશી મનાવી. એક ભાગ્યવાની દીવસ નક્કી થયો. ને જાંહાંગીર અને ગુણ તે દીવસે ભાગ્યવાની થણી થણી આંગળી થયાં. ગુણ પોતે ધનવાન હતી ને જાંહાંગીર એછો ધનવાન ન હતો. તેઓની ખીશવાર દોલતનો ધરમાલ કાંમોમાં ખરે રહેતે રહે ઉપયોગ કરતાં તેમને આવડતું હતું, ને તેથી તેઓ અમન અમનમાં લાંબો વખત સુધી જીવ્યાં, ને ગરીબ દુન્યાને ઉપયોગી થઈ સુખ આપી સુખી થયા. એ ધીરજનું ધન હતું. જાંહાંગીરની ધીરજ ને પાછતથી ગુણની ધીરજનું એ ને પરીણામ તે ધન હતું. વારતામાં દેખાવ કરનાર સર્વ નેકજીવનો સંકટની વચ્ચેની સખીની એ સમાધાની—એ સુખી સેવક હતું.

હવે કહેવાનું થોડુંજ બાકી રહ્યું છે, અને આપણી વારતામાં દેખાવ કરનાર અગત્યેય આસામીઓનું શું થયું તે અને કુંકમા પ્રકાશી દહ અમે અમાર્ગ વાંચનાર્ગએથી ફૂપસદ આગીશું.

બુદ્ધે માછીવાર અને પસંચ લાંબો વખત વેર જીવ્યા, ને પોતાના દીકરા દીકરીનાં છોકરાંઓને ખોલામાં રમાડવાનો સુખ ભર્યો સંતાપ મેલવીને મુલા.

મનીમ પોતે જીલ્લાની ધારણી સધણી ગોકવલુ કૃતિદમંદીથી પાંચ હિતારી તેઓનાં સુખમાં સુખી થયો, ને પોતાનાં કુંકમાસાય સુખમાં ગણે.

બુદ્ધે અરજનરૂપ જાંહાંગીરને એટલો આહતો હતો કે તેનાં સુખથી પોતે સુખી થઈ પાછો ગોવા બુદ્ધનો જવાન થયો. ને પોતાની બેઠીને એક લાયક જવાનસે પરણાવી તે સધજાનું સુખ પુરતું આગળ પછીજ મુલા.

કાલિસ ને મોહરનું કથું સંભજાનું નહીં, પણ વિશ્વાસથી માનવામાં આવતું કે તેઓપર જે ગુણ્યું હતું તેથી આનંદ પકડી તેઓ.

૧૮૪ ધીરજનું ધન યાને સંકટ અને સજ્જરી.

ધણી ધણીઆંગી તરીકે રહ્યાં, ને જલા જાંહાંગીરની સરલાહ માંની તેણે આપેલાં નાણાંથી કોઈ દુર દેશાવરમાં જઈ ધર માંડ્યું, ને બાકીના ઘીવસો પાપથી અલગ કાઢ્યા.

જમારપ અને તુસ પેણા તેડેમારપ મરી જવાથી તેમજ બીજાં જુનોના વાંક તેમનાપર પુરવાર થવાથી જલ્લાદની બરછીના ભાગ થઈ પડ્યા.

અને હ્યાં પ્રીય વાંચનાર ! અમારું કામ તમામ થાય છે. નેકી બીનીનાં બરાં પરીણામે અમાર્યે ખરી શીત ચીતારવાને બનતું કીધું છે, ને તેમાં અમા નો ફતેહમંદ થવા હોયએ તો ખાસેતી જાહેર અબરપર ધ્યાન ખેંચવાની અમે નમનતાઈ સહીત રજા આહવાં રૂપસદ લખ્યું.

સમાપ્ત.

આગલથી ગ્રાહક થનારાં બાનું યો અને ગ્રહસ્થાનાં નામની યાદી.

-
- ૧૫ રોઠ દીનશાહજી માણેકજી પીટીટ.
 ૭ „ નસરવાંનજી માણેકજી પીટીટ.
 ૫ „ ફરાંમજી નસરવાંનજી પટેલ.
 ૫ „ બેહેરાંમજી જીજીભાઈ, સી. એસ. આઈ.
 ૫ „ જમરોદજી નસરવાંનજી પીટીટ.
 ૩ ધરમપુરના પાટવી કુંવર સાહેબ શ્રી મોહનદેવજી.
 ૨ મહારાણા કુમાર શ્રી બલદેવજી.
 ૨ મહાનત મહારાજ શ્રી ગજરાજગર ધ્રુવરગર.
 ૧ બાઈ માહાબાનું જમરોદજી તેહશીલધર.
 ૧ મીસીસ પરબેરજી બેજનજી.
 ૧ બાઈ કુંવરબાઈ બેહેરાંમજી લાંમ.
 ૧ „ પીરોજબાઈ એમ. પંથકી.
 ૧ „ ધનબાઈ બેજનજી બક્ષી.
 ૫ રોઠ સોહરાય લીમજીભાઈ પાહલનકોટ.
 ૩ „ નુરમહમદ જરાજબાઈ પીરબાઈ.
 ૩ „ દોસાબાઈ પરબેરજી મીસ્ત્રી.
 ૨ „ પંદેબાઈ.
 ૨ „ દીનશાહ એદલજી વાઝા.
 ૨ „ ફરાંમજી સોહરાયજી ભર્યા.
 ૨ „ મેહેરવાંનજી અરદેશર ચીનાઈ.
 ૨ „ ભગવાંનદાસ જઠાબાઈ.
 ૨ „ દાદાબાઈ જમરોદજી મીસ્ત્રી.
 ૧ „ મુલજીભાઈ જવરાજ.
 ૧ „ દોરાયજી દીનશાહ એદનવાલા.
 ૧ „ કેપુરાઈ મનચેરજી હીરામાણિક.
 ૧ „ અરદેશર ફરાંમજી મુસ.
 ૧ „ લખમીદાસ ખીમજી.
 ૧ „ હોરમજી દાદાબાઈ.

- ૧ „ જુમાભાઈ લાલજી.
- ૧ શેઠ નસરવાંનજી બેહરગંમજી.
- ૧ „ પીરોજશાહ માણિકજી કાકા.
- ૧ „ અરદેશર નવરોજી દાવર.
- ૧ „ ખરશેદજી સોહરાખજી વાઘછાગાંધી.
- ૧ „ ફરદુનજી મેહરવાંનજી ખનાજી.
- ૧ „ અરદેશર જાંણંગોરજી વાડીયા.
- ૧ „ સોરાખજી નવરોજી કુપર.
- ૧ „ ઉકરજી કૃષ્ણરજી.
- ૧ „ બેચરલાલ દાશીગમ વઝીલ.
- ૧ દાક્ટર રામલાલ લલુભાઈ
- ૧ શેઠ અરદેશર ફગંમજી.
- ૧ „ સોહરાખજી ખરશેદજી નાનરશાહ.
- ૧ „ રસ્તમજી ખરશેદજી પટેલ.
- ૧ „ સોહરાખજી મનચેરજી ડાક્ટર.
- ૧ „ અરદેશર ફગંમજી ખાડાધુરજી
- ૧ „ નસરવાંનજી ખરશેદજી ખાડલીખાઈ.
- ૧ „ જવાજી શાહાપુરજી ધનજીભાઈ.
- ૧ „ જમશેદજી ખરશેદજી પાંડિવાલા.
- ૧ „ અરદેશર બેજનજી સુરતી.
- ૧ „ અરદેશર દોસાભાઈ મુનશી.
- ૧ „ ફગંમજી ટેમુલજી મીરજી.
- ૧ „ ડાક્ટર પેસ્તનજી મનચેરજી નીકલસન.
- ૧ „ દોરાખજી નવરોજી દાવર.
- ૧ „ ફગંમજી બેજનજી લીલાંડવાલા.
- ૧ „ ખમનશાહ નવરોજી પીયાજ.
- ૧ „ પીરોજશાહ કાવસજી માવજી.
- ૧ „ પાલણજી ભીખાજી ખામખોટવાલા.
- ૧ „ નસરવાંનજી નવરોજી બોદ.
- ૧ „ શાહાપુરજી રતનજી શેઠના.
- ૧ „ એદલજી રસ્તમજી મોદી.
- ૧ „ મનચેરજી સોહરાખજી લાલા.

- ૧ શેઠ સોહરાબજી દોસાભાઈ દલાલ.
- ૧ „ ધનજીભાઈ એદલજી નેનડીન.
- ૧ „ લીમજીભાઈ પસતનજી સેરાફ.
- ૧ „ સોહરાબજી હોરમજી લાડાંવાલા.
- ૧ „ શીરોઝશાહ કાવરાજી ગાંધી.
- ૧ „ નસરવાંનજી બેહરાંમજી ખોસ્વી.
- ૧ „ રૂસ્તમજી ફરાંમજી કુપર.
- ૧ „ માણેકજી હોરમજી કાવરા.
- ૧ „ પેસતનજી એદલજી શેરાફ.
- ૧ „ સોહરાબજી નસરવાંનજી પટ્ટુ.
- ૧ „ બહુમનજી મનચેરજી મેહેરજી.
- ૧ „ બહુમનજી એદલજી પટેલ.
- ૧ „ પેસતનજી બેહરાંમજી લાલા.
- ૧ „ ફરાંમજી બેજનજી બીલીમોરીયા.
- ૧ „ શાહપુરજી નસરવાંનજી બેદવાર.
- ૧ „ નવરોજી ખરોજી.
- ૧ „ રૂસ્તમજી બાંદ્રાગીરજી વકીલના.
- ૧ „ સોહરાબજી ખરોજી ધોંડી.
- ૧ „ ખમનશાહ બેજનજી સુરતી.
- ૧ „ હોરમજી સી. કુપર.
- ૧ „ કાવરાજી જમશેદજી અપુ.
- ૧ „ સોહરાબજી ધનજીભાઈ કુપર.
- ૧ „ પેસતનજી કાવરાજી માવજી.
- ૧ „ ઘેલાભાઈ હરીવલભાઈ ગીલડર.
- ૧ „ દારાશાહ બહુમનજી.
- ૧ „ ખરબેરજી રૂસ્તમજી તુરકી.
- ૧ „ હોરમજી શેહેરીઆરજી ભર્યા.
- ૧ „ કુવરજી કાવરાજી દુઆરા.
- ૧ „ હોરા મહમદઅલી વલીભાઈ કેમેસરીવાલા.
- ૧ „ બેહરાંમજી દીનશાહજી ફરાંજી.
- ૧ „ સોહરાબજી પેસતનજી મામા.
- ૧ „ સી. પાલણજી પાઉંવાલા.

- ૧ શેઠ અરદેશર જમશેદજી કરંજીઆ.
- ૧ „ બેહેરાંમજી નવરોજી મોદી.
- ૧ „ શાપુરજી મેહેરવાંનજી પારખ.
- ૧ „ દાદાભાઈ હોરમજી બીલીમોરીયા.
- ૧ „ ધસમાલજી ધસુભાઈ કનથવાલા.
- ૧ „ કૃતેહચંદ ચકુભાઈ મુખત્યાર.
- ૧ „ બલવંતરાવ હરીશંકર નયાધીસ.
- ૧ „ અલાદીન માવજીભાઈ.
- ૧ „ દારશાહ દોસાભાઈ.
- ૧ „ ખુરશેદજી સોહરાખજી મૈવરાંવાલા.
- ૧ „ બેરામજી કાવરાજી દોતીવાલા.
- ૧ „ નરોત્તમદાસ માલજી કારભારી.
- ૧ „ શીઆવક્ષા અરદેશર ઝીલ્લા ટ્રેડરર.
- ૧ „ હોરમજી દીનશાહજી દોડીવાલા.
- ૧ „ હો. પે. મડીઆલી.
- ૧ „ જમશેદજી મેહેરવાંનજી દારૂખાનાવાલા.
- ૧ „ રસતમજી આદરજી અમીન.
- ૧ „ દીનશાહ રસતમજી કુપર.
- ૧ „ અરુપનદીઆરજી જમશેદજી વાડીયા.
- ૧ હડવાડા નેટીવ જેનરલ લાઈબ્રેરી.
- ૧ શેઠ અરશેદજી નવરોજી બરૂઆ.
- ૧ „ રતનજી લીખાજી.
- ૧ „ જમશેદજી ધનજીભાઈ એનજીનીયર.
- ૧ „ શાપુરજી બી. કપડાંન.
- ૧ „ ખાપુજી જમશેદજી નાજર.
- ૧ „ દાહ્યાભાઈ જગજીવનદાસ.
- ૧ „ ખુરશેદજી સોહરાખજી.
- ૧ „ અરદેશર પેસતનજી જાલ.
- ૧ „ નવરોજી નસરવાંનજી પોંચાજી.
- ૧ „ નવરોજી નોસરવાંનજી.
- ૧ „ જીવણરામ ભગુભાઈ.
- ૧ „ મેહેરવાંનજી નાનાભાઈ મેહતા.

